กลวิธีการเล่าเรื่องในวรรณกรรมพุทธประวัติเรื่องปฐมสมโพธิ
(ฉบับภูมิปัญญาอีสาน)

กฤติมา จรรยาเพศ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาศาสตร์)
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล
พ.ศ. 2554

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหิดล
Copyright by Mahidol University

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

กลวิธีการเล่าเรื่องในวรรณกรรมพุทธประวัติเรื่องปฐมสมโพธิ (ฉบับภูมิปัญญาอีสาน)

กฤติมา จรรยาเพศ

นางสาวกฤติมา จรรยาเพศ

ผู้วิจัย

อิสระ ชูศรี

อาจารย์อิสระ ชูศรี, Ph.D.

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

สมทรง บุรุษพัฒน์

ศาสตราจารย์สมทรง บุรุษพัฒน์, Ph.D.

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

ปัทมา พัฒน์พงษ์

อาจารย์ปัทมา พัฒน์พงษ์, Ph.D.

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

บรรจง มไหสวริยะ

ศาสตราจารย์บรรจง มไหสวริยะ,

พ.บ.,ว.ว.ออร์โธปิดิคส์

คณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

อิสระ ชูศรี

อาจารย์อิสระ ชูศรี, Ph.D.

ประธานกรรมการบริหารหลักสูตร

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย

มหาวิทยาลัยมหิดล

Copyright by Mahidol University

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

กลวิธีการเล่าเรื่องในวรรณกรรมพุทธประวัติเรื่องปฐมสมโพธิ

(ฉบับภูมิปัญญาอีสาน)

ได้รับการพิจารณาให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาศาสตร์)

วันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2554

.....กฤติมา จงยาเพศ.....

นางสาวกฤติมา จรรยาเพศ

ผู้วิจัย

.....

รองศาสตราจารย์ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์, M.A.

ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....สมทรง บุรุษพัฒน์.....

ศาสตราจารย์สมทรง บุรุษพัฒน์, Ph.D.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ปัทมา พัฒน์พงษ์.....

อาจารย์ปัทมา พัฒน์พงษ์, Ph.D.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....อิสระ ชูศรี.....

อาจารย์อิสระ ชูศรี, Ph.D.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....

ศาสตราจารย์บรรจง มไหสวริยะ,

พ.บ.,ว.ว.ออร์โธปิดิคส์

คณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

.....

รองศาสตราจารย์ดวงพร คำนูณวัฒน์, M.A.

ผู้อำนวยการ

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย

มหาวิทยาลัยมหิดล

Copyright by Mahidol University

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งของ ดร.อิสระ ชูศรี อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ศาสตราจารย์ ดร. สมทรง บุรุษพัฒน์ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ดร.ปัทมา พัฒน์พงษ์ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และรองศาสตราจารย์ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ซึ่งผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง

ท้ายที่สุดนี้ ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณ บิดา-มารดา และป้า ที่ให้การสนับสนุนทุกๆด้าน แก่ผู้วิจัยจนสำเร็จการศึกษา

กฤติมา จรรยาเพศ

Copyright by Mahidol University

กลวิธีการเล่าเรื่องในวรรณกรรมพุทธประวัติเรื่องปฐมสมโพธิ (ฉบับภูมิปัญญาอีสาน)
NARRATION STRATEGIES IN THAI ISAN VERSION OF PATHAMA SAMBODHI (LORD BUDDHA'S LIFE STORY)

กฤติมา จรรยาเพศ 4936619 LCLG/M

ศศ.ม. (ภาษาศาสตร์)

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : อิสระ ชูศรี, Ph.D., สมทรง บุรุษพัฒน์, Ph.D.,
ปัทมา พัฒน์พงษ์, Ph.D.

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษากลวิธีการเล่าเรื่องในวรรณกรรมพุทธประวัติเรื่องปฐมสมโพธิ (ฉบับภูมิปัญญาอีสาน) ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัยโดยพระสงฆ์และชาวบ้านที่ได้จารึกไว้ในใบลานอันเป็นกรรมวิธีของภูมิปัญญาสมัยโบราณ เพื่อเป็นหนังสือเทศน์ ตามประเพณีฮีต 12 คอง 14 โดยเฉพาะบุญเดือน 4 คือ บุญผะเวสอันเป็นประเพณีของท้องถิ่นอีสานมาช้านาน ปฐมสมโพธิฉบับนี้ได้ปริวรรตจากตัวอักษรธรรมเป็นอักษรไทย ลักษณะการใช้ภาษาในวรรณกรรมเรื่องนี้มีจัดได้ว่ามีรูปแบบการใช้ภาษาที่ไม่เป็นทางการเนื่องจากใช้สำหรับเทศน์ให้ประชาชนทั่วไปเข้าใจเรื่องราวพุทธประวัติได้ง่ายขึ้น

เหตุผลของการนำปฐมสมโพธิฉบับภูมิปัญญาอีสานมาศึกษานั้น เนื่องจากวรรณกรรมเรื่องนี้มีความโดดเด่นในเรื่องของการใช้การแทนคำพูดและความคิดของบุคคลอื่นมาใช้ในการดำเนินเรื่อง ได้แก่ คำพูดที่เสมือนพูดเองจริง (free indirect speech หรือ verbatim indirect speech) นับว่าเป็นการนำเสนอเนื้อหาที่น่าสนใจโดยการใช้น้ำเสียงของตัวละครต่างๆเล่าเรื่องราวอันไกลห่างจากเวลาและสถานที่ที่เกิดขึ้นจริงในเวลานั้นๆ ด้วยสำนวนภาษาพูดของท้องถิ่นอีสาน นับว่าผู้เล่าเรื่องปฐมสมโพธิฉบับท้องถิ่นอีสานนี้ใช้กลวิธีการเล่าเรื่องที่โดดเด่นดังที่กล่าวมาอันเป็นที่นิยมในการเทศน์ตามวัตถุประสงค์ของวรรณกรรมเรื่องนี้ นอกจากนี้ในงานวิจัยยังพบว่าการใช้คำพูดที่เสมือนพูดเองจริงเป็นกลวิธีในการเล่าเรื่องนั้นเพื่อให้เกิดความสมจริง เพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างผู้เล่าเรื่องกับผู้อ่านและเพื่อทำให้เข้าถึงความคิดของตัวละครตัวนั้นๆได้อย่างชัดเจน

คำสำคัญ: ปฐมสมโพธิ / อีสาน / การเล่าเรื่อง/ สัมพันธสารวิเคราะห์ / การอ้างที่เสมือนพูดเองจริง

174 หน้า

Copyright by Mahidol University

NARRATION STRATEGIES IN THAI ISAN VERSION OF PATHAMA SAMBODHI (LORD BUDDHA'S LIFE STORY)

KRITTIMA JANYAPHET 4936619 LCLG/M

M.A. (LINGUISTICS)

THESIS ADVISORY COMMITTEE: ISARA CHOOSRI, Ph.D.,
SOMSONGE BURUSPAT, Ph.D., PATTAMA PATPONG, Ph.D.

ABSTRACT

The objective of this research was to study the Pathama Samphodhi, the story of the life of the Lord Buddha in the Thai Isan version of literature. This story passed on the knowledge even before the Sukhothai period by the monks and people at that time. They inscribed the story onto ancient palm leaves. The method of inscription is an ancient Thai Isan process which was also used for preaching Buddhist scripture of Heet 12 Khong 14 (Thai Isan traditions and the way of life), especially Bunphrawed-Bun of the fourth month. This Pathama Samphodhi was transformed from its Dharma alphabetic characters into the present Thai alphabet. This literature features informal language to preach to the Thai Isan people so that they can recognize Buddha's life story easily.

However, this literature is outstanding for representing others' thoughts and speeches in order to narrate the story. The important device is the use of free indirect speech or verbatim indirect speech. The story is presented via many voices of its characters, narrating distant events and times with a Thai Isan accent. Thus, the narrator is regarded as the one using the outstanding narration strategy to preach. The researcher discovered that the use of free indirect speech as a strategy of narration makes the story more authentic and creates empathy between the narrator and the readers and expresses characters' thoughts and their sentiments.

KEY WORDS: PATHAMA SAMBHODHI / ISAN / NARRATION /
DISCOURSE ANALYSIS / FREE INDIRECT SPEECH

174 pages

Copyright by Mahidol University

สารบัญ

		หน้า
กิตติกรรมประกาศ		**ค**
บทคัดย่อ (ภาษาไทย)		**ง**
บทคัดย่อ (ภาษาอังกฤษ)		**จ**
สารบัญตาราง		**ฌ**
สารบัญรูปภาพ		**ญ**
บทที่ 1	**บทนำ**	**1**
	1.1 ความสำคัญและที่มาของหัวข้อที่ศึกษา	1
	1.2 วัตถุประสงค์ในการวิจัย	5
	1.3 ประโยคที่คาดว่าจะได้รับ	5
	1.4 ขอบเขตของการศึกษา	6
	1.5 ข้อจำกัดในการศึกษา	6
	1.6 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา	6
บทที่ 2	**การทบทวนวรรณกรรม**	**8**
	2.1การศึกษาการเขียนพุทธประวัติในอดีต	8
	2.1.1 วรรณกรรมพุทธประวัติในภาษาอีสาน	10
	2.1.1.1 ความเป็นมาของอักษรธรรมอีสาน	10
	2.1.1.2 ลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมอีสาน	11
	2.1.1.3 ลักษณะคำประพันธ์ในวรรณกรรมร้อยกรองภาคอีสาน	13
	2.1.1.4 ลักษณะคำประพันธ์ในปฐมสมโพธิ (ฉบับภูมิปัญญาอีสาน)	15
	2.1.2 ปฐมสมโพธิในภาคอีสาน	16
	2.1.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับสัมพันธสารของลองเอเคอร์	17
	2.1.3.1 สัมพันธสารประเภทเรื่องเล่า	19
	2.1.3.2 ลักษณะไวยากรณ์ของเรื่องเล่า	20
	2.1.3.3 การอ้างถึงตัวแสดง	21

Copyright by Mahidol University

สารบัญ (ต่อ)

		หน้า
	2.1.3.4 รูปภาษาที่ใช้ในการอ้างถึงตัวแสดง	22
	2.1.4 แนวคิดต่อเนื่องของสัมพันธสารของวาเลซ เชฟ	22
	2.1.4.1 ความต่อเนื่อง	24
	2.1.4.2 การแทนที่	26
	2.1.4.3 การแทนคำพูดและความคิด	28
	2.1.4.4 การเปลี่ยนการอ้างอิงในการอ้างเสมือนพูดเองจริง	29
บทที่ 3	**วิธีดำเนินการศึกษา**	**34**
	3.1 การคัดเลือกข้อมูล	34
	3.1.1 ที่มาของข้อมูล	34
	3.1.2 แหล่งข้อมูลทางเอกสารที่ใช้ในการวิจัย	34
	3.2 การรวบรวมข้อมูล	34
	3.2.1 วิธีการรวบรวมข้อมูล	35
	3.2.2 เอกสารที่ใช้ในการวิเคราะห์	36
	3.2.3 กรอบทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์	36
	3.3 การจัดระเบียบข้อมูล	37
	3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล	38
	3.5 สรุปผลการวิจัย	38
บทที่ 4	**โครงสร้างของการเล่าเรื่อง**	**40**
	4.1 เนื้อเรื่องย่อ	40
	4.2 การวิเคราะห์โครงเรื่อง	41
	4.2.1 โครงเรื่องของปฐมสมโพธิ (ฉบับภูมิปัญญาอีสาน)	41
	4.2.2 เค้าโครงเรื่องตามความคิดของลองเอเคอร์	44
	4.3 วิเคราะห์บทบาทของผู้เล่าเรื่องและตัวละคร	48
	4.4 วิเคราะห์การเล่าเรื่อง	64
	4.4.1 การเริ่มต้นเล่าเรื่อง	65
	4.4.1.1 การเริ่มต้นเล่าเรื่องโดยพระผู้เทศน์	65
	4.4.1.2 การเล่าเรื่องโดยพระอานนท์	65

Copyright by Mahidol University

สารบัญ(ต่อ)

		หน้า
บทที่ 5	**บทบาทของกลวิธีการเล่าเรื่องแบบการอ้างเสมือนพูดเองจริง**	**69**
	5.1 บทนำ	69
	5.2 เสียงผู้เล่าเรื่อง	74
	5.2.1 ผู้เล่าเรื่องคนที่ 1 พระผู้เทศน์	75
	5.2.2 ผู้เล่าเรื่องคนที่ 2 พระอานนท์	76
	5.3 รูปแบบภาษาสนทนา	77
	5.4 ความสัมพันธ์ระหว่างการเกิดขึ้นในเวลาปัจจุบันขณะที่พูดกับการแทนที่และมุมมอง (point of view)	81
	5.5 การแทนความคิดและคำพูดในบทสนทนา	83
	5.5.1 การดัดแปลงคำพูดเดิมเป็นคำพูดของผู้เล่าเอง	83
	5.5.2 การยกคำพูดเดิมไปบอกทั้งหมด	84
	5.5.3 การอ้างเสมือนพูดเองจริง	86
บทที่ 6	**สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ**	**97**
	6.1 สรุปผลการวิเคราะห์	97
	6.1.1โครงเรื่อง	97
	6.1.2 กลวิธีการเล่าเรื่อง	98
	6.1.3 บทบาทของการอ้างที่เสมือนพูดเองจริง	99
	6.2 อภิปรายผลการศึกษา	101
	6.3 ข้อจำกัดในการวิจัย	101
	6.4 ข้อเสนอแนะ	102
บทสรุปแบบสมบูรณ์ภาษาไทย		**103**
บทสรุปแบบสมบูรณ์ภาษาอังกฤษ		**111**
บรรณานุกรม		**118**
ภาคผนวก		**120**
	ภาคผนวก ก เนื้อเรื่องย่อ ผูก 1-31	121
	ภาคผนวก ข ศัพทานุกรม	149
ประวัติผู้วิจัย		**174**

Copyright by Mahidol University

สารบัญตาราง

ตาราง		หน้า
2.1	ตารางเปรียบเทียบสัมพันธสารทั้ง 4 ประเภท	19
4.1	โครงเรื่องของปฐมสมโพธิ (ฉบับภูมิปัญญาอีสาน)	42-43
5.1	แสดงผู้เล่าเรื่องและตัวละคร	70-71
5.2	แสดงตัวอย่างรูปแบบภาษาสนทนา	72
5.3	แสดงรูปแบบภาษาเล่าเรื่อง	72-73
5.4	แสดงรูปแบบภาษาที่ปรากฏร่วมกัน	73-74
5.5	แสดงการแทนที่จิตสำนึก	78
5.6	แสดงคำที่บอกเกี่ยวกับเวลา	81

Copyright by Mahidol University

สารบัญรูปภาพ

รูปภาพ		หน้า
2.1	แสดงการเกิดรูปแบบการเขียนแบบ Displaced Immediacy	27
5.1	แสดงการเล่าเรื่องปฐมสมโพธิ (ฉบับภูมิปัญญาอีสาน)	70
5.2	แผนภูมิแสดงรูปแบบการพูดทันที	77
5.3	รูปภาพของการต่อเนื่องของจิตสำนึกที่ถ่ายทอดเป็นเรื่องราว	79
5.4	ภาพการแสดงการเล่าเรื่องต่อเนื่องทั้งสองทาง	81

Copyright by Mahidol University

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของหัวข้อที่ศึกษา

พระพุทธเจ้าเป็นบุคคลที่หาได้ยากยิ่งในโลก เป็นบุคคลที่พุทธศาสนิกชนเลื่อมใสศรัทธาต่อคำสั่งสอนอันมีคุณค่าซึ่งสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน และฝึกฝนพัฒนาตนจนกระทั่งมีปัญญาประจักษ์แจ้งเห็นได้ด้วยตนเอง การปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระองค์นอกจากจะมีประโยชน์ต่อการพัฒนาตนแล้ว สิ่งที่พระองค์ตรัสรู้ได้ด้วยตนเองนั้นยังมีประโยชน์ต่อสังคม ต่อมวลมนุษย์อย่างกว้างขวาง ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงเป็นแบบอย่างในอุดมคติของการทำความดี

ดังนั้นเรื่องราวของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏพุทธประวัติโดยทั่วไป ผู้เขียนจึงมักนำเสนอเหตุการณ์ที่แสดงถึงอิทธิฤทธิ์และปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้าในช่วงต่างๆ ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเหนือมนุษย์สามัญธรรมดาของพระองค์ ไม่ว่าจะเป็นตอนประสูติที่เกิดเหตุการณ์น่าอัศจรรย์ เช่น การเสด็จดำเนินไป 7 ก้าว การมีดอกบัวมารองรับ การประสูติจากพระปรัศว์ (สีข้าง) ของพระมารดา โดยมีเหตุผลสนับสนุนเหตุการณ์ต่างๆนั้นด้วยเป็นเพราะบารมีที่สั่งสมมายาวนานของพระองค์นั่นเอง ตัวอย่างเรื่องราวพุทธประวัติที่สำคัญ เช่น ปฐมสมโพธิ ลลิตวิสตระ เป็นต้น

พุทธประวัติจึงเป็นส่วนที่สำคัญส่วนหนึ่งในพุทธศาสนาที่แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับประวัติของพระพุทธเจ้ารวมถึงหลักธรรมคำสอนต่างๆที่ทรงแสดงให้พุทธศาสนิกชนได้ยึดถือและปฏิบัติตาม เรื่องราวของพระพุทธองค์จึงแพร่หลายไปทั่วทุกหนแห่งที่มีผู้เลื่อมใสในพุทธศาสนา ดังนั้นเรื่องราวพุทธประวัติจึงได้รับการเรียบเรียงและบันทึกไว้ทั่วทุกภาคของประเทศไทย โดยมีรูปแบบของการเขียนและเรียบเรียงแตกต่างกันไปตามความนิยมในแต่ละพื้นที่

ปฐมสมโพธิ เป็นเรื่องราวพุทธประวัติที่รู้จักโดยทั่วไปซึ่งมีอยู่หลายสำนวน ทั้งที่เป็นภาษาบาลี ภาษาไทยปัจจุบัน ภาษาถิ่น เช่น ภาษาถิ่นอีสาน ภาษาถิ่นล้านนา ซึ่งผู้แต่งได้เรียบเรียง

Copyright by Mahidol University

เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้าถึงพระธรรมคำสอนได้ง่ายด้วยภาษาที่คุ้นเคย ตลอดจนนำมาใช้เทศนาเพื่อสั่งสอนประชาชนตามแนวทางของพระพุทธองค์ในวันสำคัญทางศาสนาต่างๆ

หากจะกล่าวถึงวรรณกรรมพุทธประวัติที่สำคัญเรื่องหนึ่งของภาคกลางและเป็นฉบับที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายคือ ปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส (2523) ถือเป็นวรรณคดีพุทธประวัติอย่างละเอียดที่เล่าเรื่องราวของพระพุทธเจ้าอย่างมีปาฏิหาริย์ด้วยภาษาอลังการสละสลวย ประกอบด้วยภาษาบาลีสันสกฤตเป็นส่วนมากทำให้อ่านเข้าใจยาก ไม่เป็นที่นิยมทั่วไปนอกจากผู้ที่สนใจศึกษาพุทธศาสนาขั้นสูงเท่านั้น สำหรับคำนิยามของคำว่า ปฐมสมโพธิกถานั้น มีผู้ให้ความหมายว่า “เรื่องราวการตรัสรู้พร้อมครั้งแรก” แต่บางคนก็ให้ความหมายว่า “การตรัสรู้อันยอดยิ่ง” คัมภีร์ปฐมสมโพธิกถาที่เป็นต้นฉบับภาษาบาลีมีสองฉบับ คือ ฉบับแรกไม่ระบุชื่อคนแต่งและเวลาที่แต่ง มีทั้งหมด 22 ปริจเฉท ส่วนอีกฉบับมี 29 ปริจเฉท เป็นพระนิพนธ์ของกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส (ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา, 2543:138)

นิพนธ์ สุขสวัสดิ์ (อ้างใน เสมอ บุญมา,2536: ค) กล่าวว่าหนังสือปฐมสมโพธิกถาเท่าที่ปรากฏมี 6 สำนวน คือ

1. สำนวนเก่าแก่ที่สุดมี 22 ปริจเฉท ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งและไม่ทราบว่าแต่งในสมัยใด
2. สำนวนของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรสมี 29 ปริจเฉท ทรงประพันธ์ถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
3. สำนวนของสมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสสเทวะ) วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร มีความยาวเพียง 10 กัณฑ์
4. สำนวนของสมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสสเทวะ) เช่นกัน แต่ทรงพระนิพนธ์เหลือเพียง 3 กัณฑ์
5. สำนวนปฐมสมโพธิ มหาปธานทุกรกิริยา มีข้อความกล่าวถึงตอนพระสิทธัตถะบำเพ็ญทุกรกิริยา ผู้แต่งคือ พระธรรมไตรโลกาจารย์ วัดบพิตรพิมุข
6. สำนวนของพระเถระ 30 รูป ร่วมกันแต่งเพื่อเทศน์ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มี 30 ปริจเฉท ผู้แต่งยึดเอาสำนวนของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรสเป็นหลัก

ในงานวิจัยของ อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล (2546: 4) พบว่าวรรณกรรมพุทธประวัติที่ใช้ชื่อ “ปฐมสมโพธิ” และ “ปฐมสมโพธิกถา” มีอยู่ไม่น้อย เท่าที่สำรวจพบในเบื้องต้นมีถึง 6 ภาษา สำนวน

Copyright by Mahidol University

ที่แตกต่างกัน 8 สำนวน สำนวนที่มีผู้ศึกษาไว้แล้ว ได้แก่ ปฐมสมโพธิกถาภาษามอญ และปฐมสมโพธิภาษาไทยอีสานในแง่ของการใช้ภาษา สำนวนโวหารควบคู่ไปกับการวิจัยวรรณกรรมที่จารึกด้วยอักษรธรรมอีสาน ส่วนปฐมสมโพธิสำนวนที่มีนักวิชาการอ้างอิงหรือสำรวจพบแล้วคือ ปฐมสมโพธิภาษาไทเขินและปฐมสมโพธิภาษาลาว

จรรยา คงเจริญ (2532: 5-6) ได้กล่าวว่า ชาวอีสานมีความเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนามาช้านานและนำมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตให้ถูกต้องในทุกชนชั้นวรรณะ ชาวอีสานจึงมีความมั่นคงในพุทธศาสนาเห็นได้จากการที่มีการบันทึกในคัมภีร์ใบลาน เรื่องปฐมสมโพธิจึงแพร่หลายในภาคอีสาน แต่ก็ยังมีผู้สนใจในการศึกษาค้นคว้าอยู่น้อยมาก โดยเฉพาะปฐมสมโพธิฉบับท้องถิ่นต่างๆ จรรยาจึงได้เลือกศึกษา ปฐมสมโพธิ ฉบับวัดใหม่ทองสว่าง ตำบลแสนสุข อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ที่จารไว้เป็นคัมภีร์ใบลาน โดยให้เหตุผลว่า

1. เป็นฉบับที่มีความสมบูรณ์ทางด้านเนื้อหาและอยู่ในสภาพดี
2. เป็นต้นฉบับที่ยังไม่มีผู้ใดปริวรรต หรือ วิเคราะห์ วิจัยเผยแพร่มาก่อน
3. จารึกด้วยอักษรธรรมอีสาน กวีท้องถิ่นเป็นผู้บันทึก อีกทั้งสำนวนโวหารและสำเนียงท้องถิ่นอีสานมีความน่าสนใจในการศึกษา
4. เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาศัพท์ภาษาถิ่น เนื่องจากมีการใช้ศัพท์โบราณ ทั้งในลักษณะคำประพันธ์ การใช้ภาษาและสำนวนโวหาร

ปฐมสมโพธิมีความสำคัญในฐานะที่เป็นหนังสือที่กล่าวถึงเรื่องราวพุทธประวัติให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายทั่วไปซึ่งผู้เขียนมีหลายสำนวนทั้งที่เป็นภาษาบาลี ภาษาไทยปัจจุบันและภาษาท้องถิ่น เพื่อเป็นการเผยแพร่เรื่องราวพุทธประวัติให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสและศรัทธา แม้ว่าเรื่องปฐมสมโพธิจะมีอยู่อย่างแพร่หลายไม่ว่าจะในคัมภีร์ใบลานทั้งในภาคอีสานและภาคอื่นๆแต่ก็ยังมีผู้ศึกษาในสำนวนของท้องถิ่นอยู่น้อยมากซึ่งก็มีอยู่หลายสำนวน ผู้วิจัยจึงได้เลือกศึกษาฉบับของโครงการปริวรรตอักษรธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี พ.ศ. 2543 มาศึกษาในครั้งนี้

วรรณกรรมชิ้นนี้ได้รับการถ่ายทอดมาตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัย(พระศรีวรเวที, 2544) โดยพระสงฆ์และชาวบ้านได้จารึกไว้ในใบลานอันเป็นกรรมวิธีของภูมิปัญญาสมัยโบราณ เพื่อเป็นหนังสือเทศน์ ตามประเพณีฮีต 12 คลอง 14 โดยเฉพาะบุญเดือน 4 คือ บุญผะเวสอันเป็นประเพณีของท้องถิ่นอีสานมาช้านาน ปฐมสมโพธิฉบับนี้ได้ปริวรรตจากตัวอักษรธรรมเป็นอักษรไทย

Copyright by Mahidol University

ลักษณะการใช้ภาษาในวรรณกรรมชิ้นนี้มีจัดได้ว่ามีรูปแบบการใช้ภาษาที่ไม่เป็นทางการเนื่องจากใช้สำหรับเทศน์ให้ประชาชนทั่วไปเข้าใจเรื่องราวพุทธประวัติได้ง่ายขึ้น เช่นการใช้คำลงท้ายประโยค "...ลูกเอ๋ย หรือ เจ้าเอ๋ย" และโครงสร้างในการเล่ามีความซับซ้อน

แม้มีการใช้ภาษาอีสานในการเล่าเรื่องซึ่งง่ายต่อคนที่ไม่เข้าใจภาษาบาลี สันสกฤต แต่จากการสำรวจพบว่ามีการใช้กลวิธีในการเล่าเรื่องที่ค่อนข้างซับซ้อนแทรกอยู่ โดยเป็นการเล่าเรื่องที่ไม่มีการใช้เครื่องหมายแสดงการจับคำพูดต่างๆซึ่งเป็นตัวบทที่นำมาศึกษา เนื่องจากวรรณกรรมสร้างขึ้นเพื่อการเทศน์ไม่ใช่เพื่อการอ่าน รวมถึงความซับซ้อนในการเล่าที่ไม่มีการเรียงลำดับเวลาอย่างสม่ำเสมอ การศึกษาอย่างเป็นระบบจึงมีความจำเป็นเพื่อให้เข้าถึงความลึกซึ้งของการดำเนินเรื่อง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์ภาษาในระดับที่สูงกว่าประโยคเพื่อทำความเข้าใจความซับซ้อนของการเชื่อมโยงข้อความ เช่น การใช้คำสรรพนามที่มีการอ้างถึงบุคคลหรือสิ่งต่างๆในประโยคที่มาข้างหน้า

นอกจากนั้นวรรณกรรมชิ้นนี้ยังมีความโดดเด่นในเรื่องของการใช้กลวิธีการเล่าเรื่องหรือเรียกตามการศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาของวาเลซ เชฟ (Wallace Chafe)(2001) ว่า free indirect speech หรือ verbatim indirect speech หมายถึงการอ้างคำพูดหรือความคิดของผู้อื่นมาเล่าเสมือนว่าพูดเองจริง(ซึ่งการอ้างคำพูดของผู้อื่นไปบอกเล่าแบบ free indirect speech หรือ verbatim indirect speech นี้มีความเด่นชัดในการเล่าเรื่องปฐมสมโพธิฉบับนี้) อีกทั้งการนำเสนอเนื้อหาที่น่าสนใจโดยสลับสับเปลี่ยนตัวเล่าเรื่องราวอันไกลห่างจากเวลาและสถานที่ที่เกิดขึ้นจริงในเวลานั้นๆ ด้วยสำนวนภาษาพูดของท้องถิ่นอีสาน นับว่าผู้เล่าเรื่องปฐมสมโพธิฉบับท้องถิ่นอีสานนี้ใช้กลวิธีการเล่าเรื่องที่โดดเด่นดังที่กล่าวมาและภาษาถิ่นเป็นที่นิยมในการเทศน์ตามวัตถุประสงค์ของวรรณกรรม นอกจากนี้วรรณกรรมเรื่องปฐมสมโพธิยังเป็นงานเขียนแบบสมัยเก่าที่ไม่มีเครื่องหมายวรรคตอนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเครื่องหมายคำพูดที่แสดงให้เห็นว่ามีการเปลี่ยนการบรรยายเป็นบทสนทนา แต่ต้องอาศัยบริบทของเรื่องในการแยกแยะเนื้อหาเพื่อความเข้าใจ

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะศึกษาภาษาในระดับสัมพันธสารซึ่งอยู่เหนือระดับประโยคขึ้นซึ่งสามารถอธิบายสิ่งต่างๆได้กว้างขึ้น เช่นอธิบายเรื่องคำสันธานซึ่งใช้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างประโยคที่ไม่ได้จำกัดแค่ประโยคเดียว(สมทรง,2537:3) ปัจจุบัน โรเบิร์ต ลองเอเคอร์ ได้แสดงให้เห็นว่าถ้าวิเคราะห์ภาษาในระดับประโยค ปรากฏการณ์ทางภาษาหลายประการไม่สามารถอธิบายได้ เช่น การใช้คำสรรพนามเป็นต้น (เรื่องเดิม:4)

Copyright by Mahidol University

ดังนั้นกลวิธีในการเล่าเรื่องของปฐมสมโพธิฉบับภูมิปัญญาอีสานจึงมีความน่าสนใจและแสดงให้เห็นถึงความสมจริงของการเล่าเรื่อง อีกทั้งมีความเหมาะสมในการนำมาเทศน์ในงานประเพณีที่สำคัญของชาวอีสาน แม้เรื่องราวจะเกิดขึ้นมานานนับพันปีแต่เมื่อมีการนำมาเทศน์ครั้งใดก็มีชีวิตชีวาเสมือนได้รับฟังจากตัวละครที่เป็นผู้เล่าเรื่องเอง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษางานวรรณกรรมเรื่องปฐมสมโพธิฉบับภูมิปัญญาอีสาน แล้วนำมาวิเคราะห์ว่ามีโครงสร้างและกลวิธีในการเล่าเรื่องเป็นอย่างไร เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจวิเคราะห์งานวรรณกรรมที่มีลักษณะเช่นนี้และเป็นแนวทางในการศึกษาวรรณกรรมเรื่องอื่นต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาลักษณะโครงสร้างของการเล่าเรื่องในปฐมสมโพธิ (ฉบับภูมิปัญญาอีสาน)

1.2.2 เพื่อศึกษากลวิธีในการเล่าเรื่องในปฐมสมโพธิ (ฉบับภูมิปัญญาอีสาน)

1.2.3 เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ของโครงสร้างและกลวิธีในการเล่าเรื่องในปฐมสมโพธิ (ฉบับภูมิปัญญาอีสาน)

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.3.1 เข้าใจถึงลักษณะโครงสร้างของการเล่าเรื่องในวรรณกรรมพุทธประวัติเรื่องปฐมสมโพธิฉบับภูมิปัญญาอีสาน

1.3.2 ทราบถึงกลวิธีการเล่าเรื่องในวรรณกรรมพุทธประวัติเรื่องปฐมสมโพธิฉบับภูมิปัญญาอีสาน

1.3.3 ทราบถึงบทบาทของ การอ้างที่เสมือนพูดเองจริง ที่ใช้ในการเล่าเรื่องปฐมสมโพธิ ฉบับภูมิปัญญาอีสาน

1.3.4 เป็นแนวทางในการศึกษาวรรณกรรมเรื่องอื่นที่มีการเล่าเรื่องที่มีการใช้การนำคำพูดผู้อื่นไปบอกเล่าแบบการอ้างที่เสมือนพูเองจริง ต่อไป

Copyright by Mahidol University

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

1.4.1 ขอบเขตของการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาวรรณกรรมศาสนาเรื่องปฐมสมโพธิฉบับภูมิปัญญาอีสาน ของโครงการปริตวรรตอักษรธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ปี พ.ศ. 2543

1.4.2 ศึกษาโครงสร้างและกลวิธีที่ใช้ในการเล่าเรื่อง โดยใช้แนวคิดการต่อเนื่องสัมพันธสารและการหักเห (Discourse flow and displacement) ของวาเลซ เชฟ(2001)

1.4.3 ศึกษาบทบาทของการอ้างที่เสมือนพูดเองจริงซึ่งเป็นปรากฏการณ์ในการศึกษากลวิธีการเล่าเรื่องปฐมสมโพธิฉบับภูมิปัญญาอีสานฉบับนี้

1.5 ข้อจำกัดในการศึกษา

1.5.1 ในการศึกษาวิเคราะห์การแทนความคิดและคำพูดโดยใช้การอ้างที่เสมือนพูดเองจริง (free indirect speechหรือ verbatim indirect speech) เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ ผู้วิจัยศึกษาจากวรรณกรรมพุทธประวัติ ปฐมสมโพธิฉบับภูมิปัญญาอีสาน ของโครงการปริตวรรตอักษรธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานีเพียงเล่มเดียว จึงไม่อาจสรุปได้ว่าการเล่าเรื่องแบบปฐมสมโพธิฉบับท้องถิ่นอื่นๆมีลักษณะเช่นเดียวกัน

1.5.2 การศึกษาวิจัยชิ้นนี้ศึกษาจากงานปริตวรรตอักษรธรรมเป็นภาษาไทยปัจจุบัน จึงอาจมีข้อผิดพลาดจากการปริตวรรตบ้างไม่ว่าจะเป็นเครื่องหมายวรรคตอน หรือคำผิดต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยมีความรู้จำกัดในการเข้าใจอักษรธรรมอีสาน จึงไม่อาจตรวจสอบจากต้นฉบับที่เป็นอักษรธรรมได้

1.6 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

โครงเรื่อง หมายถึง โครงเรื่องประกอบไปด้วย การนำเรื่อง เหตุการณ์ยั่วยุ การเพิ่มความขัดแย้ง จุดไคลแมกซ์ การคลี่คลายปัญหา เหตุการณ์ต่อเนื่อง และการสรุป

การต่อเนื่อง (flow) หมายถึง การต่อเนื่องในการเล่าเรื่องตลอดทั้งเรื่อง โดยมีกลวิธีการเล่าตามที่ผู้เล่าต้องการ

การแทนที่ (displacement) หมายถึง การหักเหของการเล่าเรื่องโดยจากสถานการณ์ปัจจุบันขณะไปสู่เวลาและสถานที่ของประสบการณ์ที่ใช้พูดถูกเปลี่ยนไปโดยผ่านการใช้ภาษา

Copyright by Mahidol University

Free indirect speech หรือ verbatim indirect speech หมายถึง การนำคำพูดของผู้อื่นไปบอกเล่าเป็นการอ้างที่เสมือนพูดเอง

ปฐมสมโพธิ เป็นคำเรียกรวม หมายถึง วรรณกรรมพุทธประวัติทุกเรื่องที่ใช้ชื่อ ปฐมสมโพธิ ปถมสมโพธิ ปถมสมผด ปถมสมโพด ปถมสมโผด ปรมสมโพธิ ปฐมโพธิ ปถมโพธิ และปฐมสมโพธิกถา

Copyright by Mahidol University

บทที่ 2
การทบทวนวรรณกรรม

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษากลวิธีการเล่าเรื่องในวรรณกรรมพุทธประวัติเรื่องปฐมสมโพธิ (ฉบับภูมิปัญญาอีสาน) มีแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

2.1 การศึกษาการเขียนพุทธประวัติในอดีต

พุทธประวัติเป็นเรื่องราวของพระพุทธเจ้า การเรียนรู้นั้นมีประโยชน์ไม่เฉพาะแต่พุทธศาสนิกชนเท่านั้น แม้ผู้ศึกษานับถือศาสนาอื่นก็เป็นประโยชน์เช่นกัน เพราะเป็นเรื่องราวของมหาบุรุษอันมีประโยชน์แก่มวลมนุษยชาติ พุทธประวัติในเมืองไทยมี 2 แนวคือ

1. แสดงอภินิหาร เพื่อการเผยแพร่ทำให้ผู้นับถือศรัทธามากขึ้น
2. มุ่งในทางอภิธรรม ให้ผลในทางปฏิบัติและเหตุผลที่เป็นจริง ต่อมาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงศึกษาและเรียบเรียงคัมภีร์ที่กระจัดกระจายตามที่ต่างๆ ขึ้นให้มีความชัดเจนในการลำดับเรื่องราวก่อนหลังเพื่อแสดงเป็นตำนาน (ล้อม เพ็งแก้ว, 2523:1)

การเขียนเรื่องราวพุทธประวัตินั้นมีมากมายตามแต่สำนวนการใช้ภาษาของผู้เขียนในแต่ละยุคแต่ละสมัย วรรณกรรมพุทธประวัตินั้นมักมุ่งเน้นให้ผู้อ่านได้รับความรู้จากคำเทศนาสั่งสอนของพระพุทธเจ้าและพระพุทธจริยาอันงดงามของพระพุทธองค์ตลอดพระชนม์ชีพตั้งแต่พระบรมศาสดาเสด็จลงสู่พระครรภ์ ประสูติ ตรัสรู้ จนถึงปรินิพพาน ตลอดพระชนม์ชีพนั้น พระองค์ทรงแสวงหานิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของคำสั่งสอน แม้ว่าในพระพุทธศาสนาไม่มีเรื่องราวพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าในลักษณะเดียวกันกับคัมภีร์ไบเบิลของศาสนาคริสต์ แต่เรื่องราวของพระองค์ได้รับการถ่ายทอดจากพระอานนท์และมีการรวบรวมขึ้นเป็นพระสูตรในพระไตรปิฎกให้ผู้ศรัทธาได้ศึกษาเรียนรู้ เพื่อให้เรื่องราวพุทธประวัติเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง ปราชญ์ผู้มีความรู้ทั้งหลายจึงเขียนเรื่องราวพุทธประวัติตามการตีความ รวบรวมจากคัมภีร์ของบรรดาบูรพคณาจารย์รุ่นเก่าก่อนถ่ายทอดออกมาให้ผู้อ่านแต่ละยุคแต่ละสมัยได้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ดังนั้นภาษาที่ใช้ในการเขียนพุทธประวัตินั้นจึงแตกต่างกันไปตามสำนวนภาษาของแต่ละท่าน

Copyright by Mahidol University

พระปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรสเป็นพุทธประวัติแนวบุคลาธิษฐาน ผู้ที่ศึกษาเรื่องนี้ต้องมีความรู้ทางพุทธศาสนาและทางวรรณคดีรวมทั้งเข้าใจศัพท์อย่างดี ถ้อยคำและสำนวนเข้าใจยาก เหมาะกับผู้ศึกษาในระดับอุดมศึกษาหรือผู้ที่สนใจอย่างจริงจัง ผู้รู้ทางด้านภาษาและวรรณคดีให้ความเห็นว่า เรื่องพระปฐมสมโพธินอกจากให้ความรู้ทางด้านศาสนาและวรรณคดีแล้วยังให้ความรู้ทางด้านภาษาโดยเฉพาะภาษาบาลี ศัพท์ทางธรรมะ ความงามด้านภาษามีความไพเราะ มีคติทั้งมหายานและเถรวาท ประกอบไปด้วยฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์ต่างๆ เป็นหนังสือที่พรรณนาเรื่องพุทธประวัติอย่างละเอียด มุ่งชักชวนให้คนส่วนใหญ่เลื่อมใสจึงเป็นหนังสือประเภทสรรเสริญพระคุณ ลักษณะการใช้คำในหนังสือเล่มนี้ มีทั้งคำที่มีความหมายตรงตามอรรถและคำที่มีความหมายโดยนัยที่ต้องอาศัยการตีความจึงมีทั้งคำสามัญและคำที่ต้องการคำแปล (สนิท ตั้งทวี,2527:197-250) สำหรับจุดมุ่งหมายของหนังสือปฐมสมโพธิกถาคือแสดงถึงพระประวัติของพระพุทธเจ้าโดยละเอียดพิสดารนั่นเองแต่พรรณนาเกินขอบเขตเพราะเรื่องมิได้จบลงเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแต่เลยไปถึงการแบ่งพระธาตุ การทรมานพญามารในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เรื่อยมาจนถึงความเสื่อมโทรมของพระศาสนา จบลงด้วยเรื่องการอันตรธานแห่งพระธาตุ ภาษาที่ใช้ในปฐมสมโพธิเป็นภาษาที่ขัดเกลาอย่างดี มีความไพเราะ แม้จะมีบางคนตำหนิการใช้ศัพท์บาลี-สันสกฤตมากมายแต่ก็เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้(ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา, 2543:139-140) ภาษาที่ใช้ในปฐมสมโพธิกถา เช่น

...อนึ่ง กาลเมื่อพระมหาสัตว์อยู่ในพระครรภ์พระมารดา บมิได้เป็นที่สัมพาธฐานคับแคบเหมือนดังสัตว์ทั้งปวง อันเสวยทุกข์ลำบากอยู่ในครรภ์ ทรงสถิตอยู่เป็นสุขเหมือนดุจนั่งอยู่บนเตียงทองอันกว้างได้ 12 ศอก มิฉะนั้นดุจมหาพรหมอันสถิตอยู่ในวิมานแก้ว แล้วพระกายก็มิได้แปดเปื้อนระคนด้วยอสุจิ กอปรด้วยสติสัมปชัญญะทราบพระองค์ ทรงพระดำริแต่ที่จะกระทำอนุเคราะห์แก่สัตว์ บมิได้ขาดจากพระกรุณา คอยท่าพุทธโพธิสมัยอยู่ในครรภ์ทั้ง 10 เดือนเป็นนิตย์...(ปรมานุชิตชิโนรส,สมเด็จพระมหาสมณเจ้า,2530:28)

นอกจากนี้ยังมีหนังสือประกอบการเรียนการสอนวิชาพุทธประวัติหลักสูตรนักธรรมชั้นเอก ในคำปรารภของหนังสือกล่าวได้ว่า หนังสือปฐมสมโพธิจัดว่าเป็นวรรณคดีชั้นสูงซึ่งสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงพระนิพนธ์ขึ้นโดยใช้สำนวนโวหารที่เข้าใจได้ยาก สำนวนภาษาเป็นภาษาบาลีสันสกฤต และคำไทยโบราณ ผู้ที่ไม่มีความรู้ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤตจะเข้าใจความหมายของเนื้อหาได้ยาก ดังนั้นผู้เขียนจึงได้เรียบเรียงถ้อยคำสำนวนใหม่ โดยใช้ภาษาที่ผู้อ่านสามารถ

Copyright by Mahidol University

เข้าใจง่ายขึ้น แต่ยังคงเรื่องอภินิหารไว้ รวมทั้งเนื้อหาสาระที่มีประโยชน์ต่อความเข้าใจ เช่น ตอนวิวาหมงคล

ครั้นกาลต่อมา พระเจ้าสีหนุทรงเห็นว่า สุทโธทนราชโอรสพระองค์ใหญ่ เจริญวัยพอที่จะปกครองราชสมบัติแทนพระองค์ได้แล้ว จึงส่งพราหมณ์ 8 คน ผู้มีความชำนาญในด้านอิตถีลักษณะไปเที่ยวเสาะแสวงหาสตรีที่มีความงามพร้อมสรรพ ประกอบด้วยเบญจกัลยาณีผู้มีความงาม 5 ประการ (พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์,2552: 16)

2.1.1 วรรณกรรมพุทธประวัติในภาษาอีสาน

2.1.1.1 ความเป็นมาของอักษรธรรมอีสาน

รูปแบบอักษรในภาคอีสานมีมาตั้งแต่สมัยทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 11-16 และรูปแบบอักษรในสมัยลพบุรี ราวพุทธศตวรรษที่ 16-18 ลักษณะรูปแบบอักษรร่วมสมัยทวารวดีเป็นรูปอักษรแบบราชวงศ์ปัลลวะและรูปแบบอักษรราชวงศ์คุปตะ ส่วนรูปแบบอักษรร่วมสมัยลพบุรี เรียกว่าอักษรขอมโบราณ ต่อมาเมื่อร่วมสมัยพระนครศรีอยุธยาพบ อักษรไทย อักษรธรรมอีสาน และอักษรไทยน้อย (จรรยา คงเจริญ, 2532:17)

หลักฐานที่ปรากฏรูปแบบอักษรราชวงศ์ปัลลวะที่พบในอีสานคือ จารึกวัดสุปัฏนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ส่วนอักษรขอมโบราณ พบที่ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ปราสาทหินพนมวัน และปราสาทหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ (จรรยา คงเจริญ, 2532:17-18)

อักษรธรรมอีสานพบทั่วไปในดินแดนภาคอีสานของประเทศไทย โดยพบมากในจังหวัดที่ไม่ห่างจากลุ่มแม่น้ำโขงมากนัก อักษรธรรมที่เก่าแก่ที่สุดที่ค้นพบในประเทศไทยประเภทศิลาจารึก คือ ศิลาจารึกวัดศรีคุณเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย จารึกเป็นภาษาไทยและภาษาบาลี ส่วนหลักฐานทางใบลานจารด้วยอักษรธรรมอีสานเป็นภาษาบาลี คือคัมภีร์วิสุทธิมรรค วัดศรีชมชื่น จังหวัดหนองคาย (จรรยา คงเจริญ, 2532:18-19)

อีสานมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรล้านช้างมาแต่โบราณ ตามประวัติหัวเมืองอีสานโบราณทางริมน้ำโขงส่วนใหญ่ตกอยู่ใต้การปกครองของอาณาจักรล้านช้างตั้งแต่เมืองหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และอุบลราชธานี ดังนั้นอักษรธรรมที่แพร่หลายอยู่ในดินแดนภาคอีสาน

Copyright by Mahidol University

ได้รับอิทธิพลจากอักษรธรรมในอาณาจักรล้านช้างด้วย ต่อมาในสมัยพระเจ้าโพธิสาลราชของอาณาจักรล้านช้าง ได้มีการฟื้นฟูศาสนาพุทธอย่างจริงจัง จึงอาจเป็นเหตุให้อักษรธรรมซึ่งใช้จดจารเรื่องราวพุทธศาสนาแพร่หลายมาในดินแดนอีสานควบคู่ไปกับพุทธศาสนาหินยานและวรรณกรรมต่างๆ เมื่ออาณาจักรล้านนาและล้านช้างตกเป็นประเทศราชของพม่า อักษรธรรมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นแบบเฉพาะของตัวเองมากขึ้นและเรียกชื่อ ‘‘อักษรธรรมอีสาน’’ตามชื่อของภูมิภาค ดังนั้นอักษรธรรมอีสานจึงเป็นอักษรเฉพาะของชาวอีสานและเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ต่อมาเมื่อการศึกษาในระบบโรงเรียนเข้ามาแทนที่การเรียนในวัด อักษรธรรมอีสานก็ได้ลดความสำคัญลงไป หมดความจำเป็นที่จะใช้ในชีวิตประจำวัน แต่ในปัจจุบันก็มีการฟื้นฟูและศึกษากันในบางกลุ่ม รวมทั้งพระสงฆ์ที่ศึกษาเพื่ออ่านคัมภีร์ทางพุทธศาสนาให้เข้าใจลึกซึ้ง(จรรยา คงเจริญ, 2532:20-22) ดังนั้นอักษรธรรมอีสานจึงเป็นอักษรที่จดจารวรรณกรรมทางพุทธศาสนาโดยเฉพาะเรื่องปฐมสมโพธิ (ฉบับภูมิปัญญาอีสาน)ที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาในครั้งนี้

ในส่วนของการศึกษาวรรณกรรมพุทธประวัตินั้น อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล (2546) ได้ทำการศึกษาปฐมสมโพธิกถาภาษาไทยฉบับสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรสในแง่ความสัมพันธ์ด้านสารัตถะกับวรรณกรรมพุทธประวัติอื่น จากการวิจัยนี้พบว่าวรรณกรรมพุทธประวัติจำนวนมาก โดยเฉพาะพุทธประวัติที่ปรากฏในพระไตรปิฎกของฝ่ายเถรวาทมีเนื้อหาสอดคล้องกับเนื้อหาของปฐมสมโพธิ นอกจากนี้ยังมีการอ้างอิงถึงวรรณกรรมพุทธประวัติต่างๆเพื่อเปรียบเทียบกับปฐมสมโพธิฉบับต่างๆ โดยเฉพาะเนื้อเรื่องของปฐมสมโพธิกถาภาษาไทยสำนวนของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

2.1.1.2 ลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมอีสาน

วรรณกรรมอีสานส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับพุทธศาสนานับตั้งแต่พุทธศาสนาแพร่หลายเข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิ วรรณคดีชิ้นเอกเรื่องหนึ่งของชาวอีสานคือ ‘‘เชตพน’’ หรือ ‘‘เสถพน’’ที่บรรยายถึงพระมหากษัตริย์องค์หนึ่งส่งคณะธรรมฑูตไปสืบพระศาสนาจากวัดพระเชตุพนที่อยู่ใกล้เมืองสาวัตถีประเทศอินเดีย ขุนไทหลานพระเจ้าแผ่นดินพร้อมทั้งคณะ เดินทางอย่างทุรกันดารผ่านเมืองหงสาวดี เมืองย่างกุ้งจนถึงเป้าหมายปลายทาง และได้นำเอาวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาของอินเดียมาสู่สุวรรณภูมิ วรรณคดีของอีสานส่วนใหญ่จึงเป็นวรรณคดีเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่สอดแทรกหลักธรรมของพระพุทธองค์ให้ซึมซาบเข้าไปในจิตใจของชาวอีสาน(จรรยา คงเจริญ,2532:109-110)

Copyright by Mahidol University

จารุวรรณ ธรรมวัตร (108-109,115)ได้จำแนกประเภทวรรณกรรมพุทธศาสนาอีสานเป็นสองลักษณะคือ

1. วรรณกรรมมุขปาฐะ วรรณกรรมมุขปาฐะที่เป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาได้แก่ บทสวดสารภัญญ์ ซึ่งเป็นบทสวดมนต์ทำนองหนึ่งที่นิยมในหมู่พุทธศาสนิกชน เนื้อหาของบทสวดเดิมทีเป็นการสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย ต่อมามีการนำนิทานพื้นบ้านและความเคลื่อนไหวในหมู่บ้านแต่งเป็นบทสวดสารภัญญ์ เช่น นิทานขูลูนางอั้ว เรื่องนางสุชาดา เรื่องนางสิบสอง เรื่องปลาบู่ทอง เรื่องจำปาสี่ต้น เป็นต้น ลักษณะของวรรณกรรมมุขปาฐะมีลักษณะเรียบง่ายไม่ซับซ้อน มีระดับเสียงซ้ำไปซ้ำมา มีช่วงจังหวะหยุดที่แน่นอน จังหวะจะสั้นหรือปานกลางขึ้นอยู่กับเนื้อหา

2. วรรณกรรมลายลักษณ์ วรรณกรรมอีสานประเภทพุทธศาสนาสำนวนลายลักษณ์ส่วนใหญ่เป็นนิทานชาดก เป็นตำนานพุทธศาสนาในท้องถิ่นและพระธรรมคำสอน เช่น มาลัยหมื่นมาลัยแสน ปรมัตถ์และมัคคะสงสารเทศนา ส่วนฉันทลักษณ์ที่ใช้แต่งมีสองลักษณะ คือ ร่าย และกลอนอ่านหรือโครงสาร แบบแผนของร่ายไม่จำกัดตายตัว การส่งสัมผัสไม่แน่นอน ไม่กำหนดตายตัวว่าส่งสัมผัสไปที่คำใด เพราะจำนวนคำในแต่ละวรรคไม่แน่นอน

นอกจากนี้ยังสามารถแบ่งประเภทของวรรณกรรมอีสานในลักษณะมองด้านเนื้อเรื่องเป็นเกณฑ์จำแนกอย่างกว้างๆ ดังนี้ (ธวัช ปุณโณทก, 2522:52-63)

วรรณกรรมพุทธศาสนา วรรณกรรมพุทธศาสนาของอีสานจำแนกได้ดังนี้

- วรรณกรรมชาดก คือวรรณกรรมที่มีเรื่องปรากฏอยู่ในนิบาตชาดกของพุทธศาสนา ได้แก่ ลำมหาชาติ ท้าวสีทน ท้าวปาจิต ท้าวคันธนาม เสียวสวาด ท้าวโสวัจ แลนมูน นกกระจอก เป็นต้น

- วรรณกรรมตำนานพุทธศาสนา ได้แก่เรื่องราวของการสืบศาสนา ประวัติปูชนียสถาน เช่น มูลสถาปนา หรือ ปฐมฐูปนา เชตุพน หรือ เสตพน อุรังคนิทาน ชินธาตุปุจฉาพยากรณ์ มาลัยเลียบโลก พื้นเมือง พื้นพระธาตุพนม สังฆอมธาตุ ชมพูทวีป มาลัยหมื่น มาลัยแสน พระเจ้าเลียบโลก เป็นต้น

วรรณกรรมประวัติศาสตร์ วรรณกรรมเชิงประวัติศาสตร์ปรากฏอยู่น้อย เพราะวรรณกรรมอีสานนั้นเจริญอยู่ในกลุ่มชาวบ้าน เรื่องราวทางประวัติศาสตร์จึงมีความสนใจน้อย

Copyright by Mahidol University

กว่าเรื่องราวทางพุทธศาสนา นอกจากมีอยู่น้อยและไม่ค่อยแพร่หลายแล้วบางเรื่องยังถูกกีดกันไม่ให้นำมาอ่านในวัด เช่น ท้าวสุ่งหรือเจือง วรรณกรรมประวัติศาสตร์มีดังนี้ เรื่องท้าวสุ่งหรือเจือง พื้นเมืองเวียงจันท์ พื้นเวียง ตำนานขุนบรม พงศาวดารนครจำปาศักดิ์ ตำนานพระพุทธรูปต่างๆ

วรรณกรรมนิทานนิยาย วรรณกรรมอีสานเต็มไปด้วยวรรณกรรมนิทานนิยาย ซึ่งสอดแทรกสาระทางจิตใจและจริยธรรมแก่สังคมไปด้วย ตลอดจนอุปนิสัยของตัวเอกที่เป็นแบบอย่างสอนในการดำเนินชีวิตในสังคมตามคติพุทธศาสนา ตัวอย่างเช่น บัวฮม บัวฮอง ไก่แก้ว กำพร้าผีน้อย ปลาแดก ปลาสมอ ลิ้นทอง จำปาสี่ต้น นางผมหอม ซินไซย พระลักพระราม การเกด นางแตงอ่อน ขุนทึง ขุนเทือง ท้าวผาแดง นางไอ่ ขูลูนางอั้ว เป็นต้น

วรรณกรรมสุภาษิตคำสอน วรรณกรรมประเภทนี้มีเนื้อหาแบบเทศนาโวหาร คือเป็นคำสอนตลอดเรื่องเป็นสุภาษิตคล้ายกับคำโคลงโลกนิติ วรรณกรรมประเภทนี้เป็นคำสอนแนวประพฤติ ปฏิบัติ โดยยึดคตินิยมของพุทธศาสนา ผสมผสานความเชื่อในเรื่องวิญญาณ เช่น ธรรมดาสอนโลก ฮีตสิบสองคองสิบสี่ พระยาคำกองสอนไพร่ ท้าวคำสอนลูก ท้าวคำสอน กาพย์ปู่สอนหลาน กาพย์หลานสอนปู่ ยอดคำสอน ย่าสอนหลาน เป็นต้น

วรรณกรรมตำนานบ้าน ตำนานเมือง วรรณกรรมประเภทนี้มีความเฉพาะ เพราะคนไทยภาคอีสานมีความเชื่อเรื่องราวตำนานว่าเป็นเรื่องจริงจังกันส่วนใหญ่ วรรณกรรมประเภทนี้ เช่น พระลัก พระราม ท้าวคันธนาม ท้าวประจิต ท้าวผาแดง นางไอ่

วรรณกรรมเบ็ดเตล็ด คือวรรณกรรมที่ไม่สามารถจัดไว้ในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งได้ เพราะมีจุดหมายที่ต่างกัน เช่น

- เพื่อใช้ในพิธีกรรม ได้แก่ บทสูดขวน
- เพื่อใช้เทศน์ในพิธีขอฝนได้แก่ พระยาคังคาก พระปลาคอ
- เพื่อเกี้ยวพาราสีระหว่างหนุ่มสาว ได้แก่ คำผญา
- เพื่อเล่ากันเล่นสนุกสนานได้แก่ เรื่องเชียงเมี่ยง นิทานโตงโตย

2.1.1.3 ลักษณะคำประพันธ์ในวรรณกรรมร้อยกรองภาคอีสาน

รูปแบบฉันทลักษณ์ที่ใช้ในวรรณกรรมร้อยกรองตามภาษาอีสานเรียกว่า กาบ กอน โคง ฮ่าย ในวรรณกรรมร้อยกรองของภาคอีสานไม่ปรากฏว่ามี คำฉันท์ เพราะในภาษา

Copyright by Mahidol University

อีสานไม่นิยมใช้เสียงหนัก เบา หรือ ครุ ลหุ เพราะไม่สะดวกในการอ่านออกเสียงและการพูด รูปแบบฉันทลักษณ์ที่ใช้ในวรรณกรรมตามที่จารุวรรณ ธรรมวัตรศึกษามีดังนี้ (จารุวรรณ ธรรมวัตร ,2522:20-33)

กาบ (กาพย์)

กาบ ในภาษาอีสาน หมายถึงสิ่งของที่มีลักษณะเป็นกลีบบางซ้อนกันเหลื่อมเป็นชั้นๆ เช่น กาบลาง กาบหมาก กาบกล้วย ลักษณะของร้อยกรองที่เรียกว่า กาบ จึงหมายถึงลักษณะคำประพันธ์ที่มีคำก่ายหรือสัมผัสสลับซับซ้อนเหลื่อมกันดั่ง กาบลาง กาบหมาก กาบกล้วย วรรณกรรมประเภทกาบ เช่น กาบปู่สอนหลาน กาบหลานสอนปู่ กาบพระมุนี

ประวัติการใช้กาบมีตั้งแต่สมัยโบราณ เช่น กาบเซิ้งบ้องไฟ กาบแห่นางแมว รวมทั้งกาบที่แต่งกันสดๆเสียดสีล้อเลียนกัน เรียกว่า ‘‘ไล่กาบใส่’’ นอกจากนี้ยังใช้ในการแต่งหนังสือเจือง วรรณกรรมยุคแรก โดยแต่งเป็นกาบเซิ้ง ใช้สำหรับขับร้องร่ายรำเป็นจังหวะที่สนุกอีกด้วย

โคง (โคลง)

โคงในภาษาอีสานหมายถึง โครงร่างของสิ่งต่างๆ โคงจึงหมายถึง คำประพันธ์ที่แต่งให้มีระเบียบเป็นแถวดังโครงกระดูก เพราะร่างของคนหรือสัตว์มีกระดูกสันหลังเป็นแกนกลาง มีกระดูกข้างหรือซี่โครงวางเรียงอยู่สองด้าน วรรณกรรมที่ใช้โคงที่เก่าแก่ที่สุด คือ เรื่องท้าวเจือง แต่งด้วยโคงห้าหรือโคงเจ็ด คนโบราณนิยมแต่งโคง สอง สาม สี่ หก เพื่ออธิบายลักษณะที่ถือเป็นโชคลาง

กอน (กลอน)

กอนในภาษาอีสานหมายถึง ไม้ที่พาดเรียงกันบนแปสำหรับวางเครื่องมุงหลังคา กอนในฉันทลักษณ์จึงน่าจะหมายถึง คำที่เรียบเรียงเป็นแถวดังกอนเรือน หรือ กอน น่าจะหมายถึง คำพูดหรือคำกล่าวที่เรียบเรียงเป็นแถวดังกอนเรือน กอนเป็นรูปแบบคำประพันธ์ที่ใช้มากที่สุดในวรรณกรรมภาคอีสาน ซึ่งมี 2 ลักษณะ คือ

- กอนอ่านหรือกอนเทศน์หรือกอนสวด เป็นคำกอนที่ใช้แต่งวรรณกรรมเรื่องยาว สำหรับเทศน์ สวด หรืออ่านเพื่อเป็นข้อสอนใจ และเพื่อความบันเทิงใจ เช่น ขุนทึง เสียวสวาสดิ์คำกอน กาละเกด สังข์ศิลป์ชัย เป็นต้น

Copyright by Mahidol University

- กอนลำ หมายถึงกอนที่หมอลำใช้ร้อยกรองนิทานหรือนิยาย เพื่อนำไปขับลำนำบางทีก็มีการนำเอาวรรณกรรมเรื่องยาว เช่น สังข์ศิลป์ชัย กาละเกด แตงอ่อน ไปแสดงหมอลำ แต่ต้องแต่งให้คล้องจองตามลักษณะกอนลำเพื่อให้เกิดความไพเราะ

กอนลำมีหลายชนิดโดยแบ่งตามท่วงทำนองในการขับลำนำ เช่น กอนลำทางสั้น กอนลำทางยาว กอนลำเต้ย แม้ว่าจะแบ่งกอนลำเป็นหลายประเภทแต่รูปแบบฉันทลักษณ์ไม่แตกต่างกัน ข้อแตกต่างระหว่างกอนลำกับกอนอ่านที่เห็นได้ชัดที่สุดคือ กอนลำไปนิยมคำเสริม และคำสร้อย รวมทั้งเคร่งครัดในเรื่องสัมผัสระหว่างวรรคจะต้องเป็นสัมผัสสระเกี่ยวกันไปตั้งแต่ต้นจนจบ กอนลำที่ไพเราะต้องเล่นทั้งสัมผัสในและสัมผัสนอก

ฮ่าย (ร่าย)

คำว่า ฮ่าย ในภาษาอีสานหมายถึงสำเนียงที่เปล่งอย่างยืดยาวโหยหวนชวนวังเวง เช่นเสียงชะนีหรือนกเค้าแมวร้อง โบราณเรียกว่า นกฮ่ายไม้ ชะนีฮ่ายไม้ คำประพันธ์ประเภทฮ่ายน่าจะมีมาแต่โบราณเพราะปรากฏในพิธีบายศรีสู่ขวัญ คำสูตรล้วนแต่งด้วยฮ่ายทั้งสิ้น ลักษณะของฮ่ายที่ปรากฏในคำสูตรขวัญ ในวรรคหนึ่งมีจำนวนคำตั้งแต่ 5-7 คำ และมากสุดอาจถึง 10 คำ ฮ่ายแต่ละวรรคอาจจะส่งสัมผัสเกี่ยวกันไปจนจบใจความ หรืออาจไม่มีสัมผัสในบางวรรค แต่ส่วนใหญ่แต่งให้สัมผัสกัน ฮ่ายมาจากกาพย์ มี 3 ประเภท คือ (จรรยา คงเจริญ, 2532:128-130)

1. ฮ่ายวชิรปันตี มี 2 แบบคือ

- แต่งเป็น 4 วรรค วรรคละ 10 คำ
- แต่งเป็น 8 วรรค วรรคละ 5 คำ

2. ฮ่ายมหาวชิรปันตี แต่งเป็นบท บทละ 11 คำ ในบทหนึ่งแบ่งเป็นสองตอน ตอนต้น 5 คำ ตอนปลาย 6 คำ

3. ฮ่ายยาว วรรคหนึ่งมีได้ตั้งแต่ 5 - 14 คำไม่ได้กำหนดว่าวรรคใดเท่าใด มักใช้แต่งเทศน์หรือบทสวดที่ต้องว่าด้วยทำนอง เช่น ปฐมสมโพธิ เทศน์มหาชาติ เทศน์ธรรมวัตร เมื่อจบความหนึ่งมักลงท้ายด้วยคำว่า นั้นแล นั้นเถิด นี้แล ฉะนี้แล ด้วยประการฉะนี้

2.1.1.4 ลักษณะคำประพันธ์ในปฐมสมโพธิ (ฉบับภูมิปัญญาอีสาน)

ลักษณะคำประพันธ์ในปฐมสมโพธิ(ฉบับภูมิปัญญาอีสาน) คือ “ฮ่าย” เป็น “ฮ่ายยาว” ดูได้จากวรรคหนึ่งหนึ่งไม่ได้กำหนดว่ามีจำนวนคำเท่าใด ส่วนจุดประสงค์ของการแต่งก็เพื่อใช้ในการเทศน์และการจบลงของความหนึ่งมีคำลงท้ายด้วยคำว่า แล หรือ แท้แล่ว

Copyright by Mahidol University

ตัวอย่างคำประพันธ์

“อันว่าสิริสุทโทเจ้าโพธิญาณตนประเสริฐ ก็เสวยสืบสร้างเป็นเจ้านั่งปอง ก็บ่มีโภยต้องการใดจักสิ่ง เป็นผู้มีอำนาจกว้างเป็นเจ้าแผ่นดิน อันว่าปิตตาเจ้าทั้งสองพ่อแม่ พระก็ลดชัวแล้วเมือฟ้าสู่สวรรค์ พระก็ปลงศพเจ้าทั้งสองพ่อแม่ เมี้ยนคาบเจ้าทำบุญบ่ได้ขาด มีใจแผ่กว้างคนย้องทั่วแดน ทั้งเล่ามีอำนาจกว้างลือเกียงกงโลก กษัตริย์ใดสิมาปุนเปรียบ ได้เกินนั้นแม่นบ่มีเจ้าเอ๋ย นิฏฐิตาบั้นสองพระองค์เสวยราชย์แล้วถ่อนี้ถวายไว้ที่ควรก่อนแล” (หน้า 20)

“ควรที่ปฏิบัติทางนี้เป็นทางเส้นซื่อ บ่เป็นทางคดอ้อมหนามเสี้ยนและไฟ เป็นทางอันเย็นแท้คือพระสัทธรรมอันประเสริฐ ได้แก่ปฏิบัติใจให้เที่ยงมั่น เหมือนคำสอนพระองค์กล่าว จิงได้ชื่อว่าหนทางบ่มีป่าไม้ เย็นเรื่อยอยู่เสมอ การถือมั่นในพระสัทธรรมบ่มีประมาทเป็นถนนเส้นกว้างเดินได้แต่ผู้เดียว บริวารนั้นคือกุศลเป็นพวกเพื่อน บ่มีความลำบากแท้สุขล้วนอยู่เสมอ มรรคทั้ง ๘ นี้เป็นทางเดินง่าย บ่เป็นทางอันฮกเฮื้อ ภัยฮ้อนบ่มีแท้แล่ว” (หน้า 87)

2.1.2 ปฐมสมโพธิในภาคอีสาน

วรรณกรรมพุทธศาสนาในภาคอีสานที่นิยมอย่างแพร่หลายและมีมาช้านานเรื่องหนึ่ง คือ ปฐมสมโพธิ ซึ่งถือเป็นวรรณคดีชั้นสูงคู่กับพุทธศาสนา ปฐมสมโพธินี้เพื่อใช้เทศน์ในวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา เป็นต้น ต้นฉบับเดิมนั้นเป็นภาษาบาลีต่อมามีการรจนาเป็นภาษาถิ่นอีสาน ซึ่งมีอยู่หลายสำนวนและคัดลอกสืบต่อกันมา อาจเพิ่มเติมหรือตัดทอนลงไปบ้างตามแนวการเขียนของผู้แต่ง ปฐมสมโพธิกระจายอยู่ตามวัดต่างๆทั่วภาคอีสาน เชื่อกันว่าต้นฉบับน่าจะคัดลอกมาจากอาณาจักรล้านช้าง เพราะมีการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำโขงทั้งสองฝั่งมาแต่โบราณ

ปฐมสมโพธิที่ปรากฏในภาคอีสานโดยทั่วไปใช้นำมาเทศน์ในวันสำคัญทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะวันวิสาขบูชา เพื่อเป็นตำราในการศึกษาพุทธประวัติ เนื่องจากเนื้อเรื่องยาวมาก จึงมีการนำเฉพาะตอนที่สำคัญและเหมาะสมที่จะเทศน์ในวันเดียวจบ จึงมีการนำปฐมสมโพธิมารจนาใหม่ให้สั้นลง หากวัดใดไม่มีปฐมสมโพธิของตนเองก็อาจจะยืมจากวัดอื่นมาใช้หรือคัดลอกมา (จรรยา คงเจริญ,2532:113) ในภาคอีสานมีหลักฐานใบลานเรื่องปฐมสมโพธิสำนวนต่างๆปรากฏอยู่มาก แสดงถึงความนิยมอย่างแพร่หลายที่สุดเรื่องหนึ่ง

Copyright by Mahidol University

วิทยานิพนธ์ของจรรยา คงเจริญ(2532) ได้ศึกษาเรื่องปฐมสมโพธิฉบับท้องถิ่นอีสานจากต้นฉบับวัดใหม่ทองสว่าง จังหวัดอุบลราชธานีเพื่อศึกษาวรรณกรรมพุทธศาสนาในด้านตัวอักษร อักษรธรรมอีสาน วรรณศิลป์และทางด้านวัฒนธรรม สังคมที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรม โดยเปรียบเทียบปฐมสมโพธิกถา ฉบับพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส จากการวิจัยพบว่า วรรณกรรมเรื่องปฐมสมโพธิเป็นที่รู้จักแพร่หลายในดินแดนอีสานเป็นวรรณกรรมที่แสดงพุทธประวัติที่สอดแทรกคติธรรมและความเชื่อทางพุทธศาสนา

2.1.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับสัมพันธสารของลองเอเคอร์

การวิเคราะห์ภาษาในระดับที่สูงกว่าประโยคนั้นสามารถยึดได้ตามแนวคิดของ ลองเอเคอร์ ซึ่งมีผู้นำแนวคิดนี้มาศึกษา เช่น การศึกษาสัมพันธสาร การวิเคราะห์ภาษาระดับข้อความของสมทรง บุรุษพัฒน์ (2537)

ลองเอเคอร์ ได้ศึกษาภาษาในประเทศฟิลิปปินส์ ปาปัวนิวกินี และโคลัมเบียทั้งได้เสนอแนวความคิดว่าการศึกษาหน่วยของภาษาระดับเหนือกว่าประโยคเป็นเรื่องที่จำเป็นและแสดงให้เห็นว่าการวิเคราะห์ภาษาบางประการถ้าจำกัดเพียงแค่ระดับประโยคจะไม่สามารถอธิบายได้ เช่น

ก. การใช้คำสรรพนาม

ข. การใช้รูปแบบเฉพาะของโครงสร้างคำกริยา

การใช้ทฤษฎีแทคมีมิค

ลองเอเคอร์ใช้ทฤษฎีแทคมีมิคในการวิเคราะห์สัมพันธสารมาเป็นรากฐานในการสร้างไวยากรณ์สัมพันธสาร โดยยึดแนวคิดเรื่องลำดับขั้น กล่าวคือ สัมพันธสารประกอบด้วยย่อหน้าหรือสัมพันธสารที่ซ้อนอยู่ซึ่งสัมพันธสารที่ซ้อนอยู่ประกอบด้วยย่อหน้าเช่นกัน ในส่วนของย่อหน้าก็ประกอบด้วยย่อหน้าที่ซ้อนอยู่และในย่อหน้าที่ซ้อนอยู่ก็ประกอบขึ้นจากประโยค ดังแผนภูมิส่วนประกอบของสัมพันธสาร

Copyright by Mahidol University

สัมพันธสาร

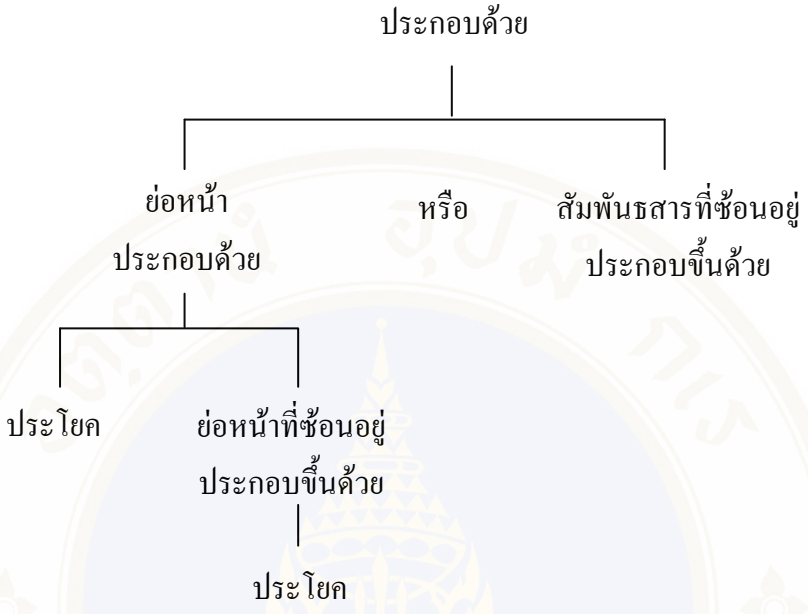

แผนภูมิที่ 2.1 ส่วนประกอบของสัมพันธสาร (สมทรง 2537: 19)

ในการวิเคราะห์สัมพันธสารลองเอเคอร์ได้กล่าวว่าต้องพิจารณาถึงสถานการณ์ที่สัมพันธสารปรากฏอยู่รวมทั้งพิจารณาผู้พูดและผู้ฟังที่มีส่วนร่วมต่อการเข้าใจสัมพันธสารด้วย เช่น วัฒนธรรมที่มีร่วมกัน ผู้พูดจะถ่ายทอดสัมพันธสารไปยังผู้ฟังในการเรียงลำดับต่อเนื่องกัน เช่น ประโยค ผู้ฟังมีหน้าที่ตีความสัมพันธสาร ความคิดเรื่องสัมพันธสารของลองเอเคอร์ประกอบด้วย

ใจความสำคัญของเรื่อง (macrostructure) (ระดับความตื่นเต้นของเรื่องจากน้อยสุดไปถึงสูงสุด(profile)และข้อความประเภทต่างๆ เช่น การดำเนินเรื่องและข้อความประกอบการดำเนินเรื่อง(spectrum) และ **ส่วนประกอบทางไวยากรณ์ที่รวมเป็นสัมพันธสาร** (constituency structure) (สมทรง, 2537: 4-23)

ลองเอเคอร์ (Longacre) (อ้างถึงในสมทรง บุรุษพัฒน์, 2537: 25-26) ได้แบ่งเกณฑ์ประเภทของสัมพันธสารที่เป็นการพูดของคนๆเดียวไว้ 2 เกณฑ์ คือ การเรียงลำดับเวลาของเหตุการณ์หนึ่งต่อเนื่องกับอีกเหตุการณ์ และแนวโน้มความสำคัญของการมีตัวละครตลอดเรื่อง นอกจากนี้เขาได้แบ่งประเภทของการพูดคนเดียวเป็น 4 ประเภท ได้แก่

Copyright by Mahidol University

1. เรื่องเล่า (narrative discourse) เช่น นิทาน
2. กระบวนการ (procedural discourse) เช่น วิธีทำอาหาร
3. ข้อปฏิบัติ (behavioral discourse) เช่น คำแนะนำ คำชักชวน
4. คำอธิบาย (expository discourse) เช่น ข้อเสนองบประมาณ บทความวิชาการ เป็นต้น

ตารางที่ 2.1 ตารางเปรียบเทียบสัมพันธสารทั้ง 4 ประเภท

ประเภท	การเรียงลำดับเหตุการณ์ contingent temporal succession	แนวโน้มการมีตัวละคร agent orientation
เรื่องเล่า	+	+
กระบวนการ	+	-
ข้อปฏิบัติ	-	+
คำอธิบาย	-	-

จากตารางจะเห็นว่าสัมพันธสารประเภทเรื่องเล่าจะมีลักษณะของหลักเกณฑ์ทั้งสองประเภทซึ่งจะมีทั้งการเรียงลำดับกาลเวลาและแนวโน้มการมีตัวละคร ส่วนสัมพันธสารประเภทกระบวนการจะมีหลักเกณฑ์การเรียงลำดับกาลเวลาเท่านั้น สัมพันธสารข้อปฏิบัติมีลักษณะของหลักเกณฑ์ที่สองและสัมพันธสารประเภทสุดท้ายคือ คำอธิบายไม่มีลักษณะของหลักเกณฑ์ทั้งสองประเภท

2.1.3.1 สัมพันธสารประเภทเรื่องเล่า

ปกติแล้วเรื่องเล่าจะประกอบไปด้วยสององค์ประกอบ องค์ประกอบที่อยู่ภายนอก คือส่วนประกอบต่างๆที่นำมาประกอบเป็นโครงเรื่อง (narrative plot) และองค์ประกอบที่อยู่ภายใน เช่น กลไกการเชื่อมโยงความ

เรื่องเล่าจะมีโครงสร้างของเรื่องเรียกว่า เค้าโครงเรื่อง (plot) ตามแนวคิดของลองเอเคอร์(Longacre 1983a อ้างใน สมทรง 2537:42-43) คือลักษณะโครงสร้างลึกของเรื่องเล่า เรื่องเล่ามีลักษณะสองประการคือ

1. เรื่องเล่าที่ดำเนินไปเรื่อยๆ โดยมีระดับความตื่นเต้นเท่าเทียมกัน

Copyright by Mahidol University

2. เรื่องเล่าที่มีจุดตื่นเต้นสูงสุด ณ จุดใดจุดหนึ่งของเรื่องและมีโครงสร้างลึกของเค้าโครงเรื่องดังนี้

1. การนำเรื่อง (Exposition) เรื่องเล่าเริ่มต้นด้วยการแนะนำตัวแสดง เวลา สถานที่ หรือสถานการณ์ที่จะโยงเหตุการณ์ในเรื่องต่อไป

2. เหตุการณ์ยั่วยุ (Inciting moment) เรื่องจะเริ่มตื่นเต้นเมื่อมีบางอย่างผิดปกติจากที่เคยเป็นอยู่

3. การเพิ่มความขัดแย้ง (Developing conflict/tension) เรื่องดำเนินมาถึงความขัดแย้ง ความตึงเครียดเกิดขึ้นและดำเนินไปเรื่อยๆ

4. จุดไคลแมกซ์ (Climax) เรื่องมาถึงจุดสูงสุดของความขัดแย้งและตึงเครียด

5. การคลี่คลายปัญหา (Denouement) เรื่องมาถึงทางออกปัญหาเริ่มคลี่คลาย

6. เหตุการณ์ต่อเนื่อง (final suspense) เรื่องมีรายละเอียดข้อสรุปของปัญหา

7. การสรุป (conclusion) คือการสรุปเรื่องทั้งหมด

2.1.3.2 ลักษณะไวยากรณ์ของเรื่องเล่า

ในงานการศึกษาสัมพันธสารของเรื่องเล่า สมทรง บุรุษพัฒน์(2537:57-64) ได้กล่าวถึงว่ามีความพิเศษแตกต่างจากสัมพันธสารตอนอื่นๆ ลักษณะไวยากรณ์ตอนเด่นอาจใช้รูปกาลหนึ่งเพื่อดำเนินเรื่อง แต่เมื่อถึงตอนเด่นรูปกาลดังกล่าวจะไม่ปรากฏหรือการอ้างถึงตัวละครก็จะมีการเปลี่ยนแปลงไปเมื่อถึงตอนที่มีความสำคัญ สำหรับตอนเด่นในเรื่องเล่านั้นมี 2 ประเภทคือ ตอนเด่นที่เป็นการกระทำและตอนเด่นที่เป็นการพูดของตัวแสดง

ลักษณะไวยากรณ์ที่บ่งชี้ถึงตอนเด่นคือ

1. การใช้สำนวนโวหาร เช่น ใช้ไวยากรณ์คล้ายกันหรือใช้คำซ้ำๆ เพื่อไม่ให้ผู้อ่านพลาดจุดสำคัญของเรื่องหรือเป็นการเน้นข้อความสำคัญนั้น

2. การเพิ่มตัวแสดง มักจะมีตัวแสดงมากมายเพื่อแสดงความสำคัญของเรื่อง

3. การทำให้ความชัดเจนขึ้น โดยใช้ไวยากรณ์ที่แตกต่างจากส่วนอื่นๆ ของเรื่องดังนี้

Copyright by Mahidol University

- การเปลี่ยนความสมดุลระหว่างการใช้คำนามและคำกริยาเพื่อทำให้ตอนสำคัญของเรื่องมีความชัดเจนขึ้นจึงมีการใช้คำกริยามากขึ้นเพื่อแสดงความรวดเร็วของการดำเนินเรื่อง

- การเปลี่ยนรูปกาล ในตอนสำคัญของเรื่องอาจมีการเปลี่ยนรูปกาลแตกต่างจากตอนอื่นๆเช่นเปลี่ยนจากอดีตกาลมาเป็นปัจจุบันกาล

- การเปลี่ยนบุรุษสรรพนามให้เฉพาะเจาะจง เช่นการเปลี่ยนสรรพนามบุรุษที่ 3 เป็นสรรพนามบุรุษที่2 และเป็นบุรุษที่1หรือเปลี่ยนสรรพนามพหูพจน์เป็นเอกพจน์

4. การเปลี่ยนขนาดโครงสร้างไวยากรณ์ ผู้เล่าอาจเน้นจุดสำคัญของเรื่องโดยการใช้ประโยคยาวๆผิดปกติหรือสั้นผิดปกติเพื่อเน้นความสำคัญของตอนที่สำคัญหรือมีการเปลี่ยนลีลาการใช้ภาษาโดยใช้คำสันธานมากขึ้นหรือน้อยลงในตอนสำคัญให้ต่างจากตอนอื่นๆ

5. การเปลี่ยนมุมมองในการเล่าเรื่อง ในการเล่าเรื่องอาจเล่าผ่านตัวละครตัวใดตัวหนึ่ง เมื่อถึงตอนสำคัญของเรื่องอาจเปลี่ยนการเล่าเป็นมุมมองของตัวละครตัวอื่น

6. การใช้คำอนุภาคและคำเลียนเสียงธรรมชาติ เมื่อถึงตอนสำคัญของเรื่องการใช้คำอนุภาคจะต่างไปจากตอนอื่นๆ หรืออาจจะไม่มีการใช้ซึ่งทำให้ผู้อ่านทราบว่าเป็นตอนที่เด่นกว่าตอนอื่น นอกจากนี้ การเน้นความสำคัญของเรื่องยังใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติเพื่อให้เกิดความเด่นกว่าตอนอื่นๆ

2.1.3.3 การอ้างถึงตัวแสดง (participant reference)

ลองเอเคอร์ (Longacre:1985 อ้างในสมทรง 2537:102-103) ได้ศึกษาการอ้างถึงในสัมพันธสารเรื่องเล่าดังนี้

ก. เรื่องเล่าที่ใช้รูปอ้างถึงเป็นบุรุษที่ 1(first person) ผู้ที่เล่าเล่าเรื่องเองโดยใช้สรรพนามบุรุษที่ 1

ข. เรื่องเล่าที่ตัวแสดงในเรื่องเป็นคนเล่าโดยใช้รูปอ้างถึงเป็นบุรุษที่ 1 (as told to first person) คือการเล่าเรื่องที่ผู้เขียนให้ตัวแสดงซึ่งเป็นตัวเอกของเรื่องเป็นคนเล่าโดยใช้สรรพนามบุรุษที่ 1

ค. เรื่องเล่าที่ใช้รูปอ้างถึงเป็นบุรุษที่ 3 (third person) คือเรื่องเล่าที่ผู้เขียนใช้การอ้างถึงตัวแสดงเป็นบุรุษที่ 3 ซึ่งปฐมสมโพธิ ฉบับภูมิปัญญาอีสานเป็นการเล่าเรื่องที่ใช้รูปอ้างถึงบุรุษที่ 3 นี้

Copyright by Mahidol University

2.1.3.4 รูปภาษาที่ใช้ในการอ้างถึงตัวแสดง (resources of a language for identifying participants)

รูปแบบภาษาที่ใช้อ้างถึงบุคคลเดียวกันนั้นอาจแตกต่างกัน แม้ประโยคใดไม่มีรูปภาษาบ่งชี้ผู้ที่ถูกอ้างถึง แต่ผู้ที่ถูกอ้างอิงก็เป็นผู้กระทำ ดังที่สมทรง บุรุษพัฒน์(เรื่องเดียวกัน: 105-107) ได้รวบรวมตัวอย่างไว้

ก. The butler it was that killed him.

ข. Someone in a tuxedo killed him.

ค. That one killed him.

ง. He killed him.

จ. He killed the prime minister.

ฉ. Killed him.

นอกจากนี้ยังกล่าวถึง รูปภาษาที่ใช้อ้างถึงตัวแสดงมีหลายรูปแบบ ดังนี้

ก. รูปเต็ม ได้แก่รูปภาษาที่มีส่วนขยายความประกอบ เช่น นามวลี ชื่อเฉพาะ คุณานุประโยค และประโยคบรรยาย

ข. รูปลด ได้แก่การใช้รูปภาษาที่ลดรูปจากรูปเต็ม

ค. รูปแทน ได้แก่คำนามประเภทคำเครือญาติ คำแสดงอาชีพ คำเหล่านี้จะนำมาใช้อ้างถึงตัวแสดงแทนรูปภาษาอื่นๆที่ใช้อยู่ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับเค้าโครงเรื่อง

ง. รูปคำสรรพนาม รูปภาษาที่ใช้อาจจะเป็นการใช้คำสรรพนามหลายแบบ เช่น บุรุษสรรพนาม สรรพนามบ่งชี้ เป็นต้น

จ. การใช้หน่วยคำอุปสรรคปัจจัยที่คำกริยา

ฉ. รูปศูนย์ เป็นรูปภาษาที่ไม่ปรากฏในเรื่อง แต่ผู้อ่านสามารถตีความได้ว่าหมายถึงใคร

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาภาษาผ่านการเล่าเรื่องที่เรียกว่า free indirect speech เชื่อมโยงกับกระบวนการทางจิตวิทยาของมนุษย์เช่น งานของวาเลซ เชฟ (2001)ที่กล่าวถึงการต่อเนื่องของสัมพันธสาร

2.1.4 แนวคิดการต่อเนื่องของสัมพันธสารของวาเลซ เชฟ

ภาษามีการแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ตามความคิดของวาเลซ เชฟ(Chafe, 2001:673) การเคลื่อนไหวนี้เปรียบได้กับกระแสการไหลของน้ำ กระแสสายหนึ่งที่สำคัญคือ กระแสความคิด ความคิดนั้นขับเคลื่อนให้ภาษาไปข้างหน้า ดังนั้นเพื่อเข้าใจถึงการไหลของกระแสความคิดนั้น วาเลซ เชฟ(1994)จึงปูพื้นฐานของความเข้าใจภาษาและจิตใจดังนี้

Copyright by Mahidol University

ความเข้าใจภาษาและจิตใจ

ในความเป็นจริงภาษาและจิตใจทั้งกว้างและซับซ้อนเห็นได้จากการเฝ้าสังเกตและวิเคราะห์จากผู้เชี่ยวชาญหลายคนแต่เราก็ยังเข้าใจน้อยอยู่ แม้ว่ามีความพยายามมากมายที่จะหยั่งลึกถึงธรรมชาติของภาษาแต่ก็ยังไม่มีมติเอกฉันท์เกี่ยวกับประเด็นพื้นฐานที่สังเกตได้ นั่นคือเรายังห่างไกลกับภาพรวม เหมือนกับการจับแค่ส่วนเล็กๆของช้างซึ่งทั้งใหญ่และซับซ้อน(Chafe,1994:8-9)

เชฟตั้งข้อสมมุติฐานว่าทุกแง่มุมของภาษาและจิตใจนั้นซับซ้อน ระบบต่างๆที่ประกอบกันครอบคลุมทุกอย่างทำให้เป็นมนุษย์ ความสนใจพิเศษของผู้เขียนคือ เน้นที่จิตสำนึกแต่ก็ไม่กล่าวนอกเหนือจากความทรงจำ จินตนาการ อารมณ์ความรู้สึก ปฏิกิริยาร่วมทางสังคมหรืออะไรอื่นที่นำไปสู่ประสบการณ์ของมนุษย์ และทั้งภาษาและจิตสำนึกสามารถทำความเข้าใจภายในกรอบของประสบการณ์ของมนุษย์ที่ประกอบกันขึ้นมา (1994:21-22)

ธรรมชาติของจิตสำนึกนั้น จิตสำนึกคือสิ่งที่เรามีประสบการณ์อย่างคงที่ขณะที่ตื่นและขณะที่หลับอันเป็นแก่นของการมีชีวิตอยู่ มนุษย์ทุกคนมีกระบวนการที่มีรูปแบบความจริงที่ซับซ้อนภายใน เรียกว่า มุมมอง (worldview) (1994:27)

คุณสมบัติที่เปลี่ยนแปลงได้ของจิตสำนึก (1994:30-35)

ประสบการณ์ของจิตสำนึกมาจากแหล่งที่แตกต่างกัน ปกติแล้วเราไม่ได้ใช้เวลาในยามตื่นเท่านั้นแต่ใช้เวลาในยามหลับด้วย นักปรัชญามักสันนิษฐานว่าจิตสำนึกมาจากความเชื่อ ความมุ่งมั่น และความปรารถนาแต่มันก็เป็นเพียงแค่ส่วนเล็กๆที่เป็นพื้นฐาน ส่วนที่ใหญ่ที่เรามีประสบการณ์คือ การรับรู้ (perceptual) จิตสำนึกนี้เพื่อเสริมสร้างขนาดใหญ่ของประสบการณ์ของการรับรู้และการกระทำ อีกนัยหนึ่งการรับรู้ การกระทำ และการประเมินค่าเป็นรูปแบบส่วนประกอบพื้นฐานของจิตสำนึก บางครั้งเรียกว่า การตรึกตรอง - การรู้ตัวว่าจิตสำนึกกำลังทำอะไร เชฟได้อ้างถึงคำถามที่ว่า จิตใจเป็นจิตสำนึกของสิ่งที่มันเป็นจิตสำนึกได้อย่างไร จิตสำนึกได้มีจุดยืนของตัวเองในขณะเดียวกันที่มันมีจุดยืนกับสิ่งอื่นได้อย่างไร

ประสบการณ์จิตสำนึกอาจเกิดขึ้นทันทีหรือการแทนที่ บางครั้งข้อมูลจิตสำนึกแบบสาระขณะที่พูด(active) และ สาระที่ต้องการกล่าวถึงที่ไม่อยู่ในความคิดของผู้ฟังขณะนั้น (semiactive) สัมพันธ์โดยตรงกับความจริงที่เกิดขึ้นทันที-สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบๆจิตสำนึกขณะนั้น จิตสำนึกไม่ได้จำกัดแค่ประสบการณ์ในปัจจุบันแต่ยังกล่าวถึงสถานการณ์อันไกลโพ้นออกไปด้วย ข้อมูลที่อยู่ไกลออกไปเข้ามาอยู่ในจิตสำนึกอันใกล้มาจากสองแหล่งคือ การจำได้ (remembering) และจากจินตนาการ (imagining)

Copyright by Mahidol University

ประสบการณ์จิตสำนึกอาจจะเกี่ยวกับความจริงหรือที่แต่งขึ้น ความทรงจำและประสบการณ์ที่เกิดขึ้นทันทีคือ ข้อเท็จจริงขณะที่ประสบการณ์ทางจินตนาการคือ เรื่องที่แต่งขึ้น ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นทันทีเป็นการสร้างขึ้นมาใหม่มากกว่าการคัดลอกซ้ำๆ แต่ประสบการณ์จินตนาการนั้นไกลจากความจริงของชีวิตจริง สิ่งที่เกี่ยวกับความจริงหรือที่แต่งขึ้นในความรู้สึกจริงนั้นแตกต่างจากสิ่งที่เกี่ยวกับความจริงหรือที่แต่งขึ้นที่เป็นความเชื่อซึ่งเป็นการตัดสินของผู้ประสบที่มีความสำคัญสะท้อนอยู่ในภาษา ซึ่งสามารถแสดงความคิดขณะที่เป็นอยู่ของผู้ประสบโดยไม่จำเป็นต้องเป็นความคิดที่เป็นความจริง ทั้งความแตกต่างของเรื่องที่เกี่ยวกับความจริงและเรื่องที่แต่งขึ้นล้วนมีผลในรูปแบบภาษา การประเมินสิ่งที่เป็นจริงและไม่จริงซึมซาบในภาษาในหลากหลายหนทาง

ประสบการณ์จิตสำนึกน่าสนใจมากหรือน่าสนใจน้อย ในส่วนที่สองและสามของหนังสือเล่มนี้จะพูดถึงว่าผู้คนมีแนวโน้มที่จะพูดถึงสิ่งที่น่าสนใจและอย่างดีเลิศของสิ่งต่างๆที่ตัดสินแล้วว่าน่าสนใจสำหรับคนอื่น อีกนัยหนึ่ง ความน่าสนใจได้พยุงภาษาไว้เมื่อมีการคาดหวัง ชีวิตจิตใจที่น่าพอใจขึ้นอยู่กับความสมดุลระหว่างสิ่งที่ได้รับการคาดหวังและไม่ได้รับการคาดหวัง

ประสบการณ์จิตสำนึกอาจจะเป็นคำพูดหรือไม่ใช่คำพูด จิตสำนึกประกอบด้วยส่วนของคำพูดภายใน ไม่ใช่ว่าทุกอย่างที่ผ่านจิตสำนึกเป็นภาษา ประสบการณ์ทางจินตนาการ การแสร้งทำ สุนทรียะล้วนมีธรรมชาติของตนเอง ผู้คนแตกต่างกันในเรื่องอัตราส่วนแต่การผสมผสานของประสบการณ์ที่เป็นคำพูดและที่ไม่ใช่คำพูดเป็นลักษณะทั่วไปของจิตสำนึกของแต่ละคน

2.1.4.1 ความต่อเนื่อง(flow) (1994:69-70)

ข้อมูลในจิตใจมีอย่างน้อยสามสภาพคือ จุดสนใจขณะที่พูด(active) สาระที่ผู้พูดต้องการกล่าวถึงเป็นสาระที่ไม่ได้อยู่ในความนึกคิดของผู้ฟังแต่เมื่อผู้พูดกล่าวถึงผู้ฟังก็เข้าใจได้(semiactive) จุดสนใจที่อยู่นอกเหนือความนึกคิดของผู้ฟัง(inactive) ภาษาพูดมีหน่วยทำนองเสียงสูงต่ำ หน่วยเสียงทั้งหลายนั้นระบุบนพื้นฐานของมาตรฐานที่หลากหลาย มีการหยุดพัก, มีการเร่ง, มีการลด, เปลี่ยนแปลงระดับเสียง, เปลี่ยนแปลงคุณสมบัติของเสียง หน่วยเสียงสูงต่ำสันนิษฐานว่าเป็นการแสดงความรู้สึกอารมณ์ทางภาษาศาสตร์ของข้อมูล ครั้งแรกมีจุดสนใจในจิตสำนึกของผู้พูดต่อมามีการออกเสียงของหน่วยเสียงสูงต่ำในจิตสำนึกของผู้ฟังหรืออย่างน้อยในจุดมุ่งหมายของผู้พูดมีการจำแนกหน่วยเสียงเป็น เสียงที่เป็นอิสระ(substantive), เสียงที่บังคับให้เกิดขึ้น(regulatory) และเสียงที่แยกออกจากกัน(fragmentary) เพื่อให้เห็นรายละเอียดขึ้น การเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งไปยังอีกสภาพหนึ่งระหว่างหน่วยเสียงจะสัมพันธ์ภายในประโยคและภายนอกประโยคและขอบเขต

Copyright by Mahidol University

ของหัวข้อมีหลายระดับแต่เป็นความสัมพันธ์อันเหนียวแน่นของขอบเขตหน่วยเสียงต่อการต่อเนื่องของจิตสำนึก ความสัมพันธ์ของหน่วยเสียงที่มีต่ออนุประโยคจำเป็นในการศึกษาต่อไปทั้งภายในภาษาและข้ามภาษา

การต่อเนื่องคือจิตสำนึกภายนอกกับจิตสำนึกภายในเชื่อมโยงกันเพื่อไม่ให้เรื่องนั้นขาดตอน เปรียบได้กับจิตสำนึกภายใน คือ การจำ การจินตนาการเป็นเกาะแก่งที่อยู่ในกระแสการไหลของน้ำ แม้ว่าเรื่องที่เกิดขึ้นจากการจำและการจินตนาการเป็นเรื่องที่ไม่สอดคล้องกับเวลาปัจจุบันแต่โดยรายละเอียดแล้วมีเนื้อหาสาระที่สอดคล้องกันเห็นได้จาก การสร้างคำสรรพนามหรือการสร้างคำขึ้นมาเข้ามาแทรกในระหว่างการดำเนินเรื่อง

การให้ข้อมูลระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง(1994:71-73)

มีความน่าจะเป็นจริงเกิดขึ้นเกี่ยวกับสัญชาตญาณในความคิดว่าข้อมูลบางอย่างแสดงออกมาได้ในหน่วยเสียงหรือ อนุประโยคว่ามีความ ‘‘ใหม่’’ ขณะที่ข้อมูลอื่น ‘‘เก่า’’ ภาษานั้นให้ลักษณะเด่นของความคิดใหม่มากกว่าความคิดเก่า เช่น

1. ~....I talked to a lawyer last night,

ความเด่นนั้นอยู่ในคำนามเต็ม(เด่นกว่า) กับสรรพนาม(เด่นน้อยกว่า) เน้นเสียง(เด่นกว่า) กับไม่เน้นเสียง(เด่นน้อยกว่า) I เป็นข้อมูลเก่า เพราะเป็นคนพูดในบทสนทนา a lawyer เป็นข้อมูลใหม่ โดยใช้คำนามเต็มและเน้นเสียงแรก ขณะที่ I เป็นสรรพนามและไม่เน้นเสียง ดังนั้นความคิดใหม่คือ ความคิดของผู้พูดที่ผู้ฟังไม่รู้มาก่อน เป็นความใหม่ในจิตใจผู้ฟัง ความคิดเก่าคือ ความคิดของผู้พูดที่ผู้ฟังรู้มาก่อนแล้ว ในที่นี้ผู้ฟังไม่รู้จัก lawyer ก่อนที่จะได้ยินหน่วยระบบเสียง ขณะที่เขารู้ว่าคนที่พูดกับเขาเป็นใคร เพราะคำว่า I

2. …I talked to Larry last night,

Larry ในที่นี้ผู้ฟังรู้ว่าเป็นใครเท่ากับผู้พูด ความคิดจึงไม่ใหม่ในจิตใจของผู้ฟังโดยระบบหน่วยเสียง

3. ~… I talked to him last night,

Him ให้สถานะเท่ากับ I ซึ่งแน่ว่าต่างจากการอ้างถึง Larry ข้อมูลข้อสามนี้เป็นข้อมูลใหม่และทำให้ผู้พูดแสดงออกโดยเน้นที่คำนาม ในที่สุดแล้วเป็นไปไม่ได้เลยว่าจะทำความเข้าใจความแตกต่างระหว่างข้อมูลใหม่กับข้อมูลเก่าโดยที่ไม่มีจิตสำนึกมาร่วมด้วย

Copyright by Mahidol University

หัวข้อสัมพันธสาร (discourse topic)(1994:135-136)

หัวข้อสัมพันธสารเป็นการรวมกันของข้อมูลสาระที่ผู้พูดต้องการกล่าวถึง เป็นสาระที่ไม่ได้อยู่ในความนึกคิดของผู้ฟังแต่เมื่อผู้พูดกล่าวถึงผู้ฟังก็เข้าใจได้ (semiactive) ที่แบ่งบทสนทนาบทหนึ่งใหญ่กว่าระบบหน่วยทำนองเสียง หัวข้อเป็นคำพูดขึ้นมาได้นั้นเมื่อได้รับการตัดสินว่าน่าสนใจ หัวข้อเป็นสาระที่ผู้พูดต้องการกล่าวถึงเป็นสาระที่ไม่ได้อยู่ในความนึกคิดของผู้ฟังแต่เมื่อผู้พูดกล่าวถึงผู้ฟังก็เข้าใจได้(semiactive) ผ่านการเล่าเรื่อง การเล่าเรื่องเริ่มต้นด้วยการปรับสภาพของข้อมูลให้เหมาะ เรียงลำดับข้อมูลรวมทั้งที่ตั้งในเวลาและสถานที่ การระบุตัวละครหนึ่งตัวหรือมากกว่าและกำหนดกิจกรรมให้ดำเนินไป

2.1.4.2 การแทนที่ (displacement)

รูปแบบการเกิดขึ้นทันทีและการแทนที่(1994:195-198)

คุณสมบัติที่เปลี่ยนแปลงได้ของจิตสำนึกอีกอย่างหนึ่งคือประสบการณ์การแทนที่ ในส่วนที่จะกล่าวต่อไปนี้จะกล่าวถึงธรรมชาติของความแตกต่างระหว่างจิตสำนึกที่เกิดขึ้นทันทีกับจิตสำนึกที่แทนที่ เป็นแนวทางที่ช่วยทำให้เราเข้าใจสิ่งที่เรามองหาในภาษา

รูปแบบการเกิดขึ้นทันที (immediate mode) คือสถานการณ์การแลกเปลี่ยนจิตสำนึกของคู่สนทนาเน้นเหตุการณ์ซึ่งพวกเขาได้รับ กระทำและประเมินค่าในเวลาและสถานที่ที่ตั้งของบทสนทนาเอง

รูปแบบการแทนที่ (displaced mode) จิตสำนึกนี้ไม่ได้มาจากสิ่งแวดล้อมที่อยู่ตรงหน้า จิตสำนึกที่อยู่ไกลออกไปไม่ได้มาจากสภาพแวดล้อมภายนอกแต่เกิดจากภายใน ข้อมูลที่เข้ามาไม่ได้มาจากการรับรู้โดยตรง การกระทำหรือการประเมินค่าจากสิ่งแวดล้อมขณะนั้น แต่ผ่านกระบวนการของการจำ การจินตนาการ

การเกิดขึ้นทันทีจากการแทนที่ (displaced immediacy)(1994:226) คือการรวมจิตสำนึกแทนที่ไว้ภายใน(เรื่องที่แต่งขึ้นอยู่ใกล้กับผู้เล่า) กับจิตสำนึกที่อยู่ภายนอก (เวลาและสถานที่ไกลออกไปจากผู้เล่า) รูปแบบนี้มาจากโครงสร้างธรรมดาของจิตสำนึกซึ่งลักษณะเช่นนี้พบในงานเขียนมากกว่าการพูด มีความซับซ้อนขึ้น มีการใช้ปัจจุบันกาลในการแทนเหตุการณ์ที่จำได้หรือมีการใช้ภาษาที่เสมือนพูดเองจริง

Copyright by Mahidol University

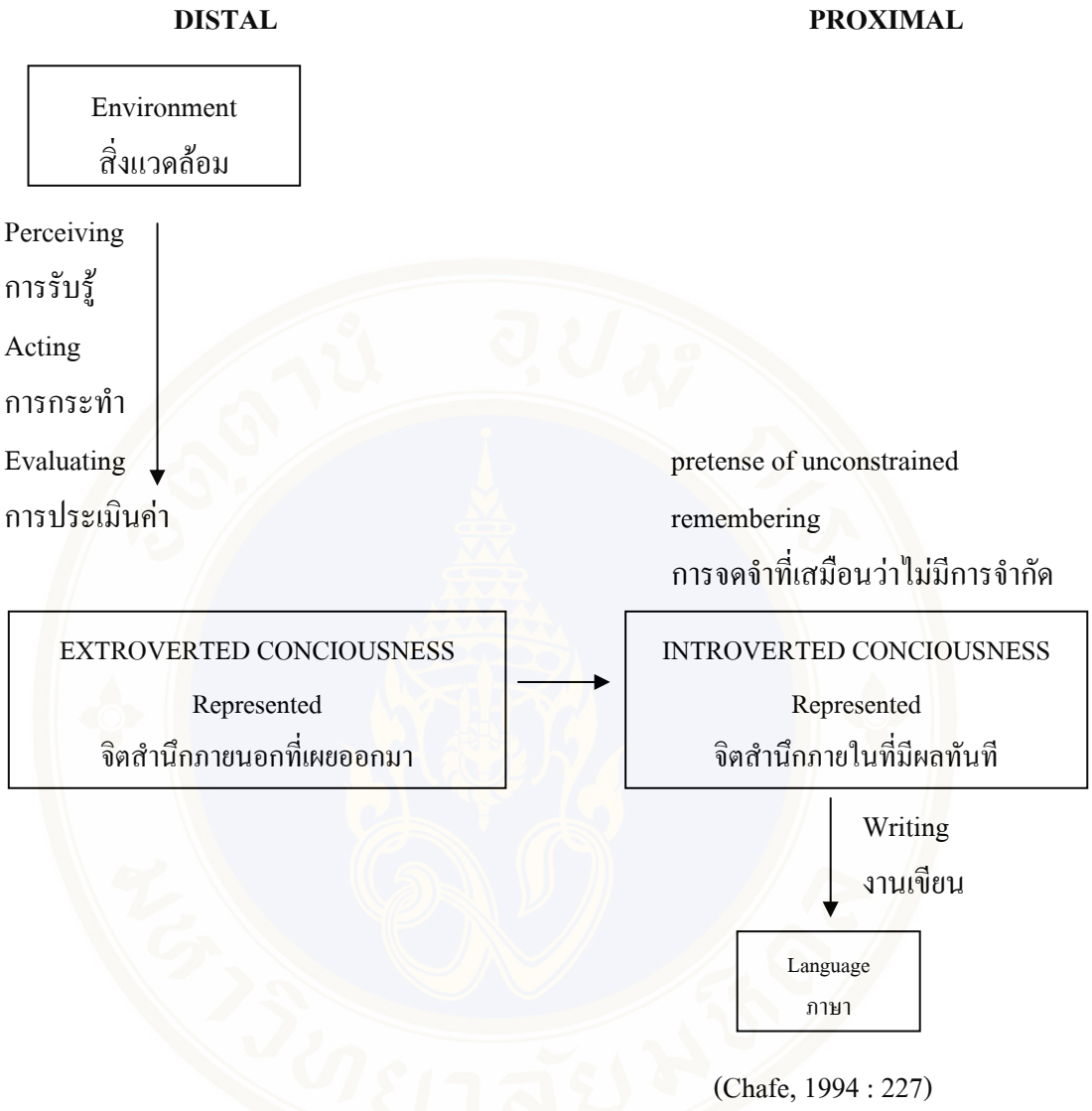

รูปภาพที่ 2.1 แสดงการเกิดรูปแบบการเขียนแบบ Displaced Immediacy

จากรูปภาพที่ 2.1 แสดงการเกิดรูปแบบการเขียนชนิดนี้เกิดขึ้นเมื่อมีการเล่าเรื่องที่อยู่ในสถานการณ์ที่ไกลจากที่พูดอยู่ในเวลาปัจจุบัน ซึ่งผ่านการรับรู้ การประเมิน การกระทำจนเก็บไว้ในจิตสำนึก จากนั้นก็ผ่านการทรงจำอันเป็นจิตสำนึกภายในเอง จากนั้นถ่ายทอดออกมาเป็นงานเขียนด้วยภาษาที่ปรากฏอยู่ในเวลาปัจจุบัน

Copyright by Mahidol University

2.1.4.3 การแทนคำพูดและความคิด (Representing Speech and Thought)

การใช้ภาษาของคนอื่นเพื่อขยายข้อมูลของผู้เล่าที่อยู่นอกเหนือประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันขณะของตนเองมี 4 แบบ คือ การอ้างถึง (referred-to speech), การยกคำพูดเดิมไปบอกทั้งหมด (direct speech), การดัดแปลงคำพูดเดิมเป็นคำพูดของผู้เล่าเอง (indirect speech) และ คำพูดที่เสมือนพูดเองจริง (free indirect speech/verbatim indirect speech)

สำหรับรูปแบบภาษาที่จะนำมากล่าวในที่นี้คือการอ้างที่เสมือนพูดเองจริง (free indirect speech) อันเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์

แนวคิดการอ้างที่เสมือนพูดเองจริง(Free indirect speech)

มีลักษณะของ indirect speech บางประเภทที่มีคุณสมบัติแยกออกจากประเภทของ indirect speech ธรรมดา ตัวอย่าง

Tetley maintained that was all the more reason for pressing the chase.

"With their trail covered with snow, and a day or two start, time to switch brands, what would we have to go on?"

ประโยคที่อยู่ในเครื่องหมายคำพูดเราทราบว่าเป็นคำพูดของ Tetley เพราะประโยคก่อนหน้าที่กล่าวว่า (*Tetley maintained...*) ผลของการละนี้ก็เพื่อทำให้คุณสมบัติบริบทรอบข้างนี้หนักแน่นขึ้นในเรื่องของจิตสำนึกที่อยู่ห่างไกล (distal consciousness) หากผู้เล่าเรื่องกลับเข้ามาอยู่ในประสบการณ์จริงอีกครั้งก็ไม่จำเป็นต้องระบุว่าใครเป็นคนกล่าวสิ่งนั้น การละความให้สั้นลงลักษณะนี้ยังมีความหมายว่าเป็นการนำไปสู่การเกิดขึ้นทันทีทันใดด้วย (immediacy) (Chafe,1994:240)

ดังนั้น free indirect speech ก็คือการรวมกันระหว่างคุณสมบัติคำพูดของการยกคำพูดเดิมไปบอกทั้งหมด (direct speech) รวมกับ กาลและลักษณะเฉพาะของบุคคลที่เป็นการดัดแปลงคำพูดเดิมเป็นคำพูดของผู้เล่าเอง (indirect speech)

Copyright by Mahidol University

2.1.4.4 การเปลี่ยนการอ้างถึงในการอ้างเสมือนพูดเองจริง (free indirect speech)

บุรุษสรรพนาม

การเปลี่ยนการอ้างถึงค่อนข้างซับซ้อนในการอ้างถึงผู้เล่าเรื่องผ่านตัวละครซึ่งมีการเปลี่ยนสรรพนามอยู่บ่อยๆ ตัวอย่างการเปลี่ยนสรรพนาม (Fludernik, 1993:117-120)

1. การอ้างถึงผู้พูด

(I=>I)

'Who does Andromeda think she is?'***I****'d hear no more such criticism.* 'My question to Anthene,'I said, 'was *Who was **I**?'*

(*Chimera*, 'Perseid'; Barth 1983:95)

แม้ว่าจะมีการใช้ I หลายที่แต่ I ที่เป็นตัวเอนเป็น I ที่อ้างถึงผู้พูด

(I=>you)

You have felt like this before, less acutely, that day for instance you ate dinner at the club with your son. (…) *What if the men around **you**, friends and acquaintances some of them, had known?*

(How Like a God; Stout 1947:84*)*

ในข้อความที่ยกมามีการเปลี่ยนสรรพนามจาก I เปลี่ยนเป็น you

(we=>you)

You (the narrator's parents)taught me that, no matter what I thought, it was probably wrong. *The world is fundamentally deceptive. The better something looks, the more rotten it probably is deep down. Some people were fooled but not **you. You** could always see the underlying truth, and the truth was ugly. Roosevelt was a drunk, and that was that. New Deal? What New Deal? A sham, from beginning to end. There was no Depression, a person could get work if they really tried.*

(Lake Wobegon Days, 'News';Keillor 1987:325, n.57*)*

Copyright by Mahidol University

การอ้างถึงผู้พูดในข้อความที่ยกมานี้มีการแทนที่ we ด้วยสรรพนาม you

(I=>third person)

Meanwhile he thought: Father Todd? Bring in Father Todd? The T-shirt priest? *The last time* ***he*** *got talked into Father Todd was for an Easter sunrise vigil for Catholic youth, which the man presided over in a T-shirt. With a picture of Our Lord on waterskis that said 'He's up!' What would the man do on St Francis's Feast Day? Probably wear antlers and talk about Our Brother the Buffalo.*

(Lake Wobegon Days, 'Fall';Keillor 1987:236*)*

He ที่ปรากฏในข้อความคือการแทนที่สรรพนาม I

(we=>they)

Down at the Georgia Fidelity, they told me, *Yes, back in 1920. Who was president of the Seaboard then? Why, just a minute, and* ***they'd*** *(we->they)find out. Mr.Percy Poindexter had been. Was he in Savannah? Well, they couldn't say for sure, times changed so fast. But Mr. Pettis would know, Mr. Charles Pettis, who was his son-in-law. Oh, you are welcome, sir. Quite welcome.*

(*All the king's Men*, v;Warren 1982:217-18)

จากข้อความ they ที่นำมาใช้คือการแทนที่ we ด้วย they เป็นการเปลี่ยนสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์เป็นสรรพนามบุรุษที่สามพหูพจน์

2. การอ้างถึงผู้รับสาร

(you=>I)

'How will you mark the anniversary/' I (Timothy Garton Ash) asked Václav Havel earlier this year. No need to say which anniversary. 'We shall hold a symposium,' he said. *It would discuss the significance, not just of the Prague Spring and the Soviet invasion, but of all those 'years of eight' which have been turning points for Czechoslovakia and the whole of Europe in the twentieth century:1918,1938,1948,1968. Interested Western scholars,*

Copyright by Mahidol University

*intellectuals, and writers would be cordially invited. Perhaps **I** would be kind enough to prepare a paper? They would try to hold the meeting quite openly. They would inform the authorities.*

(New York Review of Book 35.20 (1988):36*)*

การอ้างถึงผู้รับสารในที่นี้ you เปลี่ยนเป็น I แท้จริงแล้วผู้รับสารหรือผู้ฟังควรเป็น you แต่ในการเล่าเรื่องราวผู้เขียนเปลี่ยนสรรพนามบุรุษที่ 2 you เป็นสรรพนามบุรุษที่ 1 I

(you=>you)

You swung round in the judo clutch of the professor of Japanese, who drew you a few steps further along, and warned you that the Army Island Commander was dangerously pro-Chinese(…). *Did **you** know that Sun Yat-sen had received his early training right here in Honolulu and did **you** know that his wife was a Communist? You (I->you) did not.*

(The Mountain and the Feather, Ashmead 1961:53*)*

ผู้รับสารในที่นี้ you ผู้เขียนก็ใช้สรรพนาม you ดังเดิม

(you=>third person)

Oh yes though! said Bella; *she might as well mention one other thing: Lizzie was very desirous to thank her unknown friend who had sent her the written retractation. Was she, indeed?* Observed the Secretary. *Ah!* Bella asked him*, had **he** (you->he) any notion who that unknown friend might be? **He** (I->he) had no notion whatever.*

(*Our Mutual Friend* III, ix; Dickens 1979:593)

ผู้รับสารในที่นี้ใช้ he สรรพนามบุรุษที่ 3 เอกพจน์ที่นำมาแทน you ซึ่งเป็นสรรพนามบุรุษที่ 2

หนังสือในช่วงก่อนศตวรรษที่ 20 ผู้รับสารบ่อยครั้งจะอ้างถึงโดยใช้ชื่อเฉพาะหรือนามวลีบรรยายในการอ้างเสมือนพูดเองจริงเพื่อเป็นการเสียดสีหรือผลทางด้านลีลาการใช้ภาษา ในภาษาญี่ปุ่นปกติจะใช้การยกคำพูดเดิมไปบอกทั้งหมดเพื่อกล่าวถึงบุคคลอื่นโดยใช้ชื่อหลีกเลี่ยงการใช้สรรพนามบุรุษที่สองซึ่งหายากอย่างมากที่จะนำมาใช้

Copyright by Mahidol University

3. การอ้างถึงบุคคลอื่น

(third person=>I)

They(the town people) had no way of knowing that I spoke at all these past few months, since I spoke only to Sylvie. So they had reason to feel that my social graces were eroding away, and that soon I would feel ill at ease in a cleanly house with glass in its windows-***I*** *would be lost to ordinary society.* ***I*** *would be a ghost, and their food would not answer to my hunger, and* ***my*** *hands could pass through their (our->their) down quilts and tatted pillow covers and never feel them or find comfort in them. Like a soul released, I would find here only the images and simulacra of things needed to sustain* ***me****.*

(*Housekeeping*, ix; M. Robinson 1987: 158)

ปกติการเล่าเรื่องเมื่อกล่าวถึงบุคคลอื่นจะต้องใช้สรรพนามบุรุษที่ 3 แต่ในข้อความที่ยกมานี้สรรพนามบุรุษที่ 3 แทนที่ด้วยสรรพนามบุรุษที่ 1 I

(third person=>you)

but she was saying *she wanted something. personal from me she didn't want* ***you*** *to do all the buying or-****you*** *to send the card—she wanted me to send something. not solely from me from us but. That was. Typically from me*

(Survey of English Usage S.4.36.)

จากตัวอย่างที่ยกมานี้ การอ้างบุคคลอื่นควรใช้สรรพนามบุรุษที่ 3 แต่ข้อความที่ยกมานี้ สรรพนามบุรุษที่ 3 ถูกแทนที่ด้วยสรรพนามบุรุษที่ 2 คือ you แทน

(third person=>third person)

(Tannen is summarizing the situation.) A similar conflict exists between Louise and Howie, another couple, about spending money. *Louise* (I->Louise) *would never buy anything costing more than a hundred dollars without discussing it with Howie, but* ***he*** *goes out and buys whatever he wants and feels* ***they*** *(we->they) can afford, like a table saw or a new power mower.*

(Tannen 1990:27)

Copyright by Mahidol University

ในข้อความนี้ยังคงใช้รูปแบบของสรรพนามบุรุษที่ 3 คือ he และ they ดังเดิม

จากการศึกษาการทบทวนวรรณกรรม พบว่าการศึกษานี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของจรรยา คงเจริญ ซึ่งวิจัยเรื่อง ‘‘ปฐมสมโพธิฉบับท้องถิ่นอีสานจากต้นฉบับวัดใหม่ทองสว่าง จังหวัดอุบลราชธานี’’ และสอดคล้องกับการศึกษาของอนันต์ เหล่าเลิศวรกุลเรื่อง ‘‘ปฐมสมโพธิกถาภาษาไทยฉบับสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรสในแง่ความสัมพันธ์ด้านสารัตถะกับวรรณกรรมพุทธประวัติอื่น’’ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงได้นำแนวทางการศึกษางานวิจัยดังที่ได้กล่าวมานี้มาปรับใช้ให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาในครั้งนี้ นอกจากนี้ผู้ศึกษายังได้นำผลจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งแนวคิด ทฤษฎี มาเชื่อมโยงเพื่อการวิเคราะห์ สรุปผล และอภิปรายต่อไป

Copyright by Mahidol University

บทที่ 3
วิธีดำเนินการศึกษา

ในวรรณกรรมเรื่องปฐมสมโพธิฉบับภูมิปัญญาอีสานนั้น ผู้วิจัยใช้การศึกษาเชิงคุณภาพ (qualitative research) เพื่อศึกษาถึงโครงสร้างและกลวิธีการเล่าเรื่องโดยศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องต่างๆ การคัดเลือกข้อมูล การรวบรวมข้อมูล การจัดระเบียบข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการวิจัยซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.1 การคัดเลือกข้อมูล

3.1.1 ที่มาของข้อมูล

ข้อมูลที่ผู้วิจัยเลือกใช้คือ วรรณกรรมพุทธประวัติเรื่อง ปฐมสมโพธิ (ฉบับภูมิปัญญาอีสาน) ผู้วิจัยกำหนดว่าต้องเป็นวรรณกรรมพุทธประวัติที่ใช้ภาษาเพื่อให้บุคคลทั่วไปเข้าใจได้ง่ายหรือคนในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งสามารถเข้าถึงความลึกซึ้งทางพุทธธรรมได้โดยไม่ต้องใช้ราชาศัพท์หรือศัพท์ทางพุทธศาสนาที่เข้าใจได้ยาก

3.1.2 แหล่งข้อมูลทางเอกสารที่ใช้ในการวิจัย

ศึกษาโครงสร้างและกลวิธีการเล่าเรื่องในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ศึกษาจากต้นฉบับเรื่องปฐมสมโพธิ ฉบับภูมิปัญญาอีสาน โครงการปริวรรตอักษรธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ปี 2543 ซึ่งมีทั้งหมด 31 ผูกที่ใช้เทศน์ในงานบุญเดือนสี่

3.2 การรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยผู้วิจัยใช้วิธีรวบรวมข้อมูลดังนี้

Copyright by Mahidol University

3.2.1 วิธีการรวบรวมข้อมูล

ในการวิเคราะห์โครงสร้างและกลวิธีการเล่าเรื่องในวรรณกรรมเรื่องปฐมสมโพธิ ฉบับภูมิปัญญาอีสานนั้น ผู้วิจัยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลทางเอกสารโดย

3.2.1.1 การเตรียมข้อมูลตัวบท

- ใช้แถบสีเพื่อแยก speech ประเภทต่างๆ
- คัดแยกกริยาที่ใช้ในการพูดและการคิดเพื่อให้เห็นกระบวนการการใช้ speech ต่างๆผ่านกริยา
- ระบุข้อความที่บอกถึงความรู้สึกในภาษาอีสาน เช่น เจ้าเอ๋ย แท้แล่ว เด้จิงแล่ว เป็นต้น
- ระบุคำพ้องเสียงหรือคำคล้องจองที่ปรากฏในเรื่อง
- แยกโครงเรื่องที่สัมพันธ์กับผูกต่างๆ ในจำนวน 31 ผูก
- แยกเหตุการณ์ต่างๆที่ปรากฏในแต่ละผูก
- ดูการเปลี่ยนบทบาทของตัวผู้เล่าแต่ละคน
- อ่านต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องปฐมสมโพธิ ฉบับภูมิปัญญาอีสาน เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลทางด้านโครงสร้างและกลวิธีในการเล่าเรื่อง รวมทั้งบทบาทของการใช้free indirect speech ที่ใช้ในเรื่อง
- ตรวจสอบข้อมูลที่รวบรวมได้และแบ่งโครงสร้างที่ผู้เล่าใช้ในการเล่าเรื่องแบบทางเดียวโดยผ่านเสียงเล่าของตัวละครรอง แบ่งออกเป็น
  1) ใช้การเว้นวรรค
  2) ใช้การแนะนำบุคคล
  3) การขึ้นย่อหน้าใหม่
- ตรวจสอบข้อมูลที่รวบรวมได้ และแบ่งกลวิธีของผู้เล่าเรื่องที่ใช้ในการเล่าเรื่องโดย free indirect speechเป็นกลวิธีที่ใช้ในการวิเคราะห์
- วิเคราะห์ประเภทและมุมมองของการเล่าเรื่อง (point of view)
- วิเคราะห์บทบาทของ speech
- วิเคราะห์กลวิธีที่ใช้ในการพูด

  การใช้คำว่า “ว่า”

  การใช้คำว่า “ดูรา”

  การใช้คำว่า “อันว่า”

Copyright by Mahidol University

การใช้กริยาที่เกี่ยวกับการพูด
การใช้คำเสริมสร้อย
การเปลี่ยนรูปแบบภาษา

- วิเคราะห์กลวิธีที่ใช้ในการคิด
  การใช้คำว่า “ว่า”
  การใช้คำว่า “ดูรา”
  การใช้คำว่า “อันว่า”
  การใช้กริยาที่เกี่ยวกับการคิด
  การใช้คำเสริมสร้อย
  การเปลี่ยนรูปแบบภาษา

- นำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์โครงสร้างและกลวิธีในการเล่าเรื่องโดยใช้ แนวคิดเรื่องการอ้างที่เสมือนพูดเองจริง (free indirect speech) เป็นแนวทางในการวิเคราะห์การเล่าเรื่อง

3.2.2 เอกสารที่ใช้ในการวิเคราะห์

3.2.2.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธสาร (discourse analysis)ของ โรเบิร์ต ลองเอเคอร์ซึ่งนำมาใช้ในบทที่ 4 ที่ว่าด้วยเรื่องโครงสร้างการเล่าเรื่อง

3.2.2.2 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดด้านกลวิธีการเล่าเรื่องโดยใช้ การอ้างที่เสมือนพูดเองจริงเป็นกลวิธีในการวิเคราะห์ ของนักวิชาการต่างประเทศ เช่น Wallace Chafe, Monika Fludernik

3.2.3 กรอบทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์

ทฤษฎีที่ผู้วิจัยเลือกมาเป็นหลักในการวิเคราะห์ข้อมูลเรื่องเล่านี้คือทฤษฎีสัมพันธสารของลองเอเคอร์ซึ่งเป็นภาษาศาสตร์เน้นการบรรยาย การวิเคราะห์วจนะของลองเอเคอร์(สมทรง, 2537: 22-26) กล่าวว่าเราต้องพิจารณาถึงสถานการณ์ซึ่งสัมพันธสารที่ปรากฏอยู่ สถานการณ์นั้นอาจจะเป็นสังคม สภาพแวดล้อม รวมทั้งพิจารณาถึงผู้พูดและผู้ฟังมีส่วนร่วมต่อการเข้าใจสัมพันธสารเช่นมีกรอบวัฒนธรรมร่วมกัน

Copyright by Mahidol University

หลักเกณฑ์ในการพิจารณาประเภทของสัมพันธสารลองเอเคอร์ได้เสนอเกณฑ์เบื้องต้น 2 ประการ คือ 1. ลำดับกาล 2. แนวโน้มสู่ผู้กระทำ

หลักเกณฑ์แรกคือการที่เหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้นในเวลาที่ต่อเนื่องกับอีกเหตุการณ์หนึ่ง ส่วนหลักเกณฑ์ที่สอง คือแนวโน้มในการอ้างถึงผู้กระทำตลอดเรื่องที่พูดหรือเขียน ด้วยหลักเกณฑ์สองประเภทนี้ลองเอเคอร์ได้แบ่งการพูดของคนคนเดียวเป็น 4 ประเภทแต่ในการวิเคราะห์วรรณกรรมพุทธประวัติเรื่องปฐมสมโพธินี้เป็นประเภทของเรื่องเล่าซึ่งมีหลักเกณฑ์ของทั้งสองประเภทซึ่งเรียงเหตุการณ์ต่อเนื่องกันตามเวลา และเรื่องเล่ามีแนวโน้มที่จะประกอบไปด้วยผู้กระทำว่าตัวแสดงหรือผู้กระทำดำเนินเรื่องอย่างไรซึ่งปรากฏในการวิเคราะห์โครงสร้างการเล่าเรื่องในบทที่ 4

สำหรับกลวิธีการเล่าเรื่องคือการอ้างที่เสมือนพูดเองจริง ซึ่งเป็นการใช้ภาษาที่ได้รับความสนใจอย่างหนึ่งในวงการนักวิชาการทั้งสาขาวรรณกรรมและภาษาศาสตร์การอ้างที่เสมือนพูดเองจริง(free indirect speech) คือการรวมกันระหว่างคุณสมบัติคำพูดของการยกคำพูดเดิมไปบอกทั้งหมด (direct speech) รวมกับ กาลและลักษณะเฉพาะของบุคคลที่เป็นการดัดแปลงคำพูดเดิมเป็นคำพูดของผู้เล่าเอง (indirect speech)

3.3 การจัดระเบียบข้อมูล

3.3.1 ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งหมดมาจัดกลุ่ม ดังนี้

1. กริยาที่เกี่ยวกับการพูดทั้งหมด
2. กริยาที่เกี่ยวกับการคิดทั้งหมด

การที่ผู้วิจัยได้เลือกเก็บข้อมูลดังกล่าวเพราะเป็นการแสดงถึงการใช้กลวิธีการพูดและการคิดใน direct speech, indirect speech และfree indirect speech ในงานวรรณกรรม

3.3.2 สำหรับขั้นตอนในการบันทึกข้อมูลกลวิธีในการเล่าเรื่องมีดังนี้

1. นับกริยาที่เกี่ยวกับการพูดทั้งหมด
2. นับกริยาที่เกี่ยวกับการคิดทั้งหมด
3. คัดลอกประโยคที่ปรากฏ โดยแยกประเภท direct speech, indirect speech และ free indirect speech

Copyright by Mahidol University

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.4.1 วิเคราะห์โครงสร้างของการเล่าเรื่องซึ่งมีเหตุการณ์หลักและเหตุการณ์รองปรากฏอยู่ในแต่ละผูกทั้ง 31 ผูก

3.4.2 วิเคราะห์โครงเรื่องตามความคิดของลองเอเคอร์ซึ่งมีโครงสร้างลึกทั้งหมดเจ็ดโครงเรื่อง คือ ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะประสูติ ประสูติ เสด็จออกบรรพชา ตรัสรู้ เทศนาธรรม เสด็จดับขันธ์ปรินิพพาน และภายหลังเสด็จดับขันธ์ปรินิพพาน และภายในเจ็ดโครงเรื่องนี้อาจจะประกอบครบทั้งเจ็ดองค์ประกอบหรือไม่ครบทั้งเจ็ดองค์ประกอบคือ การนำเรื่อง เหตุการณ์ยั่วยุ การเพิ่มความขัดแย้ง จุดไคลแมกซ์ การคลี่คลายปัญหา เหตุการณ์ต่อเนื่อง และการสรุป

3.4.3 วิเคราะห์กลวิธีในการเล่าเรื่อง ว่าผู้เล่าเรื่องใช้กลวิธีเช่นไร ผู้วิจัยจะใช้หลักเกณฑ์ในการวิเคราะห์เพื่อหากลวิธีการเล่าเรื่องที่ผู้เล่าเรื่องเลือกใช้ ซึ่งมีความแปลกในการเล่าเรื่อง ในการวิเคราะห์กลวิธีการเล่าเรื่องจะพิจารณาตามแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีในการเล่าเรื่องซึ่งมีการอ้างที่เสมือนพูดเองจริง ของ วาเลซ เชฟ เป็นเครื่องมือใช้ในการวิเคราะห์

3.4.4 การใช้กริยาเกี่ยวกับการพูดใน direct speech, indirect speech และ free indirect speech

3.4.5 การใช้กริยาเกี่ยวกับการคิดใน direct speech, indirect speech และ free indirect speech

3.4.6 การเล่าเรื่องและการเปลี่ยนบทบาทการเล่าเรื่อง ผู้เล่าเรื่องในวรรณกรรมชิ้นนี้มีสองน้ำเสียงคือ พระผู้เทศน์และพระอานนท์ซึ่งในช่วงเริ่มต้นของการเล่าเรื่องพระผู้เทศน์เป็นผู้เล่าเรื่องและได้แนะนำผู้ที่จะเล่าเรื่องต่อไปคือ พระอานนท์ หลังจากนั้นพระอานนท์ก็ได้เล่าเรื่องจนกระทั่งถึงเรื่องราวของพระอานนท์เอง พระอานนท์จึงเปลี่ยนบทบาทเป็นตัวละครและน้ำเสียงต่อแต่นี้ไปคือ น้ำเสียงของพระผู้เทศน์

3.4.7 วิเคราะห์บทบาทของ การอ้างที่เสมือนพูดเองจริง ซึ่งเป็นกลวิธีการเล่าเรื่องที่โดดเด่นในงานชิ้นนี้

3.5 สรุปผลการวิจัย

การวิเคราะห์ในส่วนของบทที่ 4 ผู้วิจัยจะนำเสนอการวิเคราะห์โครงเรื่องโดยยึดการวิเคราะห์โครงเรื่องของลองเอเคอร์ทั้งเจ็ดองค์ประกอบโดยจะนำเสนอไปในทีละลำดับจนครบทั้งเจ็ดโครงเรื่องของเหตุการณ์หลักและในเหตุการณ์หลักจะมีเหตุการณ์รองแทรกอยู่ตลอด

Copyright by Mahidol University

ในส่วนของการวิเคราะห์บทบาทของผู้เล่าเรื่องและตัวละคร ผู้เล่าเรื่องหลักๆคือพระผู้เทศน์แต่ในการดำเนินเรื่องพระผู้เทศน์จะให้พระอานนท์เป็นผู้เล่าเรื่อง ดังนั้นพระอานนท์จึงมีบทบาทในการเล่าเรื่องและเป็นผู้ถูกเล่าเรื่อง

สำหรับการวิเคราะห์การเล่าเรื่องจะเป็นการเล่าเรื่องแบบบุรุษที่ 3 โดยมีพระอานนท์เป็นผู้เล่าในช่วงต้นและน้ำเสียงการเล่าเปรียบมาเป็นพระผู้เทศน์ในช่วงปลาย

ในส่วนของบทที่ 5 จะเป็นการนำเสนอกลวิธีในการเล่าเรื่องที่เรียกว่าการอ้างที่เสมือนพูดเองจริง

โดยสรุปแล้วการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือปฐมสมโพธิ ฉบับภูมิปัญญาอีสาน ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการศึกษาโดยการอธิบายเชิงพรรณนาตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ จากนั้นจึงนำผลการศึกษาที่ได้มาสรุปผลและอภิปรายผลโดยเชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Copyright by Mahidol University

บทที่ 4
โครงสร้างของการเล่าเรื่อง

ก่อนจะกล่าวถึงโครงสร้างของการเล่าเรื่อง ผู้วิจัยขอกล่าวถึงเนื้อเรื่องย่อของเรื่องปฐมสมโพธิ ฉบับภูมิปัญญาอีสานทั้ง 31 ผูกก่อน

4.1 เนื้อเรื่องย่อ

กษัตริย์สีหานุราชเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ มีพระราชโอรส 3 พระองค์ พระราชโอรสองค์ใหญ่ชื่อ สิริสุทโท องค์ที่ 2 ชื่อ สุกโกธนะ องค์สุดท้องชื่อ อมิตโต ครั้นเมื่อพระราชโอรสองค์ใหญ่คือพระเจ้าสิริสุทโทมีอายุได้ 16 ชันษา พระเจ้าสีหานุราชได้จัดพิธีอภิเษกสมรสกับพระนางสิริมหามายา พระราชธิดาของพระยาชนะปัตติราชกับพระนางสุนันทาแห่งเมืองวิเทหะ

พระโพธิสัตว์ก่อนจะลงมาจุติบนโลกมนุษย์ พระองค์เสวยพระชาติเป็นสัตตเทวราช พระองค์ทรงปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้ามานานถึง 4 อสงไขย ทรงรับอาราธนาจากท้าวมหาพรหมจุติลงมาปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระมารดา(พระนางสิริมหามายา) เมื่อครบ 10 เดือน พระโพธิสัตว์ก็ประสูติระหว่างทางจากกรุงกบิลพัสดุ์ไปยังกรุงวิเทหะ ณ ป่าไม้รังพร้อมด้วยลักษณะอันประเสริฐ โดยพระโพธิสัตว์ได้รับการขนานนามว่า พระสีธาตุ ส่วนพระมารดา พระนางสิ้นพระชนม์ภายหลังการประสูติของพระโพธิสัตว์ได้ 7 วัน พระสีธาตุจึงได้รับการเลี้ยงดูจากพระขนิษฐาของพระนางสิริมหามายา(พระนางมหาปชาบดีโคตมี) ในเวลานั้นพราหมณ์ทั้งหลายต่างทำนายว่าพระราชโอรสจะได้เป็นผู้ยิ่งใหญ่ในภายภาคหน้า หากออกบรรพชาจะได้เป็นศาสดาผู้ยิ่งใหญ่ หากเป็นฆราวาสจะได้เป็นมหาจักรพรรดิผู้ที่เพียบพร้อม

พระสีธาตุทรงศึกษาศิลปศาสตร์ทุกแขนงวิชาจนเชี่ยวชาญ ครั้นเมื่อพระสีธาตุเจริญวัยได้ 16 ชันษา พระราชบิดาได้จัดงานอภิเษกสมรสกับพระนางพิมพาและมีพระราชโอรสองค์หนึ่งนามว่า ราหุล พระองค์เสวยโลกียสุขจนพระชนมายุ 29 ชันษาจึงเสด็จออกบรรพชาด้วยทรงค้นพบว่าโลกียสุขนั้นมิใช่สิ่งที่พระองค์ปรารถนาอย่างแท้จริง พระองค์จึงทรงแสวงหาสัจธรรมและทรง

Copyright by Mahidol University

บำเพ็ญเพียรอยู่นานถึง 6 ปี ต่อสู้กับพญามารต่างๆจนสำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในที่สุด พระพุทธองค์ได้เทศนาสั่งสอนและเผยแผ่พระพุทธศาสนาอยู่นานถึง 45 ปี จึงได้ดับขันธปรินิพพานที่เมืองกุสินารา กษัตริย์มัลลราชแห่งเมืองกุสินาราได้ถวายพระเพลิงพระบรมศพและอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุไปประดิษฐานให้พุทธศาสนิกชนได้กราบสักการะ

ภายหลังมีการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น 8 ส่วนเท่าๆกัน โดยโทณะพราหมณ์เพื่อให้กษัตริย์เมืองต่างๆนำไปสักการะ ต่อมาพระมหากัสสปะเห็นว่าในภายภาคหน้าพระบรมสารีริธาตุที่ประดิษฐานกระจายอยู่เมืองต่างๆ จะสูญหายไป จึงรวบรวมพระบรมธาตุมาถวายพระเจ้าอชาตศัตรูและนำไปฝังไว้ใต้ดิน โดยทำนายไว้ว่า พระเจ้าอโศกมหาราชจะเป็นผู้มาค้นพบ ในเวลาต่อมาพระเจ้าอโศกมหาราชได้สืบหาพระบรมสารีริกธาตุจนพบจึงจัดให้มีพิธีฉลองสมโภชพระบรมสารีริกธาตุและทรงแจกไปบรรจุประดิษฐานตามพระสถูปต่างๆรวม 84,000 องค์

ในการวิเคราะห์โครงสร้างการเล่าเรื่องในวรรณกรรมพุทธประวัติเรื่องปฐมสมโพธิ (ฉบับภูมิปัญญาอีสาน) ผู้วิจัยได้แบ่งการวิเคราะห์ 3 ส่วนดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์โครงเรื่อง
2. วิเคราะห์บทบาทของผู้เล่าเรื่องและตัวละคร
3. วิเคราะห์การเล่าเรื่อง ได้แก่การเล่าเรื่องแบบบุรุษที่ 3

4.2 การวิเคราะห์โครงเรื่อง

4.2.1 โครงเรื่องของปฐมสมโพธิ (ฉบับภูมิปัญญาอีสาน)

โครงเรื่องของปฐมสมโพธิฉบับนี้แสดงถึงพุทธประวัติ สรรเสริญพระพุทธองค์โดยเน้นไปที่การแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา เริ่มต้นเรื่องกล่าวถึงพุทธบิดาและพุทธมารดา การเสด็จลงสู่ครรภ์พระมารดา ประสูติ เสด็จออกบรรพชา ตรัสรู้ เทศนาธรรม เสด็จปรินิพพาน การแบ่งพระบรมสารีริกธาตุเหตุการณ์เหล่านี้เป็นเหตุการณ์หลักของเรื่อง ในเหตุการณ์หลักจะมีเรื่องราวต่างๆแทรกอยู่โดยมีความสัมพันธ์กันตลอดทั้งเรื่อง

Copyright by Mahidol University

ตารางที่ 4.1 โครงเรื่องของปฐมสมโพธิ (ฉบับภูมิปัญญาอีสาน)

เหตุการณ์หลัก	เหตุการณ์รอง	ผูก
ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะประสูติ	-วิวาหมงคลของพุทธบิดาพุทธมารดา -ทรงปฏิสนธิ	1-3
ประสูติ	-ประสูติ -ทำนายพระลักษณะ -พระมารดาสวรรคต -บรรลุปฐมฌาน -ราชาภิเษก	4-6
เสด็จออกบรรพชา	-ทอดพระเนตรเห็นเทวทูตทั้ง4 -ราหุลประสูติ -เสด็จออกบรรพชา -พญามารขัดขวาง -บำเพ็ญทุกรกิริยา -ค้นพบทางสายกลาง -นางสุชาดาถวายข้าวมธุปายาส -ทรงบำเพ็ญเพียร -ทรงพิชิตพญามาร	6-11
ตรัสรู้	-ตรัสรู้	11
เทศนาธรรม	-ปฐมอุบาสก -แสดงธรรมโปรดพรหม -พบปัญจวัคคีย์ -ทรงแสดงพระธัมมจักกัปปวัตนสูตร -ทรงแสดงอนัตตลักขณสูตร -ทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตร -โปรดพุทธบิดา -โปรดพระนางพิมพา -ทรงพาพระอานนท์เที่ยวสวรรค์ -ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ -เทศนาโปรดพุทธมารดา	12-25

Copyright by Mahidol University

ตารางที่ 4.1 โครงเรื่องของปฐมสมโพธิ (ฉบับภูมิปัญญาอีสาน) (ต่อ)

เหตุการณ์หลัก	เหตุการณ์รอง	ผูก
เสด็จปรินิพพาน	-ทรงปรารภชราธรรม -ทอดพระเนตรเมืองเวสาลีครั้งสุดท้าย -ทรงแสดงนิมิตโอภาส -ทรงรับอาหารบิณฑบาตครั้งสุดท้าย -เปิดโอกาสให้เทวดาเข้าเฝ้า -ทรงแสดงสังเวชนียสถาน -โปรดสุภัททปริพาชก -ประทานโอวาทแก่ภิกษุสงฆ์ -พระอานนท์รำพัน -ปัจฉิมโอวาท -เสด็จปรินิพพาน	26-28
ภายหลังที่พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพาน	-สังเวชนียกถา -ถวายพระเพลิงไม่ติด -พระมหากัสสปะรำพัน -ส่งราชทูตไปขอส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ -พระสถูปเจดีย์ -พระเจ้าอโศกมหาราชพบสถูปที่รวมพระธาตุ -พระเถระแสดงฤทธิ์ต่อสู้พญามาร	29-31

จากตารางที่ 4.1จะเห็นได้ว่าเหตุการณ์ในแต่ละตอนมีความสัมพันธ์กันตลอดทั้งเรื่อง โดยมีเหตุการณ์หลักแทรกด้วยเหตุการณ์รองอื่นๆเพื่อทำให้เรื่องราวมีความน่าสนใจ สามารถโน้มน้าวให้ผู้อ่านเชื่อถือ ศรัทธาในพระพุทธศาสนามากขึ้น

Copyright by Mahidol University

4.2.2 เค้าโครงเรื่องตามความคิดของลองเอเคอร์

ตามความคิดของลองเอเคอร์เค้าโครงเรื่องคือลักษณะโครงสร้างลึกของเรื่องเล่า เรื่องเล่าจะมีลักษณะ 2 ประการคือ

1. เรื่องเล่าที่ดำเนินไปเรื่อยๆ โดยมีระดับความตื่นเต้นเท่ากัน
2. เรื่องเล่าที่มีจุดตื่นเต้นสูงสุด ณ ที่หนึ่งที่ใดของเรื่อง

สำหรับเรื่องปฐมสมโพธิ ฉบับภูมิปัญญาอีสานนี้เป็นเรื่องเล่าประเภทที่ 2 ซึ่งมีลักษณะโครงสร้างลึกของเค้าโครงเรื่องของทั้งเรื่องมีดังนี้

1. การนำเรื่อง

เริ่มต้นเรื่องโดยการกล่าวถึงพุทธบิดาและพุทธมารดา **ผูก 1-3**

2. เหตุการณ์ยั่วยุ

การเสด็จลงสู่ครรภ์พระมารดา **ผูก 4-6**

3. การเพิ่มความขัดแย้ง

พระโพธิสัตว์เสด็จออกบรรพชา **ผูก 6-11**

4. จุดไคลแมกซ์

พระโพธิสัตว์ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า **ผูก 11**

5. การคลี่คลายปัญหา

การเทศนาธรรมของพระพุทธเจ้า **ผูก 12-25**

6. เหตุการณ์ต่อเนื่อง

การแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ **ผูก 29-31**

7. การสรุป

พระพุทธองค์เสด็จดับขันธ์ปรินิพพาน **ผูก 26-28**

สำหรับโครงเรื่องของเหตุการณ์หลักๆที่แทรกอยู่ในเนื้อเรื่องมีดังนี้

1. โครงเรื่องก่อนที่พระพุทธเจ้าจะประสูติ

1. การนำเรื่อง

แนะนำเรื่องโดยกล่าวถึงกษัตริย์สีหานุราชเจ้าแห่งเมืองกบิลพัสดุ์ **ผูก 1**

Copyright by Mahidol University

2. เหตุการณ์ยั่วยุ

พระเจ้าสีหนุให้พราหมณ์เที่ยวไปแสวงหานางที่ประกอบด้วยลักษณะอันประเสริฐเพื่อเป็นพระชายาของพระเจ้าสุทโธทนะ **ผูก 1-2**

3. การเพิ่มความขัดแย้ง ความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อพราหมณ์ได้พบพระนางสิริมหา มายาจึงกราบทูลสู่ขอเพื่ออภิเษกสมรสเป็นพระชายาของพระเจ้าสุทโธทนะ **ผูก 1-2**

4. จุดไคลแมกซ์ ความขัดแย้งถึงจุดรุนแรงสุดเมื่อพระยาชนะปัตติราชถามถึงชาติ ตระกูลและทศพิธราชธรรมเพื่อทดสอบว่าทั้งสองพระองค์มีความเหมาะสมกันหรือไม่ **ผูก 1-2**

5. การคลี่คลายปัญหา พราหมณ์ที่ไปติดต่อสามารถตอบคำถามได้ทุกสิ่งและเป็นที่พอใจแก่พระยาปัตติราช **ผูก 1**

6. เหตุการณ์ต่อเนื่องกษัตริย์ทั้งสองเมืองได้จัดงานอภิเษกสมรสระหว่างพระเจ้าสิริสุทโทและพระนางสิริมหามายาพระบรมโพธิสัตว์เสด็จสู่พระครรภ์มารดา **ผูก 2-3**

7. การสรุป พระเจ้าสิริสุทโทเสวยราชสมบัติสืบต่อพระราชบิดาปกครองบ้านเมืองด้วยความปกติสุข ส่วนพระราชบิดาและพระราชมารดาสวรรคตภายหลังจากนั้น **ผูก 2**

2. โครงเรื่องที่กล่าวถึงประสูติ

1. การนำเรื่อง พระนางสิริมหามายาทรงพระครรภ์ครบ 10 เดือน **ผูก 3**

2. เหตุการณ์ยั่วยุ พระนางทรงปรารถนาจะเสด็จกลับไปประสูติพระโอรสที่เมืองเกิดของตนและประสูติพระราชโอรสผู้มีบุญญาธิการใต้ต้นสาละ**ผูก 4**

3. การเพิ่มความขัดแย้ง ความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อบรรดาพราหมณ์พยากรณ์เป็นสองทางคือถ้าทรงเป็นฆราวาสจะได้เป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ ถ้าเสด็จออกบรรพชาจะได้เป็นศาสดาเอก **ผูก 4-5**

4. จุดไคลแมกซ์ ความขัดแย้งถึงจุดรุนแรงสุดเมื่อพระราชบิดารับสั่งให้คอยระวังมิให้ คนแก่ คนเจ็บ คนตายและบรรพชิตเข้าใกล้พระราชโอรสและพระมารดาเสด็จสวรรคต **ผูก 5**

5. การคลี่คลายปัญหา พระบรมโพธิสัตว์ได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีตลอดเวลาตั้งแต่ทรงประสูติ **ผูก 6**

6. เหตุการณ์ต่อเนื่อง พระราชโอรสราชาภิเษกกับพระนางพิมพา **ผูก 6**

Copyright by Mahidol University

7. การสรุป พระราชโอรสบรรลุปฐมฌานใต้ต้นหว้าในวันแรกนาขวัญ **ผูก 5**

3. โครงเรื่องที่กล่าวถึงการเสด็จออกบรรพชา

1. การนำเรื่อง ในการเสด็จประพาสครั้งแรก ทรงทอดพระเนตรเห็นคนชราเดินหลังค่อมงอ **ผูก 6**

2. เหตุการณ์ยั่วยุ ในการเสด็จประพาสครั้งที่สองครั้งที่สามก็ทรงทอดพระเนตรเห็นคนเจ็บ คนตาย **ผูก 6**

3. การเพิ่มความขัดแย้ง ความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อเสด็จประพาสครั้งที่สี่ที่ทรงทอดพระเนตรเห็นสมณะจึงเกิดความปีติปรารถนาการบรรพชา **ผูก 6**

4. จุดไคลแมกซ์ ความขัดแย้งถึงจุดรุนแรงสุดเมื่อพระนางพิมพาได้ประสูติพระราชโอรสคือ พระราหุล **ผูก 6**

5. การคลี่คลายปัญหา พระนางกีสาโคตรมีได้กล่าวคำว่า ดับทุกข์ **ผูก 6**

6. เหตุการณ์ต่อเนื่องพระบรมโพธิสัตว์ทรงตัดสินพระทัยเสด็จออกจากวังเพื่อไปบรรพชาแสวงหาทางดับทุกข์ **ผูก 7**

7. การสรุป พระบรมโพธิสัตว์ทรงทอดพระเนตรเห็นบรรดานางสนมหลับใหลไม่ได้สติด้วยอาการต่างๆเปรียบเหมือนซากศพในป่าช้า **ผูก 7**

4. โครงเรื่องที่กล่าวถึงการตรัสรู้

1. การนำเรื่อง พระบรมโพธิสัตว์ทรงแสวงหาวิธีการดับทุกข์ด้วยวิธีต่างๆตลอดเวลาสามปีแต่ก็ยังไม่บรรลุธรรม **ผูก 8**

2. เหตุการณ์ยั่วยุ พระบรมโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา **ผูก 8**

3. การเพิ่มความขัดแย้ง ความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อพระยามารเข้ามาขัดขวางการบำเพ็ญทุกรกิริยาและโน้มน้าวให้พระองค์ทรงหันกลับไปสู่หนทางโลกียะ **ผูก 8**

4. จุดไคลแมกซ์ ความขัดแย้งถึงจุดรุนแรงสุดเมื่อพระบรมโพธิสัตว์เผชิญกับพระยามารและพระยามารกล่าวอ้างรัตนบัลลังก์ **ผูก 9**

5. การคลี่คลายปัญหา พระแม่ธรณีออกมาเป็นสักขีพยาน **ผูก 10**

Copyright by Mahidol University

6. เหตุการณ์ต่อเนื่อง พระบรมโพธิสัตว์ทรงใช้พระบารมีที่สั่งสมมาเป็นเวลานานเป็นอาวุธและเครื่องป้องกันกาย **ผูก 10**

7. การสรุปพระบรมโพธิสัตว์ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ **ผูก 11**

5. โครงเรื่องที่กล่าวถึงการเทศนาธรรม

1. การนำเรื่อง พระพุทธเจ้าทรงรับข้าวของนายพานิชสองพี่น้องซึ่งกราบทูลแสดงตนเป็นอุบาสก นับเป็นอุบาสกคู่แรก **ผูก 12**

2. เหตุการณ์ยั่วยุ พระองค์ไม่เห็นผู้ใดที่สมบูรณ์ด้วย ศีล สมาธิและปัญญาที่เหมาะสมแก่การเคารพสักการะจึงยกพระสัทธรรมเป็นที่เคารพแทน **ผูก 12**

3. การเพิ่มความขัดแย้ง ความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อพระองค์ทรงพิจารณาถึงพระธรรมเป็นสิ่งที่ลึกซึ้งยากที่มนุษย์ทั้งหลายและสรรพสัตว์ทั่วไปจะเข้าใจได้ง่าย **ผูก 13**

4. จุดไคลแมกซ์ ความขัดแย้งถึงจุดรุนแรงสุดเมื่อพระองค์ทรงมีพระทัยท้อถอยในการทีจะแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ **ผูก 12**

5. การคลี่คลายปัญหา ท้าวสหัมบดีพรหมกราบทูลอาราธนาให้พระพุทธองค์ประกาศพระสัทธรรมเทศนาโปรดเวไนยสัตว์และทรงทราบว่าหมู่สัตว์มี 4 จำพวกเปรียบได้กับบัวสี่เหล่า **ผูก 12-13**

6. การสรุป ทรงแสดงปฐมเทศนาแก่ปัญจวัคคีย์ที่เรียกว่า พระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเทศนาธรรมตลอด 45 พรรษา **ผูก 14**

6. โครงเรื่องที่กล่าวถึงการเสด็จปรินิพพาน

1. การนำเรื่อง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเทศนาธรรมโปรดเวไนยสัตว์ตลอด 44 พรรษา ครั้นพรรษาที่ 45 พระองค์ประชวรด้วยชราพาธ **ผูก 26-28**

2. เหตุการณ์ยั่วยุ สาวกทั้งหลายของพระพุทธองค์ยังไม่หลุดพ้นสำเร็จมรรคผลนิพพาน และศาสนายังมิได้แผ่ไพศาลไปทั่วสารทิศ **ผูก 27**

3. การเพิ่มความขัดแย้ง ความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อพระอานนท์มิกราบทูลอาราธนาให้พระองค์ดำรงพระชนม์อยู่ตลอดกัปหนึ่ง **ผูก 27**

4. จุดไคลแมกซ์ ความขัดแย้งถึงจุดรุนแรงสุดเมื่อพระยามารกราบทูลอาราธนาให้พระพุทธองค์เข้าสู่ปรินิพพาน **ผูก 27**

Copyright by Mahidol University

5. การคลี่คลายปัญหา พระบรมศาสดาทรงตอบรับและปลงอายุสังขารอีกสามเดือนข้างหน้า **ผูก 27**

6. การสรุป ทรงแสดงปัจฉิมโอวาทและพระบรมศาสดาเสด็จปรินิพพาน **ผูก 28**

7. โครงเรื่องที่กล่าวถึงภายหลังเสด็จปรินิพพาน

1. การนำเรื่อง กษัตริย์มัลลราชเจ้าทั้งหลายจัดถวายพระเพลิงพระบรมศพ **ผูก 29**

2. เหตุการณ์ยั่วยุ สิ่งที่เหลือจากการถวายพระเพลิงพระบรมศพคือพระบรมสารีริกธาตุ **ผูก 29**

3. การเพิ่มความขัดแย้ง ความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อบรรดากษัตริย์เมืองต่างๆต้องการนำพระบรมสารีริกธาตุไปกราบไหว้สักการะ **ผูก 29**

4. จุดไคลแมกซ์ ความขัดแย้งถึงจุดรุนแรงสุดเมื่อบรรดากษัตริย์เมืองต่างๆจะประกาศสงครามแย่งชิงพระบรมสารีริกธาตุ **ผูก 29**

5. การคลี่คลายปัญหา พราหมณ์โทณะเป็นผู้แบ่งพระบรมสารีริกธาตุให้กับบรรดากษัตริย์เมืองต่างๆ **ผูก 29**

6. เหตุการณ์ต่อเนื่องพระเจ้าอโศกราชให้พระราชโอรสและพระธิดาบรรพชา **ผูก 31**

7. การสรุป พระเจ้าอโศกมหาราชทรงค้นพบที่ฝังพระบรมสารีริกธาตุและทรงนำไปประดิษฐานไว้ในพระสถูปเจดีย์ 84,000 องค์ **ผูก 31**

4.3 วิเคราะห์บทบาทของผู้เล่าเรื่องและตัวละคร

จากเนื้อเรื่องปฐมสมโพธิ ฉบับภูมิปัญญาอีสานมีผู้เล่าเรื่องคือพระผู้เทศน์และพระอานนท์ส่วนตัวละครในฐานะผู้แสดงการกระทำมีทั้งที่เป็นมนุษย์และอมนุษย์ โดยมีตัวละครเอกคือพระพุทธเจ้า ส่วนตัวละครอื่นๆมีความสำคัญรองๆลงไปเพื่อส่งเสริมให้เรื่องมีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงลักษณะของผู้เล่าเรื่องและตัวละครที่สำคัญที่ทำให้เรื่องดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง โดยผู้เล่าเรื่องที่เป็นตัวละครคือ พระอานนท์ ส่วนตัวละครแยกตัวละครเป็น 2 ประเภทคือ ตัวละครหลักและตัวละครรอง

Copyright by Mahidol University

ตัวละครหลัก ได้แก่ เจ้าชายสิทธัตถะ,พระสีธาตุหรือภายหลังตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เนื่องจากเนื้อเรื่องทั้งหมดที่พระผู้เทศน์นำมาเล่าเป็นเรื่องของพระพุทธเจ้าโดยตรง ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงเป็นตัวละครหลักในที่นี้

ส่วนตัวละครสำคัญ ได้แก่ พระอานนท์ พระเจ้าสุทโธทนะ พระนางสิริมหามายา พระนางพิมพา พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระราหุล พระเทวทัต พญามาร บารมีตัวละครทั้งหลายเหล่านี้เป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญช่วยให้เนื้อเรื่องดำเนินไปได้ด้วยดี

การเล่าเรื่องปฐมสมโพธิฉบับอีสานนี้จึงแสดงให้เห็นถึงบทบาทของตัวละครที่สัมพันธ์กันเสริมให้เรื่องดำเนินไปอย่างไม่ขาดตอนในบางครั้งตัวละครยังเพิ่มลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นเข้าไปประกอบด้วย

พระอานนท์ในฐานะผู้เล่าเรื่อง พระอานนท์

พระอานนท์เป็นกษัตริย์ที่อ่อนน้อมถ่อมตน มีจิตใจเมตตากรุณา ช่วยเหลือพระพุทธเจ้าในพุทธกิจตลอดพระชนม์ชีพ อีกทั้งเป็นผู้ที่มีสติปัญญาและความจำดีเลิศ เป็นที่เคารพแก่พุทธสาวก นอกจากนี้พระองค์ยังเคารพผู้อาวุโสกว่าตน ดังเช่น ตอนที่พระพุทธเจ้าใช้อุบายให้พระอานนท์ออกบรรพชาก่อนที่จะเข้าพิธีอภิเษกสมรส พระอานนท์ก็ไม่ขัดพระทัยแม้ตอนแรกนั้นยังไม่เต็มใจที่จะบรรพชาอุปสมบท ด้วยความที่ท่านมีความจำเป็นเลิศและเป็นผู้อุปัฏฐากใกล้ชิด พระผู้เทศน์จึงให้พระอานนท์เป็นผู้เล่าเรื่องรองเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น พระอานนท์ก็ทรงแสดงได้อย่างลื่นไหลไม่ขาดตอน เช่น

“...พระกัสสปะก็รับว่าแสดงบ่ได้วงศ์พระเจ้าแต่หลังเพราะว่าเฮาบวชเมื่อแก่เฒ่าภาษาธรรมบ่ฮู้มาก มีแต่พระอานนท์ผู้เป็นน้องของพระพุทธเจ้าแสดงได้คู่อัน...”

(ผูก 1 หน้า 3-4)

“...พระองค์เทศนาอันใด๋อานนท์ก็ได้ฟังตลอดเรื่องหมดถ้วนคู่อัน คันได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ปัญญาไวตรัสส่อง บ่มีพระอรหันต์องค์ใด๋สิเปรียบได้เหมือนแท้ดั่งพระองค์ พระอรหันต์ทั้งหลายจิงนิมนต์ขึ้นวิสัชนาธรรมอันประเสริฐ พระอานนท์ก็ยอมือเคารพพระอรหันต์หมดถ้วนแล้วเลยขึ้นนั่งเทิงเหนือธัมมาสน์แก้วดูงามเหลือ เปรียบเหมือนดั่งพระพุทธเจ้าองค์ล่ำผู้พี่ชาย

Copyright by Mahidol University

พระอานนท์ก็บายเอาวีด้ามแก้วประดับงาอันประเสริฐ แล้วจิงแสดงลำดับต่อชั้นบ่มีได้ขาดสาย หยายหัวข้อนิทานทางพระสูตร พระอภิธรรม พ่ำพร้อมบ่มีได้ขาดสาย หลายวันได้ 3 เดือนเป็นเขต..”

(ผูก 1 หน้า 3)

พระอานนท์เป็นผู้ที่มีจิตใจอ่อนไหว ไม่มั่นคงแม้ว่าอยู่ในเพศบรรพชิตแต่จิตใจยังคงข้องแวะในทางฆราวาส ดังเหตุการณ์ที่พระอานนท์ยังมีใจคิดถึงพระนางกัลยาณีจนไม่สามารถประพฤติพรหมจรรย์ได้ พระสงฆ์ที่ทราบเหตุจึงนำความไปกราบทูล ด้วยความที่มีจิตใจอ่อนไหวทำให้พระอานนท์ไม่ได้กราบอาราธนาให้พระพุทธองค์มีพระชนม์ชีพอยู่ต่อและเป็นเหตุให้ท่านบรรลุพระธรรมช้ากว่าพระสงฆ์องค์อื่นๆ เช่น

“อันว่าอานนท์น้องของพระองค์ผู้ประเสริฐมีจิตคึดเถิงนางกัลยาณีนาถน้อยใจเศร้าโศกดอมเพราะว่าเป็นเมียยังบ่ทันอยู่ซ้อนความคนิงเป็นอันมาก บ่มีทางระหว่างเว้นใจนั่นหล่าเหลืองพระอานนท์ก็ปรึกษาเว้าดอมสงฆ์พวกเพื่อนเกล้าผมเห็นสิอยู่บ่ได้ลาหนีสิกออก เพราะว่าอยู่นำพระยอดแก้วใจนั้นบ่สำบายน้ำจิตบ่มีทางเกี่ยวข้องพรหมจรรย์นำหมู่”

(ผูก 19-20 หน้า120-121)

ตัวละครต่างๆ ในฐานะผู้ถูกเล่าเรื่อง เจ้าชายสิทธัตถะหรือพระสีธาตุ

เจ้าชายสิทธัตถะเป็นกษัตริย์ที่มีความกล้าหาญ เชี่ยวชาญในวิทยาการทั้งปวง แม้ว่าจะมีความกล้าหาญแต่พระองค์ก็มีจิตใจอ่อนโยน เมตตากรุณาต่อผู้ทุกข์ยากจึงปรารถนาจะบรรพชาแสวงหาสัจธรรมของชีวิตเพื่อให้สัตว์โลกพ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิง ด้วยเหตุนี้เรื่องราวประวัติของพระพุทธองค์จึงนำมาถ่ายทอดแก่ชาวพุทธด้วยภาษาอีสานเพื่อให้คนอีสานเข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น

“แต่นั้นพระจิงพิจารณาดูเรื่อง ความนางเป็นสาเลดเหตุสิ่งใด จึงชื่อว่าดับทุกข์แท้หายเสี่ยงบ่มี คันเฮาบ่ละตัณหาแล้วภัยหลวงจักบังเกิด ได้ชื่อว่าบ่ดับทุกข์แท้ฝูงเชื้อเผ่าพันธุ์ ควรเฮาแสวงหาแก้วโพธิญาณอันประเสริฐ จิงสิดับทุกข์เสี่ยงบ่มีภัยบังเกิด ความทุกข์ของสัตว์อยู่ใต้หลุ่มฟ้าสิหายฮ้อนอยู่เย็น ในวันนี้เฮาต้องไปในกลางคืนเป็นแน่ คันสิเนินอยู่ช้าภัยฮ้อนสิเกิดมี พระคิดแล้วในพระทัยเป็นแน่แท้แล้ว...”

(ผูก 6 หน้า 44)

Copyright by Mahidol University

นอกจากนี้พระองค์ยังมีความรักและให้เกียรติภรรยาของตนเสมอต้นเสมอปลาย สรรเสริญในคุณงามความดีที่พระนางมีต่อพระองค์มาตลอดหลายชาติจึงเป็นเหตุให้พระองค์ตัดสินใจลำบากในการเสด็จออกบรรพชา เช่น

“ดูรามหาราช ทูลเห็นเรื่องนี้แม่นคลอง เฮาพระองค์บ่ไปเยี่ยมพิมพาเห็นสิขาดใจ คุณของนางมีมากล้นเฮาฮู้คู่อัน บ่มีไผเสมอได้พิมพาผู้ประเสริฐได้เป็นผัวเมียกันนับชาติบ่ได้แสนชั้นมากหลาย นางได้อุดหนุนให้โพธิญาณแสนยิ่ง บ่มีสิ่งอันได้สิเปรียบได้เสมอแท้แห่งนาง วันนี้เฮาควรเสด็จไปฉลองคุณแก้วพิมพาเสียก่อน พอให้นางหันใจออกได้ยืนหมั่นต่อไป เฮาพระองค์ยังเป็นหนี้พิมพาเป็นอันมาก เพราะว่านางได้อุปัฏฐากเลี้ยงเฮานี้มากหลาย เปรียบเหมือนดั่งมารดาเลี้ยงลูกน้อย ความแพงฮักยิ่ง พิมพาปฏิบัติเฮาพระองค์ แต่ก่อนพุ้นเหมือนแท้ลูกนาง ทางโพธิญาณจิงสำเร็จได้คุณนางซดซ่อย นางเป็นผู้มีกตัญญูมากล้นเหลือด้ามกว่าสู่คน”

(ผูก 18 หน้า 114)

พระพุทธองค์เป็นผู้ที่มีความกตัญญูต่อพระบิดาพระมารดา เห็นได้จากที่เสด็จไปแสดงธรรมโปรดพระบิดาก่อนสิ้นพระชนม์อันเป็นแบบอย่างในการทำความดี เช่น

“แต่นั้นพระองค์เทศนาในอนิจธรรมอันประเสริฐ ว่าดูรามหาราช อันว่าอายุสัตว์ทั้งหลายนี้เฮ็วพลันตายโดยง่าย เปรียบเหมือนดั่งสายฟ้าแลบแท้ บ่มีได้อยู่นาน เพราะว่าความชรานับมื้อกิ่วไปหน้า บ่กลับหลังมาเป็นหนุ่ม พญาก็บังเกิดโรคฮ้ายประจำเนื้ออยู่ทุกคน มรณาคือความตายย่อมเป็นนายหัวหน้า บ่มีความรังเกียจ หนุ่มแก่แท้ บ่มีทางสังเกต ความตายมันบ่สมเพชแท้ตายได้ทุกแนว ดูรามหาราช ควรที่พิจารณาในห้องความตายทุกเมื่อ ให้เห็นว่าสังขารบ่เที่ยงหมั่นใจนั่นให้หิ่นตรอง”

(ผูก 23 หน้า 138)

“เมื่อทรมานพวกมิจฉาทิฏฐิสำเร็จแล้วย่อมเสด็จไปโผดเจ้ามารดาพระแม่ในดาวดึงส์สาเทวโลกพุ้นเป็นธรรมเนียมแท้แต่หลัง เฮาพระองค์ก็ต้องไปฉลองคุณเจ้า พระมารดาตามเยี่ยงอย่างเพราะว่าพระคุณของพระมารดาลึกและกว้างเหลือล้ำแผ่นไตร...”

(ผูก 25 หน้า154)

พระพุทธองค์เป็นพระบิดาที่อ่อนโยน มีความรักต่อภรรยาและบุตรแต่ด้วยความจำเป็นจึงแข็งใจพรากจากเพื่อไปบวชแม้ว่าจะอาลัยยิ่ง ซึ่งอยู่ในโครงเรื่องที่กล่าวถึงการเสด็จออกบรรพชา

Copyright by Mahidol University

“บัดนี้พ่อสิละเจ้าไว้ หนีออกไปบวช ให้เจ้าสุขอยู่ล้วนนำเจ้าแม่คิง ความทีพ่อฮักเจ้าแสนทวีเอ้าอัง โพธิญาณก็ได้ก่อสร้างไว้แล้วป๋ะไว้บ่เป็น คันสิไปโจมเอาเจ้ามาเชยชมดมจูบ พิมพาพัดสิลุกตืนขึ้นสิกวนใจหลายอย่าง นางสิมาทำให้ฮ้างบ่มีได้ออกหนี ความที่ฮักแม่เจ้าบ่มีสังสิปูนเปรียบ คันนางหากมาโลมลูบไว้ใจนั้นพัดสิอ่อนนำ คันบ่ไปจั่งซี้ลาหนีไปด้วยยากลูกเอ๋ย เจ้าอย่าได้มีทุกข์แท้นำแก้วพ่อคิง แต่นั้นพระก็คึดทุกข์เต้นนำเมียทั้งลูก เหมือนดังอกสิแตกม้างใจเจ้าเหมื่อยลง พระจิงอดขันติขึ้นแข็งใจเป็นอันมาก คึดเมื่อพิมพาตื่นขึ้นสิเฮฮ้องฮ่ำหา”

(ผูก 7หน้า 46)

พระเจ้าสุทโธทนะ

พระเจ้าสุทโธทนะเป็นพระราชบิดาที่มีความรักความผูกพันกับพระราชโอรสและทรงปรารถนาที่จะให้พระโพธิสัตว์เป็นจักรพรรดิที่ยิ่งใหญ่จึงทรงกระทำทุกอย่างเพื่อที่จะฉุดรั้งไม่ให้พระโพธิสัตว์ตัดสินพระทัยที่จะออกบรรพชา การที่พระองค์ทรงเหนี่ยวรั้งพระโพธิสัตว์ไว้ยิ่งทำให้เกิดการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ตกแต่งไว้ดีแล้วในพระราชวังกับสภาพความเป็นจริงของชีวิตมนุษย์โดยทั่วไปที่ต้องเวียนว่ายในวัฏฏะสังสาร นี่คือปมความขัดแย้งอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นก่อนที่พระโพธิสัตว์จะตัดสินพระทัยเลือกที่จะออกบรรพชามากกว่าการเป็นจักรพรรดิที่ยิ่งใหญ่

โดยทั่วไปแล้วพระเจ้าสุทโธทนะทรงเป็นกษัตริย์ที่ปกครองบ้านเมืองด้วยทศพิธราชธรรม ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม มีเมตตากรุณาและกตัญญู ดังตอนที่พราหมณ์ไปสู่ขอพระนางสิริมหามายาพระธิดาแห่งเมืองเทวทหะและได้กราบทูลเพื่ออภิเษกสมรสเป็นพระชายา พระเจ้าสีหนุทรงถามพราหมณ์ถึงศีลธรรมที่พระเจ้าสุทโธทนะทรงบำเพ็ญไว้ดังปรากฏในผูก1 เช่น

“...แต่นั้นพราหมณ์ไขจาต้านความมีทุกสิ่ง อันว่าสิริสุทโทนั้นท่านหากมีศีลสัตย์แท้กตัญญูเป็นอันยิ่ง ทศพิธราชธรรมหาได้ขาด สิ่งอันใดก็บ่มีผู้สิเปรียบได้ เหมือนท้าวลูกพระองค์แท้แล้ว”

(ผูก 1 หน้า 10)

ทรงเป็นบิดาที่ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างครบถ้วน เห็นได้จากที่พระองค์ทรงจัดการศึกษาศิลปวิทยาการให้กับพระราชโอรสเป็นอย่างดีเพื่อเตรียมพร้อมเป็นกษัตริย์ที่ทรงความสามารถรวมทั้งจัดหาพระมเหสีที่มีลักษณะอันดีมาเป็นคู่ครอง การปฏิบัติต่อพระราชโอรสเช่นนี้ก็เป็นลักษณะทั่วไปของบิดาที่ปฏิบัติต่อบุตรตามธรรมดาของปุถุชน เช่น

Copyright by Mahidol University

“แต่นั้นฝูงชาวเชื้อวงษาธิราช ยังบ่ทันเห็นสมเด็จเจ้าบุญกว้างสินั่งเมือง เห็นว่ายังหนุ่มน้อยบ่สมควรสิเสวยราช จักว่าศิลปะศาสตร์นั้นดีแท้อย่างไร บาดว่าสงครามเข้าตีเมืองซิ่งยาด บ่มีศิลปะศาสตร์ไว้เมืองบ้านสีหมุ่นวาย ยังบ่ทันยอมให้แนวนางไปเป็นคู่ คันเห็นเดชกล้า ภายหน้าสิส่งนำแท้แล๋ว แต่นั้นสิริสุทโทเจ้าปิตตาตนพ่อ พระจิงต้านต่อแก้วงามเจ้าลูกตน ดูราสีธาตุแก้วกุมารผู้ประเสริฐ เดียวนี้พวกชาติชั้นแนวเจ้าหน่อพระยา ยังบ่ทันยอมให้นางงามถวายนาถ ว่าเจ้ายังบ่ทันมีศิลปะศาสตร์กว้างบ่ยอมให้มอบนาง แต่นั้นสีธาตุท้าวขานคำตนพ่อ พระอย่าคึดยากง้อนำข้าหากสิเห็น ข้าหากบ่ได้สิดสอนแท้มีครูสอนสั่ง หากสิทำตามฉลาดฮู้ตัวข้าผู้เดียว แต่นั้นมหาบุรุษราชเจ้าบายศรเทียมผ่าง น้าวก่งขึ้นศรซ้ำเล่ายิ่ง เสียงคื่นเค้าคุงบนเฟือนฟาดเปรียบเหมือนดั่งดินสิคว่ำทลายลงฟ้าแบ่ง”

(ผูก 5 หน้า 36)

เป็นผู้ที่มีความเด็ดขาดและมีอำนาจในการปกครองอย่างมีเหตุผลที่สมควร เห็นได้จากการที่พระพุทธเจ้ารับสั่งให้พระสารีบุตรอุปสมบทให้พระราหุล พระเจ้าสุทโธทนะห้ามมิให้พระองค์กระทำเช่นนั้นโดยที่มิได้รับการอนุญาตจากบิดามารดาก่อน ต่อมาจึงกลายเป็นบัญญัติว่าหากผู้ใดจะอุปสมบทต้องได้รับการยินยอมจากบิดามารดาก่อน ความมีเหตุมีผลนี้จึงมีผลต่อบทบัญญัติในสังคมสงฆ์ เช่น

“ดูราสารีบุตร ท่านจงอุปสมบทบวชให้ราหุลผู้ประเสริฐ พระสารีบุตรบ่ช้าจัดฟ้าวเที่ยวพลันก็โกลาหลขึ้นในเมืองดาสนั่นไผๆ ก็ฮู้ว่าพระองค์เอาพระราหุลบวชแล้วเสียงนั่นสนั่นไป ได้ยินเถิงเจ้าสิริสุทโทตนปู่ พระบ่ช้าเสด็จฟ้าวเที่ยวพลัน กับทั้งโคตรมีเจ้ามารดาตนย่า พิมพาพร้อมมาฟ้าวเที่ยวพลัน เถิงนิโคธารามกว้างประชุมสงฆ์หมู่ใหญ่ พระยาสิริสุทโทเข้าขาบไหว้ทูลเรื่องเหตุการณ์ภันเต ข้าแต่พระองค์เป็นเจ้าสัพพัญญูดวงยอด เหตุใดจึงลักเอาพระราหุลอ่อนน้อย มาเข้าบวชนำบิดามารดาเขาบ่ทันอนุญาตให้เอาหนีมาบวช เหตุนี้ขอให้พระองค์งดเอาไว้ไปหน้าอย่ากระทำต่อให้บิดามารดาเขาอนุญาตให้แล้วจึงสมควรเอาบวช ขอให้พระองค์จงจำเหตุไว้ไปหน้าอย่าทำ”

(ผูกที่ 19 หน้า 120)

พระเจ้าสุทโธทนะทรงยึดมั่นในพระพุทธศาสนาจวบจนวาระสุดท้ายของชีวิตจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์จึงเป็นตัวอย่างหนึ่งของกษัตริย์ที่มีอำนาจในการปกครองผู้คนในทางโลกหันกลับมาทบทวนชีวิตในทางธรรม เช่น

Copyright by Mahidol University

“แต่นั้นพญาสิริสุทโทเจ้าพิจารณาถ้วนถี่ เลยเล่าตรัสส่องแจ้งตามภาษาธรรมทุกสิ่ง สมเด็จพระพุทธองค์จิงเทศนาในห้องอริยะสัจจธรรมทั้ง 4 บ่มีทางพลาดพลั้ง ปานน้ำหลั่งไหล พญาสิริสุทโทเจ้า ก็เลยเล่าสำเร็จพระอรหันต์ ตัดกิเลสขาดแล้วใจนั้นชื่นบาน แล้วจิงยอมือไหว้องค์พุทโธ ตนลูก ข้าแต่พระองค์บัดนี้ข้าได้ตรัสรู้ในธรรมทุกสิ่ง ใจผู้ข้าได้สำเร็จแผ่ผลธรรมอันเลิศล้ำเห็นแจ้งคู่อัน นิมนต์พระองค์หยุดพักไว้พระสัทธรรมเสียก่อน”

(ผูก 23 หน้า 139-140)

พระนางสิริมหามายา

กล่าวโดยทั่วไปพระนางสิริมหามายาเป็นผู้ที่มีลักษณะของความเป็นกุลสตรีที่สมบูรณ์พร้อม รวมทั้งเป็นผู้ที่มีความเมตตากรุณาต่อผู้ยากไร้ นอกจากนี้พระนางยังเป็นผู้ที่มีความงดงามทั้งภายนอกและภายในมิมีสตรีใดเสมอเหมือนด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงเสด็จไปโปรดพระมารดาบนสวรรค์ ด้วยเหตุที่พระนางเป็นพระราชมารดาของพระโพธิสัตว์ที่ต่อมาคือพระพุทธเจ้า พระนางจึงต้องมีลักษณะอันดีงาม รวมถึงความมีเมตตาซึ่งก็เป็นลักษณะหนึ่งของผู้หญิงชาวอีสาน

“เป็นที่อัศจรรย์แท้บุญคุณเหลือยิ่ง ความอัศจรรย์หลากล้ำคนง้องึดระอา เพราะว่าเห็นนางมีศรัทธาขึ้นศีลทานบ่ได้ขาด เห็นนางรักษาศีลมาแต่น้อยบ่มีได้ขาดสาย กับทั้งเห็นนางบายเอาข้าวในกระออมทองหยายแจก ให้ทานแก่คนทุกไฮ้เต็มพื้นแผ่นดิน...”

(ผูก 1 หน้า 6)

“การสิพรรณนาเรื่องลักษณะดีอันประเสริฐ นางนั้น 64 แท้งามล้วนคู่อันเจ้าเอย...อันว่าลูกมหาราชเจ้าบุญกว้างลื่นคน อันว่าภาพบนฟ้ามีพญาพรหมเป็นสังเกต เอาบุญสัตว์อยู่ใต้หลุ่มฟ้ามาโฮมเข้าใส่กัน เอามาทันเทียบอ้างบุญนางบ่มีเปรียบ ได้แล้ว มันหากเป็นนางยอดแก้วเหลือล่ำกว่าคน สิ่งอันใด๋ก็หากบริสุทธิ์ด้วยบุญคุณเหลือยิ่ง สิเอาสิ่งอันใด๋มาเปรียบเข้าบ่ปานแท้พระยอดนาง คันว่านางมีท้องอุทรคัพภะวึก ก็หากแม่นมหาบุรุษแท้บุญกว้างถ่อแผ่นดิน คันหากออกบวชสิได้เป็นพระพุทธเจ้าสอระญาณตัดส่อง สมเด็จพระนางก็คงสิได้เป็นมารดาของพระพุทธเจ้าองค์ล่ำโลกลือ”

(ผูก 1หน้า 5-6)

“พอเมื่อมีอายุได้ 16 ปีเพ็งขนาด รัศมีนางหยาดย้อยเหมือนแก้วเพชรนิล อันนี้ก็เป็นอัศจรรย์แท้เหลือตาสุทธิอ่าว บุรุษได้เห็นจนถ่าวล้มเดินย้ายหย่างบ่เป็น บางคนพวมกินข้าวเห็นนาง

Copyright by Mahidol University

เสด็จย่าง ยกเอาคำข้าวนั้นไปจ้ำใส่หูก็มี เป็นที่สาระวนแท้ใจคนหลงเหล่า จิตป่วงบ้าเลยกระด้างเหมื่อยมืน อันนี้ก็เป็นแต่บุญนางได้สะสมสร้างเอาขันติเป็นใหญ่ เกิดมาชาติใดบ่มีคนสิมีมานะสู่ได้ใจนั้นอ่อนลงแท้แล่ว...”

(ผูก 1 หน้า 7)

จากความงดงามของพระนางทำให้บุรุษที่พบเห็นขาดสติได้ จากตัวอย่างที่ยกมาแสดงให้เห็นถึงการทำให้เรื่องราวเป็นท้องถิ่น(localize) เช่นการกินข้าวเหนียว ดูได้จากคำว่ายกคำข้าวจ้ำใส่หูซึ่งเป็นลักษณะอาการปั้นก้อนข้าวเหนียวเป็นคำๆ ถือได้ว่าเป็นลักษณะของท้องถิ่นอีสาน

พระนางพิมพา

พระนางพิมพาเป็นสตรีที่มีความงามเพียบพร้อมเหมาะสมกับพระสีธาตุทั้งรูปกายภายนอก ฐานะทางสังคม ตระกูลที่เสมอกัน อีกทั้งจิตใจที่อ่อนโยน ประพฤติตนเป็นภรรยาและมารดาที่ดีให้ความรักความเอาใจใส่ต่อบุตรอีกทั้งเป็นที่รักยิ่งของสามี จากเหตุผลนี้ทำให้พระโพธิสัตว์ตัดสินพระทัยลำบากในการเสด็จออกบรรพชาซึ่งอยู่ในโครงเรื่องก่อนการออกบรรพชา เช่น

“ ...เห็นมีแต่พิมพาหน่อไท้เสมอเผี่ยงดั่งเดียว บ่สูงบ่ต่ำแท้นวลดีก้าวเกิ่ง ลักษณะบ่หลายบ่น้อย เสมอเผี่ยงเกิงกัน อันแต่ใต้หลุ่มฟ้าลือนางเป็นที่หนึ่ง ตระกูลบ่ต่ำแท้เสมอเผี่ยงเกิงกันคันสิสันหาเรื่องความงามก็หลายสิ่ง บ่อาจมีผู้เผี่ยงเสมอแท้แห่งนาง...”

(ผูก 5 หน้า 37)

พระนางพิมพาเป็นผู้ที่มีนิสัยฟูมฟาย เอาแต่ใจตัวเองอีกทั้งน้อยเนื้อต่ำใจต่อโชคชะตาวาสนาของตนเมื่อทราบว่าพระสีธาตุทรงหนีออกไปบรรพชาโดยที่ไม่ได้บอกกล่าวล่วงหน้า พระนางจึงเห็นว่าตนไม่มีความสำคัญต่อพระองค์ อีกทั้งยังใช้อารมณ์ในการตัดสินการกระทำโดยที่ไม่ได้พิจารณาให้รอบคอบก่อนว่าพระองค์มีเหตุผลอันใดในการกระทำครั้งนี้จนเกือบจะคิดสั้น พระนางพิมพาจึงเป็นตัวละครสำคัญในเรื่องที่พระโพธิสัตว์เกิดการเพิ่มขัดแย้งในโครงเรื่องการตัดสินพระทัยออกบวช เช่น

Copyright by Mahidol University

“อันว่าพิมพาโฉมงามผู้สะอาด ฮู้ข่าวว่าพระบาทเจ้าหนีแท้บ่สั่งลา พิมพาแก้วคาทรวงแค้นคั่ง พระสิทธัตถะท่านหากทำบาดค่อนเหมือนแท้ดั่งตายนางก็คึดคั่งแค้นในใจเคียดสั่งแข็งใจว่าสิบ่ฮ้องไห้อดไว้ก็บ่ฟัง นางก็ยอมือขึ้นตีทรวงกลิ้งเกลื่อนสลบท่าวล้ม สนมน้ำเป่าคืน มืนตาขึ้นเห็นคนผัดสลบท่าว คันว่าตายไปแท้พอทุเลาคึดฮอด หรือหากว่าบ่มีความถูกต้องหนีแท้บ่สั่งลา อันนี้จึงแม่นกรรมจริงแท้หนีไปบ่มีเหตุ หรือหากว่าพิมพามีฮูปขี้ฮ้ายอายบ้านลักหนี สั่งมาทำหลายครั้งทารกาเลี้ยงลูกอ่อน หรือหากว่าพระถ่อนท้าวไอยะโกตนปู่ พิมพามีความผิดบ่บอกให้ฮู้จำให้ลักหนี นางก็ตีทรวงไห้เสด็จไปวังย่า”

(ผูก 7-8 หน้า 50-51)

“แต่นั้นนางก็ยอมือไหว้ไอยะโกตนปู่ เสด็จเข้าสู่ห้องปรางค์แก้วแห่งนาง นางก็เสด็จล่วงขึ้นมณเฑียรผาสารท ไปนั่งไห้ยมย้อยผู้เดียว หมดแฮงแล้วนอนลงกลิ้งเกลื่อนเลื่อนๆไห้น้ำตาย้อยบ่เซา โอน้อสามีเอย สังมาทำบาดหล่าคาใจอยู่ทุกอย่าง หรือกูหากสิเอาแพรมัดค้องคอให้ท่าวตาย ก็หากยังเสียดายแท้ราหุลลูกอ่อนๆ เป็นกำพร้าพ่อแล้วมารดาผัดตายจาก...”

(ผูก 8 หน้า 52)

พระนางเชื่อในเรื่องของเวรกรรม ชาตินี้ ชาติก่อนอันเป็นความเชื่อของชาวพุทธที่เป็นชาวอีสานที่เผชิญกับเหตุการณ์ที่อธิบายไม่ได้ที่ก่อให้เกิดทั้งความทุกข์หรือสุขว่าเป็นเพราะกรรม รวมทั้งพระนางมักจะพร่ำเพ้อถึงอดีตที่ผ่านมาด้วยใจที่อาลัยอาวรณ์ เช่น

“ลูกเอ๋ยกรรมแม่นี้สังมีเหลือล้นได้ทรงความลำบาก จักว่ากรรมเวรอันใด๋แท้ มานำทันอยู่บ่แล้วเทียวฮ้างอยู่บ่เซา...”

(ผูก 18 หน้า 109)

“...โอ้น้อเวรเห็นตัวนี้เป็นของระวังยาก คราวเมื่อยากได้พิมพา เข้ามาเป็นมิ่งเค้าความเว้าก็อ่อนหวาน บ่ว่าสิป๋ำ สิจากฮ้างจิงยอมมาเป็นมิ่ง เล่าความทุกข์แต่ก่อนฟุ้นไปแจ้งต่อกัน มาชาตินี้บ่วาสิทำขายหน้าให้พิมพาได้ลำบาก จิงมีใจอ่อนน้อมมาเป็นแก้วมิ่งขวัญ บ่คึดเห็นว่าพระองค์สิทำขายหน้าเหมือนความตั้งแต่ก่อน”

(ผูก 18 หน้า 109)

Copyright by Mahidol University

พระราหุล

โดยทั่วไปพระราหุลเป็นผู้ที่มีความอ่อนโยน มีเมตตาและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น พระองค์มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา อีกทั้งเป็นผู้ที่มีความกตัญญูต่อบุพการี ด้วยบทบาทของพระราหุลซึ่งเป็นผู้ที่เกิดมาพร้อมกับคำอุทานของพระโพธิสัตว์ที่ว่า บ่วงเกิดแล้ว ซึ่งการประสูติของพระราชโอรสนี้เป็นจุดเปลี่ยนอย่างหนึ่งที่พระโพธิสัตว์เห็นการเกิดขึ้นมาของกองทุกข์อันเป็นพันธนาการที่เกิดขึ้นในการเวียนว่ายตายเกิด ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนี้อยู่ในโครงเรื่องการเสด็จออกบรรพชา

“แต่นั้นมหาบุรุษราชเจ้าสู้พิมพาประสูติลูกพระก็ออกปากต้านความเดียวบ่ให้มาก อันนี้หากแม่นราหุลห่วงบังเกิดขึ้นเป็นบ้วงผูกคอแท้แล่ว”

(ผูก 6 หน้า 43)

พระราหุลเป็นผู้ที่กตัญญูและมีจิตปรารถนาในทางธรรม เช่น

“...คราวแต่ก่อนพระองค์บำเพ็ญสร้างปุตตะทานอันประเสริฐ เอาราหุลเป็นข้ออ้างทานให้แก่พราหมณ์ แสนทุกข์กลั้นพราหมณ์ตึกลิ้งเกลือกเลือดหยาดย้อยแสนปิ้นเวทนา ราหุลก็บ่เหิงซังไท้ปิตตาตนพ่อ มีแต่คึดอยากให้พระองค์เป็นประโยชน์กว้างโพธิญาณอันประเสริฐ...”

(ผูก 19 หน้า 116)

“...ราหุลบ่ช้าเสด็จล้ำล่วงไป บริวารพร้อมนำพระองค์เป็นอันมาก เถิงพระพุทธเจ้าเลยไหว้กราบลง ราหุลก็เห็นองค์เจ้าสัพพัญญูตนพ่อ งามเลิศล้นเหลือล้ำกว่าสู่คน เจ้าราหุลก็มีความฮักมากล้นลืมความมารดาสั่ง ว่าสิทูลขอขุมทรัพย์ พระพุทธเจ้าใจนั่นเหล่าลืม...”

(ผูก 19 หน้า 119)

พระราหุลมีบทบาทเป็นผู้ที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดและมีศรัทธาอันล้ำเลิศ เห็นได้จากการที่พระพุทธเจ้าทรงมอบอริยทรัพย์เจ็ดประการแก่พระราหุล พระองค์ก็ทรงเข้าใจและขอบรรพชาเป็นสามเณรทันทีซึ่งสนองเจตนารมณ์ของพระพุทธเจ้าที่ปรารถนาให้มีการต่อยอดของพระพุทธศาสนาถือเป็นการปลดบ่วงพันธนาการด้วยสติปัญญาของพระองค์เอง

“...พระองค์ก็พรรณนาหน่วยแก้ว เจ็ดประการให้ตลอดให้เป็นขุมทรัพย์โลกุตตระอันเลิศล้ำหมดถ้วนทุกอัน พระองค์สิยกเอาลูกแก้วราหุลออกจากโลกบ่ให้มีทางเกี่ยวข้องการแท้โลกคน พระองค์ก็เทศนาในห้องอริยทรัพย์เจ็ดประการให้สว่าง เจ้าราหุลได้ฟังก็มีจิตอ่อนน้อมใจนั้นเบิก

Copyright by Mahidol University

บาน การที่สิเมือคอบเจ้ามารดาตนแม่ เจ้าราหุลก็บ่เอื้อใจตั้งต่อคุณ เลยเหล่าสมาทานขึ้นเป็นสามเณรนำพ่อ..."

(ผูก 19 หน้า 119-120)

เป็นผู้ที่ให้ความเคารพต่อผู้ใหญ่ มีจิตใจที่บริสุทธิ์ที่จะทดแทนบุญคุณเมื่อมีโอกาส เช่น เหตุการณ์ที่พระเจ้าสุทโทธนะประชวรอย่างหนัก พระองค์ก็ได้เสด็จไปเยี่ยม ความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณนี้ก็เป็นลักษณะอย่างหนึ่งของชาวอีสาน

"แต่นั้นพระราหุลเจ้าสามเณรผู้ประเสริฐ ก็อธิษฐานเสี่ยงในใจคักแน่ อาตมาได้ซดซ่อยสร้างเพื่อโพธิญาณนำพ่อ ตั้งแต่ครั้งเป็นเวสสันดรเจ้าปางนั้นต่อมา พระปิตตาได้ขอตนตัวข้า ให้เป็นทานอันประเสริฐ ให้แก่พราหมณ์หินนะโหดฮ้ายทั้งป้อยด่าตี ผู้ข้าก็บ่มีความเคียดให้พระปิตตาหมิ่นประมาท ความนี้เป็นสัจแท้ในใจคักแน่ ผู้ข้าเอามือลูบแข่งขาบาทาของพระไอยโกเจ้าโรคานั้นให้เล่นหาย เจ้าราหุลก็เอามือลูบเท้าบาทาของปู่ โรคในแข่งขาบาทาของพระไอยโกเจ้าหายเสี่ยงอยู่เย็น..."

(ผูก 23 หน้า 139)

พระเทวทัต

พระเทวทัตเป็นกษัตริย์ที่มีความเก่งกล้าสามารถ แต่มีนิสัยมักใหญ่ใฝ่สูง ไม่ชอบให้ใครได้ดีไปกว่าตน ปรารถนาอำนาจอันยิ่งใหญ่แม้ว่าจะอยู่ในเพศบรรพชิตแล้วก็ตาม พระองค์มีนิสัยดุร้าย มีความโลภ มุ่งหวังผลประโยชน์เป็นสิ่งตอบแทน เห็นได้จากการที่พระองค์ต้องการหนีออกจากพระพุทธเจ้าไปคบค้าสมาคมกับกษัตริย์องค์อื่นเพื่อให้คนทั้งหลายมาเคารพกราบไหว้

ด้วยความปรารถนาที่จะเป็นใหญ่แทนที่พระพุทธเจ้า พระเทวทัตจึงได้กระทำสิ่งที่เป็นบาปมหันต์คือ การคิดหาทางฆ่าพระพุทธองค์ ในช่วงที่พระองค์เทศนาธรรม

(ผูก 20-21)

"พระเทวทัตก็ละอายใจแท้ความละอายเป็นอันยิ่ง ตัวของเฮาก็เป็นเชื้อหน่อฟ้าเหมือนเจ้าหน่อพุทโธ คนทั้งหลายสังบ่นับถือแท้เหมือนกษัตริย์องค์อื่น เฮาต้องคิดอ่านหนีจากพระพุทธเจ้าหาแท้เพื่อนฝูง ไปสมาคมแท้หากษัตริย์องค์อื่น ให้คนทั้งหลายมาเคารพไหว้นับถือแท้แห่งเฮา เอาให้เหมือนพระพุทธเจ้าเหมือนกันบ่ให้แปลก เฮาสิทำให้มีบริวารมากล้นเหมือนด้ามดั่งพระองค์"

(ผูก 20 หน้า 125)

Copyright by Mahidol University

“ดูรามหาราชเฮานี้คือเทวทัตท้าวแนวองค์พุทธบาท เฮาเป็นชาวศากยะราชแท้แนวเจ้าหน่อพุทโธ แต่ว่าเฮานี้เป็นผู้เหาะเหินได้บินบนทางอากาศ บุญเฮามีมากล้นเสมอด้ามดั่งพระองค์”

(ผูก 20 หน้า 126)

“พระเทวทัตก็ยิ่งมีความกระสันขึ้นถือตัวเป็นใหญ่ ที่นี้เฮาต้องคิดอ่านให้มีบริวารมากล้นเสมอด้ามดั่งพระองค์”

(ผูก 20 หน้า 126)

พระเทวทัตมีนิสัยเจ้าคิดเจ้าแค้น อาฆาตพยาบาทจองเวรต่อผู้ที่ขัดผลประโยชน์กับตน รวมทั้งคิดหาทางทำลายผู้นั้นตลอดเวลา

“บัดนี้เกล้าผมขอรับอาสาแท้การพระองค์ทุกสิ่งสิเทศนาแทนพระพุทธเจ้าหมดถ้วนทุกอัน ขอให้พระองค์นั้นมีสุขแท้บ่มีความลำบาก เพราะว่ามีอายุแก่แล้วสิขอค้ำซ่อยตาง พระพุทธองค์ก็บ่อนุญาตให้การใดจักสิ่ง พระเทวทัตก็วอนวานไหว้หลายทีน้อมเหนี่ยว เกล้าผมขอเป็นผู้ว่ากล่าวห้ามการพระสงฆ์ทุกอย่าง พระองค์ก็บ่อนุญาตให้การแท้อย่างใด๋ พระเทวทัตก็คึดเคียดให้ในใจเป็นอันมาก พระเทวทัตก็ผูกอาฆาตหมั่นเวรพระเจ้าต่อมาแท้แล๋ว”

(ผูก 20 หน้า 126)

พระเทวทัตมีนิสัยเหี้ยมโหด ไม่มีความเมตตากรุณา เห็นแก่ตัวมุ่งหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเองโดยไม่ได้คำนึงถึงศีลธรรมอันดีงาม รวมทั้งยังชักจูงให้ผู้อื่นเห็นคล้อย หลงผิดจนต้องกระทำการที่ร้ายแรงเบียดเบียนผู้อื่น ดังเหตุการณ์ที่พระเทวทัตยุยงให้พระเจ้าอชาตศัตรูทำการฆ่าพระบิดาของตนเพื่อขึ้นครองราชย์แทน

“ดูรามหาราชเฮาทั้งสองมาคิดอ่านตั้งในการสิเป็นใหญ่มหาบพิตรก็จักได้เป็นพระยาเอกราชแท้เป็นเจ้าแผ่นดิน ตัวของเฮาก็จักได้เป็นพระพุทธเจ้าแทนพระโคดมเป็นใหญ่ เฮาสองคนเป็นเอกราชแท้เป็นเจ้าแผ่นดิน เดียวนี้ยังบ่ทันเป็นเอกราชแท้เสวยเมืองเป็นใหญ่ ยังบ่ทันเป็นของสำเร็จได้เสมอด้ามปรารถนา ถ้าหากพระองค์มีความผิดแท้สิมีความลำบาก พระปิตตาท่านสิเนรเทศแท้ตามธรรมเนียมมีโทษ พระองค์ต้องได้พลัดพรากฮ้างไกลแท้จากเมือง ควรที่คิดอ่านห่าพระปิตตาเสียก่อน”

(ผูก 20 หน้า 126)

Copyright by Mahidol University

พระเทวทัตเป็นผู้ที่อกตัญญูคิดจะฆ่าได้แม้กระทั่งพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นผู้ที่มีพระคุณยิ่ง รวมทั้งทำให้พระสงฆ์นั้นแตกแยกกัน แม้ว่าในช่วงสุดท้ายของชีวิตจะสำนึกถึงพระคุณของพระองค์ได้ก็ตาม ทำให้พระธรณีสูบลงใต้แผ่นดิน

"...เทวทัตเห็นว่าบ่เป็นการแล้วทำอุบายอย่างใหม่ ขึ้นไปเขาฌิชกูตกว้างเลยกลิ้งกิ่งหิน หมายสิให้ทับพระพุทธเจ้าเป็นผงธุลีให้หมุ่น เทวทัตก็ยอถิ่มก้อนหินล้านกึ่งลง หินตำต้องซูนก้นจนหมุ่นกระเด็นมาถึกตีนพระพุทธเจ้าเลยซ้ำห้อใน อันนี้ได้ชื่อว่าโลหิตตุบาทแท้เป็นกรรมอย่างใหญ่..."

(ผูก 21 หน้า 130)

"เทวทัตก็ลาพระพุทธเจ้าแล้วใจนั้นก่ำดำ คิดสิทำสังฆะเพทให้สัพพัญญูลำบาก ก็จิ่งเข้าไปหาสังฆะเจ้าเป็นภิกษุบวชใหม่ มีวาจากล่าวเว้าดูล้ำต่างหลัง ทั้งเหล่ากล่าวหมิ่นประมาทให้ความพระองค์ทำชั่ว กล่าวยกย่องตัวขึ้นว่าดี ภิกษุบวชใหม่ยังบ่ทันฮู้ยินดีนำทุกรูป ทั้งเหล่ากลัวอำนาจแท้เป็นเชื้อหน่อพระยา เทวทัตก็พาภิกษุหนีจากที่นั้นดูประมาณ 500 รูป หนีจากที่นั้นไปแท้ห่างไกล ยังบ่ทันเต็มใจแท้กลับมาสับส่อ กล่าวธรรมเป็นสังฆะเพทแท้ให้พระสงฆ์ม้างแตกกัน สารพัดทำเวรให้สัพพัญญูทุกสิ่ง..."

(ผูก 21 หน้า 130)

การคิดหาทางทำร้ายพระพุทธเจ้าด้วยวิธีต่างๆของพระเทวทัตเช่น การทำให้พระพุทธองค์โลหิตุปบาท(พระโลหิตห้อ)รวมถึงสังฆเภท คือ การยุยงให้สงฆ์แตกแยกกัน การกระทำของพระเทวทัตนั้นถือว่า เป็นอนันตริยกรรม (กรรมหนักสุด) แม้ภายหลังที่พระเทวทัตกลับตัวสำนึกได้แต่กรรมนั้นก็ยังส่งผลคือ พระธรณีสูบในที่สุดอันเป็นเหตุการณ์ที่ปรากฏในผูกที่ 21

พระยามาร

โดยทั่วไปแล้วพระยามารเป็นตัวละครที่คอยขัดขวางการดำเนินชีวิตของพระพุทธเจ้าตลอดพระชนม์ชีพ ไม่ว่าพระพุทธองค์จะกระทำการสิ่งใดอันเป็นประโยชน์ต่อการบรรลุพระโพธิญาณ พระยามารจะเข้ามารบกวนอยู่เสมอเพื่อให้พระองค์มีจิตใจข้องในกามโลกีย์ ตัวละครตัวนี้ถือเป็นตัวละครที่มักจะปรากฏในตอนที่สำคัญ เช่นตอนที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญทุกรกิริยา ตอนที่พระโพธิญาณจะตรัสรู้ และตอนที่พระพุทธองค์ใกล้จะเสด็จปรินิพพาน เป็นต้น เพื่อทำให้เห็นถึงพลานุภาพของพระองค์ว่าดีงามและยิ่งใหญ่เพียงใด จากการวิเคราะห์พระยามารในที่นี้เป็นได้ทั้งพระยามารที่มีตัวตนและพระยามารที่เกิดจากกิเลสในใจของพระองค์ก็ได้

Copyright by Mahidol University

“แต่นั้นพระยามารฟ้าวลงมาโดยด่วน มากล่าวห้ามเสียงอ้อนอ่อนหวาน ว่าดูราพระสีธาตุท่านผู้หนีภัยได้เหตุหาความสุขว่าสิให้เป็นประโยชน์แท้จนล้มท่าวตาย มันบ่เป็นประโยชน์แท้ เชิญคืนเมือเสียก่อน อย่ามาบวชอดอยากข้าวหิวท้องสิเหมื่อยตาย เชิญพระเมือเสวยซ้อนนางสนมตกแต่ง เสวยให้พีมุกอ้วนชมซ้อนให้อิ่มใจ ยังสิดีกว่ามาอยู่ค้างกลางไพรให้ลำบาก”

(ผูก 8 หน้า 55)

“...พระยามารคิดแล้วกรองดูหาเหตุเฮาคอยสิทำเทม้าง 6 ปีบ่เห็นช่อง ทีนี้เฮาควรหลอกล่อให้กระสันดิ้นดั่นนำ พระยามารจิ่งใช้ฮีบฮ้อนทูตาสามอ่อน กลับเพทเพี้ยงงามล้นคู่นาง ผู้ 1 ชื่อว่าตัณหาสร้อยโสมงามเหมือนหล่อผู้ 1 ชื่อว่าอรดีนาถน้อยงามล้นลื่นเขียน ผู้ 1 ชื่อว่าราคะน้อยเหมือนพระจันทร์ออกใหม่...”

(ผูก 9 หน้า 62)

พระยามารเป็นตัวละครที่โหดร้าย แก่งแย่งของที่มิใช่ของของตนเมื่อใช้วาจาอ้างสิทธิ์นั้นไม่ได้ก็มักจะใช้กำลังอำนาจอันมิชอบธรรม

“...มันก็จัดพลเข้ายิงไปบ่หย่อนมันก็แยกช้างเค้าตีเข้าบ่ถอย ทั้งเล่าเอิ้นใส่แท้เสนาพวกไพร่ ให้สูไปจับพระสีธาตุให้ได้ดึงทื้นแก่มา กูสิฟันหัวฆ่าปานปลาตำปุ่น มันคนเดียวสังมาอวดเก่งกล้าบ่กลัวแท้แห่งไผ มันก็บันดาลให้เป็นเมโฆบดมืดให้มีแสงแผดฮ้อนเหมือนแท้ดั่งไฟ...”

(ผูก 10 หน้า 65)

“ดูราพระสีธาตุเฮาบอกให้ท่านลงจากแท่นแก้ว สังมาเลยนิ่งบ่ติง มันบ่สมควรแท้ลงหนีจากแท่น เฮานี้จึงสิสมควรนั่งแท่นแก้วเป็นเจ้าแห่งโต แท่นอันนี้มันหากเป็นแท่นแก้วของเฮาตั้งแต่ก่อน ให้ท่านหนีจากนี้เฮาสิขึ้นนั่งเทิง”

(ผูก 10 หน้า 65)

พระยามารคือความจริงที่มาเตือนให้พระพุทธองค์ตระหนักถึงความตายในยามที่บั้นปลายของชีวิต แม้ว่าพระยามารจะโหดร้ายเพียงใดแต่พระพุทธองค์ก็ไม่สามารถหนีความจริงนี้พ้น ซึ่งปรากฏในช่วงชีวิตบั้นปลายของพระพุทธองค์คือก่อนที่พระองค์จะเสด็จดับขันธ์ปรินิพพาน

“แต่นั้นสาวดีเจ้าพญามารหินโหด มันก็ลงฝั่งฟ้าวเถิงเจ้าหน่อพุทโธ พญามารก็ก้มขาบไหว้ประณมมือนบนอบ มีธุระถ่วนความเว้านิมนต์เจ้าราธนา ข้าแต่มหาวีระเจ้าผู้มีเพียรอันประเสริฐ

Copyright by Mahidol University

บัดนี้พอสมด้ามดั่งหมาย ควรที่สิบ่ทรมานกายให้ไปนานให้ลำบากนิมนต์พระองค์ปลงอายุสังขารเข้านิพพานอันประเสริฐ สิ่งอันใดก็หากสมนึกแล้วหมดถ้วนทุกอัน”

(ผูก 27 หน้า 166)

บารมี

บารมีถือได้ว่าเป็นตัวละครที่ไม่ใช่มนุษย์ กล่าวคือ เป็นนามธรรมที่ไม่สามารถแตะต้องได้แต่ในปฐมสมโพธิ ฉบับภูมิปัญญาอีสานนี้บารมีมีบทบาทอย่างมากในช่วงที่พระองค์เผชิญกับพระยามารก่อนการตรัสรู้ซึ่งเป็นจุดไคลแมกซ์(climax)ก่อนการคลี่คลายปัญหา บารมีมีบทบาทเนื่องจากพระโพธิสัตว์ไม่เห็นใครเป็นที่พึ่งในการต่อสู้กับพระยามารจึงคิดถึงบารมี 30 ทัศน์ที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน การเล่าเรื่องปฐมสมโพธินี้ทำให้เห็นบทบาทของบารมีดังตัวอย่างต่อไปนี้

“แต่นั้นบารมีเจ้าทั้งหลายเป็นอันมาก เหมือนดังสิปากต้านจาเว้าดั่งคน ตนตัวบ่มีแท้จาเป็นเว้าม่วน พระองค์อย่าคึดยากแท้กลัวย้านเดชมาร พวกข้าสิรับอาสาแท้ตนพระองค์อย่าคึดอ่านให้พระองค์นั่งอยู่แท่นแก้วอย่าได้หวั่นไหว พวกข้าทั้งหลายสิอาสาให้ลองดีดูเบิ่ง เพราะว่าพระองค์หากได้พยายามเลี้ยงมานานดูหยิ่ง หมายว่าเป็นทหารแก้วกล้ารักษาแท้แห่งพระองค์ เปรียบเหมือนดังเป็นกำแพงใหญ่ล้อมพระองค์เจ้าอยู่กลาง แต่หากบ่มีตนมีตัวแท้เหมือนธรรมดาคนว่า เอาอำนาจกุศลมากล่าวเว้าเหมือนแท้ดั่งคนแท้แล่ว”

(ผูก 10 หน้า64)

จากตัวอย่างทำให้เห็นลักษณะของตัวละครคือ บารมีว่าเป็นสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์แต่ก็สามารถเป็นทหารที่แกล้วกล้าสามารถในการเอาชนะพระยามารได้ ในช่วงที่เกิดความขัดแย้งระหว่างพระโพธิสัตว์และพระยามาร บารมีก็เข้ามามีส่วนในการคลี่คลายความตึงเครียดในห้วงเวลานั้นได้อย่างเหมาะสม แม้ว่าพระองค์มีบารมีที่เปรียบเหมือนดังทหารที่แกล้วกล้า แต่พระองค์ไม่ได้ใช้บารมีพร่ำเพรื่อ ทรงระลึกถึงเมื่อยามจำเป็นเท่านั้น ดังนี้บารมีจึงมีบทบาทอยู่น้อยมาก แต่ก็ปรากฏในช่วงที่สำคัญยิ่งในการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

นางธรณี

นางธรณีเป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในช่วงที่พระโพธิสัตว์จะทรงตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าเป็นจุดที่ต่อเนื่องระหว่างจุดไคลแมกซ์ (climax) กับจุดที่คลี่คลายปัญหา (denouement)

Copyright by Mahidol University

ในช่วงที่พระโพธิสัตว์ทรงปรารถนาพยานที่บอกได้ว่าแท่นแก้วที่พระองค์ประทับอยู่นี้เป็นแท่นแก้วของพระองค์มิใช่ของพระยามารตามที่กล่าวอ้าง พระองค์จึงมีพระราชดำริถึงนางธรณีให้เป็นพยาน ดังนั้น นางธรณีจึงปรากฏตัวในช่วงสำคัญคือการตรัสรู้ของพระองค์ เช่น

"นางธรณีก็ก้มกราบไหว้ตัวพระองค์อย่าเป็นโศก ตัวหม่อมฉันสิเข้ารับอ้างเป็นพยานบ่ให้ยาก เพราะว่าพระองค์ได้บำเพ็ญพระบารมีมากล้นมาแท้มากหลาย ก็หากหลายกัปแท้เพียรมาบ่ได้ขาด ทานเมียและลูกเต้าดินสะท้านหวั่นไหว พระองค์อุทิศสาหยาดน้ำเถิ่งแท้ธรณีทุกเมื่อ ปรารถนาว่าสิเป็นพระพุทธเจ้าผจญแพ้หมู่มาร ความจริงก็หากยังติดค้างนำธรณีมีอยู่น้ำอยู่ ในเกศาบ่ทันได้แห้งพอปั้นสุ่มลง..."

(ผูก 10 หน้า67)

แม้ว่าการปรากฏตัวของนางธรณีมีอยู่เพียงเล็กน้อยแต่การปรากฏตัวนี้มีความสำคัญมากในช่วงก่อนการตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง จะเห็นได้ว่าการตรัสรู้ของพระองค์นั้นจะมีตัวละครที่ไม่ใช่มนุษย์เข้ามาเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็น บารมีและนางธรณี

นอกจากนี้ตัวละครอีกตัวหนึ่งที่มีบทบาทในการขัดขวางการตรัสรู้ของพระโพธิสัตว์นั่นก็คือ ตัณหา

ตัณหา

ตัณหาคือตัวละครอีกตัวหนึ่งที่มีบทบาทในช่วงก่อนการตรัสรู้เพียงเล็กน้อย ตัณหาแท้จริงแล้วเป็นอวิชชาเป็นดังเปลือกไข่ห่อหุ้มไว้ เป็นตัวปรุงแต่งปิดบังวิชชาไว้ การปรากฏตัวของตัณหาอยู่ในผูกที่ 11 หน้า 70

"...ตัณหาเป็นผู้ก่อยอขึ้นเป็นขาวดังรูปกาย สัมผัสมันหากเป็นหญ้าเหมือนหนังห่อกระดูก สฬายตนังมาบังเกิดขึ้นเหมือนแท้ดั่งหน่วยตา เวทนามันมาบังเกิดขึ้นเป็นความเศร้าโศกสารพัดแต่ตัณหาตกแต่งให้มีแท้คู่อัน ฮ้อยแปดแท้ปรุงกายตกแต่ง พระก็สู้เหตุเรื่องหมดถ้วนคู่อัน พระองค์จึงดับเสียเสื่องตัณหาบ่ให้เศษ

พระองค์จึงเอิ้นสั่งแท้ตัณหานั้นพรากลา ดูราตัณหาแต่ก่อนเมื่อเฮาบ่ทันได้โพธญาณอันประเสริฐ ตัวเฮาหากเหมือนดั่งเป็นขี้ข้าทาสาใช้ช่วง..."

(ผูก 11 หน้า 70)

Copyright by Mahidol University

แม้ว่าตัณหาจะไม่มีตัวตนที่จับต้องได้ แต่พระโพธิสัตว์ก็ได้กล่าวกับตัณหาเสมือนว่าตัณหามีตัวตน ตัณหาจึงมีบทบาทสำคัญที่พระองค์จะต้องละให้ได้ ความขัดแย้งในพระทัยที่จะตัดตัณหาออกไปจึงเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญที่สุดก่อนที่พระโพธิสัตว์จะตรัสรู้

4.4 วิเคราะห์การเล่าเรื่อง

โดยทั่วไปแล้วการเล่าเรื่องในวรรณกรรมพุทธประวัติปฐมสมโพธิ(ฉบับภูมิปัญญาอีสาน)นี้เป็นการเล่าเรื่องแบบบุรุษที่ 3 โดยที่การเล่าเรื่องในช่วงต้น (ผูก 1-18) พระอานนท์เป็นผู้เล่าเรื่องของพระพุทธเจ้าซึ่งผ่านการรับฟังมาจากพระพุทธเจ้ามาอีกทอดหนึ่ง

ภายหลังตั้งแต่ผูกที่ 19 พระอานนท์ซึ่งเคยเป็นผู้เล่าเรื่องก็กลับกลายเป็นตัวละครตัวหนึ่ง การเล่าเรื่องในส่วนนี้จึงเป็นการเล่าเรื่องแบบบุรุษที่ 3 ที่ผ่านสายตาของบุรุษที่ 3 มากกว่าหนึ่งคน ผู้เขียนเป็นสัพพัญญู คือเป็นผู้ที่รู้เรื่องทุกอย่างของตัวละคร ความรู้สึกนึกคิด การกระทำต่างๆ ไม่จำกัดว่าเป็นอดีตหรือปัจจุบัน

แต่ในส่วนที่เป็นบทพูดหรือบทสนทนา รูปแบบการเล่าเรื่องจะเปลี่ยนเป็น การเล่าเรื่องแบบบุรุษที่ 1 ทันที

4.4.1 การเริ่มต้นเล่าเรื่อง

4.4.1.1 การเล่าเรื่องโดยพระผู้เทศน์

ผู้ที่เริ่มต้นเล่าเรื่องจริงๆคือพระที่นำเรื่องปฐมสมโพธิมาเทศนาให้บรรดาญาติโยมฟังในวาระสำคัญทางศาสนา ปฐมสมโพธิ(ฉบับภูมิปัญญาอีสาน)นี้เริ่มต้นด้วย

“นะโม อันว่าความนอบน้อมในธรรมอันประเสริฐ นับถือว่าเป็นรัตนตรัยอันเลิศล้ำหาสังเผี่ยงก็บ่มี บัดนี้ข้าจักสำแดงเรื่องวิวาหะมงคลตั้งแต่เก่า เป็นตำนานของพระพุทธเจ้าเดิมตั้งแต่ปฐม แต่ก่อนนั้นหากเป็นกลอนเรื่องภาษาบาลีฟังยาก จิงบ่มีผู้สู้วงศ์พระเจ้า ต่อมา บัดนี้ข้า

Copyright by Mahidol University

จักแปงปุนเรื่องกลอนไทยให้ฟังง่าย อธิบายความไทยให้แจ้งเป็นภาษาอีสานฟังง่าย ขอแก่นักปราชญ์เจ้า ฟังแล้วอย่ากล่าวเตียนแด่ถ่อน...."

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่าการเริ่มต้นในการเล่าเรื่องเป็นการเล่าเรื่องแบบบุรุษที่ 1 โดยพระที่เทศน์ได้กล่าวนมัสการพระรัตนตรัยด้วยคำว่า "นะโม" และบอกถึงเรื่องราวที่จะเทศนาต่อไป ข้อความที่ตามมาจากข้อความที่ยกมานี้คือเรื่องราวของพระพุทธเจ้าตั้งแต่พระองค์ยังเป็นพระโพธิสัตว์จนกระทั่งถึงเหตุการณ์ภายหลังที่พระพุทธองค์เสด็จปรินิพพาน แต่เรื่องราวปฐมสมโพธิเกิดขึ้นเพราะ พระกัสสปะและพระเจ้าอชาติศัตรูทรงปรารถนาจะสังคายนาพระไตรปิฎกแต่พระกัสสปะไม่ทราบเรื่องราวทั้งหมดจึงอาราธนาให้พระอานนท์ซึ่งเป็นพระอนุชาเทศนาให้ฟัง เหตุการณ์หลังจากนี้จึงเป็นการเล่าย้อนหลังไปในอดีตของอดีตโดยน้ำเสียงของตัวละครสำคัญคือ พระอานนท์

4.4.1.2 การเล่าเรื่องโดยพระอานนท์

...แต่นั้นพระอานนท์ก็บายเอาตาลปัตรแก้วประดับงาอันประเสริฐแล้วจิงประกาศสงฆ์ให้สู้ทั้งหมู่พระยา ว่าบัดนี้พระอาตมาจักแสดงในเรื่องมงคลของพระบาท ขออภัยแก่พระเถระเจ้าฟังถ้วนคู่องค์ พระอานนท์ก็แสดงเป็นคาถาต้น ตามนิทานชั้นยอด บ่มีที่หยุดที่ยั้งปานน้ำเหลื่อนไหลแท้แล่ว....

ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าภายหลังจากข้อความที่ยกมานี้ การเล่าเรื่องเป็นน้ำเสียงของพระอานนท์ตามที่พระเถระผู้ใหญ่ต้องการฟังเรื่องราวของพระพุทธองค์ ภายในการเล่าเรื่องของพระอานนท์นั้น การเล่าเรื่องเป็นการเล่าแบบบุรุษที่ 3 แบบจำกัดผู้เล่าโดยที่พระอานนท์เป็นผู้ที่มีบทบาทในการกระทำหรือรับรู้เรื่องราวแม้ว่าพระอานนท์นั้นไม่ได้เป็นผู้พูดโดยตรง แต่เพื่อสร้างความใกล้ชิดสนิทสนมและเข้าถึงผู้อ่านผ่านจิตใต้สำนึกของพระอานนท์

ตัวอย่างการเล่าเรื่องแบบบุรุษที่ 3 โดยพระผู้เทศน์ (ผูกที่ 1)

ตัวอย่างที่ 1

"**<u>พระอานนท์</u>**ก็ได้สำเร็จในวันสังคายะนานั้นตรัสรู้ส่องญาณ การสิวิสัสนา ในห้องไตรปิฎกตรัสส่อง เพราะว่าเป็นน้องของพระพุทธเจ้าตรัสรู้คู่อัน เพราะได้ติดตามเจ้านำพระองค์บ่ได้ขาด"

(ผูก 1 หน้า 3)

Copyright by Mahidol University

ตัวอย่างที่ 2

“แต่นั้น**พระกัสสปะ**เจ้าเถราผู้เป็นใหญ่ทั้งพระอรหันต์พ่ำพร้อมหมดถ้วนทุกองค์ พากันอาราธนาเจ้าอานนท์พร้อมพ่ำว่า...”

(ผูก 1 หน้า 4)

ตัวอย่างการเล่าเรื่องแบบบุรุษที่ 3 โดยพระผู้เทศน์ (ตั้งแต่ผูกที่ 19)

ตัวอย่างที่ 1

“**นาง**จึงเปิดปักตูออกแล้วคลานไปโดยด่วน เถิงพระพุทธเจ้าแล้ว**นาง**ก้มหมอบลง เอาหัวสุบเข้ากับตีนพุทธบาทมือกอดเกี้ยวตีนเจ้าบ่วาง **นาง**สลบกั้นตายไปคราวหนึ่ง จึงค่อยมีสติขึ้นได้ **นาง**ไห้หย่าวยม...”

(ผูก 19 หน้า 116)

ตัวอย่างที่ 2

“**อุบาลี**คึดแล้วตกลงกันทุกสิ่ง แล้วจิ่งแก้ห่อบริขารออกแล้วเอาไว้ที่ควร ห้อยง่าไม้บังสุกุลบ่เตื้องต่อ...”

(ผูก 20 หน้า 125)

ตัวอย่างที่ 3

“**พระเทวทัต**คิดแล้วลาองค์พุทธบาท พอแต่พรากที่นั้นแล้วหอขึ้นเวิ่นบน นิรมิตกายเป็นกุมมารน้อยหนุ่มเอางูสาระพิษ เคียนคาดเนื้อประมาณได้ 4 ตัว...”

(ผูก 20 หน้า 125)

Copyright by Mahidol University

ตัวอย่างการเล่าเรื่องแบบบุรุษที่ 3 โดยพระอานนท์ (ผูกที่ 1-18)

ตัวอย่างที่ 1

“แต่นั้น**มหาบุรุษราชเจ้าโพธิญาณ**ตนประเสริฐ **พระ**ก็จัดบอกให้ขุนนางผู้ใหญ่ ให้ห้างรถแก้วเทียมม้าคู่หลัง หลังหนึ่งเทียมม้าสินธุวาขาวเผือก เป็นยานคำอันประเสริฐ รอไว้ใส่พระนาง...”

(ผูก 6 หน้า 39)

ตัวอย่างที่ 2

“แต่นั้น**พระ**จิงมีบอกให้พลหลวงแสนหมู่ ช้างและม้าไปพร้อมพ่ำมวล นางสนมล้นดาตนคาดเครื่อง นายสาระถีห้างรถม้ายานแก้วฮับพระองค์ มีทั้งพิณพาทพร้อมแตรวงหลายคู่ เสียงเสพเจ้าบุญกว้างหน่อพระองค์...”

(ผูก 6 หน้า 41)

ตัวอย่างที่ 3

“แต่นั้น**ม้ากัณฐกะ**ก็คลานเข้าไปเลียตีนพระบาท น้ำตาหยาดย้อยเหมือนแท้ดั่งคน...”

(ผูก 7 หน้า 49)

จากการวิจัยพบว่าการเล่าเรื่องแบบบุรุษที่ 3 ทั้งการเล่าเรื่องโดยผู้เล่าเรื่องหลักคือ พระที่นำเรื่องนี้มาเทศน์และพระอานนท์ซึ่งเป็นตัวละครที่สำคัญของเรื่องต่างก็มีการใช้สรรพนามบุรุษที่ 3 ในการเล่าเรื่อง รวมไปถึง ชื่อของตัวละครด้วย เช่น นาง พระ มหาบุรุษราชเจ้าโพธิญาณ พระเทวทัต หรือแม้กระทั่ง ชื่อของสัตว์ซึ่งเป็นตัวละครหนึ่งด้วยคือ ม้ากัณฐกะ การเล่าเรื่องด้วยมุมมองบุรุษที่ 3 นี้ก็ทำให้ผู้อ่านรับรู้ประสบการณ์ด้วยมุมมองของตัวละครเองซึ่งเรื่องราวทั้งเรื่องนี้ก็มาจากประสบการณ์การรับรู้ของตัวละคร ชีวิตจริงๆของตัวละครเป็นอย่างนั้นผ่านการเล่าเรื่องของผู้เล่าสองคนดังที่กล่าวมา

Copyright by Mahidol University

การจำแนกความแตกต่างระหว่างพระผู้เทศน์และพระอานนท์ดูได้จาก ผูกที่ 1-18 เป็นช่วงที่พระอานนท์ไม่มีบทบาทในฐานะตัวละครจะเห็นได้ว่าในช่วงดังกล่าวไม่มีการกล่าวถึงพระอานนท์เลย อีกทั้งในตอนต้นเรื่องที่พระผู้เทศน์เปลี่ยนบทบาทให้พระอานนท์เล่าเรื่องตามที่ได้ยินได้ฟังมาจากพระพุทธเจ้าด้วยเหตุที่ว่าพระอานนท์เป็นผู้ที่อุปัฏฐากใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้าจึงย่อมรู้เรื่องราวของพระพุทธองค์ได้ดีกว่าคนอื่น การใช้น้ำเสียงของพระอานนท์ในการเล่าเรื่องนี้จึงทำให้เรื่องมีความสมจริงและน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

Copyright by Mahidol University

บทที่ 5
บทบาทของกลวิธีการเล่าเรื่องแบบการอ้างเสมือนพูดเองจริง

5.1 บทนำ

กลวิธีในการเล่าเรื่องเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เรื่องมีความน่าสนใจ หากผู้เล่าเรื่องมีความสามารถในการเล่าอย่างมีชั้นเชิง และมีลีลาเฉพาะตัว ผู้อ่านจะเกิดความเข้าใจในเนื้อหา และรับสารของผู้เล่าเรื่องได้อย่างชัดเจน กลวิธีการเล่าเรื่องในงานวรรณกรรมพุทธประวัติเรื่องปฐมสมโพธิ (ฉบับภูมิปัญญาอีสาน) ผู้วิจัยพบว่าวรรณกรรมเรื่องนี้ใช้กลวิธีการเล่าเรื่องที่อยู่ห่างไกลจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในเวลาที่ใช้ภาษาอยู่ในขณะนั้น(displaced immediacy) ผู้เล่าเรื่องสามารถนำเรื่องราวที่มีอยู่ในจิตสำนึกขึ้นมาเล่าให้เรื่องนั้นมีความน่าสนใจ

ปกติแล้วภาษาและจิตสำนึกมักจะสัมพันธ์กับกาลเวลาแล้วสะท้อนออกมาเป็นการใช้ภาษา ในกรณีของวรรณกรรมพุทธประวัติเรื่องปฐมสมโพธิฉบับนี้ เวลาและสถานที่ เป็นเป้าหมายในการเล่าเรื่อง กล่าวคือ เวลาของพระพุทธเจ้าในช่วงต่างๆเรื่องราวย้อนหลังกลับไปถึงเมื่อครั้งที่พระพุทธองค์เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์บนสวรรค์จนกระทั่งเสด็จปรินิพพาน เวลาที่เกิดขึ้นในขณะการเล่าเรื่องนี้จึงแยกออกจากเวลาและสถานที่อันห่างไกลจากประสบการณ์ที่ตัวละครแต่ละตัวกำลังพูดคุยกันอยู่ในขณะนั้น ดังที่พระมหากัสสปะ กล่าวว่าไม่สามารถเทศนาเรื่องราวราชวงศ์ของพระพุทธองค์แต่เก่าก่อนได้เนื่องจากตนเข้ามาบรรพชาเมื่อตอนแก่แล้ว

พระกัสสปะก็รับว่าแสดงบ่ได้วงศ์พระเจ้าแต่หลังเพราะว่าเฮาบวชเมื่อแก่เฒ่าภาษาธรรมบ่ฮู้มาก

(ผูก 1 หน้า 3)

Copyright by Mahidol University

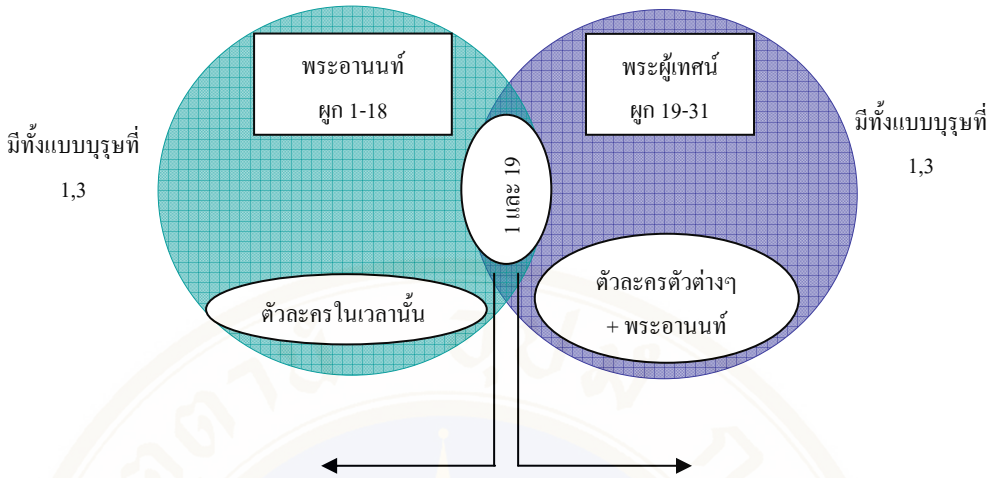

ผูก 1 ช่วงต้น
ก่อนที่พระอานนท์จะเล่าเรื่อง
ตัวละครได้แก่
- พระอานนท์
- พระมหากัสสปะ
- กษัตริย์มัลลราช
- พระสงฆ์ทั้งหลาย

ผูก 19
เปลี่ยนผู้เล่าเป็นพระผู้เทศน์
ตัวละคร ได้แก่
- พระอานนท์
- ตัวละครตัวต่างๆ

รูปภาพที่ 5.1 แสดงการเล่าเรื่องปฐมสมโพธิ (ฉบับภูมิปัญญาอีสาน)

ตารางที่ 5.1 ผู้เล่าเรื่องและตัวละคร

ผู้เล่าเรื่อง	ตัวละคร
พระผู้เทศน์	พระอานนท์
พระอานนท์	พระมหากัสสปะ
	กษัตริย์มัลลราช
	พระสงฆ์ทั้งหลาย
	พระราหุล
	พระเจ้าสิริสุทโท
	พระนางสิริมหามายา
	พระนางพิมพา
	พระเจ้าพิมพิสาร
	พระยามาร

Copyright by Mahidol University

ตารางที่ 5.1 ผู้เล่าเรื่องและตัวละคร (ต่อ)

ผู้เล่าเรื่อง	ตัวละคร
	พระโมคคัลลานะ
	พระสารีบุตร
	พระเจ้าอโศกมหาราช
	นายฉันนะ
	ม้ากัณฐกะ
	บารมีทั้งหลาย

การเล่าเรื่องแบบย้อนกลับไปในอดีตนี้ไม่ได้จำกัดการใช้รูปแบบภาษาว่าจะต้องเป็นภาษาปัจจุบัน แต่ประสบการณ์ที่อยู่ห่างไกลนั้นผ่านความทรงจำ บางครั้งมาจากจินตนาการซึ่งทั้งสองอย่างนี้ไม่จำเป็นต้องใช้ภาษาปัจจุบันขณะอาจจะใช้รูปอดีต

การเล่าเรื่องโดยใช้ภาษาอีสานสามารถจับความคิดและสื่อสารความคิดของเรื่องราวพุทธประวัติออกมาได้อย่างน่าสนใจด้วยวิธีที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นบทพรรณนาหรือในบทสนทนาของตัวละครที่พูดคุยตอบโต้กันด้วยเรื่องราวต่างๆย้อนหลังไปไกลในอดีตกว่าสองพันปี แต่การเล่าเรื่องนั้นสามารถเชื่อมโยงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันปานน้ำไหล ดังนั้นในการศึกษาวิจัยวรรณกรรมพุทธประวัติเรื่องปฐมสมโพธิฉบับภูมิปัญญาอีสานนี้จึงมุ่งเน้นทั้งการศึกษารูปแบบภาษาสนทนาและภาษาบรรยายที่ใช้ในการเล่าเรื่องรวมทั้งรูปแบบภาษาที่รวมทั้งภาษาสนทนาและภาษาบรรยาย พรรณนา สาธกไว้ด้วยกัน

สำหรับตัวอย่างรูปแบบภาษา ตัวหนาคือ การกล่าวนำว่าจะมีภาษาสนทนาหลังจากนี้ ตัวเอียงคือ ภาษาสนทนา

Copyright by Mahidol University

ตารางที่ 5.2 แสดงตัวอย่างรูปแบบภาษาสนทนา

ตัวอย่าง	ภาษาสนทนา
ตัวอย่าง 1	1.กัสสปะผู้เป็นใหญ่ก็**รับว่า***แสดงบ่ได้วงศ์พระเจ้าแต่หลังเพราะว่าเฮาบวชเมื่อแก่เฒ่าภาษาธรรมบ่สู้มาก มีแต่พระอานนท์ผู้เป็นน้องของพระพุทธเจ้าแสดงได้คู่อัน คันพวกมหาราชาทั้งหลายอยากฟังนิทานของพระพุทธเจ้าบำเพ็ญมาตั้งแต่ก่อนเฮาสิอาราธนาให้พระอานนท์ผู้ท่านฮู้แสดงให้เหงี่ยงฟัง* (หน้า 3-4)
ตัวอย่าง 2	2.พระจิงต้านต่อเจ้าสารถี**ถามเหตุ อันว่า***บุรุษผู้นี้เป็นแท้อย่างไร จึงได้ขดโก่มเข้านั่งยานทั้งสั่น หัวหงอกซ้ำคางว่ำต่างเฮา* (หน้า 42)
ตัวอย่าง 3	3.แต่นั้นนางก็**อำลา**เจ้าอินทาตนประเสริฐ *บัดนี้ข้าจักลาพรากเจ้ามหาคุณตนประเสริฐ ข้าจักไปสู่มนุษย์สาโลกกว้างองค์เจ้าให้หล่ำแลแด่ถ่อน คันหากมีโพยต้องฉันใด๋ให้หลิ่งหล่ำแน่เน๋อ คำอันใดข้าได้หมิ่นประมาทแท้ขอเจ้าให้อวยพรแด่ถ่อน* (หน้า 5)
ตัวอย่าง 4	4.แต่นั้นนักสนมฟ้าวไป**ถามหา**เหตุ พราหมณ์ก็ปากบ่ได้ใจกระด้างเล่าอายนักสนมซ้ำเลยถามหลายเล่า *พวกท่านอยู่เขตด้าวใด๋แท้ดุ่งมานี้เด้* (หน้า 8)
ตัวอย่าง 5	5.แต่นั้นพระจึงเอิ้นเฮียกเจ้าฉันน์โดยฮีบ **ว่า***นายฉันน์เอย ให้ฮีบฟ้าวมานี้อย่านาน*(หน้า 49)

ตารางที่ 5.3 แสดงตัวอย่างรูปแบบภาษาเล่าเรื่อง

ตัวอย่าง	ภาษาเล่าเรื่อง
ตัวอย่าง 1	1.พระก็เฮียกแก้วนางกีสา มาโดยฮีบ นางบ่ช้าเลยฟ้าวด่วนมา พระจึงปลดเครื่องสร้อยสังวาล ยอยื่นให้นางนาถน้อยนางแก้วฮับเอา ให้เป็นเครื่องสักการะแท้บูชาธรรมนางกล่าว *นางบ่ทันฮู้จักว่าพระองค์ประทานให้บูชาธรรมด้วยซื่อ นางคึดว่าพระองค์มีความฮักแท้ใจสู้ชื่นชม* (หน้า 44)
ตัวอย่าง 2	2.แต่นั้นพระก็ปฏิญาณตนให้อินทร์พรหมฮู้เหตุ อินทร์พรหมบ่ช้าไหลเข้าหลั่งโฮม พระอินทร์ก็อาราธนาเจ้าเชิญลงมาเกิด พระก็หัวยุ่มแย้มอินทร์พรหมเจ้าชื่นใจ แล้วจิงเชิญมหาบุรุษราชเจ้าไปสระสรงน้ำในสระอโนดาตกับทั้งให้พระองค์เชยชมสวนดอกไม้ (หน้า 24)

Copyright by Mahidol University

ตารางที่ 5.3 แสดงตัวอย่างรูปแบบภาษาเล่าเรื่อง (ต่อ)

ตัวอย่าง	ภาษาเล่าเรื่อง
ตัวอย่าง 3	3.พระองค์จึงพิจารณาดูถ้วนสังขารธรรมทุกสิ่ง ก็จึงเห็นอายุของพระองค์ยังอยู่แต่น้อยบ่มีได้ขวบปียังอยู่แต่ 3 เดือน แท้สินิพพานดับชาติ พระองค์ก็ยังมีความกรุณาสัตว์ทั้งหลายที่บ่ทันส่องฮู้ธรรมนั้นมืดมน (หน้า 164)
ตัวอย่าง 4	4.แต่นั้นมารโหดร้ายจัดพลระวังล้อม ศรใหญ่น้าวยิงเข้าใส่พระองค์ เสียงฟาดต้องหูคนด่าสิแตก เลยกายเป็นดอกไม้เฮืองขึ้นดั่งดาว บูชาเจ้าโพธิญาณงามยิ่ง มารโกรธกล้า แข็งเข้มดั่งไฟ มารก็เหลือใจแท้ปานไฟเผาแท่น บันดาลให้เป็นฝนอาวุธแท้เป็นหง้าวหลั่งลง หมายว่าสิให้ตัดหัวแท้ตนพระองค์นั่งอยู่...(หน้า 65)
ตัวอย่าง 5	5.แต่นั้นพิมพิสารเจ้า ผู้ครองเมืองเป็นใหญ่ ฮู้ข่าวว่าพระพุทธเจ้าเสด็จยั้งสวนกว้างแห่งตน พระยาจิ่งพาบริวารพร้อมทั้งเศรษฐี 12 หมื่น พากันเสด็จล่วงแท้เถิงเท่าฮอดสวน เถิงพระพุทธเจ้าเนาพระลานอันสะอาด...(หน้า 91)

ตารางที่ 5.4 แสดงรูปแบบภาษาที่ปรากฏร่วมกัน

ตัวอย่าง	ภาษาที่ปรากฏร่วมกัน
ตัวอย่าง 1	1.แต่นั้นขุนบ่ช้าดาห่างแต่งตัว เอากันดั้นตามถนนรัดเร่ง เถิงแห่งห้องนครกว้างพักเซา เขาก็เอากันจัดการโดยฮีบ สุกโกทนะท้าว จัดเข้าซ่อยกันบ่มีได้ช้าบรบวรณ์ทุกสิ่งแล้วจิงขึ้นคอบเจ้าองค์ล่ำหน่อพระยา *พวกข้าจัดการแล้วบรบวรณ์ทุกสิ่ง* แต่นั้นพระเมืองต้นยินสะออนชูชื่นใจอันว่าสองกษัตริย์เจ้าจัดการสารภาพกันแล้ว พระก็กำหนดวันแลมื้อหมดถ้วนคู่อัน... (หน้า 19)
ตัวอย่าง 2	2. แต่นั้นพระวอระปิตตาเจ้ามารดาพ่อแม่ ได้ยินพราหมณ์ทวยลักษณะลูกแก้ว ว่าเป็นนางผู้ประเสริฐน้ำใจใสยิ่งล้ำปานแก้วหน่วยดี พระก็จัดมาพร้อมขุนหลวงผู้ใหญ่ ให้พากันตกแต่งตั้งสนามกว้างที่โฮม *เฮาจักทำขวัญน้อยนางงามผู้ประเสริฐ กับทั้งใส่ชื่อเจ้าวันนี้ฤกษ์ดี* แต่นั้นขุนหาญผู้อาสาต่างราชจัดไพร่ฟ้าบุญกว้างแต่งพลัน...(หน้า 6)

Copyright by Mahidol University

ตารางที่ 5.4 แสดงรูปแบบภาษาที่ปรากฏร่วมกัน (ต่อ)

ตัวอย่าง	ภาษาที่ปรากฏร่วมกัน
ตัวอย่าง 3	3.คันเสร็จสัพแล้วมณเฑียรผาสารท ซ่างก็ทูลบาทพื้นพระองค์เจ้าหน่อเมือง พระก็เห็นดีแล้วเหลือตาสุทธิอ่าว *สมควรสิยกลูกแก้วเฮาขึ้นนั่งเมือง* พระจิงมีราชสาส์นเจ้าเถิงกษัตริย์ต่างประเทศ กับทั่งเชื้อลูกท้าวแนวเจ้าหน่อเดี่ยว ว่าให้ส่งลูกเจ้าแนวนางผู้ประเสริฐมาถวายแก่มหาบุรุษเจ้าสิเอาขึ้นนั่งเมือง(หน้า 36)
ตัวอย่าง 4	4.พวกพราหมณ์เห็นอุรุเวรกัสสปะนั่งอยู่ล้อม ขวาซ้ายแห่งพระองค์ พวกพราหมณ์จิ่งสงสัยขึ้นในใจเป็นอันมาก บางคนพูดปากขึ้นความเว้าบ่ถึกกัน บางคนก็ว่าพระสมณะโคดมเป็นลูกศิษย์ *พระกัสสปะนั้นครูเฮาต้องเป็นใหญ่* บางคนก็ว่าพระกัสสปะเป็นลูกศิษย์แท้พระโคดม ต้องเป็นใหญ่ บางคนกล่าวยกย่องสรรเสริญขึ้นคู่ทาง บางคนก็กล่าวเถิงสัมโมทนียคาถาแท้นำมายังประโยชน์ บางคนก็กล่าวเถิงเชื้อโคตรพร้อมความนั้นบ่ถึกกัน (หน้า 91)
ตัวอย่าง 5	5.พระก็จิงฮีบฮ้อนทันขึ้นด่วนมา นายฉันน์ก็พายห่อผ้าของพระองค์เจ้าส่งมานั้น ขึ้นขาบไหว้ทูลเจ้าสั่นเช้น *เป็นใดฉันน์เอย ฮีบบอก พระลูกเจ้าไปแท้แห่งใด* นายฉันน์ก็ก้มหน้าไห้บ่มีไขจักอย่างพระองค์ก็อดบ่ได้เลยไห้ถั่วแถว (หน้า 51)

ภาษาสนทนาจะมีการใช้กริยาที่เกี่ยวกับการพูด เช่น ถาม เอิ้น รับว่า ว่า พ่ำว่า เป็นต้น

สำหรับภาษาเล่าเรื่องจะมีลักษณะพรรณนาเรื่องราวโดยไม่มีการสนทนาหรือการพูดปรากฏอยู่ในข้อความ ส่วนภาษาที่ปรากฏร่วมกันจะปรากฏทั้งภาษาสนทนาและภาษาเล่าเรื่องปนกันอยู่

5.2 เสียงผู้เล่าเรื่อง

ในงานวรรณกรรมพุทธประวัติเรื่องปฐมสมโพธิ(ฉบับภูมิปัญญาอีสาน)มีน้ำเสียงผู้เล่าเรื่องหลักสองคนคือ พระผู้เทศน์และพระอานนท์ ผู้เล่าเรื่องก็เสมือนว่าเป็นผู้กำหนดขอบเขตในของเรื่องทั้งเรื่อง รวมทั้งอารมณ์และความคิด ความรู้สึกเป็นส่วนรวม ผู้เล่าเรื่องของตัวละครตัวหนึ่งอาจมีความน่าสนใจกว่าอีกตัวหนึ่งได้

Copyright by Mahidol University

พระผู้เทศน์เป็นตัวหลักที่เล่าเรื่องเพื่อเทศนาให้ประชาชนในพื้นถิ่นได้ฟังเรื่องราวของพุทธประวัติที่เป็นภาษาอีสาน ในผูกที่ 1 ช่วงการเกริ่นนำของเรื่องน้ำเสียงของผู้เล่าคือ พระผู้เทศน์แล้วสลับเปลี่ยนให้พระอานนท์ซึ่งเป็นพระอุปัฏฐากอยู่ใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้าเป็นผู้เล่าเรื่องแทน ดังข้อความที่ว่า *แต่นั้นพระอานนท์ก็บายเอาตาลปัตรแก้วประดับงาอันประเสริฐแล้วจิงประกาศสงฆ์ให้ฮู้ทั้งหมู่พระยา ว่าบัดนี้พระอาตมาจักแสดงในเรื่องมงคลของพระบาท ขออภัยแก่พระเถระเจ้าฟังถ้วนคู่องค์ พระอานนท์ก็แสดงเป็นคาถาต้น ตามนิทานชั้นยอด บ่มีที่หยุดที่ยั้งปานน้ำเหลื่อนไหลแท้แล่ว* (ผูก 1 หน้า 4)

การเล่าเรื่องด้วยน้ำเสียงของพระอานนท์มีเรื่อยมาจนกระทั่งถึงผูกที่ 19 ที่เป็นเรื่องราวของพระอานนท์ พระอานนท์จากบทบาทของผู้เล่าเรื่องก็เปลี่ยนมาเป็นตัวละคร ดังเช่น *แต่นั้นสิริสุทโทเจ้าปิตตาตนพ่อพระองค์นั้น พระก็ชุมชาติเชื้อพงษ์ชั้นแห่งพระองค์ คันหากตกลงแล้ว เห็นดีทุกแห่งวันนั้นพระองค์สิอภิเษกเจ้าพระอานนท์น้องพระบาท เสวยราชกว้างแทนเจ้าหน่อพุทโธ...* (ผูก 19 หน้า 117)

5.2.1 ผู้เล่าเรื่องคนที่ 1 พระผู้เทศน์

การเล่าเรื่องของพระอีสานนั้นมาจากการรับรู้หรือประสบการณ์ของผู้อื่น ไม่ใช่มาจากเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่ตนประสบอยู่ การใช้ภาษานั้นจึงไม่ได้มาจากการรับรู้ การกระทำ หรือการประเมินค่าโดยตรงของตนเองแต่เป็นกระบวนการของ การจำ หรือการจินตนาการที่อาจจะแสดงอยู่ในจิตสำนึกนั้น จากเนื้อเรื่องในปฐมสมโพธิชี้ให้เห็นว่าเป็นการจำประสบการณ์จากอดีต เช่น ในตอนเปิดเรื่องที่พระผู้เทศน์ต้องการเทศนาเรื่องราวของพระพุทธเจ้าตั้งแต่วิวาหะมงคลของพระพุทธบิดาและพระพุทธมารดา แต่ก่อนนั้นการเล่าเรื่องเป็นภาษาบาลีนั้นฟังยาก จึงไม่มีผู้จดจำได้ การเทศนาในครั้งนี้จึงเทศนาเป็นภาษาอีสานให้ฟังง่ายขึ้น

ตัวอย่างที่ 1

นะโม อันว่าความนอบน้อมในธรรมอันประเสริฐ นับถือว่าเป็นรัตนตรัยอันเลิศล้ำหาสังเผี่ยงก็บ่มี บัดนี้ข้าจักสำแดงเรื่องวิวาหะมงคลตั้งแต่เก่า เป็นตำนานของพระพุทธเจ้า เดิมตั้งแต่ปฐม แต่ก่อนนั้นหากเป็นกลอนเรื่องภาษาบาลีฟังยาก จิงบ่มีผู้ฮู้วงศ์พระเจ้า ต่อมา บัดนี้ข้าจักแปงปุนเรื่องกลอนไทยให้ฟังง่าย อธิบายความไทยให้แจ้งเป็นภาษาอีสานฟังง่าย ขอแก่นักปราชญ์เจ้า ฟังแล้วอย่ากล่าวเตียนแค่ถ่อน

Copyright by Mahidol University

ตัวอย่างที่ 2 เป็นส่วนที่กษัตริย์มัลลราชทั้งหลายนิมนต์พระมหากัสสปะเทศนาเรื่องวิวาหะมงคล แต่พระมหากัสสปะแสดงเรื่องนี้ไม่ได้เพราะบวชเมื่อแก่แล้วจึงไม่รู้เรื่องมาก จึงกราบอาราธนาพระอานนท์ซึ่งเป็นพระอนุชาของพระองค์เทศนาเรื่องนี้แทน เช่น

แต่นั้นพระยามัลละราชเจ้าทั้งหลายเป็นอันมากพากันก้มขาบไหว้ กัสสปะผู้เป็นใหญ่ขอนิมนต์เทศนาในเรื่องวิวาหะมงคล ของพระบาท พระกัสสปะก็รับว่าแสดงบ่ได้วงศ์พระเจ้าแต่หลังเพราะว่าเฮาบวชเมื่อแก่เฒ่าภาษาธรรมบ่สู้มาก มีแต่พระอานนท์ผู้เป็นน้องของพระพุทธเจ้าแสดงได้คู่อัน คันพวกมหาราชทั้งหลายอยากฟังนิทานของพระพุทธเจ้าบำเพ็ญมาตั้งแต่ก่อน เฮาสิอาราธนาให้พระอานนท์ผู้ท่านสู้แสดงให้เหงี่ยงฟัง

ตัวอย่างที่ 3 แสดงให้เห็นว่าเรื่องราวที่จะเล่าต่อไปนี้เป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นเมื่ออดีตกาล เพราะปรากฏของวลีที่ว่า ‘‘เป็นมาตั้งแต่ก่อน’’ อยู่ในข้อความ ทำให้ผู้อ่านทราบว่าเรื่องที่จะได้ฟังต่อไปนี้คือเรื่องราวในอดีตที่ เช่น

ภันเตข้าแต่เจ้าอานนท์ผู้ประเสริฐเดียวนี้พระยามัลละราชทั้งหลายอยากฟังมงคลของพระพุทธเจ้า ***เป็นมาตั้งแต่ก่อน****ขอให้พระอานนท์แสดงแต่ต้นเถิงเท่าฮอดปลาย*

ตัวอย่างที่ 4 เป็นส่วนที่พระอานนท์เป็นผู้เล่าเรื่องโดยการฟังมาจากพระพุทธองค์หรือบุคคลที่แวดล้อมหรือประสบด้วยตนเอง การเล่าจึงเป็นทั้งการจำและการจินตนาการผูกเป็นเรื่องราวให้มีความสอดคล้องและต่อเนื่องกัน เช่น

แต่นั้นพระอานนท์ก็บายเอาตาลปัตรแก้วประดับงาอันประเสริฐแล้วจิงประกาศสงฆ์ให้สู้ทั้งหมู่พระยา ว่าบัดนี้พระอาตมาจักแสดงในเรื่องมงคลของพระบาท ขออภัยแก่พระเถระเจ้าฟังถ้วนคู่องค์ พระอานนท์ก็แสดงเป็นคาถาต้น ตามนิทานชั้นยอด ***บ่มีที่หยุดที่ยั้งปานน้ำเหลื่อนไหลแท้แล๋***

5.2.2 ผู้เล่าเรื่องคนที่ 2 พระอานนท์

หลังจากที่พระอีสานได้เกริ่นนำในเรื่องราวที่จะเล่าต่อไป พระอานนท์ซึ่งเป็นตัวละครที่สำคัญก็ได้เปลี่ยนมาเป็นผู้เล่าเรื่องในส่วนของเรื่องราวของพระพุทธเจ้าตั้งแต่ต้น การเปลี่ยนผู้เล่าเรื่องโดยให้ตัวละครสำคัญเล่าเรื่องนี้ทำให้เรื่องราวมีความสมจริงและน่าเชื่อถือขึ้นจากตัวผู้เล่าเอง

Copyright by Mahidol University

คือพระอานนท์จากเหตุการณ์การสังคายนาพระไตรปิฎกในครั้งแรก การเปลี่ยนผู้เล่าโดยที่ไม่ใช้น้ำเสียงของพระอีสานซึ่งใช้กลวิธีผู้เล่าเป็นผู้รู้แจ้งนั้นถือว่าน่าสนใจ เพราะพระอีสานต้องการให้พุทธศาสนิกชนซาบซึ้งกับเรื่องราวโดยจินตนาการว่าเป็นน้ำเสียงของพระอานนท์ในอดีต การเปลี่ยนผู้เล่านอกจากทำให้เรื่องดูน่าเชื่อถือมากขึ้นแล้ว ยังทำให้ไม่เกิดความน่าเบื่อในการฟังเรื่องราวยาวๆอีกด้วย ดังนั้นน้ำเสียงการเล่าเรื่องตั้งแต่ผูกที่ 1-18 ผู้วิจัยจึงตีความว่าเป็นน้ำเสียงการเล่าเรื่องของพระอานนท์ พระอานนท์จึงไม่ได้ปรากฏตัวในเนื้อหาช่วงที่กล่าวมา

กระบวนการพูดออกมาเป็นบทสนทนาของบุคคลต่างๆในช่วงต้นของเรื่องคือ พระอานนท์ พระมหากัสสปะ กษัตริย์มัลลราช พระสงฆ์ทั้งหลาย เนื้อหาเรื่องราวพุทธประวัติมีทั้งเนื้อหาที่อยู่ในจิตสำนึกและเนื้อหาที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอกแสดงออกมาดังรูปภาพที่ 5.2

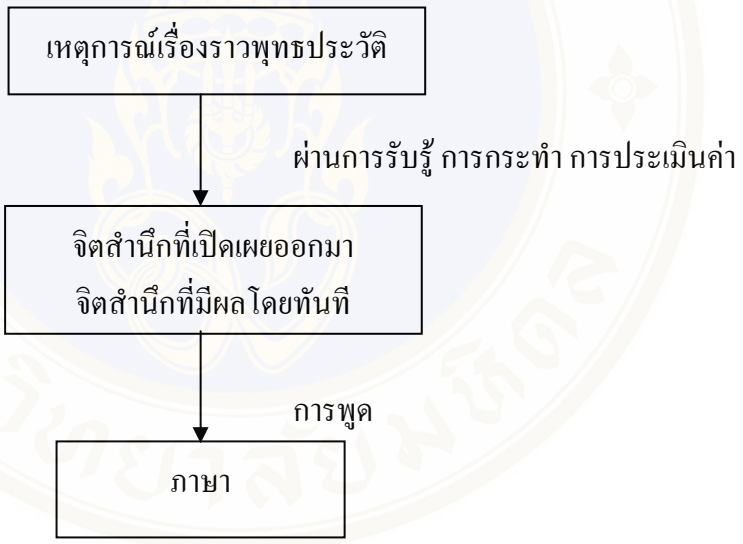

รูปภาพที่ 5.2 แผนภูมิแสดงรูปแบบการพูดทันที

5.3 รูปแบบภาษาสนทนา

รูปแบบการแทนที่ในบทสนทนาเกิดขึ้นข้อแรกคือ เพราะผู้พูดและผู้ฟังแลกเปลี่ยนสภาวะแวดล้อมกัน จิตสำนึกที่เผยออกมาจึงมีด้วยกันทั้งคู่ ขณะที่จิตสำนึกภายในเป็นของผู้พูดเท่านั้น ความน่าสนใจของผู้พูดต่อผู้ฟังคือ ประสบการณ์ของผู้พูดที่อยู่ในที่อื่น เวลาอื่นไม่ใช่สภาพแวดล้อมที่คุยกัน สองผู้พูดสามารถเลือกความคิดออกมาเป็นคำพูดจากจิตสำนึกภายในที่น่าสนใจมากกว่าหัวข้อที่ไม่น่าสนใจจากสภาวะที่คุยอยู่นั้น สามสิ่งที่ทำตามๆกันมาผ่านความจำและ

Copyright by Mahidol University

การจินตนาการใหญ่กว่าสิ่งที่เกิดขึ้นในสภาวะแวดล้อมอย่างเทียบกันไม่ได้แต่ก็จะเล็กลงทันทีเมื่อเทียบกับคลังของเหตุการณ์ต่างๆที่มีอยู่ในเรื่อง

ดังนั้นผู้พูดจึงมีเวลาในการผสาน จัดระบบและประเมินความจำและจินตนาการสภาวะและหัวข้อในจิตสำนึกภายในนั้น สิ่งที่เป็นไปไม่ได้ก็กลับกลายเป็นไปได้ จิตสำนึกภายในนี้แลกเปลี่ยนได้น้อย แต่มีความน่าสนใจมากและขยายไปไกลผ่านกระบวนการอย่างเต็มที่มากกว่าจิตสำนึกภายนอก การแทนที่มีสองประเภทคือ การแทนที่เหตุการณ์และสภาวะในกาลและเวลา (spatiotemporal displacement) และจิตสำนึกของเหตุการณ์และสภาวะที่มาจากจิตสำนึกของคนอื่น (displacement of self) แสดงให้เห็นว่าผู้พูดในขณะนั้นได้เรียนรู้จิตสำนึกอื่นผ่านภาษาอื่น สร้างโดยคนอื่น ในเวลาอื่น เช่น

ตารางที่ 5.5 แสดงการแทนที่จิตสำนึก

ผู้พูดขณะที่พูด	จิตสำนึกอื่น	ภาษาอื่น	สร้างโดยคนอื่น	ในเวลาอื่น
พระผู้เทศน์	พระอาจารย์รุ่นก่อน	ภาษาธรรม ภาษาบาลี	คนรุ่นก่อนๆ	เวลาพุทธกาล และเวลาหลังพุทธกาล
พระอานนท์	พระพุทธเจ้า	ภาษาท้องถิ่นในสมัยพุทธกาล	พระพุทธเจ้าหรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง	เวลาก่อนพุทธกาล

จากตารางก็สามารถอนุมานได้ว่าเป็นไปไม่ได้เลยที่จะตีความประสบการณ์ของสภาพแวดล้อมปัจจุบันขณะที่พูดเป็นคำจำกัดความของตนเองโดยเฉพาะ เนื่องจากสิ่งที่พูดหรือเล่านั้นผ่านจิตสำนึกภายในของบุคคลที่หลากหลายในสถานการณ์ที่แตกต่าง

Copyright by Mahidol University

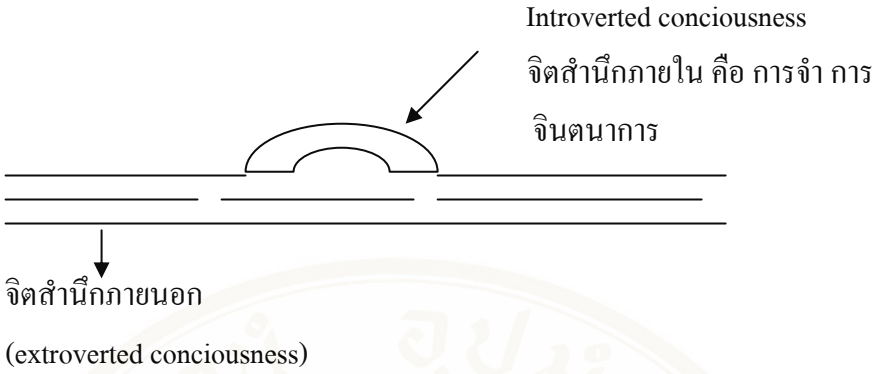

รูปภาพที่ 5.3 รูปภาพของการต่อเนื่องของจิตสำนึกที่ถ่ายทอดเป็นเรื่องราว

จากภาพการต่อเนื่องคือจิตสำนึกภายนอกหรือประสบการณ์ที่เต็มไปด้วยรายละเอียด ส่วนจิตสำนึกภายในคือการจำและจินตนาการที่เป็นตัวที่เชื่อมไม่ให้เรื่องนั้นขาดตอนเปรียบเทียบได้กับเกาะแก่งที่อยู่ในกระแสการไหลของน้ำ แม้ว่าเรื่องที่เกิดจากการจำและการจินตนาการนั้นเป็นเรื่องที่ดูเหมือนว่าจะไม่สอดคล้องกับเวลาปัจจุบันที่พูดแต่โดยรายละเอียดแล้วมีเนื้อหาสาระที่สอดคล้องกันต่างแต่เวลาและสถานที่ที่อ้างถึงเพื่อให้เรื่องมีมิติและมีความน่าสนใจมากขึ้น เช่น การสร้างคำ เข้ามาแทรกในระหว่างการดำเนินเรื่องของเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งเป็นการอธิบายคร่าวๆของสถานการณ์ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลง เช่น การใช้คำว่า โยติกาบั้น ยุติกาบั้น นัตถิ บัดนี้

ตัวอย่างที่ 1

แต่นั้นพระก็ยินดีได้คำพระไมตรีคิดคลองกันแล้ว พระก็กำหนดวันแลมื่อหมดถ้วนคู่อัน คันว่าบริบูรณ์แล้วพราหมณ์ลาองค์พระบาทฮีบด่วนฟ้าวดาตั้งแต่งมา พากันดั้นตามทางลัดเล่งหลายขวบมื้อจวนใกล้สิฮอดเมือง ***ยุติกาบั้น*** *พราหมณาเดินเที่ยวประเทศแล้วถ่อนี้ถวายไว้ที่ควรก่อนแล้วปฐมสมโพธิ ปฐมํ นิฏฐิตํ*

บัดนี้จักกล่าวเถิงสีหานุราชท้าว ผู้ผ่านเสวยเมืองก่อนแล้ว นับแต่พระบอกให้พราหมณาเดินประเทศเทียวซอกค้นหาแก้วพระยอดนาง ก็หากดูนานได้หลายวันเป็นอันมาก...

(ผูก 1 หน้า 10)

Copyright by Mahidol University

ตัวอย่างที่ 2

...พระสารีบุตรผู้เป็นลูกศิษย์ต้นพระองค์เจ้าใหญ่สูงเอาไว้ที่ขอกข้างเชตะวันวัดใหญ่ คนทั้งหลายมานมัสการไหว้บ่มีได้ขาดสาย กับทั้งภายบนฟ้าลงมาบ่ขาด ตราบต่อเท่าปางนี้ต่อมาเจ้าเอย ***นัตถิ บั้น****ทานส่วนเศษแล้วต่อนี้ยอไว้ที่ควรก่อนแล๋ว*

บัดนี้จักกล่าวเถิงโมคคัลลานะสาวกเบื้องซ้ายของพระองค์เสียก่อน เป็นคู่กันกับพระสารีบุตรเจ้าเทียมกันมาแต่ก่อนเมื่อเกิดก็เกิดฮ่วมมื้อวันเดียวประสูติออก...

(ผูก 26 หน้า 163)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่ามีการใช้คำพูดแทนสิ่งที่จดจำมาได้ เมื่อต้องการเปลี่ยนเนื้อหาของเรื่องเป็นเหตุการณ์อื่น ผู้เล่าใช้การแทนที่ด้วยคำพูดเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจได้ว่ากำลังจะมีการกล่าวถึงเรื่องอื่นที่ไม่สอดคล้องกันเป็นลักษณะของการเข้ามาแทนที่ (displaced mode)

คำกริยาวิเศษณ์เกี่ยวกับ*สถานที่*และ*เวลา*อย่างคำว่า “บัดนี้” แสดงถึงความสัมพันธ์ของจิตสำนึกภายนอกที่ถูกนำมาเป็นตัวแทนจิตสำนึกซึ่งสัมพันธ์กับเวลาของการกล่าวถึงสีหานุราชท้าวในตัวอย่างที่หนึ่ง หรือกล่าวถึงโมคคัลลานะกับเวลาของจิตสำนึกที่กำลังถูกแทนที่

ในภาษาสนทนาจะแสดงออกด้วยกริยาวิเศษณ์ที่เกี่ยวกับเวลาและสถานที่และแสดงโดยบุคคลที่สอดคล้องกัน แม้ว่าในภาษาอีสานนี้ไม่มีการผันกริยาตามกาลหรือตามบุคคลแต่จะมีคำกริยาหรือคำกริยาวิเศษณ์ที่บอกกาล เช่น เดิม แต่ก่อนนั้น ครั้งนั้น บอกความเป็นอดีต บัดนี้ บอกความเป็นปัจจุบันและ จัก สิ ไปหน้า บอกความเป็นอนาคต เป็นต้น การใช้คำกริยาวิเศษณ์ที่เกี่ยวกับเวลาอย่าง *เดิม แต่ก่อนนั้น* (อดีต) บัดนี้ เดียวนี้ (ปัจจุบัน) รวมทั้ง การใช้ *สิ จัก* ที่เป็นกริยาช่วยบอกอนาคต ล้วนแล้วแต่มีความสำคัญยิ่งในการปรากฏรูปแบบภาษาที่เรียกว่า การอ้างที่เสมือนพูดเองจริง

ดังนั้นอดีตกาล(past tense) หมายถึงเวลาของจิตสำนึกภายนอกมาก่อนเวลาของจิตสำนึกที่กำลังแทนที่ ส่วนอนาคตกาล(future tense) หมายถึงเวลาของจิตสำนึกภายนอกคาดหมายล่วงหน้าว่าตามหลังเวลาของจิตสำนึกที่กำลังแทนที่ ตัวอย่างเช่น

บัดนี้ข้า**จัก**สำแดงเรื่องวิวาหะมงคลตั้งแต่เก่า เป็นตำนานของพระพุทธเจ้า **เดิม**ตั้งแต่ปฐม **แต่ก่อนนั้น**หากเป็นกลอนเรื่องภาษาบาลีฟังยาก จิงบ่มีผู้ฮู้วงศ์พระเจ้า ต่อมา **บัดนี้**ข้า**จัก**แปงปุนเรื่องกลอนไทยให้ฟังง่าย...

Copyright by Mahidol University

บัดนี้จักกล่าวเถิงองค์ พุทธเจ้าโพธิญาณสิลงเกิดก่อนแล๋ว **เดียวนี้**พระก็อยู่แห่งห้องเมืองสวรรค์เทวโลก เป็นสันตุเทวราชเจ้าองค์ล่ำโลกลือ พระหากปรารถนาแล้วโพธิญาณ**ตั้งแต่ก่อน**

โยติกาบั้นพิมพาไว้หนี้ก่อน ตอนหน้าพุ้นพระองค์เจ้า**สิ**กล่าวเถิง เจ้าเอย

บัดนี้จักพรรณนาเรื่ององค์พุทโธเสียก่อน **จักสิ**ลัดใจความลงให้น้อยพอฮู้ฮ่างการ เป็นนิทานไว้ภายหลังได้เว้าต่อ ไผผู้อ่านพ้อฟังแล้วใหจื่อเอาแน่ถ่อน

ตารางที่ 5.6 แสดงคำที่บอกเกี่ยวกับเวลา

อดีต	**ปัจจุบัน**	**อนาคต**
เดิม	บัดนี้	จัก
แต่ก่อนนั้น	เดียวนี้	สิ

5.4 ความสัมพันธ์ระหว่างการเกิดขึ้นในเวลาปัจจุบันขณะที่พูดกับการแทนที่และมุมมอง (point of view)

มุมมอง (point of view)ในการเล่าเรื่องสัมพันธ์กับจิตสำนึกภายนอก เวลาที่เล่าเรื่องปกติจะเป็นมุมมองของจิตสำนึกภายนอกอย่างเดียว แต่เมื่อมีการพักเปลี่ยนรูปแบบการเล่า มุมมองจะเป็นจิตสำนึกภายใน เช่นเมื่อผู้พูดกำลังอยู่ในเหตุการณ์ที่จดจำได้อยู่และเป็นเวลาที่ใครอีกคนเข้ามาทำให้ตกใจที่เข้ามาแทรกซึ่งถือว่าเป็นเหตุการณ์ที่เกิดจากจิตสำนึกภายนอกคือ การรับรู้ การกระทำ และการประเมินค่ามากกว่าจิตสำนึกภายในคือการจำและการจินตนาการ

บทสนทนาที่มาจากการจดจำหรือการจินตนาการไม่ได้เป็นส่วนที่ขาดพร่องแต่เป็นส่วนที่ชดเชยการเล่าเรื่องด้วยสิ่งที่จดจำมา หรือเป็นแนวคิดที่น่าสนใจ รวมทั้งเป็นการแสดงความใกล้ชิดกับการเล่าเรื่องต่อเนื่องทั้งสองทาง ดังรูปภาพที่ 5.4

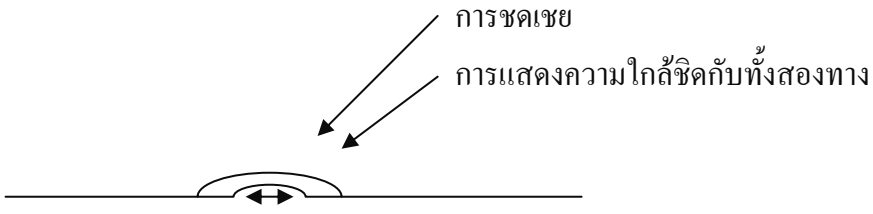

รูปภาพที่ 5.4 ภาพการแสดงการเล่าเรื่องต่อเนื่องทั้งสองทาง

Copyright by Mahidol University

ตัวอย่างที่ 1

อันนี้ก็เปรียบดั่งบุคคลที่นับถือเอาคุณพระรัตนตรัยแก้ว มีทางขึ้นสู่สวรรค์ คนผู้บ่มีปัญญานั้น สงสัยเป็นอันมาก นับถือสิ่งอื่นลื่นคุณพระพุทธเจ้า หาแท้แก่นสาร บ่มีที่สิประมาณแท้ ความสงสารบ่หลุดง่าย อันนี้ก็เพราะมีความฮักชีวิต อยากให้เที่ยงหมั่นยืนนานเท่าหมดซั่ว อันนี้ก็เพราะอวิชชาห่อหุ้ม หลงแท้มากหลาย ความตาย บ่ห่อนมีอันใดเป็นที่จั้ง คงตายเป็นแน่ ธรรมะของพระองค์ สุขบ่ได้เป็นอนัตตาทุกอย่าง **เฮาพระองค์**จิ่งสั่งสอนสัตว์ทั้งหลายให้ฮู้เห็นแจ้งทุกอัน ให้ฮู้จักว่าภพสงสาร เป็นของฮ้อนอนิจจังบ่เที่ยง ให้ฮู้จักว่าพระนิพพานเป็นของละเอียดแท้บ่มีเฒ่าแก่ตายแท้แล๋ว

ตัวอย่าง 2

แต่นั้นสองกุมารก็ชวนกันไปเล่นดูงานเมืองใหญ่ เพราะว่าเป็นงานนักขัตตะฤกษ์แท้ ชาวเมืองเล่นม่วนงัน **เฮา**มาไปเที่ยวเล่นงานหลวงลองเบิ่ง ต่างให้ฮู้เหตุเรื่องสาแล้วจิ่งมา สองกุมารก็เจรจาต้านเห็นดีโดยชอบแล้วจิ่งพาบริวารคนละ 5 ฮ้อย ไปเล่นม่วนงัน

ตัวอย่าง 3

พระองค์ก็พิจารณาดูแท้ประเพณีของพระบาท เห็นสมควรว่าพระองค์รับไทยทานสิ่งอื่นบ่มีได้เกลียดชัง พระอินทร์ก็ถือเอาแท้สมอหอมอันประเสริฐ เป็นของทิพย์มาแต่ฟ้าถวายเจ้าหน่อพุทโธ ทั้ง**เฮา**เอาน้ำเต้าคัณฑีถวายบาท พระพุทธองค์บ่ช้าก็เลยเปื้องรับเอาฉันสมอแล้วคัณฑีล้างปากพระองค์ก็เลยอยู่ที่นั้นบ่มีได้ลุกหนี

ปกติแล้วการเล่าเรื่องจะเป็นเหตุการณ์ที่เล่าในอดีต แต่เมื่อใช้สรรพนาม ‘‘เฮา’’ เข้ามาการแทนที่เข้ามานี้ทำให้เหตุการณ์อยู่ในเวลาเดียวกันกับที่กำลังแทนที่ คือเวลาในอดีตกับเวลาที่กำลังแทนที่เป็นเวลาเดียวกัน นั่นแสดงว่าความคิดเห็นที่แสดงออกมาเป็นการรับรู้แล้ว เป็นการแสดงออกแล้วและเป็นการประเมินค่าแล้วของการแทนที่ ซึ่งถือว่าเป็นการอธิบายอดีตราวกับว่ามันกำลังเกิดขึ้นอยู่ในเวลานี้ ดังนั้น การใช้ ‘‘เฮา’’ หรือบุรุษสรรพนามที่ 1 ก็ทำให้เรื่องราวที่เป็นอดีตกลับมาเป็นปัจจุบันในบริบทของอดีตนั่นเอง ความสำคัญในการเล่าเรื่องอย่างเป็นธรรมชาติและใช้สรรพนามเข้ามาทำให้เห็นข้อแตกต่างที่ใช้ในการเล่าเรื่องปกติ จากตัวอย่าง ผู้เล่าเล่าเรื่องโดยใช้บุรุษที่ 3 แต่เปลี่ยนมาเป็นบุรุษที่ 1 ทันทีเพื่อเป็นการสร้างจุดสุดยอดในการเล่าเรื่องให้เกิดขึ้นด้วย

Copyright by Mahidol University

5.5 การแทนความคิดและคำพูดในบทสนทนา

ปกติมนุษย์เรามักจะใช้ภาษาแทนซ้ำความคิดหรือแสดงออกผ่านรูปแบบภาษาอื่นๆในเวลาและสถานที่ที่แตกต่างกัน แม้ว่าบางครั้งภาษาที่อยู่ในอดีตอันไกลแต่สร้างขึ้นโดยผู้พูดที่อยู่ในเวลาอันใกล้ๆ เพื่อแจ้งให้ผู้ฟังทราบถึงสิ่งที่ผู้พูดพูดกับบุคคลอื่นในเวลาก่อนหน้านั้น แต่บ่อยครั้งที่ภาษาที่ใช้นั้นผู้พูดรับรู้ผ่านจิตสำนึกของบุคคลอื่นมาก่อน แต่ที่นำมาเล่าในบทสนทนาและเล่าซ้ำๆก็เพราะเป็นเรื่องที่น่าสนใจที่คนอื่นเคยเล่ามาก่อนแล้ว เป็นการส่งผ่านข้อมูลที่คุ้นเคยให้ผู้ฟังได้รับรู้ข้อมูล จึงทำให้ภาษาที่กล่าวออกมาเป็นภาษาพูดรวมทั้งภาษาที่อยู่ภายในคือ ภาษาความคิด

5.5.1 การดัดแปลงคำพูดเดิมเป็นคำพูดของผู้เล่าเอง (Indirect speech)

ในสถานการณ์ที่ใช้ภาษาพูด ภาษาบางทีไปไกลกว่าการอ้างแบบธรรมดาโดยมีการทบทวนคำที่พูดโดยใช้การดัดแปลงคำพูดเดิมเป็นคำพูดของผู้เล่าเองหรือ indirect speech ไม่ใช่ว่าเป็นการพูดขึ้นมาเพื่อซ้ำคำพูดที่ตรงตามตัวของคำพูดที่อยู่ไกลออกไปแต่เป็นการประกอบคำพูดขึ้นมาใหม่ซึ่งแน่นอนว่าในเวลาปกติเราไม่สามารถจดจำคำพูดที่ตรงตามตัวได้ทั้งหมด ผู้พูดหรือผู้เล่าจึงสร้างคำพูดด้วยรูปแบบภาษาอื่น บางครั้งมีการใช้กริยา ต้านกล่าวถ้อยดอม ทูลเกศ ถาม บอก วาจาเว้าถาม เหล่าถาม เป็นต้นอันเป็นการทำให้ภาษามีความต่อเนื่องโดยให้มีความคล้ายคลึงกับภาษาที่อยู่ไกลออกไปนั้น เช่น

ตัวอย่าง

พระก็เฮียกแก้วนางกีสา มาโดยฮีบ นางบ่ช้าเลยฟ้าวด่วนมา พระจึงปลดเครื่องสร้อยสังวาล ยอยื่นให้นางนาถน้อยนางแก้วฮับเอา ให้เป็นเครื่องสักการะแท้บูชาธรรม**นางกล่าว** *นางบ่ทันฮู้จักว่าพระองค์ประทานให้บูชาธรรมด้วยซื่อ นางคึดว่าพระองค์มีความฮักแท้ใจสู้ชื่นชม* (หน้า 44)

การดัดแปลงคำพูดเดิมเป็นคำพูดของผู้เล่าเองจึงเป็นการประกอบคำขึ้นมาใหม่ไม่ใช่การซ้ำคำเดิมที่ผู้พูดที่อยู่ในเวลาปัจจุบันขณะต้องการส่งสาระสำคัญของคำพูดที่อยู่ไกลๆโดยที่ไม่จำเป็นต้องซ้ำความถูกต้องของคำ

Copyright by Mahidol University

5.5.2 การยกคำพูดเดิมไปบอกทั้งหมด (direct speech)

การยกคำพูดเดิมไปบอกทั้งหมดคือความสามารถในการสร้างภาษาที่อยู่ไกลๆให้เหมือนคำพูดเดิม การต่อเนื่องของการพูดก็เหมือนกับindirect speech ที่ใช้ เขาพูด เขาบอก แต่ต่างกันตรงที่มีการซ้ำคำเดิมโดยใช้กาลตามเดิม บุคคลคนเดิมและคำพูดตามเดิม การประเมินค่าหรือแม้แต่ฉันทลักษณ์ก็เหมือนกับภาษาตอนต้น direct speechเป็นการเอาชนะข้อจำกัดของรูปแบบการแทนที่จึงเป็นรูปแบบการสร้างสรรค์ของผู้พูดซึ่งเกี่ยวกับการแสดงความรู้สึกด้วย เช่น

ตัวอย่างที่ 1

กัสสปะผู้เป็นใหญ่ก็**รับว่า***แสดงบ่ได้วงศ์พระเจ้าแต่หลังเพราะว่า**เฮา**บวชเมื่อแก่เฒ่าภาษาธรรมบ่ฮู้มาก มีแต่พระอานนท์ผู้เป็นน้องของพระพุทธเจ้าแสดงได้คู่อัน คันพวกมหาราชาทั้งหลายอยากฟังนิทานของพระพุทธเจ้าบำเพ็ญมาตั้งแต่ก่อนเฮาสิอาราธนาให้พระอานนท์ผู้ท่านฮู้แสดงให้เหงี่ยงฟัง* (หน้า 3-4)

ตัวอย่างที่ 2

แต่นั้นนางก็**อำลา**เจ้าอินทาตนประเสริฐ *บัดนี้**ข้า**จักลาพรากเจ้ามหาคุณตนประเสริฐ ข้าจักไปสู่มนุษย์สาโลกผู้กว้างองค์เจ้าให้หล่ำแลแค่ถ่อน คันหากมีโพยต้องฉันใด๋ให้หลิ่งหล่ำแน่เน๋อ คำอันใด**ข้า**ได้หมิ่นประมาทแท้ขอเจ้าให้อวยพรแค่ถ่อน* (หน้า 5)

ตัวอย่างที่ 3

พระจิงต้านต่อเจ้าสารถี**ถามเหตุ อันว่า***บุรุษนี้เป็นแท้อย่างไร จึงได้ขดโก่มเข้านั่งยานทั้งสั่น หัวหงอกซ้ำคางว่ำต่างเฮา* (หน้า 42)

การแทนที่ความคิดที่อยู่ห่างไกล

การเล่าเรื่องปฐมสมโพธิฉบับภูมิปัญญาอีสานเป็นลักษณะของการเล่าเรื่องแบบสนทนา จากจำนวนหลายหน้าผู้วิจัยพบว่าเมื่อเป็นเรื่องเล่ากลุ่มที่เข้าร่วมการฟังการเล่าเรื่องแบบนี้คือ ชาวบ้านอีสานที่ศรัทธาในพระพุทธศาสนาร่วมฟังตามประเพณี แต่เมื่อนำหนังสือซึ่งเดิมเอาใช้

Copyright by Mahidol University

เทศน์ให้คนฟังมาใช้อ่านแล้วงานที่เป็นลายลักษณ์อักษรนี้ก็เปิดกว้างให้ใครก็ได้ที่หยิบวรรณกรรมนี้มาอ่าน ไม่ได้เจาะจงเฉพาะคนซึ่งนั่นไม่ได้อยู่ในสถานการณ์เฉพาะ บทสนทนาภาษานี้ออกมาจากปากของผู้พูดซึ่งแสดงผ่านจิตสำนึกของบุคคลนั้น ในขณะนั้น ตรงนั้น

การเกิดขึ้นทันทีของเหตุการณ์ที่อยู่ไกลต่างจากโครงสร้างธรรมดาของจิตสำนึกซึ่งกว้างกว่าและซับซ้อนกว่า เป็นภาษาเขียนมากกว่าภาษาพูด ซับซ้อนมากกว่าในเรื่องการแสดงภาษาที่ไม่จำกัด เช่นการใช้ปัจจุบันกาลในการแสดงเหตุการณ์ที่อยู่ในความทรงจำหรือการเลือนคำให้เหมือนเดิม

คนที่เล่าเรื่องต้องเป็นคนเดียวกันกับคนที่จดจำเรื่องราวที่แสนไกล ผู้ที่เล่าเรื่องไม่เพียงแค่จำเรื่องราวที่แสนไกลได้แต่ยังทำให้เรื่องที่เกิดขึ้นในอดีตมีชีวิตอีกครั้ง

การทำให้เรื่องมีชีวิตอีกครั้งเป็นพลังของนวนิยายคือ การจดจำที่ไม่มีข้อจำกัดก็คือความสามารถในการจำจิตสำนึกที่อยู่ไกลราวกับว่ามันเป็นจิตสำนึกที่อยู่ใกล้ๆ

การต่อเนื่องของการเล่าเรื่อง

โดยทั่วไปแล้วผู้อ่านมักจะชอบอ่านเรื่องราวที่ต่อเนื่องลื่นไหล จากวรรณกรรมเรื่องนี้พระผู้เทศน์จึงใช้วิธีให้พระอานนท์เป็นผู้เล่าเรื่องที่อยู่ในช่วงอดีตอันไกลโพ้นแทน ซึ่งทำให้มีการต่อเนื่องคือการลื่นไหลสัมพันธบทโดยมีเกาะของความทรงจำโผล่ขึ้นมาข้ามขอบเขตของผูกได้โดยที่ไม่มีการปรากฏของเวลาหรือสถานที่ระหว่างสองเหตุการณ์เลย เช่น

“แต่นั้นพระกัสสปะเจ้าเถราผู้เป็นใหญ่ทั้งพระอรหันต์พ่ำพร้อมหมดถ้วนทุกองค์ พากันอาราธนาเจ้าอานนท์พร้อมพ่ำว่าว่า ภันเตข้าแต่เจ้าอานนท์ผู้ประเสริฐเดียวนี้พระยามัลละราชทั้งหลายอยากฟังมงคงของพระพุทธเจ้า เป็นมาตั้งแต่ก่อนขอให้พระอานนท์แสดงแต่ต้นเถิงเท่าฮอดปลาย แต่นั้นพระอานนท์ก็บายเอาตาลปัตรแก้วประดับงาอันประเสริฐแล้วจิงประกาศสงฆ์ให้สู้ทั้งหมู่พระยา ว่าบัดนี้พระอาตมาจักแสดงในเรื่องมงคลของพระบาท ขออภัยแก่พระเถระเจ้าฟังถ้วนคู่องค์ *พระอานนท์ก็แสดงเป็นคาถาต้น ตามนิทานชั้นยอด บ่มีที่หยุดที่ยั้งปานน้ำเหลื่อนไหลแท้แล๋ว*

(ผูก 1หน้า 4)

Copyright by Mahidol University

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นว่า การเล่าเรื่องของพระอานนท์นั้นมีความต่อเนื่องแม้จะเล่าเรื่องจากเหตุการณ์ที่อยู่ไกลจากบริบทจริง แม้ว่ามีบ้างที่บางช่วงบางตอนกระโดดกลับไปกลับมาระหว่างปัจจุบันกับอดีตซึ่งผู้อ่านสังเกตได้จากการใช้คำแสดงความรู้สึก เป็นต้น

ตัวอย่าง

แต่นั้นพระองค์ก็ตัดเสียแท้ตัณหาทุกสิ่ง หมดถ้วนแล้วบ่มีได้เศษเหลือ พระองค์จริงพิจารณาเป็นปัจจัยสิ่งอื่นก็หลายมากล้น เหลือด้ามยิ่งประมาณ พระก็สู้เหตุเรื่องปัจจัยอันบังเกิด สู้ว่าสิ่งนั้นเป็นอันนั้นหมดถ้วนคู่อัน *บัดนี้จักลดหัวข้อตามคาถาอาจารย์กล่าวเป็นระยะไว้เอาแท้บ่อนฮอม คันสิกล่าวให้กว้างปัจจัยอันบังเกิด ก็หากเป็นคัมภีร์ใหญ่กว้างพระธรรมเจ้าใหญ่หลวง อรรถกถาอาจารย์ท่านจริงยอยกข้ามลัดนิทานให้ฟังง่าย ขอแก่นักปราชญ์เจ้าฟังแล้วให้ฮื่นตรองแด่ถ้อน*

รายละเอียดของการเล่าเรื่อง

รายละเอียดของการเล่าเรื่องคือการเข้าถึงรายละเอียดต่างๆของพระอีสานที่น่าแปลกใจคือทำไมพระอีสานจึงสามารถเข้าถึงเรื่องได้ ท่านสามารถเล่ารายละเอียดต่างๆที่มาจากความทรงจำและจินตนาการของพระผู้เล่าเรื่อง แต่ก็ไม่ได้จำกัดในรายละเอียดที่มีอยู่อย่างจำกัดแล้วรายละเอียดนั้นมาจากไหน ข้อสันนิษฐานคืออาจจะมาจาก การผสมผสาน(blending)จินตนาการกับการจดจำทั่วไปเป็นการฟังมากกว่าฟังแต่สามารถสร้างประสบการณ์ที่ได้ฟังมาทั้งหมดขึ้นมาใหม่ด้วยภาษาของตัวเองลักษณะนี้เป็นรูปแบบการใช้ภาษาที่เรียกว่าการอ้างที่เสมือนพูดเองจริง(free indirect speech)

5.5.3 การอ้างเสมือนพูดเองจริง (free indirect speech)

การอ้างที่เสมือนพูดเองจริงหรือ free indirect speech เป็นรูปแบบของการเล่าเรื่องอีกประเภทหนึ่งซึ่งเป็นการแทนคำพูดและความคิดในการเล่าเรื่องของนวนิยายเป็นประเด็นหลัก ทฤษฎีของการเล่าเรื่องแบบดั้งเดิมมองว่าการแทนคำพูดและความคิดเป็นแก่นหลักของการเล่าเรื่องเพราะตอบสนองกันระหว่างปริจเฉทการเล่าและเรื่องราวรวมกับการพูดของตัวละครและความคิดที่เป็นส่วนหนึ่งของโครงเรื่อง ตัวอย่าง เช่น

Copyright by Mahidol University

พระองค์ก็พิจารณาดูแท้ประเพณีของพระบาท เห็นสมควรว่าพระองค์รับไทยทานสิ่งอื่นบ่มีได้เกลียดชัง พระอินทร์ก็ถือเอาแท้สมอหอมอันประเสริฐ เป็นของทิพย์มาแต่ฟ้าถวายเจ้าหน่อพุทโธ ทั้ง***เฮา***เอาน้ำเต้าคัณฑีถวายบาท พระพุทธองค์บ่ช้าก็เลยเปื้องรับเอาฉันสมอแล้วคัณฑีล้างปากพระองค์ก็เลยอยู่ที่นั้นบ่มีได้ลุกหนี

(ผูก 12 หน้า 73)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าการพูดนี้เป็นของพระพุทธเจ้า เพราะดูจากประโยคที่มาก่อน (พระองค์ก็พิจารณา...) การใช้สรรพนามบุรุษที่หนึ่งทันทีทันใดก็เพื่อให้บริบทนั้นมีความน่าสนใจและเสมือนว่าตัวละครเป็นผู้กล่าวเอง เป็นน้ำเสียงของตัวละครเอง บริบทนี้จึงมีความสมจริงมากยิ่งขึ้น

ทั้งนี้ตัวผู้เล่าเรื่องปรารถนาให้เหตุการณ์ที่อยู่ห่างไกลมีชีวิตขึ้นมาอีกครั้งโดยไม่จำเป็นต้องระบุอีกว่าใครเป็นคนพูดเพื่อให้เรื่องมีความไหลลื่นต่อเนื่องกันและภาษาที่ใช้ก็เป็นภาษาพูดมากยิ่งขึ้นโดยเปลี่ยนจากสรรพนามบุรุษที่ 3 เป็นสรรพนามบุรุษที่ 1ทันที

1. การอ้างเสมือนพูดเองจริงแบบเปลี่ยนสรรพนามจากบุรุษที่3 เป็นสรรพนามบุรุษที่ 1

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าการอ้างเสมือนพูดเองจริงแบบเปลี่ยนสรรพนามจากบุรุษที่ 3 เป็นสรรพนามบุรุษที่ 1 ทันทีพบมากในการเล่าเรื่องซึ่งมีข้อมูลดังนี้

ตัวอย่างที่ 1

แต่นั้นพระวอระปิตตาเจ้ามารดาพ่อแม่ ได้ยินพราหมณ์ทวยลักษณะลูกแก้ว ว่าเป็นนางผู้ประเสริฐน้ำใจใสยิ่งล้ำปานแก้วหน่วยดี พระก็จัดมาพร้อมขุนหลวงผู้ใหญ่ ให้พากันตกแต่งตั้งสนามกว้างที่โฮม **<u>เฮา</u>จักทำขวัญน้อยนางงามผู้ประเสริฐ กับทั้งใส่ชื่อเจ้าวันนี้ฤกษ์ดี**

ผูก 1หน้า 6

ตัวอย่างที่ 2

แต่นั้นพราหมณ์ก็เอาเครื่องสร้อยสังวาลอันประเสริฐถวายนาถน้อยจอมไท้หน่อเมือง **<u>พวกข้าทั้งหลาย</u>ขอมอบเครื่องส่อยบรรณาการของฝาก เพราะว่าเป็นของหายากแท้พระองค์เจ้าฝากมา**

ผูก 1 หน้า 9

Copyright by Mahidol University

ตัวอย่างที่ 3

แต่นั้นนางก็ยอมือไหว้ไอยะโกตนปู่ เสด็จเข้าสู่ห้องปรางค์แก้วแห่งนาง นางก็เสด็จล่วงขึ้นมณเฑียรผาสารท ไปนั่งไห้ยมย้อยผู้เดียว หมดแฮงแล้วนอนลงกลิ้งเกลื่อนเลื่อนๆ ไห้น้ำตาย้อยบ่เซา **โอน้อสามีเอย สังมาทำบาดหล่าคาใจอยู่ทุกอย่าง หรือกูหากสิเอาแพรมัดค้องคอให้ท่าวตายก็หากยังเสียดายแท้ราหุลลูกอ่อนๆเป็นกำพร้าพ่อแล้วมารดาผัดตายจาก** นางก็ปากบ่ได้นอนไห้ย่าวโยม

ผูก 8 หน้า 52

ตัวอย่างที่ 4

แต่นั้นมหาพรหมฟังฟ้าวไหลเข้าหลั่งโฮม พรหมทั้งหลายจิงก้มกราบไหว้สหัมบดีพรหมผู้เป็นใหญ่ **เหตุสิ่งใดจริงว่าโลกสิจิบหายมอดเสี่ยงเป็นด้วยเหตุใดอันว่ามหาบุรุษผู้ท่านมีอำนาจกว้างสมภารเพ็งขนาด <u>เฮาทั้งหลาย</u>ได้เชิญลงไปบังเกิดแล้วเมืองคนภายหลุ่ม เดียวนี้พระองค์ได้เป็นสมเด็จพระพุทธเจ้าแล้วสิจิบหายแท้เหตุใด**

ผูก 12 หน้า 77

ตัวอย่างที่ 5

...เศรษฐีกลัวเกรงย้านคลานลงทางเหมบ **ขอให้มหาเถระอย่าวางหินก้อนล้านเต็ง<u>ข้า</u>ให้ถ่าวตาย <u>ผู้ข้า</u>ขอนิมนต์ให้มหาเถระเจ้าลงมาสาก่อน**

ผูก 24 หน้า 146

ตัวอย่างที่ 6

พระยาธรรมโศกกะราชเจ้าราชาเอกราช มาเห็นฮูปพระพุทธเจ้าใจม้างแบ่งสอง พระยาก็อัศจรรย์แท้สลบไปล้มถ่าว **โอน้อ<u>เฮา</u>นี้เกิดมาบ่ทันเห็นพระพุทธเจ้าองค์ล้ำยอดคุณ เห็นแต่พระยามารนิรมิตกายให้คนดูเห็นฮูป ก็เป็นอัศจรรย์ยิ่งล้ำเหลือวิสัยสุดที่อ่าว คราวนี้<u>เกล้าผม</u>สิเอาร่างกายเป็นประทีปไต้บูชาแก้วหน่อพุทโธ**

ผูก 31 หน้า 195

จากตัวอย่างบุรุษสรรพนามที่ใช้ในการเปลี่ยนจากบุรุษสรรพนามบุรุษที่ 3 เป็นสรรพนามบุรุษที่ 1 คือ พระวอระปิตตาเจ้ามารดาพ่อแม่ เป็น เฮา , พราหมณ์ เป็น พวกข้าทั้งหลาย,

Copyright by Mahidol University

นาง เป็น กู พรหมทั้งหลาย เป็น เฮาทั้งหลาย, เศรษฐี เป็น ข้าและผู้ข้า, พระยาธรรมโศกกะราชเจ้าราชาเอกราช เป็น เฮาและเกล้าผม จากตัวอย่างที่ยกมานี้จะเห็นได้ว่ามีการใช้บุรุษสรรพนามที่ 1อย่างหลากหลายที่ปรากฏในการเล่าเรื่อง ในบางประโยคแม้จะเป็นประโยคที่สั้นๆก็มีการใช้บุรุษสรรพนามที่ 1 แตกต่างกันอันเป็นกลวิธีที่ผู้เล่าแสดงให้เห็นในที่นี้

2. การแทนคำพูดหรือความคิดของตัวละครที่ไม่ใช่มนุษย์

ในงานวรรณกรรมพุทธประวัติเรื่องปฐมสมโพธิฉบับภูมิปัญญาอีสานนี้ ผู้วิจัยพบว่ามีการแทนคำพูดหรือความคิดของตัวละครที่ไม่ใช่มนุษย์ เช่น สัตว์หรือสิ่งที่เป็นนามธรรมเพื่อให้การดำเนินเรื่องมีชีวิตชีวาและน่าสนใจมากขึ้นแม้ว่าในความเป็นจริงแล้วตัวละครดังกล่าวไม่สามารถพูดหรือคิดได้ดังที่ผู้เล่าเรื่องสมมุติขึ้นซึ่งตัวละครต่างๆอยู่ในกาลเวลาอื่นที่ผ่านเข้ามาในกระบวนการของความทรงจำ การจินตนาการและการเข้าถึงความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่น

ตัวอย่างที่ 1

...ฝูงหมู่นกเขาก็คาบดอกไม้มาเฝ้าคู่ตัว ลางหมู่เขาก็เอากันฮ้องเป็นเสียงเสพ ลางหมู่เขาก็คึงปีกขึ้นบินฟ้อนแก่งหาง ลางตัวฮ้องฮ่ำถ่อยเป็นเสียงอันม่วน ฟังพากถ้อยเสียงแจ้งดั่งคน เป็นที่หน้าสงสารแท้ภาษาฮ้องฮ่ำ เผินมหาบุรุษราชเจ้าแลสิ่งหล่ำดู **พวกข้าก็หากเป็นชาติเชื้อภาษาชาติต่ำก็บ่มีอันใดบูชามหาบุรุษราชเจ้า บินฟ้อนให้หล่ำแล พวกข้ามีแต่ฮ้องฮ่ำถ้อยวอนเสียงงันเสพ เพราะว่ายินดีนำมหาบุรุษราชเจ้าเหลือล้นชวดประมาณ ขอให้บุญนำค้ำไปไกลจากโลก กำเนิดชาติเป็นนก ขออย่าให้พวกข้าได้พ้อขอเว้นหลีกไกล ก็หากเหลือใจแท้กรรมเวรมาทำเหตุก็หากหลายชาติแล้วบ่มีม้มจากเวร**

ผูก 6 หน้า43

ตัวอย่างที่ 2

เมื่อนั้นอัสสาดรม้ากัณฐกะตัวประเสริฐ ได้ยินนายฉันน์กราบไหว้ลาเจ้าว่าสิเมือ ม้าก็คึดคั่งแค้นน้ำตาพังย่อยหยาด เพราะว่าบ่ยากไกลพรากข้างเจ้า ยินดอมคึดนำ **กรรมอันใดแท้สิมาไกลเกินห่าง แหนงสู้อยู่นี้ ตายแล้วส่างกรรม ตัวเฮาก็เป็นสัตว์เดียรฉาน แท้กลับเมื่อบ่มีประโยชน์ สิไปเล่าเหตุเรื่องได้ก็บ่เป็น**

ผูก 7 หน้า 49

Copyright by Mahidol University

จากตัวอย่างที่ยกมานี้ ผู้เล่าเรื่องได้แทนความคิดของหมู่นกเขาและม้ากัณฐกะซึ่งก็เป็นกลวิธีอย่างหนึ่งในกลวิธีการเล่าแบบการอ้างที่เสมือนพูดเองจริง (free indirect speech) นี้

3. การแสดงความรู้สึกหรือคำที่แสดงความรู้สึกที่เป็นคำถาม

ตัวอย่างที่ 1

...เงินคำแก้วนองมาไหลหลั่ง บ่ได้ขินคำมักแท้คนไร้ทุกข์จน**เจ้าเอ๋ย**...สมเด็จพระนางก็คิดอ่านสร้างบ่มีได้ห่างเว้นทศราชธรรมเข้าเอาคุณเป็นใหญ่ บ่มีจิตเกี่ยวข้องใจตั้งแต่คุณ**เจ้าเอ๋ย**

ผูก 1 หน้า 7

ตัวอย่างที่ 2

...อันว่าปิตตาเจ้ามารดาพ่อแม่เศรษฐีแห่ล้อมภายท้ายฝ่ายหลังก็หากกือกองล้นพนหลวงอนันต์เนกครรณนานับบ่อถ่วนหลายล้นยิ่งประมาณ**เจ้าเอ๋ย** นับแต่ย้ายจากห้องนครหลวงเมืองใหญ่หลายพ่ำมื้อจวนใกล้สิฮอดเมือง**แท้แล่ว**

ผูก 2 หน้า 14

จากตัวอย่างที่ 1และ 2 มีการใช้คำลงท้ายที่แสดงความรู้สึกปนลงไปด้วยอย่างคำว่า เจ้าเอ๋ย หรือ แท้แล่ว อันเป็นการลงท้ายของพระผู้เทศน์ในการวกกลับมาหาความเป็นปัจจุบันขณะที่เล่าเรื่องรวมถึงการกระตุ้นให้ผู้อ่านมีความรู้สึกร่วมด้วยเช่นกัน

ตัวอย่างที่ 3

...นางจึงคิดเห็นข้อภายหลังหลายชาติ คึดเห็นว่าพระสีธาตุท่าน หากทำความทุกข์ให้หลายทีลำบาก **ซ้ำห่านี้สิเป็นแท้อย่างใด**

ผูก 5 หน้า 38

ตัวอย่างที่ 4

...ก็หากบ่เลือกแท้ชมได้คู่นาง **วันนี้เป็นใด**แท้บ่มีความผายโผด หรือหากนางสนมทำบ่ถืกแท้ พระองค์เจ้าบ่โผดผาย**นั้นรือ**

ผูก 7 หน้า 45

Copyright by Mahidol University

ตัวอย่างที่ 5

แต่นั้นพระยานาคราชท้าวสะเทือนหูสะดุ้งตื่น **เสียงอิยังสังมาดังฟาดต้องหูนี้บ่เซา** นอนบ่ได้คราวเดียวดังอีก วานนี้ก็มาตรัสองค์ 1 แล้ววันนี้ตรัสตื่ม 2 นอนบ่ได้พอคราวผัดตื่น ความว่าพุทธบันดร 1 นั้น ปรากฏเป็น 1 พระยานาคหากนอนลื่นล้นสมแท้ปรารถนา พระยานาคจิงสรรเสริญขึ้นบารมีของพระบาทเป็นอันมากแล้วเลยซ้ำต่าวนอนแท้แล๋ว

ผูก 9 หน้า 59

จากตัวอย่างที่ 3-5 ผู้เล่าใช้คำที่แสดงเป็นคำถามที่ไม่ได้ต้องการคำตอบแต่เป็นกลวิธีในการดึงผู้อ่านให้กลับเข้ามาในเวลาปัจจุบันขณะ

4. การใช้บุรุษสรรพนามคำประสม

นอกจากการเปลี่ยนบุรุษสรรพนามในระหว่างการเล่าเรื่องเป็นรูปแบบหนึ่งที่ปรากฏในกลวิธีการเล่าเรื่องแบบการอ้างเสมือนพูดเองจริงแล้วยังปรากฏการใช้บุรุษสรรพนามคำประสมด้วย ผู้วิจัยตีความว่าการใช้สรรพนามคำประสมเป็นการเน้นตัวละครตัวนั้นให้เด่นชัดขึ้น โดยเฉพาะการใช้บุรุษสรรพนามคำประสมของพระพุทธเจ้า

ตัวอย่างที่ 1

แต่นั้นพระจริงพิจารณาดูแท้*ตนพระองค์* คักแหน่เห็นว่าตนได้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วตรัสรู้ทั่วเถิงยังแต่รัศมี 6 ประการนั้นยังบ่ทันเฮืองฮุ่ง ต่อเมื่อใด**เฮาพระองค์** พิจารณาแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์หมดถ้วนแล้วรัศมีนั้นสิฮุ่งเฮือง เฮาควรพิจารณาดูแท้หาปัจจัยอันก่อเกิดสิ่งอันใดมันมาสร้างหย้าวเฮือนแท้รูปกาย พระองค์จริงเห็นแน่แท้อวิชชาเป็นใหญ่เปรียบเหมือนดังเปลือกไข่ห่อหุ้มไว้วิญญาณนั้นอยู่กลาง

ผูก 11 หน้า 70

ตัวอย่างที่ 2

...ดอกบัวจำพวกหนึ่งขึ้นพ้นน้ำ แล้วรอคอยสิแย้มกลีบ คันแสงพระอาทิตย์มาถูกต้องบานขึ้นเที่ยวพลัน เปรียบเหมือนดั่งคนที่มีกิเลสน้อยใจบุญตั้งแต่เกิด คนฟังธรรม**เฮาตถาคต**แล้วตรัสรู้เที่ยวพลัน ได้มรรคผลบังเกิดพร้อมบริบูรณ์ทุกสิ่ง เหมือนดั่งดอกบัวถูกพระอาทิตย์ แล้วบานขึ้นเที่ยวพลัน...แต่ว่าเป็นคนใจบุญแท้ความสงสัยก็มีมาก คันได้ฟังธรรม**เฮาตถาคต**แล้วหลายวันจิงสิฮู้เหตุ...ฟังธรรม**เฮาตถาคต**นานที่สุด จิงตรัสรู้ได้พอฮู้ห่อมทาง...

ผูก 13 หน้า 78-79

Copyright by Mahidol University

ตัวอย่างที่ 3

แต่นั้นพระองค์จิงเอาปัญญาประทับไว้ให้ปัญจวัคคีสู้คู่อัน ดูราปัญจวัคคีท่านทั้งหลายอย่าได้สงสัยแท้***เฮาพระองค์***เป็นอันมาก เฮานี้หากได้เป็นอรหันต์พระพุทธเจ้าตรัสรู้ถั่วถึง เดียวนี้เฮาหมายสิช่วยสงเคราะห์แท้กรุณาผายโผด ท่านทั้งหลายจงเงี่ยงโสตประสาทหูนั้นเงี่ยงฟัง

ผูก 14 หน้า83

ตัวอย่างที่ 4

...เส้นที่ 5 ชื่อว่าสัมมาอาชีโวนั้นเป็นทางอีกเส้นหนึ่ง คือให้เลี้ยงชีวิตให้ถูกต้องตามคำสอน **เฮาพระองค์**กล่าว อย่าได้ฆ่าสัตว์ที่มีชีวิตมาบริโภคแท้ทางสู้บ่ดี ควรที่มีเจตนาเว้นหาของตายมาบริโภค...

ผูก 14 หน้า86

ตัวอย่างที่ 5

...พญาสิริสุทโทตอบต้าน ขานเจ้าต่อไป อันว่าวงศ์กษัตริย์เชื้อประเพณีตั้งแต่ก่อน บ่ห่อนทำอย่างนี้ผิดแท้ฮีตครอง ดูรามหาราชตถาคตขาดจาก เบื้องวงศ์กษัตริย์เป็นอย่างอื่น แต่ก่อนเฮาประสูติอยู่ป่าไม้ฮังงามอันประเสริฐนั้น ก็บ่ขาดจากเบื้องวงศ์กษัตริย์ยังอยู่ กระทั่งเถิง**เฮาพระองค์** ละสมบัติออกบวชสร้างสมมุติวงศ์ก็ยังอยู่ต่อเฮา พระองค์ขึ้นสู่แท่นแก้ว บัลลังก์อันประเสริฐ ก็ยังบ่ทันขาดสมมุติราชเจ้ายังค้างอยู่อย่างเดิม ต่อเมื่อตถาคตได้พิจารณาในห้องอนุโลมสมุปบาท รัศมีพุ่งขึ้นใสแจ้งฮุ่งเฮือง **เฮาตถาคต**จิงเป็นอรหันต์สัพพัญญูตนประเสริฐ ก็จิงขาดจากสมมุติเทวราชเจ้า บ่ปนกันคนละฝ่ายเดียวนี้**เฮาพระองค์** ตกอยู่ในวงศ์ของพระพุทธเจ้าพงษ์เชื้อบ่เกี่ยวกัน จิงได้เที่ยวบิณฑบาตแท้ประเพณีตามฮีตของพระพุทธเจ้าเป็นเชื้อต่อมา

ผูก 18 หน้า 111

จากตัวอย่างทั้ง 5 มีการใช้บุรุษสรรพนามประสมซึ่งเน้นตัวละครตัวนั้นๆเด่นขึ้นมา อย่างคำว่า “เฮาพระองค์” “ตนพระองค์” “เฮาตถาคต” อีกทั้งเป็นการสร้างสรรค์อย่างหนึ่งของผู้เล่าเรื่อง เพื่อใช้แทนคำนามที่ผู้เล่าได้เล่าไปแล้วและให้เป็นที่เข้าใจระหว่างผู้เล่ากับผู้อ่านก่อให้เกิดคำใหม่ขึ้นมาได้มากมาย

Copyright by Mahidol University

5. การเปลี่ยนจากการเล่าเรื่องเป็นการอธิบายหรือบรรยาย

การเล่าเรื่องในงานวรรณกรรมเรื่องปฐมสมโพธิ(ฉบับภูมิปัญญาอีสาน)นี้ใช้น้ำเสียงของตัวละครต่างๆเพื่อเล่าเรื่องราวในอดีตอันห่างไกลจากเวลาและสถานที่ที่เล่าเรื่องจริงในเวลานั้นๆ เป็นกระบวนการหนึ่งของการวิเคราะห์คือการอ้างที่เสมือนพูดเองจริง ดังนั้นในการเล่าเรื่องราวจึงมีหลายโอกาสที่เนื้อหาเปลี่ยนจากบริบทในอดีตเป็นปัจจุบันขณะที่ผู้เล่าเรื่องกำลังดำเนินเรื่องอยู่

ตัวอย่างที่ 1

...แต่นั้นพระก็ยินดีได้คำพระไมตรีคิดคลองกันแล๋ว พระก็กำหนดวันแลมื่อหมดถ้วนคู่อัน คันว่าบริบูรณ์แล้วพราหมณ์ลาองค์พระบาท ฮีบด่วนฟ้าวดาตั้งแต่งมา พากันดั้นตามทางลัดเล่งหลายขวบมื้อจวนใกล้สิฮอดเมือง **ยุติกาบั้นพราหมณาเดินเที่ยวประเทศแล้วถ่อนี้ถวายไว้ที่ควรก่อนแล๋ว ปฐมสมโพธิ ปฐมๆ นิฏฐิตๆ**

ผูก 1 หน้า 10

ตัวอย่างที่ 2

แต่นั้นอินทราเจ้าลงมาโดยฮับถืออูบแก้วมาต้อนฮับเอา เอาไปสถาปนาไว้ดาวดึงเทวโลก ทำให้เป็นพระธาตุกว้างเหลืองเหลื่อมทั่วบน จึงได้เฮียกว่าจูฬมะณีเจดีย์ติดต่อ **คนเฮาจึงได้เฮียกว่าธาตุเกศแก้ว ประสมเข้าชื่อเดียวเป็นที่นมัสการแท้เทวดาชั้นโลก งามเลิศล้นหาสังเพี้ยงก็บ่มีแท้แล๋ว**

ผูก 7 หน้า 49

ตัวอย่างที่ 3

แต่นั้นพระองค์ก็ตัดเสียแท้ตัณหาทุกสิ่ง หมดถ้วนแล้วบ่มีได้เศษเหลือ พระองค์จริงพิจารณาปัจจัยสิ่งอื่นก็หลายมากล้นเหลือด้ามยิ่งประมาณ พระก็ฮู้เหตุเรื่องปัจจัยอันบังเกิด ฮู้ว่าสิ่งนั้นเป็นอันนั้นหมดถ้วนคู่อัน **บัดนี้จักลดหัวข้อตามคาถาอาจารย์กล่าวเป็นระยะไว้เอาแท้บ่อนฮอม คันสิกล่าวให้กว้างปัจจัยอันบังเกิด ก็หากเป็นคัมภีร์ใหญ่กว้างพระธรรมเจ้าใหญ่หลวง อรรถกถาอาจารย์ท่านจริงยอยกข้ามลัดนิทานให้ฟังง่าย ขอแก่นักปราชญ์เจ้าฟังแล้วให้ฮิ่นตรองแด่ถ้อน**

ผูก 11 หน้า 70

Copyright by Mahidol University

ตัวอย่างที่ 4

...สองก็ลงสู่ท้องสำเภาอันประเสริฐ เอาพระเกศเก้าใส่หีบแล้วลมเบื้องปิ้นเวียนเทวดาทั้งหลายก็ชูชักยู้สำเภาทองบ่ให้อยู่สำเภาก็ไหลล่องน้ำเทวดาเจ้าแก่ไป**ยุติกาบั้นโยติกาพักไว้ก่อน เป็นนิทานพระเกศาธาตุแท้บ่มีได้กล่าวไป**

ผูก 12 หน้า 75

ตัวอย่างที่ 5

...นับแต่มหาพรหมได้สำเร็จประโยชน์กว้างคายเสียจากกิเลส สละกองทุกข์ถิ่มแล้ว สุขล้วนอยู่เสมอ ครรณนาแท้ดูประมาณ 16 โกฏิ เทวดาได้สำเร็จพระโสดานั้นแท้มากหลาย **ตามบาลีที่อ่านอ้าวอสงไขย์เป็นแบบเขต** เทวดาที่บ่ได้สำเร็จนั้นเหลือล้นมากหลาย เพราะว่ามรรคผลหากสำเร็จถ้วนหมดแท้ทุกองค์ คงสิเป็นนิสัยให้เฮืองไปทุกชาติ เป็นเพราะอำนาจคุณพระพุทธเจ้าไปหน้าฮุ่งเฮือง

ผูก 7 หน้า 49

จากตัวอย่างที่ยกมาทั้ง 5 ตัวอย่างนี้จะมีการเปลี่ยนรูปแบบภาษาที่แสดงถึงภาษาเล่าเรื่องหรือเหตุการณ์ที่เปลี่ยนเป็นภาษาบรรยายหรืออธิบายแทรกขึ้นมาทันทีอันเป็นลักษณะหนึ่งในการเปลี่ยนเวลาจากการเล่าเรื่องในอดีตกลับมาเป็นปัจจุบันขณะ

6. การเล่าเรื่องที่ให้อารมณ์ความรู้ร่วมระหว่างผู้เล่าเรื่องและผู้อ่าน

ในการเล่าเรื่องมีวลีบางวลีหรือประโยคบางประโยคที่อ่านแล้วให้อารมณ์ความรู้สึกร่วมระหว่างผู้เล่าเรื่องและผู้อ่านจึงทำให้ผู้เล่าเรื่องและผู้อ่านดูใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น

ตัวอย่างที่ 1

...ไปหานักปราชญ์ผู้ใดหากมีความฉลาดฮู้ไปเข้าฮ่ำเฮียน อานิสงส์จิงได้ตามติดแท้ผงธุลี บ่ติดแปดจริงแล๋ว อันว่าสุวรรณะเนื้อใสงามสุทธิยิ่ง เหมือนดั่งทองคำเนื้อเก้าใสเหลื่อมส่องงาม เป็นเพราะอานิสงส์เจ้าอดความกริ้วโกรธ เนื้อจิงบ่ได้ก่ำเศร้า**เหมือนด้ามดั่งเฮา**

ผูก 5 หน้า 33

Copyright by Mahidol University

ตัวอย่างที่ 2

...แม่นสิเขียนวาดแต้มสลักลายวาดรูป เอาซ่างอยู่ใต้ลุ่มฟ้าโฮมเข้าวาดเขียน ก็บ่เหมือนองค์เจ้าโพธิญาณองค์ประเสริฐ มีลักษณะเถิงฮ้อย 8 แท้หาสังเสี่ยงก็บ่มี เป็นอนุพยัญชนะนั้นก็มีถึงฮ้อย 8 เปรียบเหมือนดังมีมรรคแล้วผลห้อยอยู่นำ ก็หากสมหวังแท้ความดีของพระบาท อุตสาหะเพียรยากล่ำแสนปี้นก็จิงดี บ่ได้มีความเกียจคร้านเหมือนสามัญชาติต่ำ ความคิดบ่ได้เห็นหม่อตื้น **เหมือนแท้ดั่งเฮาแท้แล๋ว**

ผูก 5 หน้า 33

ตัวอย่างที่ 3

...กำหนดเอาหมากขามป้อมเป็นแบบแท้บ่มีให้หลืนเหลือทำเพียรตั้งบ่มีทางหยุดหย่อนกลางคืนและกลางวันนั่งสมาธิอยู่เรื่อยทางคร้านแม่นบ่มี ความทุกข์มันหากมีเหลือล้นความเพียรบ่ได้หย่อน จิตพระองค์บ่ได้คืดฮอดห้องเมืองบ้านเก่าหลังจิต พระองค์บ่ได้พันธนังข่องนำความสุขตั้งแต่ก่อน **ถ้าหากแม่นเฮาเจ้าข่อยคงสิคร้านแม่นบ่ทำ**

ผูก 8 หน้า 54

ตัวอย่างที่ 4

...กล่าวคือ ทุกขัง อนิจจัง อนัตตา หากเป็นของบ่เที่ยงมั่น สงสารหากหันปี้นชาติเกิดมันหากเป็นทุกข์แท้ใจนั้นส่องบ่เห็น ความเจ็บและแก่เฒ่าเป็นพยานของโลก ความตายเหมือนดั่งเทวดาบอกให้รู้เตือน **เฮา**อยู่ทุกเมื่อก็บ่มีจิตฝังฟ้าวเพียรสร้างก่อบุญ รักษาศีลให้บรรเทาข่มกิเลสฟังธรรมให้สว่างฮู้ธรรมพระเจ้าสั่งสอน

ผูก 12 หน้า 76

จากตัวอย่างที่ยกมานี้ ผู้เล่าเรื่องได้ใช้คำสรรพนามบุรุษที่ 1พหูพจน์ซึ่งเปรียบได้กับ we ในภาษาอังกฤษซึ่งพิจารณาได้จากบริบทรวมถึงการใช้ร่วมกับคำอื่นๆที่ตีความได้ว่าหมายถึง พวกเรา เพราะคำสั่งสอนหรือความจริงที่ปรากฏขึ้นมานั้นเป็นสิ่งที่เกิดร่วมกันได้ระหว่างผู้เล่าเรื่องและผู้อ่าน หรืออีกนัยหนึ่งคือความเป็นสากลระหว่างผู้เล่าและผู้อ่าน

นอกจากนี้จากการวิเคราะห์และแยกรูปแบบกลวิธีการเล่าเรื่องของวรรณกรรมเรื่องนี้ ผู้วิจัยพบว่ากลวิธีในการเล่าเรื่องของผู้เล่ามีความหลากหลายและทำให้เรื่องดำเนินต่อไปอย่างลื่นไหลแม้ว่าจะมีบ้างที่มีการสลับเปลี่ยนบุรุษสรรพนามของตัวละครทันที เมื่อตัวละครมีบทบาทใน

Copyright by Mahidol University

การพูดหรือการคิดก็ไม่มีการกล่าวนำด้วยกริยาที่เกี่ยวกับการพูดหรือกริยาเกี่ยวกับการคิดอย่าง เว้าว่า ถามว่า หรือ คึดว่า เห็นว่า เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการแทนคำพูดหรือความคิดของตัวละครที่เป็นสัตว์หรือสิ่งที่เป็นนามธรรมเพื่อให้ตัวละครเหล่านั้นมีชีวิตชีวาขึ้นมา กลวิธีนี้ทำให้เรื่องมีสีสันและน่าสนใจมากขึ้น เป็นการสร้างตัวละครขึ้นมาใหม่แม้ในชีวิตจริงสิ่งเหล่านี้ไม่สามารถใช้ภาษาอย่างที่มนุษย์สื่อสารได้ก็ตาม ถือได้ว่าเป็นการรวมน้ำเสียงของผู้เล่าและส่วนที่เสมือนว่าเป็นความคิดของตัวละครเอง นั่นทำให้เห็นถึงมุมมองของตัวละครที่สามารถแสดงความรู้สึกนึกคิด พรรณนาทัศนะและความคิดของตนได้อย่างอิสระ

ในส่วนของการแทรกคำที่แสดงความรู้สึกหรือคำถามขึ้นมาลอยๆก็ปรากฏในการเล่าเรื่องเช่นกัน ความรู้สึกหรือคำถามที่สร้างขึ้นมานี้ก็เพื่อให้เรื่องดูสมจริงเหมือนผู้อ่านกำลังฟังผู้เล่าเล่าเรื่องให้ฟังทำให้เรื่องที่ดำเนินอยู่ในบริบทที่เป็นอดีตกลับมาเป็นปัจจุบันผ่านคำเหล่านี้

การใช้บุรุษสรรพนามประสมก็ปรากฏในงานเช่นกัน ผู้วิจัยตีความว่าการใช้บุรุษสรรพนามประสมนั้นก็เพื่อเน้นย้ำให้ผู้อ่านทราบว่าเป็นตัวละครตัวนั้นๆ อย่างการใช้คำว่า *เฮาพระองค์* ผู้เล่าเรื่องต้องการย้ำว่า *เฮา*ในที่นี้คือ พระพุทธเจ้า ไม่ใช่*เฮา*ผู้เล่าเรื่อง หรือ*เฮา*ผู้อ่าน เพราะการใช้เฮาของผู้เล่ามีหลากหลายบริบทมาก ผู้เล่าจึงต้องการเน้นย้ำถึงผู้ที่กำลังอ้างถึง เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนหรือเข้าใจผิด

สำหรับอารมณ์ความรู้สึกร่วมระหว่างผู้เล่าเรื่องและผู้อ่านนั้นมีความน่าสนใจที่ทำให้เรื่องราวดูเป็นเรื่องใกล้ตัวกับผู้อ่านซึ่งสอดคล้องกับจุดประสงค์ของการเทศนาเรื่องนี้ด้วยภาษาอีสานที่ฟังง่าย ผู้เล่าเรื่องจึงใช้คำหรือวลีที่ให้ผู้อ่านคล้อยตามว่าตนก็เป็นส่วนหนึ่งของเรื่องนี้

Copyright by Mahidol University

บทที่ 6
สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปผลการวิเคราะห์

ในการศึกษา “กลวิธีในการเล่าเรื่องในวรรณกรรมพุทธประวัติเรื่องปฐม สมโพธิ (ฉบับภูมิปัญญาอีสาน)”นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะโครงสร้างของการเล่าเรื่อง เพื่อศึกษากลวิธีในการเล่าเรื่องในปฐมสมโพธิ เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ของโครงสร้างและกลวิธีในการเล่าเรื่องและเพื่อศึกษาบทบาทของการอ้างที่เสมือนพูดเองจริง (free indirect speech) โดยข้อมูลที่นำมาศึกษาคือข้อมูลที่ปรากฏในงานวรรณกรรมพุทธประวัติเรื่องปฐมสมโพธิฉบับอีสานนี้ซึ่งมีทั้งหมด 31 ผูก ของโครงการปริวรรตอักษรธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ปี พ.ศ. 2543 ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

6.1.1 โครงเรื่อง

โครงเรื่องของปฐมสมโพธิฉบับนี้แสดงถึงพุทธประวัติ สรรเสริญพระพุทธองค์โดยเน้นไปที่การแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา เริ่มต้นเรื่องกล่าวถึงวิวาหะมงคลของพุทธบิดาและพุทธมารดา การเสด็จลงสู่ครรภ์พระมารดา ประสูติ เสด็จออกบรรพชา ตรัสรู้ เทศนาธรรม เสด็จปรินิพพาน การแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ เหตุการณ์เหล่านี้เป็นเหตุการณ์หลักของเรื่อง ในเหตุการณ์หลักจะมีเรื่องราวต่างๆแทรกอยู่ตลอดทั้งเรื่อง

โครงสร้างของการเล่าเรื่องของแต่ละเหตุการณ์หลักตั้งแต่การกล่าวถึงพุทธบิดา พุทธมารดาจนกระทั่งถึงการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุจะมีลักษณะ 7 ประการคือ การนำเรื่อง เหตุการณ์ยั่วยุ การเพิ่มความขัดแย้ง จุดตึงเครียด การคลี่คลายปัญหา เหตุการณ์ต่อเนื่องและการสรุป

Copyright by Mahidol University

6.1.2 กลวิธีการเล่าเรื่อง

จากการวิเคราะห์การเล่าเรื่องนั้น ผู้ที่เล่าเรื่องหลักคือ พระผู้เทศน์ที่หยิบยกเรื่องราวพระพุทธประวัตินี้มาเทศนาธรรมให้ญาติโยมอีสานฟังในช่วงงานบุญทางพระพุทธศาสนา น้ำเสียงการเล่าเรื่องจึงเป็นภาษาอีสานที่ฟังง่ายกว่าการกล่าวเป็นภาษาบาลี ภาษาที่ใช้เล่าจึงเป็นภาษาที่ไม่เป็นทางการกล่าวคือมีการใช้คำลงท้ายอย่างการแสดงความรู้สึก คำถาม เป็นต้น รวมไปถึงการใช้สรรพนามที่รวมผู้ฟังกับผู้พูดอย่างคำว่า “เฮา”

ผู้เล่าเรื่องคนที่สองคือ พระอานนท์ แม้ว่าการเล่าเรื่องหลักจริงๆคือ พระผู้เทศน์แต่น้ำเสียงในการเล่าเรื่องพระพุทธประวัติที่ต้องผ่านความทรงจำ พระอานนท์ซึ่งคอยอุปัฏฐากใกล้ชิดพระพุทธองค์จึงมีบทบาทที่สำคัญในการเล่าเรื่อง เพราะแม้แต่พระกัสสปะซึ่งเป็นพระเถระผู้ใหญ่ก็มิสามารถเล่าเรื่องในอดีตของพระพุทธเจ้าได้ การให้พระอานนท์เป็นผู้เล่าเรื่องคนที่สองแทรกเข้ามานั้นทำให้เรื่องมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น เหตุผลทั้งเรื่องราวที่เกิดขึ้นมานานและเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของเรื่อง แต่เมื่อถึงเรื่องราวของพระอานนท์น้ำเสียงการเล่าเรื่องก็กลับมาที่พระผู้เทศน์เป็นผู้เล่าเพราะเรื่องราวหลักๆที่เกิดขึ้นอย่างการประสูติ การผจญมาร การตรัสรู้พระสัทธรรมของพระพุทธองค์ผ่านไปแล้วอย่างในผูกที่ 19 ซึ่งพระอานนท์เพิ่งจะมีบทบาทในทางพระพุทธศาสนาคือออกบรรพชา การเล่าเรื่องจึงไม่จำเป็นต้องมีผู้เล่าคนที่สามอีก

กลวิธีการเล่าเรื่องนี้เป็นส่วนสำคัญในการเล่าเรื่องให้มีความน่าสนใจและน่าติดตาม พระผู้เทศน์ใช้การเล่าเรื่องโดยให้ตัวละครเป็นผู้เล่าเรื่องสลับกับพระผู้เทศน์เองเพื่อเพิ่มอรรถรสของการเล่าเรื่องให้มีมากขึ้น มากกว่าน้ำเสียงการเล่าเรื่องที่ผูกขาดโดยคนคนเดียว นอกจากการเล่าเรื่องโดยที่มีผู้เล่าหลักและผู้เล่ารองแล้ว ยังมีตัวละครที่สำคัญต่างๆที่ได้แสดงบทบาทผ่านการพูด การคิด การแสดงอากัปกิริยา โดยเฉพาะการพูดและการคิดที่ทำให้เกิดการศึกษาที่เรียกว่า การอ้างที่เสมือนพูดเองจริงหรือ free indirect speech

ก่อนการศึกษารูปแบบการเล่าเรื่องแบบการอ้างที่เสมือนพูดเองจริงนี้ผู้วิจัยได้ศึกษากระบวนการของการเล่าเรื่องที่ผ่านมาจากอดีตอันไกลโพ้นย้อนหลังไปกว่าสองพันปี สถานการณ์ที่เล่าเรื่องจึงต่างจากเวลาที่เล่าเรื่องในปัจจุบันขณะ การเล่าเรื่องจิตเป็นการปรากฏของจิตสำนึกที่ผ่านการรับรู้ การกระทำ และการประเมินค่า การจินตนาการที่ผ่านมาหลายชั่วอายุคนกว่าจะเป็นภาษาที่นำมาใช้พูด ใช้บอกเล่าเรื่องราวซึ่งอยู่ในอดีต การเล่าเรื่องจึงมีเสมือนเกาะเป็นช่วงๆในระหว่างการ

Copyright by Mahidol University

เล่าเพื่อให้จิตสำนึกหรือจินตนาการได้ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมเนื้อหาของการเล่าเรื่อง การเล่าเรื่องที่ลื่นไหลต่อเนื่องสัมพันธ์กันได้นั้น หากจะแยกออกมาให้เห็นก็จะปรากฏเกาะเหล่านี้อยู่ตลอดทั้งเรื่อง ดังนั้นในระหว่างการเล่าจึงมีทั้งเรื่องราวในอดีตกับภาษาที่บ่งบอกถึงความเป็นปัจจุบันขณะด้วยโดยมิได้มีรอยต่อของการสลับบทบาทอดีตและปัจจุบันเสมอไป

ในบางครั้งมีการแทนที่ความคิดหรือคำพูดของบุคคลอื่นไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือสัตว์หรือแม้แต่นามธรรมเพื่อให้เรื่องที่เป็นทั้งความทรงจำและการจินตนาการเชื่อมโยงกันไม่ให้ขาดตอนก็เปรียบได้กับเกาะแก่งที่กั้นระหว่างการไหลของน้ำ การจำและการจินตนาการแม้ว่าจะดูไม่สอดคล้องกันแต่เมื่อผ่านกระบวนการของจิตสำนึกและนำมาถ่ายทอดในเวลาที่กำลังพูดอยู่ในปัจจุบันขณะนั้นก็มีความต่อเนื่องกันจนบางครั้งไม่เห็นรอยต่อของการเชื่อมโยงกันทั้งในเรื่องเวลาและสถานที่ที่เกิดเหตุการณ์และเวลาและสถานที่ที่กำลังเล่าเรื่อง สิ่งนี่เองที่ทำให้ผู้วิจัยต้องแยกส่วนที่เป็นความซับซ้อนนั้นออกมาให้เห็นทั้งมุมมองของจิตสำนึกภายนอกสัมพันธ์กับจิตสำนึกภายในโดยจิตสำนึกภายนอกคือ การรับรู้ การกระทำ และการประเมินค่า ส่วนจิตสำนึกภายในคือ การจำและการจินตนาการ

ในการใช้ภาษาพูดบ่อยครั้งที่เราแจ้งสิ่งที่เรารับรู้ให้กับบุคคลอื่นและภาษาที่พูดออกไปนั้นจึงผ่านกระบวนการของจิตสำนึก การพูดจึงมีการเล่าซ้ำคำพูดที่น่าสนใจแม้ว่าผู้พูดเล่าไว้ก่อนหน้านั้น การนำคำพูดมาเล่าในเวลาปัจจุบันขณะ ภาษาจึงมีทั้งภาษาภายนอกที่เป็นคำพูดและภาษาภายในที่เป็นความคิดซึ่งรอคอยการกลั่นออกมาเป็นคำพูดด้วย การนำคำพูดของคนอื่นไปบอกเล่าให้บุคคลที่สามที่สี่ฟังจึงมีทั้งคำพูดที่เรียกว่า การดัดแปลงคำพูดเดิมเป็นของคำพูดของผู้เล่าเอง(indirect speech) การยกคำพูดเดิมไปบอกทั้งหมด (direct speech) รวมถึงการอ้างที่เสมือนพูดเองจริง (free indirect speech)

6.1.3 บทบาทของการอ้างที่เสมือนพูดเองจริง

การอ้างที่เสมือนพูดเองจริงคล้ายกับการดัดแปลงคำพูดเดิมเป็นคำพูดของผู้เล่าเองทั้งในการเปลี่ยนกาลและอ้างถึงคนอื่นแต่ไม่มีอนุประโยคของการรายงาน แต่ก็ยังคงรักษาลักษณะบางอย่างของการยกคำพูดเดิมไปบอกทั้งหมดไว้ เช่นคำถาม คำแสดงความรู้สึก ข้อแตกต่างของการอ้างที่เสมือนพูดเองจริงคือไม่มีคำกล่าวนำว่า เขากล่าวว่า เขาคิดว่า เป็นต้น ดังนั้นการการยกคำพูดเดิมไปบอกทั้งหมดทำให้เนื้อความมีความน่าเชื่อถือ การดัดแปลงคำพูดเดิมเป็นคำพูดของผู้เล่าเองทำ

Copyright by Mahidol University

ให้เนื้อความกระชับ และการอ้างที่เสมือนพูดเองจริงที่ขาดอนุประโยครายงานนั้นแสดงให้เห็นถึงการกระโดดจากการเล่าเรื่องไปสู่การรายงานด้วยการผสานการยกคำพูดเดิมไปบอกทั้งหมดและการดัดแปลงคำพูดเดิมเป็นคำพูดของผู้เล่าเอง

บทบาทของการอ้างที่เสมือนพูดเองจริงนี้ทำให้เรื่องเล่ามีความสมจริง น่าเชื่อถือ อันเป็นลักษณะเฉพาะของการยกคำพูดเดิมไปบอกทั้งหมด และขณะเดียวกันยังทำให้เนื้อเรื่องมีความกระชับเพราะไม่จำเป็นต้องมีคำกล่าวนำอย่าง “พระองค์ตรัสว่า” “ พระองค์คิดว่า” แต่มีการนำเสนอความคิดหรือคำพูดของตัวละครราวกับว่ามาจากมุมมองของตัวละครเองขึ้นมาทันที ถือได้ว่าเป็นการรวบไวยากรณ์ทำให้มีความกระชับมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การใช้การอ้างที่เสมือนพูดเองจริงนี้ยังทำให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างผู้เล่าเรื่องกับผู้อ่าน เพราะมีการหลอมรวมมุมมองของผู้เล่าเรื่องและผู้อ่านผ่านความคิด ความรู้สึกของตัวละคร การอ้างที่เสมือนพูดเองจริงนี้ยังทำให้ผู้อ่านเข้าถึงความคิด ความรู้สึก ทัศนะของตัวละครที่มีต่อเหตุการณ์ต่างๆซึ่งก็ทำให้เนื้อเรื่องมีมิติมากขึ้น

6.1.4 การปรับให้เป็นท้องถิ่น

ปฐมสมโพธิถือได้ว่าเป็นวรรณคดีชั้นสูงคู่กับพุทธศาสนามาช้านานเพื่อใช้เทศน์ในวันสำคัญทางศาสนา ต้นฉบับเดิมเป็นภาษาบาลี ต่อมาผู้แต่งชาวอีสานเห็นว่าการใช้ภาษาบาลีเทศน์นั้นประชาชนทั่วไปเข้าใจยาก ผู้แต่งจึงรจนาเป็นภาษาอีสานอันเป็นภูมิปัญญาของตนโดยมีการแต่งเพิ่มเติม ลดทอนตามแต่แนวทางการเล่าของผู้แต่งเองซึ่งการเปลี่ยนการเล่าเป็นภาษาอีสานนั้นถือได้ว่าเป็นการปรับให้เป็นท้องถิ่น (localize) ดังนั้นปฐมสมโพธิฉบับภูมิปัญญาอีสานนี้จึงต่างจากฉบับภาคกลางโดยมีสำนวนการเล่าเรื่องของตนเอง

ในส่วนของตัวละครผู้เล่าเรื่องก็ได้แสดงความเป็นท้องถิ่นผ่านอากัปกิริยาของตัวละคร เช่น ตอนที่บุรุษทั้งหลายเมื่อเห็นรูปโฉมของพระนางสิริมหามายาต่างก็ตกตะลึงในความงามจนแสดงอากัปกิริยาอย่างไร้สติ เช่น ผูกที่ 1 หน้าที่ 7 “...บางคนพวมกินข้าวเห็นนางเสด็จย่าง ยกเอาคำข้าวนั้นไปจ้ำใส่หูก็มี...” อากัปกิริยาเอาคำข้าวไปจ้ำนั้นเป็นลักษณะการกินข้าวเหนียวของชาวอีสาน ดังนั้นการเล่าเรื่องปฐมสมโพธินี้จึงแสดงให้เห็นถึงความเป็นท้องถิ่นได้อย่างดี

Copyright by Mahidol University

6.2 อภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่า งานวิจัยชิ้นนี้ได้ศึกษาวรรณกรรมพุทธประวัติเรื่องปฐมสมโพธิ (ฉบับภูมิปัญญาอีสาน) ที่มีการใช้ภาษาไม่เป็นทางการสำหรับเทศนาให้ประชาชนชาวอีสานฟังเรื่องราวพระพุทธประวัติได้ง่ายขึ้น ความโดดเด่นของการศึกษาคือการเล่าเรื่องในอดีตอันไกลโพ้นผ่านจิตสำนึกทั้งภายนอกและภายในทำให้มีการแทนคำพูดและความคิดบุคคลอื่นปรากฏอยู่ในกลวิธีในการเล่าเรื่อง เครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ตามการศึกษาของวาเลซ เชฟ คือ การต่อเนื่องของการเล่าเรื่อง การแทนคำพูดและความคิดของบุคคลอื่นในสถานที่และเวลาที่แตกต่างกัน โดยมีรูปแบบภาษาที่เรียกว่า การอ้างที่เสมือนพูดเองจริง ผ่านน้ำเสียงตัวละครต่างๆ

สำหรับบทบาทของการอ้างที่เสมือนพูดเองจริงที่เป็นเครื่องมือในการเล่าเรื่องก็เพื่อให้เกิดความสมจริง ความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างผู้เล่าเรื่องกับผู้ฟังหรือผู้อ่านและทำให้เข้าถึงความคิดของตัวละครแต่ละตัวได้อย่างชัดเจนขึ้น ทั้งนี้การใช้รูปแบบภาษาที่สลับไปมาจนบางครั้งอ่านแล้วเกิดความสับสนว่าใครเป็นคนพูดเนื้อความนั้นๆ ซึ่งก็ตีความได้ว่า ผู้เล่าเรื่องต้องการให้เรื่องมีความกระชับและต่อเนื่องกันโดยใช้น้ำเสียงที่แตกต่างกันออกไป ผู้อ่านเองต้องอ่านอย่างระมัดระวังมากขึ้นเพราะบางข้อความจะไม่มีรอยต่อของการเปลี่ยนบทบาทการเล่า รวมไปถึงปัญหาของการใช้ภาษาอีสานแต่ดั้งเดิมจะมีศัพท์ที่ปัจจุบันนี้ไม่ได้ใช้แล้ว หรือมีใช้น้อยมากในการพูดสนทนาในสถานการณ์ปัจจุบัน

ในส่วนของการใช้ภาษาอีสานในการเล่าเรื่องก็ทำให้บริบทของเรื่องที่เล่ามีความเป็นท้องถิ่นมากขึ้นเปลี่ยนจากการใช้ภาษาบาลีเป็นภาษาอีสานและเปลี่ยนบริบทแบบอินเดียเป็นบริบทแบบอีสานทำให้เห็นความเป็นอีสานซึ่งเข้าถึงกลุ่มผู้ฟังที่เป็นชาวอีสานเข้าใจได้ง่ายขึ้นเพื่อซึมซับความรู้เกี่ยวกับพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าเป็นการปรับให้เป็นท้องถิ่น (localize) ซึ่งควรจะมีการศึกษาในเรื่องนี้ต่อไป

6.3 ข้อจำกัดในการวิจัย

6.3.1 ในการศึกษางานวรรณกรรมชิ้นนี้เป็นการศึกษาเรื่องราวพุทธประวัติที่เป็นภาษาอีสาน การใช้ตำราที่เป็นภาษาอีสานนั้นมีน้อยมาก ศัพท์ต่างๆที่ใช้ในเรื่องก็เป็นภาษาเก่าที่ไม่ค่อยพบการใช้ในปัจจุบัน ทำให้ต้องมีการค้นคว้าอย่างมาก เพื่อที่จะทำความเข้าใจและแปลเนื้อเรื่องเป็นภาษาไทยกลาง

Copyright by Mahidol University

6.3.2 ข้อจำกัดในการใช้ทฤษฎีของต่างประเทศและข้อมูลจากภาษาอีสานซึ่งบางครั้งไม่สามารถนำทฤษฎีมาวิเคราะห์ได้ทั้งหมดอย่างเช่น เรื่องกาล (tense) เพราะในภาษาอีสานเองไม่มีรูปแบบการเปลี่ยนกาลของกริยาอย่างในภาษาอังกฤษ แม้ว่าจะมีคำหรือวลีที่เกี่ยวกับกาลเวลาอยู่บ้าง แต่ข้อมูลที่นำมาเทียบเคียงกับทฤษฎีที่มีการผันกาล กริยานั้นจำกัดอยู่บ้างซึ่งผู้วิจัยต้องทำความเข้าใจและประยุกต์ใช้ให้เห็นเด่นชัดขึ้น

6.3.3 ข้อมูลที่นำใช้ในการศึกษาวิเคราะห์นั้นมาจากหนังสือเพียงเล่มเดียว ทำให้ผู้วิจัยไม่ทราบว่างานปฐมสมโพธิฉบับอื่นๆของอีสานเองหรือของฉบับอื่นๆ มีกลวิธีในการเล่าเรื่องเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร การศึกษาแบบเปรียบเทียบจึงไม่เกิดขึ้นจากการวิจัยชิ้นนี้

6.4 ข้อเสนอแนะ

6.4.1 ขยายขอบเขตของการศึกษาเรื่องนี้ให้กว้างขึ้นโดยศึกษางานวรรณกรรมพุทธประวัติแนวปฐมสมโพธิฉบับอื่นๆของภาคอีสานเทียบเคียงกับฉบับนี้ ยิ่งจะทำให้ผลของการศึกษาสอดคล้องกับความเป็นจริงมากยิ่งขึ้น

6.4.2 ศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมพุทธประวัติเรื่องปฐมสมโพธิฉบับภูมิปัญญาอีสานกับภาคอื่นๆในแง่กลวิธีการเล่าเรื่อง หรือรูปแบบการใช้ภาษา

6.4.3 ศึกษารูปแบบการใช้ภาษาหรือกระบวนการใช้ภาษาผ่านงานวรรณกรรมชิ้นอื่นที่อาจจะเกี่ยวข้องกับพุทธประวัติหรือเนื้อหาอื่นๆเพื่อให้ผู้อ่านเห็นกระบวนการการใช้ภาษาของผู้ประพันธ์

6.4.4 ศึกษาเปรียบเทียบปฐมสมโพธิกถาฉบับของกรมพระปรมานุชิตชิโนรสกับภาษาท้องถิ่น

6.4.5 ศึกษาการใช้การอ้างที่เสมือนพูดเองจริง การอ้างที่เสมือนพูดเองจริง ในงานวรรณกรรมหรือบทสนทนา

6.4.6 ศึกษาการปรับให้เป็นท้องถิ่น (localize) ในงานวรรณกรรมหรือเรื่องเล่าอื่นๆทั้งในแง่ภาษาศาสตร์และวรรณกรรม

Copyright by Mahidol University

กลวิธีการเล่าเรื่องในวรรณกรรมพุทธประวัติเรื่องปฐมสมโพธิ (ฉบับภูมิปัญญาอีสาน)
NARRATION STRATEGIES IN THAI ISAN VERSION OF PATHAMA SAMBODHI (LORD BUDDHA'S LIFE STORY)

กฤติมา จรรยาเพศ 4936619 LCLG/M

ศศ.ม. (ภาษาศาสตร์)

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : อิสระ ชูศรี, Ph.D., สมทรง บุรุษพัฒน์, Ph.D., ปัทมา พัฒน์พงษ์, Ph.D.

บทสรุปแบบสมบูรณ์

ความสำคัญและที่มาของหัวข้อ

ในการศึกษา "กลวิธีในการเล่าเรื่องในวรรณกรรมพุทธประวัติเรื่องปฐมสมโพธิ (ฉบับภูมิปัญญาอีสาน)"นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะโครงสร้างของการเล่าเรื่อง เพื่อศึกษากลวิธีในการเล่าเรื่องในปฐมสมโพธิ เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ของโครงสร้างและกลวิธีในการเล่าเรื่องและเพื่อศึกษาบทบาทของการอ้างที่เสมือนพูดเองจริง (free indirect speech) โดยข้อมูลที่นำมาศึกษาคือข้อมูลที่ปรากฏในงานวรรณกรรมพุทธประวัติเรื่องปฐมสมโพธิฉบับอีสานนี้ซึ่งมีทั้งหมด 31 ผูก ของโครงการปริวรรตอักษรธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ปี พ.ศ. 2543

ปฐมสมโพธิมีความสำคัญในฐานะที่เป็นหนังสือที่กล่าวถึงเรื่องราวพุทธประวัติให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายทั่วไปซึ่งผู้เขียนมีหลายสำนวนทั้งที่เป็นภาษาบาลี ภาษาไทยปัจจุบันและภาษาท้องถิ่น เพื่อเป็นการเผยแพร่เรื่องราวพุทธประวัติให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสและศรัทธา แม้ว่าเรื่องปฐมสมโพธิจะมีอยู่อย่างแพร่หลายไม่ว่าจะในคัมภีร์ใบลานทั้งในภาคอีสานและภาคอื่นๆ แต่ก็ยังมีผู้ศึกษาในสำนวนของท้องถิ่นอยู่น้อยมากซึ่งก็มีอยู่หลายสำนวน ผู้วิจัยจึงได้เลือกศึกษาฉบับของ

Copyright by Mahidol University

โครงการปริวรรตอักษรธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี พ.ศ. 2543 มาศึกษาในครั้งนี้

แม้มีการใช้ภาษาอีสานในการเล่าเรื่องซึ่งง่ายต่อคนที่ไม่เข้าใจภาษาบาลี สันสกฤต แต่จากการสำรวจพบว่ามีการใช้กลวิธีในการเล่าเรื่องที่ค่อนข้างซับซ้อนแทรกอยู่ โดยเป็นการเล่าเรื่องที่ไม่มีการใช้เครื่องหมายแสดงการจับคำพูดต่างๆซึ่งเป็นตัวบทที่นำมาศึกษา เนื่องจากวรรณกรรมสร้างขึ้นเพื่อการเทศน์ไม่ใช่เพื่อการอ่าน รวมถึงความซับซ้อนในการเล่าที่ไม่มีการเรียงลำดับเวลาอย่างสม่ำเสมอ การศึกษาอย่างเป็นระบบจึงมีความจำเป็นเพื่อให้เข้าถึงความลึกซึ้งของการดำเนินเรื่อง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์ภาษาในระดับที่สูงกว่าประโยคเพื่อทำความเข้าใจความซับซ้อนของการเชื่อมโยงข้อความ เช่น การใช้คำสรรพนามที่มีการอ้างถึงบุคคลหรือสิ่งต่างๆในประโยคที่มาข้างหน้า

นอกจากนั้นวรรณกรรมชิ้นนี้ยังมีความโดดเด่นในเรื่องของการใช้กลวิธีการเล่าเรื่องหรือเรียกตามการศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาของวาเลซ เชฟว่า free indirect speech หรือ verbatim indirect speech หมายถึงการอ้างคำพูดหรือความคิดของผู้อื่นมาเล่าเสมือนว่าพูดเองจริง (ซึ่งการอ้างคำพูดของผู้อื่นไปบอกเล่าแบบ free indirect speech หรือ verbatim indirect speech นี้มีความเด่นชัดในการเล่าเรื่องปฐมสมโพธิฉบับนี้) อีกทั้งการนำเสนอเนื้อหาที่น่าสนใจโดยสลับสับเปลี่ยนตัวเล่าเรื่องราวอันไกลห่างจากเวลาและสถานที่ที่เกิดขึ้นจริงในเวลานั้นๆ ด้วยสำนวนภาษาพูดของท้องถิ่นอีสาน นับว่าผู้เล่าเรื่องปฐมสมโพธิฉบับท้องถิ่นอีสานนี้ใช้กลวิธีการเล่าเรื่องที่โดดเด่นดังที่กล่าวมาและภาษาถิ่นเป็นที่นิยมในการเทศน์ตามวัตถุประสงค์ของวรรณกรรม นอกจากนี้วรรณกรรมเรื่องปฐมสมโพธิยังเป็นงานเขียนแบบสมัยเก่าที่ไม่มีเครื่องหมายวรรคตอนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเครื่องหมายคำพูดที่แสดงให้เห็นว่ามีการเปลี่ยนการบรรยายเป็นบทสนทนา แต่ต้องอาศัยบริบทของเรื่องในการแยกแยะเนื้อหาเพื่อความเข้าใจ

กลวิธีในการเล่าเรื่องของปฐมสมโพธิฉบับภูมิปัญญาอีสานจึงมีความน่าสนใจและแสดงให้เห็นถึงความสมจริงของการเล่าเรื่อง อีกทั้งมีความเหมาะสมในการนำมาเทศน์ในงานประเพณีที่สำคัญของชาวอีสาน แม้เรื่องราวจะเกิดขึ้นมานานนับพันปีแต่เมื่อมีการนำมาเทศน์ครั้งใดก็มีชีวิตชีวาเสมือนได้รับฟังจากตัวละครที่เป็นผู้เล่าเรื่องเอง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษางานวรรณกรรมเรื่องปฐมสมโพธิฉบับภูมิปัญญาอีสาน แล้วนำมาวิเคราะห์ว่ามีโครงสร้างและกลวิธีในการเล่าเรื่องเป็นอย่างไร เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจวิเคราะห์งานวรรณกรรมที่มีลักษณะเช่นนี้และเป็นแนวทางในการศึกษาวรรณกรรมเรื่องอื่นต่อไป

Copyright by Mahidol University

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาลักษณะโครงสร้างของการเล่าเรื่องในปฐมสมโพธิ(ฉบับภูมิปัญญาอีสาน)

1.2.2 เพื่อศึกษากลวิธีในการเล่าเรื่องในปฐมสมโพธิ(ฉบับภูมิปัญญาอีสาน)

1.2.3 เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ของโครงสร้างและกลวิธีในการเล่าเรื่องในปฐมสมโพธิ(ฉบับภูมิปัญญาอีสาน)

ทบทวนวรรณกรรม

งานวิจัยนี้ได้ทบทวนวรรณกรรมทางด้านทฤษฎีเกี่ยวกับสัมพันธสารของลองเอเคอร์ (Longacre อ้างในสมทรง 2537) ที่ได้ศึกษาการวิเคราะห์ภาษาในระดับที่สูงกว่าประโยค โดยให้ความเห็นว่าการวิเคราะห์ภาษาบางประการถ้าจำกัดเพียงแค่ระดับประโยคจะไม่สามารถอธิบายได้ นอกจากนี้ลองเอเคอร์ยังแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงสร้างของเรื่องเล่าที่ประกอบด้วย 7 โครงเรื่องคือ การนำเรื่อง เหตุการณ์ยั่วยุ การเพิ่มความขัดแย้ง จุดไคลแมกซ์ การคลี่คลายปัญหา เหตุการณ์ต่อเนื่อง และการสรุป ส่วนแนวคิดทางด้านการต่อเนื่องของสัมพันธสาร วาเลซ เชฟ (Wallace Chafe 2001) ได้ชี้ให้เห็นว่าภาษานี้มีการแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา การเคลื่อนไหวเปรียบได้กับกระแสการไหลของน้ำ การต่อเนื่องของสัมพันธสารนั้นคือการต่อเนื่องของจิตสำนึกภายนอกกับจิตสำนึกภายในที่เชื่อมโยงกันไม่ให้เนื้อเรื่องนั้นขาดตอน จิตสำนึกภายในคือ การจำและการจินตนาการเสมือนเป็นเกาะแก่งที่อยู่ในกระแสการไหลของน้ำ ส่วนจิตสำนึกภายนอกคือการรับรู้ การกระทำและการประเมินค่าที่เกี่ยวข้องกับบริบททางสิ่งแวดล้อม เมื่อจิตสำนึกภายนอกและจิตสำนึกภายในเชื่อมโยงกันก็ทำให้เกิดงานเขียนอันเป็นการใช้ภาษาเกิดขึ้น วาเลซ เชฟยังเสนอกลวิธีในการเล่าเรื่องที่เรียกว่า การอ้างที่เสมือนพูดเองจริง (free indirect speech) อันเป็นกลวิธีที่โดดเด่นในการศึกษาครั้งนี้เพื่อให้เกิดความสมจริง ความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างผู้เล่าเรื่องกับผู้ฟังหรือผู้อ่านและเข้าถึงความคิดของตัวละครได้อย่างชัดเจน

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยมีทั้งหมด 4 ส่วน 1) การเตรียมข้อมูล เอกสารที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อในการวิจัย 2) รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาปฐมสมโพธิ(ฉบับภูมิปัญญาอีสาน) 3) วิเคราะห์ผลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกลวิธีในการเล่าเรื่องซึ่งใช้การอ้างที่เสมือนพูดเองจริงเป็นกลวิธีหลัก 4) วิเคราะห์ผลที่ได้จากการวิจัยและสรุปผล

Copyright by Mahidol University

สรุปผล

1. โครงเรื่อง

โครงเรื่องของปฐมสมโพธิฉบับนี้แสดงถึงพุทธประวัติ สรรเสริญพระพุทธองค์โดยเน้นไปที่การแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา เริ่มต้นเรื่องกล่าวถึงวิวาหะมงคลของพุทธบิดาและพุทธมารดา การเสด็จลงสู่ครรภ์พระมารดา ประสูติ เสด็จออกบรรพชา ตรัสรู้ เทศนาธรรม เสด็จปรินิพพาน การแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ เหตุการณ์เหล่านี้เป็นเหตุการณ์หลักของเรื่อง ในเหตุการณ์หลักจะมีเรื่องราวต่างๆแทรกอยู่โดยมีความสัมพันธ์กันตลอดทั้งเรื่อง

โครงสร้างของการเล่าเรื่องของแต่ละเหตุการณ์หลักตั้งแต่การกล่าวถึงพุทธบิดาพุทธมารดาจนกระทั่งถึงการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุจะมีลักษณะ 7 ประการคือ การนำเรื่อง เหตุการณ์ยั่วยุ การเพิ่มความขัดแย้ง จุดไคล์แมกซ์ การคลี่คลายปัญหา เหตุการณ์ต่อเนื่องและการสรุป

2. กลวิธีการเล่าเรื่อง

จากการวิเคราะห์การเล่าเรื่องนั้น ผู้ที่เล่าเรื่องหลักคือ พระอีสานที่หยิบยกเรื่องราวพระพุทธประวัตินี้มาเทศนาธรรมให้ญาติโยมอีสานฟังในช่วงงานบุญทางพระพุทธศาสนา น้ำเสียงการเล่าเรื่องจึงเป็นภาษาอีสานที่ฟังง่ายกว่าการกล่าวเป็นภาษาบาลี ภาษาที่ใช้เล่าจึงเป็นภาษาที่ไม่เป็นทางการกล่าวคือมีการใช้คำลงท้ายอย่างการแสดงความรู้สึก คำถาม เป็นต้น รวมไปถึงการใช้สรรพนามที่รวมผู้ฟังกับผู้พูดอย่างคำว่า “เฮา”

ผู้เล่าเรื่องคนที่สองคือ พระอานนท์ แม้ว่าการเล่าเรื่องหลักจริงๆ คือ พระอีสานแต่น้ำเสียงในการเล่าเรื่องพระพุทธประวัติที่ต้องผ่านความทรงจำ พระอานนท์ซึ่งคอยอุปัฏฐากใกล้ชิดพระพุทธองค์จึงมีบทบาทที่สำคัญในการเล่าเรื่อง เพราะแม้แต่พระกัสสปะซึ่งเป็นพระเถระผู้ใหญ่ก็มิสามารถเล่าเรื่องในอดีตของพระพุทธเจ้าได้ การให้พระอานนท์เป็นผู้เล่าเรื่องคนที่สองแทรกเข้ามานั้นทำให้เรื่องมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น เหตุผลทั้งเรื่องราวที่เกิดขึ้นมานานและเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของเรื่อง แต่เมื่อถึงเรื่องราวของพระอานนท์น้ำเสียงการเล่าเรื่องก็กลับมาที่พระอีสานเป็นผู้เล่าเพราะเรื่องราวหลักๆที่เกิดขึ้นอย่างการประสูติ การผจญมาร การตรัสรู้พระสัทธรรมของพระพุทธองค์ผ่านไปแล้วอย่างในผูกที่ 19 ซึ่งพระอานนท์เพิ่งจะมีบทบาทในทางพระพุทธศาสนาคือออกบรรพชา การเล่าเรื่องจึงไม่จำเป็นต้องมีผู้เล่าคนที่สามอีก

Copyright by Mahidol University

กลวิธีการเล่าเรื่องนี้เป็นส่วนสำคัญในการเล่าเรื่องให้มีความน่าสนใจและน่าติดตาม พระอีสานใช้การเล่าเรื่องโดยให้ตัวละครเป็นผู้เล่าเรื่องสลับกับพระอีสานเองเพื่อเพิ่มอรรถรสของการเล่าเรื่องให้มีมากขึ้น มากกว่าน้ำเสียงการเล่าเรื่องที่ผูกขาดโดยคนคนเดียว นอกจากการเล่าเรื่องโดยที่มีผู้เล่าหลักและผู้เล่ารองแล้ว ยังมีตัวละครที่สำคัญต่างๆที่ได้แสดงบทบาทผ่านการพูด การคิด การแสดงอากัปกิริยา โดยเฉพาะการพูดและการคิดที่ทำให้เกิดการศึกษาที่เรียกว่า การอ้างที่เสมือนพูดเองจริงหรือ free indirect speech

ก่อนการศึกษารูปแบบการเล่าเรื่องแบบการอ้างที่เสมือนพูดเองจริงนี้ผู้วิจัยได้ศึกษากระบวนการของการเล่าเรื่องที่ผ่านมาจากอดีตอันไกลโพ้นย้อนหลังไปกว่าสองพันปี สถานการณ์ที่เล่าเรื่องจึงต่างจากเวลาที่เล่าเรื่องในปัจจุบันขณะ การเล่าเรื่องจิตเป็นการปรากฏของจิตสำนึกที่ผ่านการรับรู้ การกระทำ และการประเมินค่า การจินตนาการที่ผ่านมาหลายชั่วอายุคนกว่าจะเป็นภาษาที่นำมาใช้พูด ใช้บอกเล่าเรื่องราวซึ่งอยู่ในอดีต การเล่าเรื่องจึงมีเสมือนเกาะเป็นช่วงๆ ในระหว่างการเล่าเพื่อให้จิตสำนึกหรือจินตนาการได้ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมเนื้อหาของการเล่าเรื่อง การเล่าเรื่องที่ลื่นไหลต่อเนื่องสัมพันธ์กันได้นั้น หากจะแยกออกมาให้เห็นก็จะปรากฏเกาะเหล่านี้อยู่ตลอดทั้งเรื่อง ดังนั้นในระหว่างการเล่าจึงมีทั้งเรื่องราวในอดีตกับภาษาที่บ่งบอกถึงความเป็นปัจจุบันขณะด้วยโดยมิได้มีรอยต่อของการสลับบทบาทอดีตและปัจจุบันเสมอไป

ในบางครั้งมีการแทนที่ความคิดหรือคำพูดของบุคคลอื่นไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือสัตว์หรือแม้แต่นามธรรมเพื่อให้เรื่องที่เป็นทั้งความทรงจำและการจินตนาการเชื่อมโยงกันไม่ให้ขาดตอนก็เปรียบได้กับเกาะแก่งที่กั้นระหว่างการไหลของน้ำ การจำและการจินตนาการแม้ว่าจะดูไม่สอดคล้องกันแต่เมื่อผ่านกระบวนการของจิตสำนึกและนำมาถ่ายทอดในเวลาที่กำลังพูดอยู่ในปัจจุบันขณะนั้นก็มีความต่อเนื่องกันจนบางครั้งไม่เห็นรอยต่อของการเชื่อมโยงกันทั้งในเรื่องเวลาและสถานที่ที่เกิดเหตุการณ์และเวลาและสถานที่ที่กำลังเล่าเรื่อง สิ่งนี่เองที่ทำให้ผู้วิจัยต้องแยกส่วนที่เป็นความซับซ้อนนั้นออกมาให้เห็นทั้งมุมมองของจิตสำนึกภายนอกสัมพันธ์กับจิตสำนึกภายในโดยจิตสำนึกภายนอกคือ การรับรู้ การกระทำ และการประเมินค่า ส่วนจิตสำนึกภายในคือ การจำและการจินตนาการ

ในการใช้ภาษาพูดบ่อยครั้งที่เราแจ้งสิ่งที่เรารับรู้ให้กับบุคคลอื่นและภาษาที่พูดออกไปนั้นจึงผ่านกระบวนการของจิตสำนึก การพูดจึงมีการเล่าซ้ำคำพูดที่น่าสนใจแม้ว่าผู้พูดเล่าไว้ก่อนหน้านั้น การนำคำพูดมาเล่าในเวลาปัจจุบันขณะ ภาษาจึงมีทั้งภาษาภายนอกที่เป็นคำพูดและภาษาภายในที่เป็นความคิดซึ่งรอคอยการกลั่นออกมาเป็นคำพูดด้วย การนำคำพูดของคนอื่นไปบอกเล่าให้

Copyright by Mahidol University

บุคคลที่สามที่สี่ฟังจึงมีทั้งคำพูดที่เรียกว่า การดัดแปลงคำพูดเดิมเป็นของคำพูดของผู้เล่าเอง(indirect speech) การยกคำพูดเดิมไปบอกทั้งหมด (direct speech) รวมถึงการอ้างที่เสมือนพูดเองจริง (free indirect speech)

3. บทบาทของการอ้างที่เสมือนพูดเองจริง

การอ้างที่เสมือนพูดเองจริงคล้ายกับการดัดแปลงคำพูดเดิมเป็นคำพูดของผู้เล่าเองทั้งในการเปลี่ยนกาลและอ้างถึงคนอื่นแต่ไม่มีอนุประโยคของการรายงาน แต่ก็ยังคงรักษาลักษณะบางอย่างของการยกคำพูดเดิมไปบอกทั้งหมดไว้ เช่นคำถาม คำแสดงความรู้สึก ข้อแตกต่างของการอ้างที่เสมือนพูดเองจริงคือไม่มีคำกล่าวนำว่า เขากล่าวว่า เขาคิดว่า เป็นต้น ดังนั้นการการยกคำพูดเดิมไปบอกทั้งหมดทำให้เนื้อความมีความน่าเชื่อถือ การดัดแปลงคำพูดเดิมเป็นคำพูดของผู้เล่าเองทำให้เนื้อความกระชับ และการอ้างที่เสมือนพูดเองจริงที่ขาดอนุประโยครายงานนั้นแสดงให้เห็นถึงการกระโดดจากการเล่าเรื่องไปสู่การรายงานด้วยการผสานการยกคำพูดเดิมไปบอกทั้งหมดและการดัดแปลงคำพูดเดิมเป็นคำพูดของผู้เล่าเอง

บทบาทของการอ้างที่เสมือนพูดเองจริงนี้ทำให้เรื่องเล่ามีความสมจริง น่าเชื่อถือ อันเป็นลักษณะเฉพาะของการยกคำพูดเดิมไปบอกทั้งหมด และขณะเดียวกันยังทำให้เนื้อเรื่องมีความกระชับเพราะไม่จำเป็นต้องมีคำกล่าวนำอย่าง “พระองค์ตรัสว่า” “พระองค์คิดว่า” แต่มีการนำเสนอความคิดหรือคำพูดของตัวละครราวกับว่ามาจากมุมมองของตัวละครเองขึ้นมาทันที ถือได้ว่าเป็นการรวบไวยากรณ์ทำให้ความกระชับมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การใช้การอ้างที่เสมือนพูดเองจริงนี้ยังทำให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างผู้เล่าเรื่องกับผู้อ่าน เพราะมีการหลอมรวมมุมมองของผู้เล่าเรื่องและผู้อ่านผ่านความคิด ความรู้สึกของตัวละคร การอ้างที่เสมือนพูดเองจริงนี้ยังทำให้ผู้อ่านเข้าถึงความคิด ความรู้สึก ทัศนะของตัวละครที่มีต่อเหตุการณ์ต่างๆซึ่งก็ทำให้เนื้อเรื่องมีมิติมากขึ้น

4. การปรับให้เป็นท้องถิ่น

ปฐมสมโพธิถือได้ว่าเป็นวรรณคดีชั้นสูงคู่กับพุทธศาสนามาช้านานเพื่อใช้เทศน์ในวันสำคัญทางศาสนา ต้นฉบับเดิมเป็นภาษาบาลี ต่อมาผู้แต่งชาวอีสานเห็นว่าการใช้ภาษาบาลีเทศน์นั้นประชาชนทั่วไปเข้าใจยาก ผู้แต่งจึงรจนาเป็นภาษาอีสานอันเป็นภูมิปัญญาของตนโดยมีการแต่งเพิ่มเติม ลดทอนตามแต่แนวทางการเล่าของผู้แต่งเองซึ่งการเปลี่ยนการเล่าเป็นภาษาอีสานนั้นถือได้

Copyright by Mahidol University

ว่าเป็นการปรับให้เป็นท้องถิ่น (localize) ดังนั้นปฐมสมโพธิฉบับภูมิปัญญาอีสานนี้จึงต่างจากฉบับภาคกลางโดยมีสำนวนการเล่าเรื่องของตนเอง

อภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่า งานวิจัยชิ้นนี้ได้ศึกษาวรรณกรรมพุทธประวัติเรื่องปฐมสมโพธิ (ฉบับภูมิปัญญาอีสาน) ที่มีการใช้ภาษาไม่เป็นทางการสำหรับเทศนาให้ประชาชนชาวอีสานฟังเรื่องราวพระพุทธประวัติได้ง่ายขึ้น ความโดดเด่นของการศึกษาคือการเล่าเรื่องในอดีตอันไกลโพ้นผ่านจิตสำนึกทั้งภายนอกและภายในทำให้มีการแทนคำพูดและความคิดบุคคลอื่นปรากฏอยู่ในกลวิธีในการเล่าเรื่อง เครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ตามการศึกษาของวาเลซ เชฟ คือ การต่อเนื่องของการเล่าเรื่อง การแทนคำพูดและความคิดของบุคคลอื่นในสถานที่และเวลาที่แตกต่างกัน โดยมีรูปแบบภาษาที่เรียกว่า การอ้างที่เสมือนพูดเองจริง ผ่านน้ำเสียงตัวละครต่างๆ

สำหรับบทบาทของการอ้างที่เสมือนพูดเองจริงที่เป็นเครื่องมือในการเล่าเรื่องก็เพื่อให้เกิดความสมจริง ความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างผู้เล่าเรื่องกับผู้ฟังหรือผู้อ่านและทำให้เข้าถึงความคิดของตัวละครแต่ละตัวได้อย่างชัดเจนขึ้น ทั้งนี้การใช้รูปแบบภาษาที่สลับไปมาจนบางครั้งอ่านแล้วเกิดความสับสนว่าใครเป็นคนพูดเนื้อความนั้นๆ ซึ่งก็ตีความได้ว่า ผู้เล่าเรื่องต้องการให้เรื่องมีความกระชับและต่อเนื่องกันโดยใช้น้ำเสียงที่แตกต่างกันออกไป ผู้อ่านเองต้องอ่านอย่างระมัดระวังมากขึ้นเพราะบางข้อความจะไม่มีรอยต่อของการเปลี่ยนบทบาทการเล่า รวมไปถึงปัญหาของการใช้ภาษาอีสานแต่ดั้งเดิมจะมีศัพท์ที่ปัจจุบันนี้ไม่ได้ใช้แล้ว หรือมีใช้น้อยมากในการพูดสนทนาในสถานการณ์ปัจจุบัน

ในส่วนของการใช้ภาษาอีสานในการเล่าเรื่องก็ทำให้บริบทของเรื่องที่เล่ามีความเป็นท้องถิ่นมากขึ้นเปลี่ยนจากการใช้ภาษาบาลีเป็นภาษาอีสานและเปลี่ยนบริบทแบบอินเดียเป็นบริบทแบบอีสานทำให้เห็นความเป็นอีสานซึ่งเข้าถึงกลุ่มผู้ฟังที่เป็นชาวอีสานเข้าใจได้ง่ายขึ้นเพื่อซึมซับความรู้เกี่ยวกับพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าเป็นการปรับให้เป็นท้องถิ่น (localize) ซึ่งควรจะมีการศึกษาในเรื่องนี้ต่อไป

Copyright by Mahidol University

ข้อเสนอแนะ

1. ขยายขอบเขตของการศึกษาเรื่องนี้ให้กว้างขึ้น โดยศึกษางานวรรณกรรมพุทธประวัติแนวปฐมสมโพธิฉบับอื่นๆ ของภาคอีสานเทียบเคียงกับฉบับนี้ ยิ่งจะทำให้ผลของการศึกษาสอดคล้องกับความเป็นจริงมากยิ่งขึ้น

2. ศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมพุทธประวัติเรื่องปฐมสมโพธิฉบับภูมิ ปัญญาอีสานกับภาคอื่นๆในแง่กลวิธีการเล่าเรื่อง หรือรูปแบบการใช้ภาษา

3. ศึกษารูปแบบการใช้ภาษาหรือกระบวนการใช้ภาษาผ่านงานวรรณกรรมชิ้นอื่นที่อาจจะเกี่ยวข้องกับพุทธประวัติหรือเนื้อหาอื่นๆเพื่อให้ผู้อ่านเห็นกระบวนการการใช้ภาษาของผู้ประพันธ์

4. ศึกษาการใช้การอ้างที่เสมือนพูดเองจริง ในงานวรรณกรรมหรือบทสนทนา

Copyright by Mahidol University

NARRATION STRATEGIES IN THAI ISAN VERSION OF PATHAMA SAMBODHI (LORD BUDDHA'S LIFE STORY)

KRITTIMA JANYAPHET 4936619 LCLG/M

M.A. (LINGUISTICS)

THESIS ADVISORY COMMITTEE: ISARA CHOOSRI, Ph.D., SOMSONGE BURUSPAT, Ph.D., PATTAMA PATPONG, Ph.D.

EXTENDED SUMMARY

Significance of the study

This thesis is an attempt to analyse "Narration strategies in Lord Buddha's life story in Pathama Sambodhi (Thai Isan Version). The objectives are to study the narrative structure, to study narration strategies in Pathama Sambodhi, to study the relation between its structure and its strategies and finally to study the role of free indirect speech used in 31 chapters.

This Pathama Sambodhi is important text about the Lord Buddha's life story. It is a well-known book. Many writers have created many version in both the Pali and Thai languages and even other local languages. The purpose is to publicise the Lord Buddha's life story so that people will become more faithful to the Lord Buddha's teachings. Even though the Pathama Sambodhi has become well-known since being written down in palm leaf form in Isan and other regions, very few have studied the local versions. Therefore, the researcher decided to study the version.

Although, this version of the Pathama Sambodhi has been transliterated into Thai Isan script to make it easy for those interested who do not understand either Pali language or Sanskrit, the study found that it has a complex narration strategy, that is the narration does not use quotation mark to help the reader. This is because these stories were written as sermons, rather than for individual reading. In addition, it

Copyright by Mahidol University

includes complicated narration, jumping back and forth through time. Therefore, a systematic study is necessary in order to access the subtlety of the storytelling. Hence, it is necessary to analyse the language at a level of discourse to understand the complexity of cohesion such as the use of referential pronouns.

Furthermore, this piece of literature is outstanding in the use of narration strategy which Wallace Chafe called “free indirect speech” or “verbatim indirect speech”. This means referring to other speeches and thoughts through narration as though they were narrator’s own action. Moreover, an interesting feature is the localization of Buddha’s life story through Thai Isan language, and Thai Isan point of view and this is a special feature of this version of the Pathama Sambodhi.

Besides, Pathama Sambodhi in Thai Isan language is in an ancient form of writing which dose not use punctuation such as quotation marks even though the reader should be able to understand the content via context.

The narration strategy used in Pathama Sambodhi (Thai Isan version) reveals its realistic narration. It is suitable for use in chanting of any important ritual in Thai Isan. Although, the Buddha’s story has been told for more than two thousand years ago, when it is narrated, it seems to come alive as if the audience were listening to the story being told by the person who was actually Buddha’s contemporary. For that reason, the researcher is keen to study Pathama Sambodhi (Thai Isan version), to analyse its structure and narration strategy. This will be useful for whoever is interested in the subject. Finally, it may encourage others to study such literature further.

Objective of the study

To study the structure of narrative in the Pathama Sambodhi (Thai Isan version), and to study the narration strategies used in Pathama Sambodhi, including the relation between its structure and its narration strategies.

Literature review

In this research, there are two frameworks. Longacre (cited in Somsonge, 1994) discussed discourse analysis. He studied language used in discourse at a higher level than the sentence. He also offered the opinion that if we analyse language at just

Copyright by Mahidol University

the sentence level, it is limited and does not explain some points. Besides, Longacre suggests that there are 7 structures in narrative, namely exposition, inciting moment, developing conflict/tension, climax, denouement, final suspense and conclusion. With regards to the information flow of consciousness and language, Wallace Chafe (2001) said that language always changes. The movement of language seems like flowing water. In terms of consciousness, the narration is the relation between environment and consciousness and can be summarized in terms of perceiving, acting and evaluating. Moreover, the process of imagining might be present in such a consciousness for many generations from the past to the present narrator. Wallace Chafe (2001:204) said that extroverted consciousness is continuous while introverted consciousness is island-like, imagining and remembering. This island-like feature can cement the story to be continuous and complete. Thus, within the narration language there is the story of the past and the present mixed together.

Sometimes, the distal language is produced by someone else. In the case of this Pathama Sombodhi version, thoughts and dialogue of human characters, animals or even abstract things are produced by the monk. The process of remembering and imagining is island-like in that they produce on experiential island, disconnected from their surroundings. So, the remembering and the imagining are not in harmony and the process of consciousness which makes them unique and continuous. In this case, the researcher has to reveal that complication and show how extroverted consciousness has the quality of continuity (perceptions, actions and evaluations)- the metaphor of a stream of consciousness relates to “introverted consciousness-remembering and imagining isolated parts of experience whose antecedents is inaccessible.”

Research Methodology

The methodology of this research comprised 4 main parts. 1) data preparation by way of a documentary survey of previous these and research related to the research topic. 2) data collection from the Pathama Sambodhi (Thai Isan version) 3) Analysis of the data by collecting information about narration strategies which use free indirect speech as the main strategy. Finally 4) the results were analysed to form the conclusion.

Copyright by Mahidol University

Conclusion

1. Structure

The structure of the Pathama Sambodhi presents the Lord Buddha's story as a tribute to him and to emphasize his supernatural power in order to promote faith in Buddhism. The story starts with the marriage of Lord Buddha's father and mother, his conception and birth. After that, it tells of his monkhood and eventual enlightenment. Following that he taught the dharma and attained nirvana at death. The last one relates the distribution the Lord Buddha's relics. These events are the major events of the story, however, within them there are related interesting sub-plots providing details to the story. In each structure there are 7 steps: exposition, inciting moment, developing conflict/tension, climax, denouement, final suspense and conclusion.

2. Narration strategy

The result of the narration analysis discloses 2 narrators, one is the monk who teaches the Lord Buddha's story to Thai Isan people during religious rituals. So, the language used is Thai Isan because it is easier to understand than Pali. However, it is an informal language and there are expressions and questions as well as the use of the pronoun /haw/ (I,we)

The second narrator is Venerable Ananda. Even though the major narrator is the monk, some parts of the narration of the Lord Buddha's story is based on accounts during the Lord Buddha's time. The voice of Venerable Ananda, who was Buddha's closest associate, plays an important role in this narration. Because the other monks were unable to narrate the whole story of the Buddha exactly, Ananda, the second narrator, covers for them. When he does so, the story seems more genuine. However, after chapter 19, the voice of narrator returns that of the local monk because Venerable Ananda has reverted to a character in the story.

This narration strategy is an important part of making the story interesting and convincing to the listener. The local monk narrates the story in the beginning and then changes to another voice in order to enrich the story so as to make it more interesting than it would be with only one voice. Besides, the important characters play their roles through their speeches, their thoughts, their actions. Also, some of the

Copyright by Mahidol University

indirect speech has a quality that sets it apart from indirect speech of the ordinary kind. It has been called, in English, free indirect speech.

Before focusing on free indirect speech, the researcher studied the narrative structure of the story that took place more than 2,000 years ago. Thus, the temporal setting of the story is, the time of the Buddha is so far from the time of the telling. The local monk, as a narrator, learned of what was in another consciousness through other language produced by another person at another place and time (Wallace Chafe, 2001:200) Free indirect speech combines the quality of direct speech and indirect speech.

In case of the use of spoken language, we often inform a wealth of detail to the listener. That spoken language is in the process of consciousness. The repeat of speech is interesting because the narrator repeats the past with present language. Thus, language contains extroverted spoken language, access to a wealth of detail and introvert language, that is, thought language. We also have direct speech, indirect speech and free indirect speech to inform the listener.

3. The role of free indirect speech

Free indirect speech is similar to indirect speech both in the changing tense and participant reference, but there are no sub-sentences in reported speech. It retains some features of direct speech such as questions and expressions. Free indirect speech is different from indirect speech because it has no reference sentence like “he said that” “he told...that” etc. So, free indirect speech is a mixture of direct speech and indirect speech to make the story more convincing, simple and concise.

The role of free indirect speech as a strategy of narration is to make the story more authentic. However, the discourses are concise and easy to follow because they do not need lead-in phases such as “phra ong said that” “phra ong thought that...” as required in reported speech. So the discourses present thoughts and (the venerable) speech acts directly. Besides, the use of free indirect speech created empathy between the narrator and the readers, and to reach out characters’ thoughts and their sentiments. They provide the story more depth and dimensions.

Copyright by Mahidol University

4. Localization

The Pathama Sambodhi is an outstanding ancient Buddhist literature used for sermons on example important religious occasions. The original was in the Pali language but the Isan writers knew Pali was not effective for teaching in Isan because it was difficult to understand. They rewrote the Pali text into Thai and adapted the story by adding and reducing some parts. They changed narration into Thai Isan and somewhat localized it to fit with the cultural context. So this version of the Pathama Sambodhi contains variations from the central –Thai version.

Discussion

From the study it was found that this Pathama Sambodhi (Thai Isan version) uses informal language to teach Thai Isan people, helping them understand the Lord Buddha's life story easier. The outstanding feature found in this study is the narration of the past (Buddha's period) by access the process of the extroverted consciousness and introverted consciousness. It also represents other speeches and thoughts in the narration strategy-the feature of free indirect speech. The analysis of the narration strategies founded that they conform with those described in Wallace Chafe's study, that is, the flow of narration and the representing other speeches and thoughts from different space and time. It has been called free indirect speech via voice of characters.

Free indirect speech is an important strategy for creating authenticity, establishing empathy between the narrators and the readers, and conveying character's thoughts and feelings. However, the shift of speeches by characters may confuse readers sometime without explicit quotation markings. Therefore, readers must carefully look for other signs of change such as the changing of third person to first person and the use of the verbal verbs. In the part on the use of Thai Isan language in the narration the Buddha's life story, clearly the context has become more localized. The change from Pali language to Thai Isan language has resulted in the Indian context becoming more Isan so that Thai Isan people are able to understand the Buddha's story easier, and they can better appreciate his teachings because the local context is familiar. This is a topic that should be studied further.

Copyright by Mahidol University

Recommendations

There following are some topics that of interest for further studies about Pathama Sambodhi (Thai Isan version):

1. To expand the study of the Buddha's life story to other versions and compare them with the Thai Isan version.

2. To compare this Thai Isan version with other versions with respect to narration strategies or the use of language featured in literary works.

3. To study the use of language or the language usage in other literary works which center on the Buddha's life story or other subjects to identify such processes used by writers to attract readers

4. To study the use of free indirect speech in literature or in conversation.

Copyright by Mahidol University

บรรณานุกรม

จรรยา คงเจริญ.การศึกษาเรื่องปฐมสมโพธิฉบับท้องถิ่นอีสานจาต้นฉบับวัดใหม่ทองสว่าง จังหวัดอุบลราชธานี **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2532.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. **ลักษณะวรรณกรรมอีสาน**.กาฬสินธุ์: จินตภัณฑ์การพิมพ์, 2522.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. **วรรณกรรมท้องถิ่น กรณีอีสานล้านช้าง.**มหาวิทยาลัย.มหาสารคาม.

ธวัช ปุณโณทก. **วรรณกรรมอีสาน.**กรุงเทพฯ:พีระพัธนา, 2522.

นววรรณ พันธุเมธา. **ไวยากรณ์ไทย**.กรุงเทพฯ:รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2527.

นิกิจ พลายชุม. วิเคราะห์วรรณกรรมของพุทธทาสภิกขุ **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2523.

ปรมานุชิตชิโนรส, กรมสมเด็จพระ. **พระปฐมสมโพธิกถา.**กรุงเทพฯ: กรมศาสนา, 2523.

ปรีชา พิณทอง. **สารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ.** อุบลฯ: ศิริธรรม,2532.

พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์, ผศ.(สมาน กลฺยาณธมฺโม).**พุทธประวัติตามแนวปฐมสมโพธิ.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552.

พระมหาอิศเรศ โรจนสิริ (ดิษฐประเสริฐ).การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาภาษาเรื่องอนัตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549.

พระศรีวรเวที(บรรณาธิการ). **ปฐมสมโพธิ (ฉบับภูมิปัญญาอีสาน).**อุบลฯ:โครงการปริวรรตอักษรธรรม มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, 2544.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย.** กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2545.

ล้อม เพ็งแก้ว. **คู่มือศึกษาวรรณคดี เรื่องพุทธประวัติ**.เพชรบุรี:โครงการเอกสารตำรา คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูเพชรบุรี,2523.

ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา.**วรรณคดีพุทธศาสนาพากย์ไทย.** คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

สนิท ตั้งทวี. วรรณคดีและวรรณกรรมศาสนา.กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2527.

Copyright by Mahidol University

สมทรง บุรุษพัฒน์. **วจนะวิเคราะห์: การวิเคราะห์ภาษาระดับข้อความ DISCOURSE ANALYSIS.** กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, 2537.

สมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว). **ปฐมสมโพธิ.** กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2550.

เสมอ บุญมา. **อัตถาธิบายและวิเคราะห์ศัพท์ในปฐมสมโพธิกถา.** กรุงเทพฯ: หมวดวิชาตันติภาษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536.

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. **ภาษาในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. **ภาษาศาสตร์สังคม.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

Chafe, W. **Discourse,Consciousness, and Time: The Flow and Displacement of Conscious Experience in Speaking and Writing.** Chicago and London: The University of Chicago Press, 1994.

Chafe, W. The Analysis of Discourse Flow. In Deborah Schiffrin, Deborah Tannen, and Heidi E. Hamilton (eds.), **The Handbook of Discourse Analysis,** 673-687. Oxford: Blackwell, 2001.

Chapman, R. **Linguistics and Literature: An introduction to literary stylistics.** London: Edward Arnold, 1973.

Culler,J. **Literary Theory**. Oxford: Oxford University Press, 2000.

Fludernik,M. **The Fictions of Language and the Languages of Fiction.** London and New York: Routledge, 1993.

Hawkes, T. (General Editor). **Language and Style**. London: Methuen & Co Ltd, 1978.

Mackin, R. and Strevens, P. **Language and Language Learning: Linguistics and Style.** London: Oxford University Press, 1971.

Scott,W. **Five Approaches of Literary Criticism.** New York: Collier Books, 1962.

Semino, E. and Culpeper, J. **Cognitive Stylistics: Language and cognition in text analysis.** Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2002.

Stiver,D.R. **The Philosophy of Religious Language: Sign, Symbol, and Story.** Cambridge Massachusetts: Blackwell, 1996.

Widdowson,G.H. **Applied Linguistics and Language Study.** London: Longman, 1975.

Copyright by Mahidol University

ภาคผนวก

Copyright by Mahidol University

ภาคผนวก ก
เนื้อเรื่องย่อ ผูก 1-31

ผูก 1

กษัตริย์สีหานุราชเจ้าผู้ครองเมืองกบิลพัสดุ์ทรงเห็นว่าพระสิริสุทโทเจริญวัยพอที่จะปกครองเมืองแทนพระองค์ได้ พระองค์จึง ทรงให้พราหมณ์ 8 คนผู้มีความชำนาญในการทายลักษณะดีร้ายให้เสาะแสวงหาสตรีที่มีลักษณะพร้อม 64 ประการ พราหมณ์ทั้งหลายได้เที่ยวหาสตรีที่ดีพร้อมจนกระทั่งพบพระนางสิริมหามายาพระนางปรารถนาจะได้เป็นพระมารดาของพระพุทธเจ้าหลายชาติซึ่งเป็นผู้ที่ความดีเป็นที่ยิ่ง พราหมณ์ทั้งหลายจึงได้กราบทูลสู่ขอเพื่ออภิเษกสมรส ฝ่ายพระยาชนะปัตติราชได้ฟังพราหมณ์กล่าวดังนั้นจึงทรงสอบถามถึงทศพิธราชธรรมของพระเจ้าสิริสุทโท เมื่อพระยาชนะปัตติราชทราบถึงทศพิธราชธรรมที่พราหมณ์กล่าวอย่างไม่ผิดจารีตแต่โบราณจึงไม่ขัดข้องและได้ยกพระนางสิริมหามายาตามคำกล่าวขอ ครั้นเมื่อคณะพราหมณ์ที่เดินทางค้นหาสตรีที่เพียบพร้อมเดินทางใกล้จะมาถึงเมือง เจ้าสีหานุราชได้ฝันถึงปราสาทแก้วผุดจากแผ่นดิน ยอดปราสาทสูงเทียมฟ้า กว้างใหญ่ไพศาล

ผูก 2

เจ้าสีหานุราชฝันว่ามีบุรุษนั่งอยู่บนรัตนะแก้วคนล้อมเป็นหมื่น ฝันถึงมหาสมุทรใหญ่ลึกและกว้างมิมีประมาณ ครั้นเมื่อตื่นขึ้นพระก็ทรงเล่าความฝันให้พราหมณ์ได้พิจารณา จากความฝันทำให้ทราบว่าสตรีที่พบนั่นคือมารดาพระพุทธเจ้าผู้ซึ่งมีความดีมิมีใครเปรียบส่วนพราหมณ์ซึ่งเดินทางไปติดต่อได้พบกับยอดสตรีอันมีลักษณะดี 64 ประการ นามว่าสิริมหามายา ส่วนเมืองที่พระยาชนะปัตติราชปกครองนั้นก็มีปราสาทกว้างขวางงดงามคู่ควรกันดี เมื่อสองกษัตริย์พบกันจึงได้ตกลงกำหนดวันอภิเษกสมรสและได้จัดพิธีอภิเษกสมรสอย่างยิ่งใหญ่ ภายหลังอภิเษกสมรสแล้วทั้งสองพระองค์ก็ได้เสวยขึ้นครองราชย์แห่งเมืองกบิลพัสดุ์

ผูก 3

กล่าวถึงพระพุทธเจ้าทรงปฏิสนธิจากสวรรค์สู่โลกมนุษย์ ก่อนที่พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันจะลงมาปฏิสนธิเกิดความโกลาหล 5 อย่าง ดังที่เทวดาประกาศก้องไปทั่วโลกมนุษย์ว่า มนุษย์โลกอย่าได้ประมาทให้รีบทำบุญกุศลไว้เพราะจะเกิดไฟบรรลัยกัลป์ไหม้ให้เป็นผุยผงโกลาหลอย่าง

Copyright by Mahidol University

ที่สองคือ ท้าวมหาพรหมประกาศก้องทั่วสวรรค์ชั้นฟ้าว่าจะมีผู้มีบุญมาเกิดเป็นเจ้าแห่งปวงเทวาให้เทวดาทั้งหลายเร่งทำบุญอย่าได้ขาด โกลาหลที่สามคือ ท้าวสุททะวาดท้าวมหาพรหมประกาศว่าอีก 12 ปี สมเด็จพระพุทธเจ้าจะลงมาโปรดสัตว์ขอให้ชาวโลกอย่าได้ประมาทรวมทั้งตั้งใจต่อคุณแห่งพระพุทธเจ้านั้น โกลาหลที่สี่ เทพยุคาได้ประกาศให้รู้ทั่วกันว่าผู้มีอำนาจกว้างจะลงมาเกิดขอให้เร่งทำบุญเพื่อพบปะผู้ประเสริฐคือสาวกแห่งพระพุทธเจ้า โกลาหลที่คือ ท้าวมหาพรหมประกาศก้องว่าเราทุกคนล้วนต้องเผชิญกับความตายไม่มีใครหลีกพ้นไปได้ อันเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ เวทนาเมื่อเกิดแล้วก็มีโรคภัยมาเบียดเบียน เกิดความชรา มีตัณหาเป็นบ่วงผูกใจไว้ คราวเมื่อพระองค์ประสูติแล้ว เราท่านทั้งหลายจะได้พึ่งพิงให้รู้หนทางพ้นทุกข์ ดังนั้นผู้ใดปรารถนาได้พบพระพุทธเจ้าจึงควรทำบุญกุศลไว้ให้มาก ครั้นเมื่อพุทธองค์พิจารณาภูมิประเทศที่เหมาะสมแล้วจึงเห็นว่าชมพูทวีปในตระกูลกษัตริย์นั้นเหมาะสมและพุทธมารดาคือพระนางสิริมหามายาผู้ทำบุญรักษาศีลมิได้ขาด พระนางปรารถนาเป็นมารดาพระพุทธเจ้ามาหลายชาติ ฝ่ายพระนางสิริมหามายานิมิตถึงสิ่งต่างๆ เมื่อพราหมณ์พิจารณาดูแล้วต่างก็ทำนายว่าพระนางกำลังจะมีโชค พระโพธิสัตว์ผู้ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้ากำลังจะลงมาปฏิสนธิ นับแต่พระโพธิสัตว์ลงมาปฏิสนธิในพระครรภ์มารดา ความอัศจรรย์ก็บังเกิดหลายสิ่ง

ผูก 4

เมื่อพระนางทรงพระครรภ์ พระมารดาก็รักษาศีลมิได้ขาด ท้าวโลกบาลทั้ง 4 ต่างพากันคุ้มครองรักษาผลัดเปลี่ยนกันเฝ้าพระนาง พระนางจึงมิได้มีความทุกข์ร้อนประการใดเป็นเพราะบารมีแห่งพระอินทร์รวมทั้งอำนาจแห่งพระพุทธเจ้า ครั้นพระครรภ์ถ้วนกำหนดสิบเดือนแล้ว พระนางปรารถนาจะเสด็จกลับไปเมืองของตน จึงกราบทูลขอพระราชานุญาตจากพระสวามี เมื่อได้รับพระราชานุญาตแล้ว พระนางจึงเสด็จออกจากพระนครพร้อมทั้งบริวาร เมื่อเดินทางได้สามวัน เข้าเขตพระลานกว้างใหญ่สถานที่ร่มรื่น ขณะที่พระนางชมราชอุทยานอยู่นั้น พระนางเกิดอาการปวดพระครรภ์ จึงปรารถนาจับกิ่งสาละ ยอดไม้ได้โน้มกิ่งให้พระนางได้จับ ณ ที่นี้พระโพธิสัตว์ได้ประสูติ ฝ่ายท้าวมหาพรหมรวมทั้งเหล่าเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายต่างมาชุมนุมยินดีพร้อมทั้งล้อมรักษาพระองค์ทั่วทั้งบริเวณ เมื่อพระยาสิริสุทโททรงทราบข่าวก็รีบจัดไพร่พลมารับเสด็จ พระราชโอรสผู้ประกอบด้วยมหาปุริสลักษณะและมีบุญญาธิการเพราะผลบุญที่ทรงสร้างมาตลอดทุกชาติ

ผูก 5

พราหมณ์นักปราชญ์ได้เห็นพระลักษณะของพระราชกุมารอันมีลักษณะผิดจากทารกทั่วไปเป็นลักษณะของผู้ประเสริฐ จึงทราบว่าพระราชกุมารมีลักษณะตามตำรามหาบุรุษ เหล่า

Copyright by Mahidol University

พราหมณ์ทั้ง 7 ต่างพากันทำนายพระราชกุมารเป็น 2 นัยโดยยกนิ้วสองนิ้ว เมื่อพระราชกุมารเจริญวัยขึ้นถ้าอยู่ครองเพศฆราวาสจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่ ถ้าออกบวชจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าที่โลกร่ำลือ มีเพียงพระโกณฑัญญะเพียงผู้เดียวที่ทำนายว่า พระราชกุมารจะออกบวชเป็นพระพุทธเจ้าอย่างแน่นอน พระเจ้าสุทโธทนะจึงทรงจัดพระพี่เลี้ยงนางนมให้คอยดูแลบริบาลพระราชโอรสอย่างดี ต่อมาวันหนึ่งถึงวันจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระเจ้าสุทโธทนะเสด็จสู่สถานที่มณฑลพิธีแรกนาขวัญ โปรดให้เชิญพระราชกุมารเสด็จไปด้วย โดยให้ประทับอยู่ภายใต้ร่มต้นหว้าใหญ่ พอพิธีแรกนาขวัญเริ่มพวกพี่เลี้ยงต่างพากันไปดูแรกนาขวัญกันหมด เมื่อพระบรมโพธิสัตว์ราชกุมารเสด็จประทับอยู่เพียงลำพัง เกิดความสงบนั่งสมาธิจนกระทั่งบรรลุปฐมฌาน แม้ว่าเป็นเวลาบ่ายแต่เงาไม้ต้นหว้านั้นยังคงอยู่ที่เดิมมิได้เอนตามแสงตะวันเป็นที่น่าอัศจรรย์นัก พวกพี่เลี้ยงจึงนำความกราบบังคมทูลให้ท้าวสุทโธทนะรีบเสด็จมา เมื่อทอดพระเนตรเห็นดังนั้นจึงถวายอัญชลีกราบพระโอรสแล้วรับสั่งให้เสด็จกลับสู่พระนคร พระสุทโธทนะทรงมิปรารถนาให้ราชโอรสออกบวชแต่ปรารถนาให้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิเป็นผู้ยิ่งใหญ่ ดังนั้นพระองค์จึงมีพระบัญชาให้ย้าย คนแก่ คนเจ็บ ออกนอกเมือง เมื่อพระราชกุมารเจริญวัยพระองค์ทรงเห็นสระที่ขุดไว้งดงามเป็นที่สำราญพระทัยร่วมกับพระสหายวัยเดียวกัน จิตใจของพระองค์นั้นจึงมิได้เกี่ยวข้องกับการออกบวช ครั้นเมื่อพระบรมโพธิสัตว์มีพระชนมายุ 16 พรรษา พระราชบิดาจึงรับสั่งให้ช่างมาสร้างปราสาท 3 หลัง 3 ฤดู ซึ่งภายในเหมาะสมกับแต่ละฤดูกาล เมื่อปราสาทเสร็จเรียบร้อยแล้วพระองค์ยังไม่สามารถประกอบพิธีราชาภิเษกได้จนกว่าจะแสดงศิลปวิทยาให้กษัตริย์ศากยะทั้งหลายได้ชมก่อน หลังจากนั้นราชกุมารก็ได้แสดงศิลปวิทยาให้ประยูรญาติทั้งหลายได้ชมกัน เมื่อกษัตริย์ทั้งหลายได้ทอดพระเนตรเห็นศิลปวิทยาของเจ้าชายต่างก็ยินยอมพร้อมใจมอบราชธิดากว่า 6 หมื่นพระองค์ แต่ผู้ที่เหมาะสมคู่ควรกับเจ้าชายคือ พระนางพิมพา

ผูก 6

พระนางพิมพาตระหนักดีว่าถ้าได้เป็นคู่บารมีเจ้าชายแล้วความทุกข์อันเกิดจากความพลัดพรากย่อมเกิดขึ้นเหมือนดังในอดีตที่ผ่านมา พระนางจึงได้คิดคั่งแค้นอยู่ในใจ ภายหลังต่อมาเจ้าชายและพระนางพิมพาก็ได้เสวยสุขอยู่ในปราสาท 3 ฤดู โดยมีบริวารคอยรับใช้ขับกล่อมดนตรีตลอดเวลาเพื่อให้พระมหาบุรุษสนุกในกามโลกีย์จนมิปรารถนาการออกบรรพชา เมื่ออยู่เพศฆราวาส เจ้าชายสิทธัตถะมิได้ประสบสิ่งที่ทำให้พระองค์ขุ่นหมองพระทัย จวบจนพระองค์ปรารถนาจะเสด็จประพาสป่าอุทยานจนกระทั่งพระองค์ประสบกับสิ่งที่มิเคยทราบมาก่อน เรียกว่าเทวทูต 4 นั่นคือ คนชรา เกศาหงอกขาวซึ่งนายสารถีให้ความเห็นว่า ใครๆก็ไม่อาจหลีกหนีความเฒ่าชราไปได้ วันต่อมาพระมหาบุรุษได้ทอดพระเนตรเห็นคนเจ็บ ครั้งที่สามได้ทอดพระเนตรเห็นคน

Copyright by Mahidol University

ตาย พระองค์เห็นดังนั้นจึงเกิดความสลดพระทัยว่าตนยังประมาทเพลิดเพลินในกามสมบัติที่เสวยอยู่ ในวันที่สี่พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นสมณะนุ่งผ้ากาสาวพัสตร์ประกอบด้วยกิริยาน่าเลื่อมใส พระองค์จึงเกิดความปีติขึ้นในพระทัยปรารถนาการบรรพชามากยิ่งขึ้น ขณะนั้นพระมหาบุรุษก็ได้ทราบข่าวการประสูติของพระราชโอรสจึงออกพระโอษฐ์ว่า ราหุล หมายถึงบ่วงพันธนาการได้เกิดขึ้นแล้ว ขณะที่เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จกลับพระนครนั้น พระนางกีสามโคตมีได้ทอดพระเนตรเห็นพระมหาบุรุษก็มีใจรักใคร่ขึ้นมาทันทีพร้อมตรัสชมพระรูปโฉมของพระองค์ด้วยน้ำเสียงอันไพเราะว่า ผู้ใดที่ได้เป็นพระราชบิดา มารดานั้นดับเสียได้ซึ่งทุกข์ในหฤทัย ถ้าพระองค์เป็นพระสวามีของนางใด นารีนั้นก็ดับทุกข์ได้ เจ้าชายได้สดับดังนั้นจึงพอพระทัยในคำตรัส ความดับของพระนางพระองค์จึงมอบสร้อยพระศออันเป็นสิ่งมีค่าแก่พระนางเพื่อตอบแทนที่แนะความดับทุกข์ให้ ฝ่ายพระนางคิดในใจว่าเจ้าชายทรงเกิดความเสน่ห์หาในตนจึงปีติโสมนัสยิ่ง ฝ่ายพระสุทโธทนะทรงทราบว่าพระมหาบุรุษเสด็จออกไปประพาสอุทยานเห็นคนเจ็บ คนแก่ คนตายและสมณะ จึงทรงเกรงว่าเจ้าชายจะเสด็จออกบรรพชา พระราชบิดาจึงทรงรับสั่งให้นางสนมฟ้อนรำประโคมดนตรีเพื่อให้พระมหาบุรุษยินดีในกามคุณ หากแต่ในพระหฤทัยของพระองค์นั้นปราศจากความอาลัยในกามคุณทั้ง 5 นั้นแล้ว

ผูก 7

ฝ่ายนางสนมเมื่อเห็นพระมหาบุรุษบรรทมแล้วจึงพากันเอนกายหลับใหลไปด้วยความอ่อนเพลีย พระบรมโพธิสัตว์ทรงตื่นขึ้นในยามดึกและทอดพระเนตรเห็นอาการอันวิปริตของเหล่านางสนมที่นอนหลับใหลเกลื่อนกลาดภายในปราสาทด้วยอาการต่างๆ บ้างก็นอนกรน บ้างก็นอนกัดฟัน บ้างก็นอนอ้าปาก บ้างนอนผ้าหลุดลุ่ย บ้างก็นอนละเมอเพ้อฝัน ประหนึ่งดังซากศพในป่าช้า ในเวลานั้นพระองค์จึงทรงสังเวชใจและตัดสินพระทัยให้นายฉันนะเตรียมม้าออกสู่มหาภิเนษกรมณ์ เมื่อนายฉันนะเตรียมม้ากัณฐกะเรียบร้อยแล้ว พระองค์จึงได้เสด็จไปยังห้องบรรทมของพระนางพิมพาด้วยประสงค์จะทอดพระเนตรราหุลราชโอรส แต่ทรงเกรงว่าพระนางพิมพาจะทรงตื่นจากบรรทม พระองค์จึงทรงตัดสินพระทัยเสด็จลงจากปราสาทซึ่งมีม้ากัณฐกะและนายฉันนะตามเสด็จออกจากพระนคร โดยมีเทพบันดาลเปิดประตูเมืองให้เสด็จออกไปโดยสวัสดี ขณะนั้นพญามารเห็นพระบรมโพธิสัตว์เสด็จออกบรรพชา จึงเหาะแสดงประหนึ่งว่าหวังดีชี้แนะให้พระองค์ทรงกลับไปเสวยกามคุณเป็นจักรพรรดิดีกว่า ฝ่ายพระบรมโพธิสัตว์นั้นมิทรงปรารถนาในมหาสมบัตินั้นแล้ว หากแต่ทรงตั้งพระทัยที่จะเสด็จออกบวช พญามารเมื่อได้ยินดังนั้นก็คิดจองเวรต่อไป เมื่อพญามารหลีกหนีไปแล้ว พระองค์ทรงตั้งปฏิญาณว่า ตราบใดที่ยังมิได้บรรลุพระสัพพัญญุตญาณ จิตยังประกอบด้วยราคะ โทสะ โมหะและสรรพกิเลสอยู่จะไม่ขอกลับเมืองกบิลพัสดุ์ เมื่อพระองค์เสด็จ

Copyright by Mahidol University

ไปเข้าเขตแดนแห่งพระนคร 3 แห่ง ทรงข้ามแม่น้ำอโนมานทีได้อย่างปลอดภัยและเปลื้องเครื่องประดับให้นายฉันนะนำกลับพระนคร พระองค์ทรงเห็นอีกว่า พระเกศานี้ไม่เหมาะกับสมณเพศจึงทรงตัดออกด้วยพระขรรค์พร้อมทั้งทรงอธิษฐานว่าหากพระองค์จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าขอให้มวยพระเกศาจงลอยอยู่ในอากาศอย่าตกลงพื้น หากมิได้ตรัสรู้ขอให้ตกลงพื้นพสุธา ปรากฏว่าพระเกศาลอยอยู่ในอากาศ พระอินทราเห็นดังนั้นจึงนำฝ้ายอบแก้วมารองรับเอาไปบรรจุในพระจุฬามณีเจดีย์หรือ ธาตุเกศแก้ว ณ ดาวดึงเทวโลก ขณะนั้นท้าวมหาพรหม พระสหายในครั้งสมัยพระพุทธเจ้ากัสสปะได้เครื่องอัฐบริขาร 8 อย่างมาถวายพระโพธิสัตว์ พระองค์จึงทรงอธิษฐานให้ผ้าลอยขึ้นหากจะได้เป็นพระพุทธเจ้า ผ้าก็ลอยขึ้น จึงทรงมอบพระภูษานั้นกลับพระนครเพื่อแจ้งข่าวพระราชบิดาและประยูรญาติ ขณะที่จูงม้ากัณฐกะมาตามทางม้านั้นกลับหัวใจแตกสลายตายตรงนั้น นายฉันนะจึงเดินทางกลับพระนครเพียงผู้เดียวด้วยความอาลัยยิ่ง ในพระนครนั้นเกิดโกลาหลต่างคนต่างถามหาพระมหาบุรุษที่เสด็จออกจากเมืองไป ฝ่ายพระบิดาพระมารดาทรงเสียพระทัยที่พระองค์เสด็จออกไปโดยมิได้สั่งลา ส่วนพระนางพิมพาเมื่อทรงทราบข่าว พระนางก็ทรงร่ำไห้พร่ำบ่นถึงกรรมของตน

ผูก 8

พระนางพิมพาทรงอาลัยเศร้าโศกพร้อมพ่ำถึงกรรมของตนที่พระสวามีหนีจากไปโดยไม่ทรงกล่าวลา ความเศร้าโศกบรรเทาลงเมื่อนายฉันนะกลับถึงพระนครพร้อมกับห่อผ้าเครื่องสังวาลย์พร้อมทั้งเครื่องประดับม้าพร้อมรีบเข้าเฝ้ากราบทูลพระเจ้าสุทโธทนะและประยูรญาติตามความเป็นจริง ฝ่ายพระโพธิสัตว์เมื่อส่งนายฉันนะกลับพระนครแล้ว พระองค์ทรงรู้สึกเปล่าเปลี่ยวบริเวณที่พระองค์ประทับอยู่นั้นมีป่ามะม่วงอัมพวัน พระองค์ประทับพักแรมที่นั่นโดยมิได้เสวยพระกยาหารตลอด 7 วัน เพราะว่ายินดีในการออกบรรพชา วันที่ 8 เสด็จออกจากป่ามะม่วงเพื่อไปบิณฑบาตในพระนครราชคฤห์ ประชาชนต่างออกปากชื่นชมในพระสิริโฉมของพระมหาบุรุษงดงามต่างจากนักบวชทั่วไป เมื่อพระบรมโพธิสัตว์ได้รับอาหารตามที่ได้บิณฑบาตไป พระองค์ก็ทรงพิจารณาอาหารในบาตรที่ปนกันหลายอย่าง ซึ่งแต่ก่อนนั้นเคยเสวยแต่อาหารที่ตกแต่งอย่างงดงาม เมื่อพระองค์มีสติจึงเสวยโดยปราศจากความรังเกียจอาหารนั้น ฝ่ายพระเจ้าพิมพิสารที่ได้รับสั่งให้คนเฝ้าติดตามดู เมื่อทรงทราบความพระองค์เกิดความปีติ ศรัทธาในพระจริยวัตรนั้นจึงรีบเสด็จไปเฝ้าพระบรมโพธิสัตว์ถึงที่ประทับและสนทนาตรัสถามเรื่องราวต่างๆก็ทรงทราบว่าพระองค์เป็นราชกุมารนามว่า สิทธัตถะ ตระกูลศากยราช พระเจ้าพิมพิสารทรงดำริว่าพระองค์คงทำผิดจึงถูกเนรเทศออกจากเมือง พระองค์จึงทรงปรารถนาจะแบ่งแว่นแคว้นให้พระมหาบุรุษปกครองครึ่งหนึ่ง แต่พระมหาบุรุษทรงสละสมบัติเพื่อออกผนวช มุ่งหมายเป็นพระพุทธเจ้า พระเจ้าพิมพิสาร

Copyright by Mahidol University

ได้ตรัสอนุโมทนา พร้อมทั้งทรงกล่าวคำอัญเชิญ หากพระองค์ตรัสรู้แล้วให้พระองค์เสด็จกลับมา พระบรมโพธิสัตว์ก็ทรงรับคำ ฝ่ายพราหมณ์ที่เคยทำนายว่าพระมหาบุรุษจะได้ออกบวชเป็นพระพุทธเจ้าก็ได้สืบเสาะตามหาและได้เห็นพระองค์ทำความเพียรบำเพ็ญทุกรกิริยาจึงเข้าไปรับใช้อุปัฏฐากด้วยหวังว่าเมื่อพระองค์ตรัสรู้แล้ว ตนจะได้รู้ตามบ้าง ครั้นเมื่อพระองค์มีพระสติแล้ว ทรงเห็นว่าการบำเพ็ญทุกรกิริยามิใช่หนทางดับทุกข์ ในการบำเพ็ญเพียรนี้พญามารก็ได้มารบกวนให้พระองค์กลับไปเสวยสุขในกามคุณเช่นเคย แต่พระองค์ก็ทรงมีพระทัยแน่วแน่ในการบำเพ็ญเพียรต่อไป ขณะนั้นพระอินทร์ทรงทราบถึงความปริวิตกของพระโพธิสัตว์จึงได้นำพิณสามสายดีดถวายพระองค์ สายหนึ่งยานเกินไปดีดแล้วไม่มีเสียง สายหนึ่งตึงเกินไปดีดหน่อยก็ขาด อีกสายหนึ่งปานกลาง ดีดแล้วมีเสียงไพเราะเหมือนดังการปฏิบัติตนตามทางสายกลาง มัชฌิมาปฏิปทา อันเป็นหนทางตรัสรู้ พระองค์จึงตัดสินพระทัยบำรุงร่างกายให้มีกำลังก่อนปฏิบัติต่อไป ฝ่ายปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 เมื่อเห็นพระโพธิสัตว์ละความพยายามจึงปรึกษากันหลีกหนีทิ้งพระองค์อยู่ตามลำพัง

ผูก 9

กล่าวถึงนางสุชาดา ธิดาของเศรษฐีในหมู่บ้านเสนานิคม นางได้ทำพิธีบวงสรวงต่อเทพยดาที่สิ่งสถิต ณ ต้นไทร โดยตั้งความปรารถนาว่าขอให้นางได้สามีผู้ประเสริฐ ชาติสกุลเสมอกัน และขอให้มีบุตรคนแรกเป็นชาย หากสมหวังนางจะทำข้าวมธุปายาสถวายเทพยดา ก่อนที่จะหุงข้าวมธุปายาสนั้น นางได้ให้ข้าทาสนำฝูงโคหนึ่งพันตัวออกไปเลี้ยงในป่าชะเอมเพื่อให้น้ำนมโคมีรสหวาน กล่าวถึงพระมหาบุรุษทรงสุบินนิมิต 5 ประการ คือ

1. ทรงสุบินนิมิตว่า พระองค์บรรทมหงายบนพื้น มีภูเขาหิมพานต์เป็นเขนย พระพาหาเบื้องซ้ายหย่งไปในมหาสมุทรทิศตะวันออกเบื้องขวาหย่งลงไปในมหาสมุทรทิศตะวันตก พระบาทหย่งลงไปในมหาสมุทรทิศใต้
2. ทรงสุบินนิมิตว่า มีหญ้าแพรกงอกจากพระนาภีสูงไปไกล
3. ทรงสุบินนิมิตว่า ตัวหนอนจำนวกมากไต่ขึ้นมาจากฝ่าพระบาทถึงหัวเข่า
4. ทรงสุบินนิมิตว่า ฝูงนกบินมาจาก 4 ทิศ สีต่างๆ ขาว เหลือง แดง ดำ บินมาเคารพไหว้
5. ทรงสุบินนิมิตว่า พระองค์เสด็จขึ้นไปเดินจงกรมบนยอดเขาที่เต็นไปด้วยอุจจาระปัสสาวะ แต่พระบาทมิได้เปื้อนเลย

เมื่อทรงตื่นจากบรรทมด้วยทรงทบทวนความฝันและทำนายด้วยพระองค์เองคือพระองค์จะได้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณผู้ประเสริฐ พระองค์จะได้ตรัสพระธรรมเทศนา

Copyright by Mahidol University

อริยมรรคมีองค์ 8 แก่เทวดาและมนุษย์ หมู่คฤหัสถ์ที่นุ่งผ้าขาวจะมาสู่สำนักพระองค์ถือคุณพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ชาววรรณะทั้ง 4 จะสละเพศฆราวาสมาบรรพชา พระองค์จะบริบูรณ์ด้วยลาภสักการะ แต่พระองค์มิติดอยู่ในลาภสักการะนั้น หลังจากทรงทำนายสุบินนิมิตแล้ว พระองค์เสด็จประทับพักผ่อน ณ โคนต้นไทรใหญ่ นางสุชาดาได้เตรียมข้าวมธุปายาสใส่ถาดทอง เพื่อถวายบูชาเทพยดาที่ต้นไทรนั่น ฝ่ายนางปุณณทาสีสาวใช้เห็นพระโพธิสัตว์ประทับอยู่จึงรีบมาบอกนางสุชาดา นางสุชาดาจึงได้แต่งกายด้วยอาภรณ์งดงาม นางน้อมถวายข้าวมธุปายาสด้วยความเคารพยิ่งพร้อมด้วยถาดทองอันมีค่าของนางโดยมิคิดเสียดาย หลังจากนั้นพระองค์ทรงถือถาดทองเสี่ยงทายว่า หากพระองค์จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วขอให้ถาดทองลอยทวนน้ำ หากมิได้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าขอให้ถาดทองลอยตามน้ำ เมื่อพระอธิษฐานเสร็จถาดทองก็ได้ไหลทวนน้ำ จมลงพื้นจนทำให้เสียงดังจนพระยานาคตื่นจากบรรทม พระยานาคจึงทรงทราบว่าจะมีพระพุทธเจ้าอุบัติอีกหนึ่งพระองค์ ในวันที่พระองค์จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าเป็นวันพุธขึ้น 15 ค่ำ เดือน6 เหล่าเทวดาทั้งหลายพากันชื่นชม ประชุมกันสักการบูชาด้วยดอกไม้และของหอม พระโพธิสัตว์พิจารณาสถานที่ประทับบำเพ็ญเพียร พร้อมทั้งตั้งจิตอธิษฐานหากยังไม่พ้นอาสวกิเลสกามคุณ แม้เลือดและเนื้อจะเหือดแห้งไป เหลือแต่หนัง เอ็น กระดูกก็ตาม จะไม่ลุกจากบัลลังก์ ขณะนั้นหมู่เทพยดาต่างกล่าวสรรเสริญโดยทั่วกัน กล่าวถึงมารที่คอยหาโอกาสจะทำลายหนทางบรรลุธรรมของพระมหาบุรุษตลอดเวลา ขณะนั้นมารได้โอกาสให้ นางตัณหา นางอรดี และนางราคะมายั่วทำลายความมุ่งมาดปรารถนาในการบรรลุธรรมของพระองค์ หากแต่พระองค์มีจิตใจแน่วแน่มั่นคงตัดแล้วซึ่งกิเลส มารจึงพ่ายแพ้ร้อนถึงพญามารที่ต้องการแย่งชิงบัลลังก์จากพระองค์

ผูก 10

พญามารประกาศเรียกไพร่พลให้มาแสดงอิทธิฤทธิ์เต็มทั้งแผ่นดินทำให้ อินทร์ พรหม เทวดา ครุฑ นาคที่เฝ้าอารักขาพระโพธิสัตว์อยู่รอบๆ เมื่อได้ยินเสียงพญามารพร้อมทั้งเหล่าเสนามารกรีธาทัพโกลาหลไปทั่วต่างพากันกลัว พากันกลับสู่สถานที่ของตนเหลือแต่พระบรมโพธิสัตว์ประทับอยู่เพียงผู้เดียว พระองค์ทอดพระเนตรไปรอบๆมองหาญาติก็ไม่พบ แม้แต่เหล่าเทพยดาก็หลบลี้หนีไป พระองค์พิจารณาดูแล้วไม่มีที่พึ่งใดนอกจากบารมี 30 ทัศน์ที่พระองค์บำเพ็ญมาช้านาน บารมีทั้งหลายจึงมาประชุมห้อมล้อมพระโพธิสัตว์ให้พ้นภัยจากเหล่ามาร ฝ่ายพญามารเห็นพระมหาบุรุษประทับด้วยอาการสงบนิ่ง มารยิ่งโกรธกล้าพร้อมทั้งบันดาลฝนให้เป็นอาวุธร้ายต่างๆ แต่อาวุธร้ายเหล่านั้นกลับไม่ทำอันตรายใดๆแก่พระบรมโพธิสัตว์ หากยังกลับกลายเป็นดอกไม้บูชาพระองค์ทั้งสิ้น เมื่อพระยามารไม่สามารถเอาชนะพระบรมโพธิสัตว์ได้ จึงใช้วิธีประกาศก้องว่าบัลลังก์ที่พระองค์ทรงประทับนั้นเป็นของตนด้วยบารมีที่สั่งสมมาซึ่งมีเหล่าเสนามารเป็นพยาน พระบรม

Copyright by Mahidol University

โพธิสัตว์ทรงตอบโต้พญามารว่าบัลลังก์ที่เกิดขึ้นเป็นเพราะบารมีของพระองค์เอง พระบรมโพธิสัตว์จึงทรงอ้างโดยชี้นิ้วลงไปที่พื้นปฐพีโดยมีพระแม่ธรณีเป็นพยาน พระแม่ธรณีเห็นว่าพระองค์บำเพ็ญพระบารมีมามากล้น ได้เสียสละภรรยาและบุตรทั้งปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า หยดน้ำที่พระองค์หลั่งถึงพระแม่ธรณีทุกครั้ง หลังจากนั้นพระแม่ธรณีจึงบิดเกศาของตนจนเกิดกระแสน้ำไหลหลั่งท่วมสถานที่นั้น จนหมู่มารไม่สามารถอยู่ได้ พญามารเห็นอานุภาพของพระบารมีที่พระบรมโพธิสัตว์สั่งสมมากลับมีศรัทธาเลื่อมใส และในอนาคตกาลข้างหน้าพญามารก็จะสำเร็จพระโพธิญาณ หลังจากประกาศยอมรับความพ่ายแพ้ พญามารก็กลับสู่สถานที่ของตน เมื่อพระบรมโพธิสัตว์ทรงชนะหมู่มารได้แล้วบรรดาเทพยดาต่างกล่าวสรรเสริญพระองค์

ผูก 11

เหล่าเทวดาต่างพากันสรรเสริญพระมหาบุรุษ เสียงพระอินทร์ประกาศก้องว่าพระองค์จะได้เป็นพระพุทธเจ้าในตอนปฐมยามใกล้รุ่ง พระมหาบุรุษเจริญสมาธิ ภาวนาจนทรงบรรลุญาณปฐมญาณ คือ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณคือ พระองค์ระลึกชาติแต่หนหลังได้ มัชฌิมยาม ทรงบรรลุจุตูปปาตญาณคือ ญาณรู้การจุติและปฏิสนธิของสัตว์โลกทั้งหลาย ทรงเห็นการเวียนว่ายตายเกิด รู้ยินเสียงหรือแม้แต่กลิ่นหอมเหม็นแม้อยู่ห่างไกล พอใกล้รุ่งพระองค์ได้พิจารณาเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดรูป พระองค์ทรงเห็นว่าอวิชชาที่ห่อหุ้มนั้นก่อให้เกิดสังขาร ตัณหา เวทนา สิ่งทั้งหลายที่ปรุงแต่งการอยู่ พระองค์จึงดับตัณหาในทุกสิ่ง ในขณะเดียวกันหลังจากที่พระองค์ชนะมารได้ พระองค์ได้นำพระสัทธรรม 84,000 พระธรรมขันธ์มาพิจารณาทั้งพระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรมโดยเฉพาะพระอภิธรรมชั้นยอดตั้งแต่อภิธัมมะสังคินีถึงมหาปัฏฐาน เมื่อทรงพิจารณาถึงมหาปัฏฐานแล้วพระฉัพพรรณรังสีคือพระรัศมีก็เปล่งออกจากพระวรกายเป็นสายรุ้ง พระองค์ทรงพิจารณาดังนี้อยู่ 7 วัน

ผูก 12

หลังจากครบ 7 วัน พระพุทธองค์เสด็จไปยังต้นเกตุ ขณะนั้นพระอินทร์ทรงดำริว่าพระพุทธเจ้าประทับเสวยวิมุตติสุขรวม 49 วัน พระองค์มิได้เสวยพระกระยาหารเลย พระอินทร์จึงนำสมอน้อมถวาย ต่อมามีพ่อค้าสองพี่น้องชื่อ ตปุสสะ ภัณฑิกะบรรทุกนำสินค้า 500 เกวียนผ่านมาใกล้กับที่พัก เทวดาองค์หนึ่งซึ่งเคยเป็นญาติกับสองพ่อค้าในอดีตปรารถนาให้ทั้งสองทำบุญต่อพระพุทธเจ้า เทวดาจึงบันดาลให้เดินผิดเส้นทางแล้วแสดงตนให้ปรากฏพร้อมทั้งกล่าวชี้แนะให้พ่อค้านำข้าวสัตตุยงเข้าไปถวายพระผู้มีพระภาคเจ้า หลังจากถวายข้าวแก่พระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ทั้งสองพี่น้องก็แสดงตนเป็นอุบาสก สมาทานระลึกถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต นับว่าทั้งสองมีบุญที่ได้เห็นพระพุทธเจ้าก่อนใคร ภายหลังจากที่พระองค์เสด็จข้ามแม่น้ำกลับสู่อัชชปาลนิโครธ

Copyright by Mahidol University

พระองค์ทรงพิจารณาถึงการสั่งสอนธรรมแก่สัตว์ทั้งหลายที่ยังเกลือกกลั้วอยู่กับกามคุณ แต่พระสัทธรรมนั้นลึกซึ้งยากที่จะมีผู้ใดเข้าถึงได้ง่าย หากเทศนาไปอาจเหนื่อยเปล่า ตามธรรมเนียมแล้ว พญาพรหมจะต้องเป็นผู้อาราธนาให้พระองค์แสดงธรรมเทศนาก่อนใครเพื่อให้จิตใจของพระองค์เบิกบานในการเทศนาสั่งสอน ดังนั้นพรหมทั้งหลายจึงชวนกันลงมาพร้อมทั้งเทียนและดอกไม้ ท้าวมหาพรหมจึงอาราธนาพระพุทธเจ้าตามธรรมเนียมนั้น

ผูก 13

เมื่อพระบรมศาสดาได้ทรงสดับคำอาราธนาของท้าวมหาพรหมแล้ว พระองค์ทรงปรารถนาที่จะประกาศพระสัทธรรมเทศนาโปรดเวไนยสัตว์ พระองค์ทรงทราบชัดว่าหมู่สัตว์นั้นมี 4 จำพวกคือ พวกที่หนึ่งคือบุคคลที่มีสติปัญญาดีและมีกิเลสเบาบาง เมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาก็สามารถตรัสรู้ได้โดยฉับพลัน เปรียบเหมือนบัวพ้นน้ำแล้ว พอถูกแสงอาทิตย์ก็บานทันที พวกที่สองคือ พวกที่มีวาสนาบารมีปานกลาง เมื่อได้ฟังพระสัทธรรมโดยย่อแล้วไม่สามารถบรรลุธรรมได้ต้องฟังซ้ำหรือฟังอรรถธิบายขยายความจึงบรรลุได้ เปรียบเหมือนบัวอยู่เสมอน้ำซึ่งจะบานในวันถัดไป พวกที่สามคือ ผู้ที่มีวาสนาบารมีน้อย มีสติปัญญาน้อย มีศรัทธาน้อย เมื่อได้ฟังพระสัทธรรมบ่อยๆทำความเพียรไม่ขาดระยะจึงจะบรรลุผล เปรียบเหมือนบัวอยู่ใต้น้ำ มีโอกาสบานในวันถัดไป พวกที่สี่คือ ผู้ที่มีวาสนาบารมีไม่สมบูรณ์ไม่สามารถบรรลุธรรมได้ จิตใจหนาไปด้วยกิเลส เปรียบเหมือนบัวในโคลนตมยากที่จะพ้นจากการเป็นเหยื่อของเต่าและปลา เมื่อพระองค์ตั้งพระทัยจะเทศนาสั่งสอนเวไนยสัตว์แล้ว พระองค์ระลึกถึงอาฬารดาบสกาลามโคตร แต่ทรงทราบว่าพระดาบสท่านดับขันธ์ไปแล้ว 7 วัน พระองค์จึงพิจารณาถึงอุทกดาบส แต่ก็ทรงทราบด้วยญาณว่าท่านเพิ่งจะสิ้นชีพวานนี้ พระองค์ทรงเสียดายที่ทั้งสองท่านมิได้ฟังพระสัทธรรมอันประเสริฐเพื่อบรรลุอมตธรรมก่อนเข้าสู่พระนิพพาน ต่อจากนั้น พระองค์ทรงระลึกถึงปัญจวัคคีย์ทั้งห้าซึ่งเป็นผู้มีปัญญาและกิเลสเบาบาง พระองค์ทรงทราบอีกว่าขณะนี้ท่านเหล่านั้นอยู่ในป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี ขณะเดินทางไปสู่เมืองพาราณสี พระองค์ได้พบกับอุปกาชีวก ท่านเห็นพระพุทธเจ้ามีพระฉวีวรรณผ่องใสผิดจากนักบวชคนอื่นๆ ครั้นเมื่ออุปกาชีวกได้ฟังสมณะเจรจาไพเราะ มีคุณธรรมก็สรรเสริญแล้วหลีกทางไปให้พระองค์เสด็จดำเนินไปถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมื่อพระพุทธองค์เสด็จมาถึงพราหมณ์ทั้งห้าซึ่งได้นัดหมายกันจะไม่พึงไหว้ ไม่พึงลุกขึ้นต้อนรับพระสมณโคดมผู้มักมาก

ผูก 14

เมื่อพระพุทธองค์มาถึงต่างพากันลืมคำนัดหมาย หากแต่ต้อนรับพระองค์เป็นอย่างดี แต่ยังใช้คำทักทายเรียก พระโคดม ดังเดิม พระองค์ทรงห้ามมิให้เรียกชื่อเดิมนั้นเพราะพระองค์บรรลุ

Copyright by Mahidol University

พระสัทธรรมยากที่จะมีผู้ใดเสมอเหมือน บัดนี้ทรงบรรลุเป็นพระพุทธเจ้าเพื่อมาสงเคราะห์โปรดเวไนยสัตว์ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 เทวดาตนหนึ่งประกาศก้องทั่วไปให้เทวดาทั้งหลายลงมาฟังธรรมของพระพุทธองค์ซึ่งพระองค์จะประกาศธรรม ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร เป็นปฐมเทศนาพระองค์ ปรารถนาให้เวไนยสัตว์ข้ามพ้นวัฏสังสาร พระสัทธรรมแห่งพระองค์นั้นประดับด้วยแก้วเจ็ดประการ แม้แก้วแสนดวงในโลกก็มิอาจเปรียบได้ นั่นคือ แก้วแห่งศีล สมาธิ ปัญญา ปัญญารัตนังแก้ว วิสุทธิรัตนังแก้ว อรหันตผล วิมุตติรัตนังแก้ว ปัญจเวกขณญาณ โภชฌงครัตนังแก้ว คือ โภชฌงค์ ปฏิสัมภิทารัตนังแก้ว คือ ปฏิสัมภิทาญาณ พระองค์ตรัสเรียกปัญจวัคคีย์มาพร้อมแล้วทรงเทศนาพระธรรมทางอันลามก 2 ทางที่บรรพชิตไม่ควรเสพคือ กามสุขัลลิกานุโยค คือ การพัวพันด้วยกิเลส อัตตกิลมถานุโยค คือ บุคคลที่เห็นโทษในการเสพกามของฆราวาส เห็นอานิสงส์ของการบรรพชา พากันออกบวชในลัทธิต่างๆ ปฏิบัติตนทำให้ลำบาก ไม่เป็นพระอริยะหาประโยชน์ไม่ได้ พระองค์จึงชี้แนะวิธีปฏิบัติเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา คือ ทางสายกลาง หรือที่เรียกว่า มรรคมีองค์ 8 มีดังนี้

1. สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ
2. สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ
3. สัมมาวาจา เจรจาชอบ
4. สัมมากัมมันตะ ทำการงานชอบ
5. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ
6. สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ

ผูก 15

7. สัมมาสติ ความระลึกชอบ
8. สัมมาสมาธิ ความตั้งจิตไว้ชอบ

มรรคมีองค์ 8 นี้เป็นหนทางแห่งพระสัทธรรม เป็นหนทางแห่งการเกิดกุศลเป็นไปเพื่อความสงบ สว่าง รู้จริงเพื่อถึงพระนิพพาน ความจริงอันประเสริฐอย่างหนึ่งที่พระพุทธองค์แสดงให้เวไนยสัตว์ทั้งหลายให้มีปัญญาสว่างรู้คือ อริยสัจสี่ ได้แก่

ทุกข์ คือ ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย อันเป็นธรรมดาของโลก ความทุกข์เป็นของลำบาก พระนิพพานคือหนทางดับทุกข์

สมุทัย คือ เหตุที่ให้เกิดทุกข์อันมีตัณหาเป็นบ่วง ตัณหามี 3 ประการคือ กามตัณหา ความปรารถนาในกิเลสกาม ภวตัณหา ความปรารถนาที่ถือมั่นว่ารูปและอรูปเป็นของเที่ยงอยากให้มี

Copyright by Mahidol University

ให้เป็นอย่างนั้น วิภาวตัณหา ความปรารถนาบังเกิดในพรหมโลกที่ถือมั่นว่าบังเกิดในรูปภพแล้วปรินิพพานในพรหมโลกไม่จุติ ปฏิสนธิอีก เป็นความอยากในความไม่อยากมีไม่อยากเป็น

นิโรธคือ ความดับทุกข์ ได้แก่การดับตัณหามุ่งสู่นิพพาน

มรรค คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่มรรคมีองค์ 8

เมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงพระธัมมจักกัปปวัตนสูตรแล้ว ปัญจวัคคีย์ทั้งห้าก็ได้สำเร็จพระโสดาบันรวมถึงเหล่าเทวดา พระอินทร์ พระพรหม พระองค์ทรงอุปสมบทให้ปัญจวัคคีย์ การบรรพชา

อุปสมบทนี้เรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา พระภิกษุปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 เมื่อได้สดับพระธรรมเทศนาจิตก็หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง ได้บรรลุพระอรหันต์ทั้งหมด จึงนับว่าในโลกเกิดพระอรหันต์ 6 องค์ คือ พระบรมศาสดา 1 กับปัญจวัคคีย์ 5 องค์ หลังจากที่พระองค์ทรงเทศนาสั่งสอนอุปสมบทพระภิกษุปัญจวัคคีย์แล้ว พระองค์ทรงไปโปรดพระยสกุลบุตรทั้งบิดา มารดา ภรรยาของพระยสกุลบุตร เมื่อจบพระธรรมเทศนาทั้งหมดแสดงตนเป็นอุบาสก อุบาสิกา อีกทั้งทรงโปรดสหายของพระยสกุลบุตรรวม 500 คนซึ่งต่อมาได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด ในเวลาต่อมาพระพุทธองค์ทรงส่งภิกษุจำนวน 60 รูปออกไปเผยแพร่พระพุทธศาสนายังถิ่นต่างๆ พระองค์ยังทรงเทศนาสั่งสอนกัสสปะสามพี่น้องที่ยังตั้งตนเป็นพระอรหันต์แม้ว่าตนยังมิได้เป็นพระอรหันต์ พระธรรมเทศนาที่พระองค์แสดงไปนั้นทำให้กัสสปะทั้งสามทูลขอบรรพช อุปสมบทและนับถือพระพุทธองค์เป็นใหญ่ยิ่งกว่าโดยการสรรเสริญพระคุณของพระพุทธองค์ว่าเป็นบรมครู รวมถึงพระเจ้าพิมพิสารเองที่ทรงเคารพพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งและเป็นผู้อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าเป็นอุบาสกที่มั่นคงต่อพระพุทธศาสนา

ผูก 16

พระเจ้าพิมพิสารทรงถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์ เมื่อเสร็จภัตกิจแล้ว พระเจ้าพิมพิสารกราบทูลให้พระพุทธองค์ทรงพาภิกษุสงฆ์เข้าประทับพัก ณ เวฬุวนาราม จากนั้นพระเจ้าพิมพิสารทรงหลั่งน้ำทักษิโณทก ถวายพระราชอุทยานเวฬุวันเป็นสังฆาราม กล่าวย้อนไปถึงช่วงพระพุทธเจ้าวิปัสสี แต่อดีตชาตินั้นพระเจ้าพิมพิสารเป็นนายพระคลังบำเพ็ญกุศลมีการถวายทานเป็นประจำ พระราชกุมารทั้งสามองค์ต่างก็มีศรัทธาในพระศาสนาทรงปรารถนาการออกบรรพชา จึงทรงตัดสินพระทัยอุปสมบท 3 เดือนแล้วทรงรับสั่งให้อำมาตย์นายคลังและอำมาตย์นายเสมียนเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดอาหารบิณฑบาต การจัดอาหารบิณฑบาตเป็นไปด้วยความเรียบร้อย นอกจากลูกหลานของผู้จัดอาหารร้องไห้อ้อนวอนขออาหารกิน บ้างก็แบ่งปันลูกหลานรับประทานก่อน

Copyright by Mahidol University

บางครั้งก็บริโภคเองหรือแม้แต่ผ้านุ่งที่ถวายทานก็นำมานุ่งห่มก่อน เมื่อบุคคลทั้งหลายจุติแล้วไปเสวยกรรมในนรกทั้งสิ้น จนถึงศาสนาพระพุทธโคดมจึงได้รับผลบุญที่พระเจ้าพิมพิสารอุทิศให้เปรตญาติทั้งหลายจึงจะหมดเวรกรรม ส่วนพระราชกุมารทั้งสามพระองค์ เมื่อได้จุติจากเทวโลกมาเกิดในตระกูลพราหมณ์นามว่า อุรุเวลกัสสปะ นทีกัสสปะ คยากัสสปะ เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทรงทราบเรื่องเมื่อครั้งอดีตชาติแล้ว ในยามค่ำคืนบรรดาเปรตที่เคยเป็นญาติทราบว่าพระเจ้าพิมพิสารบำเพ็ญกุศลต่างก็มารับส่วนบุญแต่เมื่อไม่เห็นพระเจ้าพิมพิสารอุทิศส่วนบุญให้ เปรตทั้งหลายจึงพากันส่งเสียงร้องโหยหวน พระเจ้าพิมพิสารทรงสดับเสียงเหล่านั้นจึงกราบทูลขอนิมนต์พระพุทธองค์พร้อมทั้งพระสงฆ์ไปรับบิณฑบาตในวังแล้วอุทิศส่วนบุญกุศลต่อหน้าพระองค์พร้อมทั้งบรรดาพระสงฆ์ ผลบุญที่ทำบุญให้ญาติพี่น้องทำให้เปรตทั้งหลายต่างพากันบริโภคจนอิ่มหนำสำราญร่างกายสวยสดอุดมสมบูรณ์แต่ไร้ผ้าปิดบัง พระเจ้าพิมพิสารจึงถวายผ้าไตรจีวรพร้อมสมณบริวารแด่พระบรมศาสดาและภิกษุสงฆ์แล้วอุทิศผลบุญไปให้ บรรดาญาติทั้งหลายจึงสิ้นเวรกรรมพ้นจากความเป็นเปรตกลับกลายเป็นเทพยดา กล่าวถึงอัครสาวกของพระพุทธเจ้าคือพระโมคคัลลานะ พระสารีบุตร ทั้งสองปรารถนาเป็นอัครสาวกของพระพุทธเจ้าทุกชาติ ทั้งสองท่านเกิดคนละแห่งไม่ไกลกันนักชื่อ อุปติสสคามและโกลิตคาม พระสารีบุตร เดิมชื่อ อุปติสสมาณพ เกิดในหมู่บ้านอุปติสสคาม มารดาชื่อ สารี บุตรของนางจึงชื่อ สารีบุตร พระโมคคัลลานะ เดิมชื่อ โกลิตมาณพ มารดาโมคคัลลานะชื่อ โมคคัลลี ทั้งสองตระกูลเป็นตระกูลพราหมณ์ที่สนิทสนมกัน วันหนึ่งสหายทั้งสองพร้อมด้วยบริวารไปดูมหรสพด้วยกันทั้งสองไม่เห็นประโยชน์ของการหาความสุขสำราญจึงตกลงกันนำบริวาร 500 คนออกบวช เมื่อตกลงกันได้จึงตัดสินใจบวชกับปริพาชกในศาสนาพราหมณ์ หลังจากเรียนรู้จนอาจารย์มิสามารถตอบปัญหาข้อข้องใจได้ทั้งคู่จึงปรึกษากันแสวงหาอาจารย์ใหม่ จากนั้นจึงแยกย้ายกันแสวงหา วันหนึ่งอุปติสสะได้พบพระอัสสะชิเที่ยวภิกขาจาริกเข้าไปบิณฑบาตในเมือง อุปติสสะเห็นท่านมีปฏิปทาน่าเลื่อมใส จึงติดตามเฝ้าดูอยู่ห่างๆ เมื่อได้โอกาสอุปติสสะได้นิมนต์จัดปูลาดอาสนะถวายน้ำใช้น้ำฉันและคอยเฝ้าปฏิบัติอยู่ เมื่อเสร็จภัตกิจจึงได้สนทนากับท่าน

ผูก 17

อุปติสสะได้ฟังหัวข้อธรรมจากพระเถระเท่านั้นก็บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน เมื่อได้สนทนาธรรมเป็นที่พอใจแล้วอุปติสสะจึงกราบลาพระเถระรีบกลับสำนักปริพาชก ส่วนโกลิตะเห็นสหายกลับมาด้วยใบหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใสกว่าทุกวันจึงเข้าไปสอบถาม เมื่ออุปติสสะแสดงหัวข้อธรรมให้ฟังโกลิตะก็ได้ดวงตาเห็นธรรมเช่นกัน สหายทั้งสองจึงชวนกันไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า เมื่อสหายทั้งสองชักชวนพระอาจารย์ปริพาชกไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าด้วยท่านปฏิเสธด้วยมีทิฏฐิแรงกล้า สองสหายจึงพาศิษย์ของตน 250 คนออกจากสำนักไปเฝ้าพระบรมศาสดา ณ เวฬุวันวิหารส่วนอีก

Copyright by Mahidol University

250 คน สมัครใจอยู่ต่อที่สำนัก ขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทอดพระเนตรเห็นอุปติสสะและโกลิตะพร้อมบริวารเดินมาแต่ไกลจึงตรัสแก่พระภิกษุสงฆ์ว่าสหายทั้งสองคืออัครสาสกของพระองค์ เมื่อทั้งสองพร้อมทั้งบริวารมาถึงที่ประทับได้ฟังพระธรรมเทศนาอริยสัจสี่จบลงแล้ว บรรดาบริวารทั้งหมดได้บรรลุเป็นพระอรหันต์เว้นแต่อุปติสสะและโกลิตะ เพราะว่าท่านทั้งสองเป็นอัครสาวกเป็นภูมิอันยิ่งใหญ่ไม่อาจตรัสรู้ได้โดยฉับพลัน ภายหลังเมื่อท่านทั้งสองได้รับการอุปสมบทจากพระพุทธองค์ก็ทรงบัญญัตินามใหม่ว่า พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะตามนามของมารดา พระโมคคัลลานะเมื่ออุปสมบทได้7 วันจึงสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ส่วนพระสารีบุตรสำเร็จเป็นพระอรหันต์หลังจากอุปสมบทได้ 15 วัน ฝ่ายพระเจ้าสุทโธทนะพระพุทธบิดาได้สดับข่าวว่าพระราชโอรสของพระองค์ได้สำเร็จพระสัมมาสัมโพธิญาณจึงได้จัดส่งอำมาตย์พร้อมด้วยบริวารหนึ่งพันคนไปกราบทูลอาราธนาเสด็จมายังพระนคร อำมาตย์และบรรดาบริวารเมื่อเดินทางไปถึงและได้ฟังพระธรรมเทศนาก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้นแล้วกราบทูลขอบรรพชาอุปสมบทจึงมิได้กราบทูลอาราธนาตามภารกิจที่ได้รับสั่งมา ฝ่ายพระสุทโธทนะทรงเห็นว่าอำมาตย์มิได้กลับมากราบทูลให้ทรงทราบอีกทั้งพระพุทธองค์มิได้เสด็จมาจึงส่งอำมาตย์และบริวารชุดใหม่ไปกราบทูลอาราธนาอีกครั้ง แต่เมื่ออำมาตย์พร้อมทั้งบริวารได้ฟังธรรมก็ขอบรรพชาเหมือนชุดก่อน พระสุทโธทนะจึงส่งคนไปใหม่อย่างเดิมถึงเก้าครั้ง ในที่สุดพระเจ้าสุทโธทนะจึงส่งกาฬุทายีอำมาตย์พระสหายที่สนิทสนมของพระบรมศาสดาครั้งพระเยาว์กับบริวารเท่าเดิม เมื่อได้ฟังธรรมก็ได้กราบทูลขอบรรพชาเช่นคณะก่อนหน้านั้น เมื่อครบเจ็ดวันถึงเดือนสี่ พระเถระจึงเข้ากราบทูลให้พระพุทธองค์เสด็จกลับไปโปรดพระประยูรญาติที่เมืองกบิลพัสดุ์ ฝ่ายประยูรญาติทั้งหลายเมื่อได้ทราบข่าวการเสด็จกลับของพระพุทธเจ้าต่างก็เกิดความศรัทธาสร้างที่พักของพระภิกษุสงฆ์ถวายเป็นพระอารามชื่อว่านิโครธาราม แต่บรรดาประยูรญาติผู้ใหญ่ทั้งหลายยังคงทิฐิมานะไม่ยอมกราบนมัสการพระองค์เพราะเห็นว่าพระพุทธองค์มีวัยอ่อนกว่าตน พระพุทธองค์เห็นดังนั้นจึงทรงแสดงพระอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์จนกระทั่งหมู่ประยูรญาติไม่มีทิฐิมานะอีกต่อไป จากนั้นจึงเกิดฝนโบกขรพรรษหยาดน้ำสีแดง ความพิเศษของฝนนี้คือเมื่อผู้ใดปรารถนาให้เปียกก็เปียก หากปรารถนาไม่เปียกก็ไม่เปียกเป็นที่อัศจรรย์นัก

ผูก 18

ฝ่ายพระสงฆ์ไม่เคยมีใครเคยเห็นฝนโบกขรพรรษมาก่อนจึงกล่าวสนทนากัน เมื่อพระพุทธองค์ได้ยินดังนั้นจึงทรงแสดงธรรมเทศนาเรื่องพระเวสสันดรชาดกให้ฟัง เมื่อฟังธรรมจบทุกคนจึงคลายสงสัย ในเวลาเช้าวันรุ่งขึ้น พระพุทธองค์พร้อมด้วยพระสงฆ์ 20000รูปเสด็จไปบิณฑบาต เมื่อชาวเมืองเห็นดังนั้นต่างก็โจษจันถึงการกระทำของพระอริยสงฆ์ที่มาบิณฑบาต ในเวลานั้นพระนางพิมพาได้สดับเสียงเหล่านั้นจึงถามนางสนมก็ได้ทราบความและทรงตัดพ้อถึงสิ่งที่พระองค์กำลัง

Copyright by Mahidol University

กระทำพระเจ้าสุทโธทนะทราบดังนั้นจึงทรงออกไปขวางทางพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาโปรดพระบิดา พอจบพระธรรมเทศนาพระเจ้าสุทโธทนะทรงสำเร็จธรรมเบื้องต้นคือโสดาปัตติผลและได้ทรงถวายอาหาร ในวันต่อมาพระบรมศาสดาเสด็จเข้าไปรับบิณฑบาตและทรงแสดงธรรมโปรดพระนางมหาปชาบดีและพระเจ้าสุทโธทนะ พระนางมหาปชาบดีทรงบรรลุโสดาปัตติผล ส่วนพระเจ้าสุทโธทนะทรงบรรลุพระสกทาคามี ในวันที่สามพระองค์ได้เสด็จเข้าไปรับบิณฑบาตเช่นเคยและแสดงธรรม แม้พระพุทธองค์เสด็จเข้าไปรับบิณฑบาตถึงสามวันแล้วแต่พระนางพิมพาก็มิได้เสด็จออกมาเลย พระเจ้าสุทโธทนะจึงรับสั่งให้นางสนมไปทูลเชิญแต่พระนางก็มิได้เสด็จออกมา พระพุทธบิดาจึงกราบทูลให้พระพุทธองค์เสด็จเยือนพระนาง ณ ที่ประทับ เพื่อบรรเทาความเศร้าโศกของพระนางด้วยพระนางมีอุปการคุณแก่พระองค์มานาน พระพุทธองค์จึงทรงพาอัครสาวก 2 รูป คือพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะตามเสด็จไปด้วย เมื่อพระนางทรงทราบว่าพระพุทธองค์เสด็จดำเนินมาจึงอุ้มพระราหุลเสด็จไปยังที่พระพุทธองค์ประทับด้วยน้ำพระเนตรที่ไหลหลั่ง

ผูก 19

พระนางตรัสรำพันต่อว่าน้ำพระเนตรที่หลั่งออกมา เมื่อมีพระสติอดกลั้นความโศกแล้วเสด็จตรงเข้ากอดพระบาทพร้อมทั้งรำพันถึงกับไม่ได้สติ พระพุทธบิดาทรงเห็นดังนั้นจึงกราบทูลถึงความจงรักภักดีของพระนาง เมื่อพระบรมศาสดาได้ทรงสดับดังนั้นจึงพรรณนาถึงพระคุณของพระนางตั้งแต่ปางก่อนกำจัดความเศร้าโศกให้บรรเทาลงเพื่อสดับรับฟังพระธรรมเทศนาที่พระพุทธองค์ทรงประทาน เมื่อจบพระธรรมเทศนาพระนางก็สำเร็จบรรลุพระโสดาปัตติผล พอถึงเวลาพระบรมศาสดาพร้อมทั้งหมู่ภิกษุสงฆ์ก็กลับสู่ที่ประทับ แต่นั้นพระเจ้าสุทโธทนะทรงได้จัดงานมงคลอภิเษกสมรสระหว่างพระอานนท์กับนางกัลยาณี พระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งว่าพระอานนท์จะได้เป็นพระอรหันต์ในภายหลังจึงทรงใช้อุบายให้พระอานนท์ถือบาตรตามพระองค์จนถึงนิโครธารามโดยมิทรงรับบาตรคืน ฝ่ายนางกัลยาณีได้ทราบว่าพระพุทธเจ้าพาพระอานนท์ไปด้วยก็ตกพระทัย รีบตามเสด็จทูลกราบไหว้ขอพระอานนท์ เมื่อพระนางกัลยาณีกลับไปด้วยความรู้สึกระทม พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสให้พระอานนท์บวช แม้ว่าการบวชไม่ได้อยู่ในความคิดเลยแต่เพราะเคารพในพระเชษฐาจึงไม่อาจขัดพระทัยได้ ส่วนพระนางพิมพานั้นแต่งอาภรณ์องค์พระราหุลแล้วตรัสสั่งให้ไปทูลขอทรัพย์สมบัติจากพระบิดา เมื่อพระราหุลทอดพระเนตรดูพระพุทธองค์แล้วบังเกิดความโสมนัสโดยมิได้ทูลขอทรัพย์สมบัติจนกระทั่งพระองค์กระทำภัตกิจเรียบร้อยแล้ว ราหุลราชกุมารจึงติดตามพระองค์ไปและทูลขอทรัพย์สมบัติ พระบรมศาสดาทรงสดับดังนั้นจึงมอบอริยทรัพย์อันประเสริฐคือให้พระราหุลบรรพชาเป็นสามเณร ครั้นเมื่อพระสุทโธทนะทรงทราบเรื่องทรงผิดหวังนักจึงรีบเสด็จไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้ากราบทูลขอหากกุลบุตรใดที่บิดามารดามิยินยอมให้บรรพชาอย่าได้บรรพชาให้

Copyright by Mahidol University

พระองค์ก็ทรงตั้งสิกขาบทตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา กล่าวถึงอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้กราบทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ไปจำพรรษาในวัดที่ท่านเศรษฐีสร้างถวาย

ผูก 20

หลังจากที่ได้บรรพชาแล้วพระอานนท์ยังคงมีจิตใจเกี่ยวข้องในนางกัลยาณีไม่มีจิตใจในการประพฤติพรตพรหมจรรย์ เมื่อพระสงฆ์รู้เหตุจึงกล่าวกราบทูลให้พระศาสดาทรงทราบ พระบรมศาสดาทรงทราบดังนั้นจึงสำแดงฤทธิ์พาพระอานนท์ท่องเที่ยวไปยังดาวดึงส์เพื่อไปดูความงามของเหล่านางฟ้าโดยบันดาลให้เห็นสิ่งที่อัปลักษณ์ที่สุดคือลิงแก่หางขาด จมูกขาด จนกระทั่งนางฟ้าชั้นต่างๆจนพระอานนท์กระสันอยากได้มาเป็นคู่ครอง พระบรมศาสดาทรงหาอุบายหลอกล่อให้พระอานนท์ตั้งใจประพฤติพรหมจรรย์จึงจะได้ดังที่ตั้งใจ ตั้งแต่นั้นมาพระอานนท์ก็ตั้งใจประพฤติพรหมจรรย์จนกระทั่งบรรดาภิกษุเยาะเย้ยถึงการกระทำที่อยากได้นางฟ้ามาเป็นคู่ครอง จนพระอานนท์เกิดความละอายนั่งพิจารณาถึงความไม่เที่ยงของสังขารตั้งใจเจริญวิปัสสนากรรมฐานมิได้ประมาท ครั้นเมื่อเพื่อนภิกษุถามถึงความปรารถนาที่จะสึก พระอานนท์มิได้มีความปรารถนานั้นอีก เพื่อนภิกษุจึงกล่าวว่าท่านพูดไม่เป็นความจริง พระบรมศาสดาตรัสเปรียบเทียบพระอานนท์กับเรือนที่มุงหลังคาไม่ดีฝนตกย่อมรั่ว แต่บัดนี้ได้เจริญภาวนาแล้วฝนย่อมไม่อาจรั่วได้ กล่าวถึงพระอนุรุทธะชาวศากยะตกลงกันในตระกูลว่าควรจะมีใครออกบวช พระอนุรุทธะไม่ทราบว่าการออกบวชเป็นเช่นไรเมื่อทรงทราบว่ามีความลำบากก็มิปรารถนาจะออกบวช เมื่อพระเชษฐาให้ศึกษาการงานการครองเรือนก็เป็นเรื่องใหม่สำหรับพระองค์เช่นกัน หลังจากที่พระอนุรุทธะทรงได้เรียนรู้การงานการครองเรือนรวมทั้งสนทนากับพระสหายก็ทราบว่าการงานอย่างฆราวาสนั้นมีไม่สิ้นสุดและยุ่งยากจึงปรารถนาจะออกบรรพชา และเข้าเฝ้าพระมารดากราบทูลอ้อนวอนขอลาบวชนานถึง 7 วัน ในการออกบรรพชาครั้งนี้มีเจ้าชายศากยะ 5 พระองค์ เจ้าชายเทวทัต พร้อมด้วยอุบาลีอำมาตย์รวมเป็น 7 พระองค์ ครั้นถึงเวลาบวชพระบรมศาสดากลับให้อุบาลีผู้ที่มิได้อาลัยต่อทรัพย์สินที่เหล่าเจ้าชายให้เอากลับไปยังเมืองของตน การบรรพชาจึงมีแก่อุบาลีก่อนแล้วจึงบรรพชาให้เจ้าชายทั้ง 6 พระองค์ในภายหลัง เมื่อจบพระธรรมเทศนาแต่ละองค์บรรลุคุณธรรมต่างๆกัน ในเวลาต่อมาเมื่อพระบรมศาสดาเสด็จจาริกไปยังเมืองโกสัมพีพุทธบริษัททั้งหลายต่างเข้ามาถามไถ่คนที่ตนคุ้นเคย แต่ไม่มีใครถามถึงพระเทวทัตเลยทำให้เกิดความริษยาดังนั้นจึงแสดงอิทธิฤทธิ์ปรากฏเฉพาะพระพักตร์ต่อเจ้าชายอชาตศัตรูราชกุมารโอรสพระเจ้าพิมพิสาร พระราชกุมารเกิดความเลื่อมใสถวายลาภสักการะเป็นอันมากจึงคิดผิดไปว่าตนเป็นผู้ปกครองพระภิกษุทั้งหลาย เมื่อคิดได้ดังนั้นท่านจึงเดินทางไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้ากราบทูลขอรับภาระปกครองพระภิกษุสงฆ์แทนพระองค์ พระองค์ก็ไม่อนุญาต พระเทวทัตจึงเข้าเฝ้าเจ้าชายอชาตศัตรูแล้วยุยงให้พระองค์ปลงพระชนม์พระราชบิดาแล้วสถาปนาตนเอง

Copyright by Mahidol University

ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ ส่วนตนเองนั้นจะตั้งตนเป็นพระศาสดาบริหารการปกครองพระสงฆ์ เจ้าชายอชาตศัตรูทรงหลงเชื่อในคำยุยงนั้นจึงจับพระบิดาขังไว้ในคุกห้ามบุคคลอื่นเข้าเยี่ยมนอกจากพระมารดาผู้เดียวแต่ห้ามส่งน้ำและอาหาร เมื่อพระมารดาทรงทราบเรื่องก็เสียพระทัยเป็นอันมากถึงการกระทำของบุตร

ผูก 21

นับตั้งแต่พระเจ้าพิมพิสารทรงถูกคุมขังอยู่ในคุกพระองค์ยังทรงมีพระวรกายที่สมบูรณ์ เป็นเพราะพระราชเทวีได้ซุกซ่อนอาหารเข้าไปด้วยเมื่อเวลาที่เข้าไปเยี่ยมพระองค์ ต่อมาพระเจ้าอชาตศัตรูทรงทราบเรื่องจึงห้ามมิให้พระมารดานำอาหารเข้าไปแต่พระนางก็หาวิธีการต่างๆให้พระเจ้าพิมพิสารมีพระชนม์ชีพอยู่ได้ กาลเวลานานไปพระเจ้าพิมพิสารยังมีพระชนม์ชีพอยู่ พระเจ้าอชาตศัตรูทรงทราบว่าพระองค์ทรงดำรงชีพด้วยการเดินจงกรมจึงรับสั่งให้ช่างนำมีดโกนไปเฉือนพระบาทและเอาเกลือทา พระเจ้าพิมพิสารทรงตั้งมั่นในการเจริญธรรมจึงคุกเข่าเดิน พระเจ้าอชาตศัตรูทรงทราบดังนั้นจึงรับสั่งให้ช่างตอกฝ่าเท้า ฝ่ามือให้แน่นมิให้เคลื่อนไหวไปได้ เมื่อพระองค์ไม่สามารถทนความเจ็บปวดได้จึงสิ้นพระชนม์หลังจากนั้นไม่นาน ในเวลาใกล้เคียงกัน พระมเหสีของพระเจ้าอชาตศัตรูประสูติพระโอรสพระองค์จึงหวนระลึกถึงความรักของพระบิดาที่มีต่อตน พอได้สดับว่าพระบิดาสวรรคตแล้วก็เกิดความเสียพระทัยเป็นอย่างมากทั้งนี้เพราะเชื่อในคำยุยงของพระเทวทัต ครั้นเมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูได้เสวยราชสมบัติพระเทวทัตก็ได้วางแผนปลงพระชนม์พระพุทธเจ้าทั้งให้นายธนูยิงใส่พระพุทธองค์แต่ก็ไม่เป็นผล พระเทวทัตเห็นว่าแผนการไม่สำเร็จจึงใช้วิธีใหม่โดยการกลิ้งหินก้อนใหญ่หวังจะทับพระบรมศาสดาแต่สะเก็ดหินกระจายไปกระทบพระบาทของพระพุทธเจ้าจนห้อเลือด นับได้ว่าการกระทำของพระเทวทัตเป็นกรรมหนักยิ่งนัก เมื่อข่าวการปลงพระชนม์แพร่หลายพุทธศาสนิกชนต่างก็ยกเลิกจัดอาหารถวายพระเทวทัตด้วยเหตุนี้พระเทวทัตจึงได้รวบรวมพระภิกษุบวชใหม่ที่เลื่อมใสในคำสอนของตนประมาณ 500 รูปแยกออกจากหมู่สงฆ์ พระบรมศาสดารู้แจ้งดังนั้นจึงให้พระสารีบุตรนำพระภิกษุกลับมา หลังจากที่ได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระสารีบุตรจนเกิดมรรคผลเหล่าพระภิกษุก็กลับมาเฝ้าพระศาสดา ฝ่ายภิกษุที่เป็นศิษย์เก่าเห็นดังนั้นเกิดโทสะโกรธพระเทวทัตที่มิเชื่อคำพูดของตนจนภิกษุกลับไปจนหมดจึงใช้เข่ากระทุ้งยอดอกจนเป็นเหตุให้ท่านเจ็บปวดและอาพาธหนักเป็นเวลา 9 เดือน พระเทวทัตเห็นว่าตนคงจะสิ้นชีพในไม่ช้านี้ กลับหวนระลึกถึงพระพุทธเจ้าปรารถนาจะเข้าเฝ้าพระองค์จึงขอร้องศิษย์ช่วยพาไป ครั้นเมื่อถึงสระโบกขรณีศิษย์ของท่านประสงค์จะพักชำระร่างกาย จึงวางเตียงลง เมื่อเท้าของพระเทวทัตเหยียบลงบนพื้นปฐพีก็แยกเป็นช่อง สูบเอาเท้าของท่านจมลงในแผ่นดิน ก่อนที่วาระสุดท้ายของท่านมาถึงจึงกล่าวคาถาบูชาพระพุทธเจ้าถวายกระดูกคางเป็นเครื่องสักการะ แต่ด้วย

Copyright by Mahidol University

อานิสงส์ของการถวายกระดูกคางนี้เป็นปัจจัยให้ท่านจะได้ตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าเมื่อพ้นกรรมนั้นแล้ว กล่าวถึงพระมารดาของพระพุทธเจ้าและพระอานนท์ พระนางทรงเห็นว่าพระราชโอรสของพระองค์นั้นได้เป็นพระพุทธเจ้าจึงปรารถนาถวายผ้าสาฎกแก่พระพุทธเจ้าด้วยฝีมือของพระนางเองพร้อมทั้งให้ช่างทำหม้อทองคำ จัดหาเปลือกไม้ ของหอม ของดีเลิศมาทอผ้าในครั้งนี้

ผูก 22

กล่าวถึงพระโพธิสัตว์คือ พระเมตไตรยได้เสด็จจุติลงมาปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระมเหสีของพระเจ้าอชาตศัตรู เมื่อครบ 10 เดือนก็ประสูติได้พระนามว่า พระอชิตะ ครั้นทรงเจริญวัยขึ้นได้ทอดพระเนตรเห็นพระสิริรูปอันงดงามของพระบรมศาสดา และได้ฟังธรรมแล้วเกิดศรัทธาโสมนัสจึงกราบทูลลาพระบิดาขอบรรพชา พระภิกษุอชิตะได้ศึกษาเล่าเรียนพระพุทธวจนะจนเชี่ยวชาญ

ครั้นพระบรมศาสดาเสด็จประทับที่นิโครธาราม พระนางมหาปชาบดีโคตรมีได้ถวายผ้าจีวร ตามศรัทธาที่ได้ตั้งใจไว้ เมื่อสำเร็จพระนางยกหีบแก้วทูนเหนือศีรษะนำผ้าเข้าไปน้อมถวายแด่พระบรมศาสดา สมเด็จพระบรมศาสดาทรงหวังให้พระนางได้รับมหาผลานิสงส์ตามที่ได้ตั้งพระทัยไว้จึงให้พระนางถวายผ้าแก่พระสงฆ์ พระนางปชาบดีโคตมีกราบทูลอ้อนวอนให้ทรงรับ 3 ครั้งแต่พระพุทธองค์ก็มิทรงรับ พระนางเสียพระทัยเป็นยิ่งนักจึงเสด็จเข้าไปหาพระอานนท์ ตรัสเล่าให้ฟัง พระอานนท์เข้าไปกราบทูลวิงวอนขอให้ทรงรับผ้าถวายนั้น พระพุทธองค์จึงทรงแสดงผลของการถวายทานให้พระพุทธเจ้าให้ผลอย่างหนึ่ง แต่การถวายทานแด่พระสงฆ์ทั้งหลายมีผลานิสงส์มากกว่า เมื่อพระนางได้สดับพระธรรมเทศนาแล้วบังเกิดความปรีดานำผ้าเข้าไปถวายแก่พระเถระเจ้าสารีบุตร พระสารีบุตรก็ไม่รับ นำไปถวายแก่พระโมคัลลานะ พระเถระก็ไม่รับ จึงนำเข้าไปถวายแก่พระเถระอื่นๆแต่ก็ไม่มีพระเถระองค์ใดรับ จนกระทั่งมาถึงพระอชิตะซึ่งเป็นภิกษุใหม่นั่งอยู่ท้ายสุด ท่านรับผ้านั้นไว้ ทำให้พระนางรู้สึกเสียพระทัยนัก เมื่อพระบรมศาสดาทอดพระเนตรเห็นพระนางเสียพระทัยจึงทรงมีพระดำริให้พระอานนท์นำบาตรมาแล้วพระองค์ทรงโยนบาตรขึ้นบนอากาศลอยหายไป พระอริยสงฆ์ทั้งหลายมิมีองค์ใดค้นพบได้ พระพุทธองค์จึงตรัสสั่งให้พระอชิตะไปค้นหา พระอชิตะประหลาดใจในพระบัญชานั้น แต่หากเป็นพระประสงค์ของพระองค์จึงตั้งจิตอธิษฐาน หากการบรรพชาในพระพุทธศาสนาเป็นไปเพื่อการหมายมั่นพระโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ขอให้บาตรของพระบรมศาสดาจงมาประดิษฐานอยู่ในมือ พระนางได้ทอดพระเนตรเห็นดังนั้นจึงเกิดปีติโสมนัสยิ่งนัก พระอชิตะพิจารณาผ้าคู่นั้นผืนหนึ่งนำไปคาดเป็นเพดาน อีกผืนหนึ่งทำเป็นม่านห้อยลงมา พระอชิตะเห็นผ้าที่ห้อยลงมางดงามนักจึงเปล่งวาจา ด้วยอานิสงส์ของวัตถุบูชานี้ ท่านอชิตะมิปรารถนาสิ่งใดนอกจากพระโพธิญาณ พระบรมศาสดาแย้ม

Copyright by Mahidol University

พระโอษฐ์และตรัสว่า พระอชิตะนี้จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคตกาล ทรงพระนามว่าเมตไตรย

ผูก 23

พระอชิตะภิกษุได้สร้างบารมีเป็นเวลา 8 อสงไขย พระพุทธองค์ทรงพยากรณ์พระอชิตะว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้าองค์ต่อไป

พระบรมศาสดาพร้อมทั้งพระอานนท์ออกจากฌานสมาบัติทรงพิจารณาตรวจดูเวไนยสัตว์ทอดพระเนตรเห็นพระพุทธบิดากำลังประชวรหนัก พระองค์ตรัสชวนพระอานนท์ พระราหุลและบอกกล่าวแก่พระภิกษุทั้งหลายให้รู้ทั่วกัน จากนั้นพระองค์พร้อมด้วยภิกษุ 500 รูปเสด็จไปสู่กรุงกบิลพัสดุ์โดยทางอากาศ ครั้นเมื่อทอดพระเนตรเห็นพระบิดาก็ทรงตรัสถามถึงพระอาการประชวร พระองค์ก็ตั้งจิตอธิษฐานถึงพระบารมีอันประเสริฐที่พระองค์ได้บำเพ็ญมาช้านาน พระบรมศาสดาอธิษฐานแล้วจึงเอามือลูบที่พระเศียรเกล้าแห่งพระสุทโทธนะ ความทุกข์ร้อนของพระบิดาก็ได้ดับสูญด้วยพระบารมี ส่วนพระอานนท์ก็ตั้งจิตอธิษฐานแล้วลูบตามพระวรกายของพระบิดาความทุกขเวทนาของพระองค์ก็อันตรธานหายไป

แต่นั้นพระราหุลสามเณรก็ได้อธิษฐานในใจขอให้พระเจ้าสุทโทธนะหายจากพระอาการประชวรเช่นกัน พระพุทธองค์ทรงพิจารณาแล้วทราบว่าพระชนมายุของพระบิดาดำรงอยู่ได้เพียง 7 วันเท่านั้นและทรงทราบว่าพระบิดาสามารถบรรลุพระอรหันต์ได้จึงโปรดประทานพระธรรมเทศนาถึงความไม่เที่ยงแท้ยั่งยืนของสังขารและทรงแสดงอริยสัจสี่ ดังนั้นพระบิดาก็ได้บรรลุพระอรหันตผลก่อนเข้าสู่พระปรินิพพาน

พระพุทธองค์ตรัสเทศนาธรรมถึงการกตัญญูเลี้ยงดูบิดามารดาจึงจะสำเร็จดังปรารถนา จากนั้นพระพุทธองค์ทรงตั้งพระบรมศพพระบิดาขึ้นสู่เมรุสูงใหญ่ เวลานั้นพระอินทร์ พระพรหมต่างมาช่วยกันสร้างเมรุหลวงอย่างงดงาม ภายหลังที่พระองค์กระทำฌาปนกิจเรียบร้อยพระพุทธองค์จึงตรัสให้ประยูรญาติทั้งหลายคลายความโศกเศร้า

นับแต่พระเจ้าสุทโทธนะเสด็จสวรรคต พระนางมหาปชาบดีโคตรมีกราบทูลอ้อนวอนขอบรรพชาถึง 3 ครั้ง แต่พระพุทธองค์มิทรงอนุญาต พระนางซึ่งมีความยินดีในการบรรพชาได้เสด็จตามพระพุทธองค์ไปถึงเมืองเวสาลี เมื่อพระอานนท์เห็นดังนั้นจึงเข้าไปกราบทูลอ้อนวอนพระศาสดาเพื่อทรงอนุญาต พระพุทธองค์จึงให้พระนางปชาบดีโคตรมีประพฤติในครุธรรม 8 ประการก่อน

Copyright by Mahidol University

กล่าวถึงพระนางพิมพา พระนางได้ชวนบริวารถึง 500 คนเสด็จไปยังพระเชตะวันมหาวิหารกราบทูลขออุปสมบท พระพุทธองค์ทรงยินดีและอนุญาตให้บรรพชาเป็นภิกษุณีพร้อมทั้งนางสนมทุกคน

กล่าวถึงเศรษฐีผู้หนึ่งใคร่จะลงเล่นน้ำจึงเอาตาข่ายเป็นรั้วล้อมท่าน้ำป้องกันภัยจากสัตว์น้ำต่างๆ ขณะนั้นมีต้นจันทน์หอมอยู่ริมฝั่งน้ำถูกกระแสน้ำพัดทำให้ไม้หักเป็นท่อนเล็กท่อนใหญ่กระจัดกระจายไป แต่ว่าลูกจันทน์ก้อนหนึ่งกลิ้งกระทบหินจนกลายเป็นก้อนกลม เศรษฐีพิจารณาจันทน์ลูกนี้แล้วจึงให้ช่างทำเป็นบาตรห้อยไว้ ถ้าผู้ใดสามารถเหาะมาเอาบาตรนี้ไปได้จึงจะเชื่อว่าผู้นั้นเป็นพระอรหันต์ แต่นั้นครู 6 คนที่แสดงตนว่าดีกว่าพระพุทธเจ้า พวกนี้เป็นทิฏฐินิครนถ์ ถือผิดมีมานะกระด้าง เมื่อได้ยินเศรษฐีกล่าวประกาศจึงรีบปรึกษากันเพื่อจะเหาะไปเอาบาตรให้จงได้

ผูก 24

พวกทิฏฐินิครนถ์ปรึกษากันเพื่อจะเอาบาตรของเศรษฐีให้ได้ต่างก็กลัวว่าพระพุทธเจ้าหรือพระอัครสาวกของพระองค์จะแย่งไป เมื่อปรึกษากันเรียบร้อยแล้วจึงพากันเข้าไปขอบาตร แต่เศรษฐีปฏิเสธนอกจากจะเหาะไปเอาเอง พวกนิครนถ์จึงวางแผนใหม่โดยให้อาจารย์ทำท่าจะเหาะบรรดาศิษย์จะคอยฉุดรั้งไว้ไม่ให้ไปเพราะบาตรจันทน์นี้มีค่าน้อยไม่สมควรกับการแสดงอิทธิฤทธิ์อย่างพระอรหันต์ แต่เศรษฐีปรารถนาเห็นอิทธิฤทธิ์แต่ทุกครั้งที่เตรียมจะเหาะศิษย์ทั้งหลายก็จับขาฉุดรั้งไว้ทุกครั้ง ส่วนเศรษฐีก็ยืนกรานไม่ให้เช่นเคย จนกระทั่งครบ 7 วัน พระโมคคัลลานะกับพระปิณโฑลภารทวาชเข้าไปบิณฑบาตได้ยินนักเลงสุราทั้งหลายกล่าวถึงการที่เศรษฐีลองฤทธิ์ของพวกเดียรถีย์ที่อวดอ้างว่าเป็นพระอรหันต์ แต่ยังไม่มีผู้ใดเหาะไปเอาบาตรจันทน์นั้นได้ นักเลงสุราทั้งหลายจึงไม่เชื่อว่ามีพระอรหันต์เกิดขึ้น เมื่อพระโมคคัลลานะได้ยินเช่นนั้นจึงบอกให้พระปิณโฑลภารทวาชเหาะไปเอาบาตรนั้นมา พระเถระจึงเข้าจตุตถฌานสมาบัติ แสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เหาะไปบนอากาศพร้อมก้อนหินติดฝ่าเท้า เมื่อเศรษฐีเห็นดังนั้นก็ทราบแน่ว่าเป็นพระอรหันต์จึงกราบหมอบนิมนต์ให้พระเถระลงมา พร้อมกับบรรจุอาหารอันประณีตใส่บาตรถวาย

ฝ่ายประชาชนที่ไม่ได้เห็นการแสดงอิทธิฤทธิ์นั้นต่างเข้ามานิมนต์ให้ท่านแสดงปาฏิหาริย์ให้ชมบ้าง เมื่อพระบรมศาสดาได้ยินเสียงอื้ออึงจึงตรัสถามพระโมคคัลลานะและทรงตำหนิการกระทำนั้นพร้อมทั้งบัญญัติสิกขาบท พวกเดียรถีย์ทราบว่าพระพุทธเจ้าทรงห้ามพระสาวกทำปาฏิหาริย์อีกต่างพากันดีใจ พระเจ้าอชาตศัตรูได้สดับข่าวจึงกราบทูลพระองค์ว่าจะทำเช่นไร พระพุทธองค์จะแสดงยมกปาฏิหาริย์นั้นเองเพราะการบัญญัติสิกขาบทห้ามเฉพาะพระสาวกและการทำยมกปาฏิหาริย์เป็นพุทธประเพณีที่สืบกันมาช้านาน

Copyright by Mahidol University

พวกเดียรถีย์ทั้งหลายเมื่อทราบว่าพระพุทธองค์จะไปทำยมกปาฏิหาริย์ที่เมืองสาวัตถีจึงติดตามไปพร้อมทั้งเรี่ยไรทรัพย์สร้างมณฑปแสดงปาฏิหาริย์ ฝ่ายพระพุทธเจ้าทรงปรารถนาจะทำปาฏิหาริย์ใต้ต้นมะม่วงพวกเดียรถีย์ทราบดังนั้นจึงสั่งให้ศิษย์ช่วยกันโค่นทำลายต้นมะม่วงมิให้เหลือ ครั้นพระบรมศาสดาเสด็จเข้าไปบิณฑบาตในพระราชวัง คนเฝ้าดูแลสวนพบมะม่วงสุกจึงนำไปถวายพระองค์ พระอานนท์จึงนำมะม่วงนั้นทำเป็นน้ำปานะ จากนั้นพระองค์รับสั่งให้คนดูแลสวนนำเมล็ดมะม่วงฝังลงดิน ทันใดนั้นต้นมะม่วงก็งอกเติบโตแตกกิ่งก้านสาขาและทรงตั้งชื่อใหม่ว่า คัณฑามพฤกษ์ ฝ่ายประชาชนนั้นเมื่อเห็นพวกเดียรถีย์ผ่านมาก็พากันปาเมล็ดมะม่วงพร้อมทั้งด่าทอขับไล่

กล่าวถึงพระอินทร์บนสวรรค์ทำเหตุอัศจรรย์เป็นพายุใหญ่ทั้งลม ฝน ทำลายมณฑปใหญ่ของพวกเดียรถีย์ พวกเดียรถีย์พากันแตกหนีกระเจิดกระเจิงไปคนละทิศคนละทาง ส่วนอาจารย์ทั้ง 6 หนีไปยังฝั่งแม่น้ำเอาเชือกผูกหม้อข้าวกับคอของตนกระโดดลงน้ำไป พวกลูกศิษย์เห็นดังนั้นนึกว่าเป็นการทำปาฏิหาริย์จึงกระโดดตามอาจารย์ไป ส่วนพวกอุปัฏฐากเดียรถีย์ก็ถูกอิทธิฤทธิ์ของพระอินทร์เป็นลมพายุใหญ่พัดไปไกล ตากแดดร้อนล้มตายกันไป

ผูก 25

พวกที่ถือผิดนั้นประสบกับความลำบาก เมื่อเศษผงธุลีตกถูกร่างกายก็กลับกลายเป็นดำ หรือบางพวกก็ถูกลมพัดไปไกล ปาฏิหาริย์นี้ทำให้สัตว์ทั้งหลายอัศจรรย์ใจยิ่งนัก ส่วนผู้ที่มีความบริสุทธิ์ต่างก็อยู่เป็นสุขดี

เมื่อพระพุทธองค์ทรงพิจารณาแล้วว่าถึงเวลาที่จะกระทำปาฏิหาริย์แล้วจึงเสด็จประทับที่หน้ามุข ในเวลานั้นนางการณีน้อยมณฑา จุลอนาถปิณฑิก จิรสามเณรี จุนทะสามเณร พระอุบลวรรณาเถรี พระโมคคัลลานะ ต่างก็กราบทูลอาสาจะทำปาฏิหาริย์แข่งกับเดียรถีย์แทนพระพุทธองค์ แต่พระพุทธเจ้าทรงตรัสห้าม เพราะยมกปาฏิหาริย์นี้เป็นประเพณีของพระพุทธเจ้ามิใช่วิสัยของสาวก จากนั้นพระองค์เข้าจตุตถฌานสมาบัติ เหาะไปบนอากาศ เสด็จเดินจงกรม ตรัสถามปัญหาพระพุทธนิมิตตรัสวิสัชนา พระอินทร์ พระพรหมต่างพากันมาฟังทั้งสองพระองค์ตรัสถามกันบนอากาศ

ภายหลังที่พระองค์ทำยมกปาฏิหาริย์สำเร็จแล้ว พระองค์พิจารณาเห็นว่าประเพณีของพระพุทธเจ้าแต่ก่อนเมื่อทรมานพวกมิจฉาทิฏฐิสำเร็จย่อมไปโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พระพุทธองค์พิจารณาแล้ว เสด็จลุกจากบัลลังก์เหนือต้นมะม่วง ย่างพระบาทเหยียบทั้งเขายุคนธรและอิสินคีรี เขาพระสุเมรุก็น้อมยอดลงรับพระบาท พระพุทธองค์เสด็จพุทธดำเนิน 3 ก้าวก็เข้าสู่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์สำเร็จ ฝ่ายทวยเทพทั้งหลาย เมื่อได้ยินพระอินทร์ประกาศก้องให้มาถวาย

Copyright by Mahidol University

นมัสการพระพุทธเจ้า เทพทั้งหลายจึงมาประชุมกันเป็นอันมาก สมเด็จพระบรมศาสดาเมื่อทอดพระเนตรไม่เห็นพระมารดาจึงตรัสถาม พุทธมารดาทรงสดับเช่นนั้นจึงทรงพระปีติปราโมทย์ที่มิเสียแรงอุ้มท้องมาจนได้พระโอรสที่ประเสริฐนัก ส่วนพระพุทธองค์ทรงปรารถนาจะสนองคุณพระมารดาอันยิ่งใหญ่ พระธรรมที่จะทดแทนคุณนั้นได้คือ พระอภิธรรมปิฎกทั้ง 7 คัมภีร์ ทรงเทศนานานถึง 3 เดือนมิได้หยุดพัก หลังจากนั้นพระองค์บัญชาให้พระอินทร์ทราบว่า พระองค์จะทำปาฏิหาริย์อีกหนึ่งรอบให้คนทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายได้ชื่นชมในอัศจรรย์นั้น

ผูก 26

พระสารีบุตรพรรณนาพระคุณของพระบรมศาสดา พระพุทธองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนา พระภิกษุ 500 รูปซึ่งเป็นศิษย์ของพระสารีบุตรได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ได้ดวงตาธรรมเป็นอันมาก

พระพุทธองค์ทรงปรารถนาจะแสดงให้เห็นคุณานุภาพของบรรดาพุทธสาวกทั้งหลายตั้งแต่ปุถุชนจนถึงพระอรหันต์ บรรดาพุทธสาวกสามารถแก้ไขปัญหาได้เฉพาะวิสัยของตน ไม่สามารถแก้ปัญหาในระดับที่สูงกว่าวิสัยของตนได้ ตลอดพระชนมายุของพระองค์ ทรงดำรงอยู่ในเพศฆราวาส 29 พรรษา เสด็จออกบรรพชาทรงกระทำทุกรกิริยา 6 พรรษา ทรงตรัสรู้และสั่งสอนเวไนยสัตว์ 45 พรรษารวม 80 พรรษา ภายในพรรษาสุดท้ายนั้น พระพุทธองค์ประชวรอย่างหนัก พระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายต่างพากันแสวงหาโอสถมารักษาพระองค์ แต่นั้นพระองค์ทรงเทศนาเรื่องชราธรรมะให้พระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายพิจารณาสังขารว่ามันไม่เที่ยง

ฝ่ายพระสารีบุตรพิจารณาอายุสังขารของตนเห็นว่าจะมีชีวิตดำรงอยู่ได้ 7 วันเท่านั้นจึงดำริว่าต้องไปนิพพานที่เรือนมารดาตน เพราะนางเป็นมารดาของพระอรหันต์มาถึง 7 องค์ แต่เพราะนางยังมีมิจฉาทิฏฐิอยู่ เทศนาสั่งสอนหมู่ชนจำนวนมากให้บรรลุธรรมได้ มารดาตนก็ควรได้รับการปลดเปลื้องให้พ้นจากมิจฉาทิฏฐินั้นได้

ภายหลังที่ได้กราบทูลลาพระพุทธองค์แล้ว พระสารีบุตรพร้อมด้วยบริวาร 500 รูป เดินทาง 7 วันก็ถึงบ้านเกิด เมื่อมารดาพระสารีบุตรทราบข่าวการกลับมาของพระเถระก็ดีใจคิดว่าลูกชายคงเบื่อและมาสึกตอนแก่ จึงรีบสั่งให้คนจัดเตรียมที่พักให้พระลูกชายและพระสงฆ์ที่ติดตามมา เทวดาทั้งหลายเห็นอาการไม่สู้ดีของพระสารีบุตรจึงพากันมาเยี่ยมอาการของท่าน มารดาสงสัยในผู้ที่มาเยี่ยมเหล่านั้นจึงเข้าไปถามโดยละเอียด เมื่อทราบว่าเป็นเทพยดาก็บังเกิดความปีติยิ่งนักในอานุภาพของบุตรตนและอานุภาพของพระพุทธองค์ซึ่งยิ่งใหญ่กว่านี้ ดังนั้นจิตใจของนางจึงเกิดศรัทธาน้อมในพระธรรมคำสอนและเข้าสู่กระแสนิพพานได้สำเร็จ ครั้นเมื่อแทนคุณมารดาเสร็จสิ้นพระสารีบุตรให้มารดาออกไปก่อน พร้อมทั้งสั่งให้ภิกษุทั้งหลายมาประชุมพร้อมกันและกล่าวลา

Copyright by Mahidol University

พระสารีบุตรก็ดับขันธ์ปรินิพพานในวันรุ่งขึ้น พระอินทร์ พระพรหมพร้อมทั้งหมู่ญาติประกอบพิธีคารวะศพ 7 วัน พร้อมทั้งบรรจุอัฐิที่ซุ้มประตูวัดเชตวันมหาวิหาร

กล่าวถึงพระโมคคัลลานะท่านสามารถเทศนาสั่งสอนเวไนยสัตว์ได้อย่างกว้างขวางทำให้มีผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา พวกเดียรถีย์ทั้งหลายที่ได้เสื่อมคลายความนับถือจากประชาชนจึงว่าจ้างโจรให้ฆ่าพระเถระแต่พระเถระหนีไปได้ถึง 2 ครั้ง เมื่อพระเถระพิจารณาเห็นว่ายังมีกรรมเก่า

จึงยอมให้โจรจับทุบตีอย่างง่ายดาย พระโมคคัลลานะก็ใช้อิทธิฤทธิ์เรียงกายประสานกันใหม่และเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายกราบทูลลาปรินิพพานที่กาฬศิลา เมื่อนมัสการกราบทูลลาแล้ว พระโมคคัลลานะก็ปรินิพพานหลังจากนั้น

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพิจารณาเห็นว่าใกล้จะนิพพาน พระองค์จึงเสด็จกลับเมืองเวสาลี พิจารณาสังขารธรรมว่าพระชนมายุของพระองค์เหลืออยู่ 3 เดือน พระองค์จึงแสดงให้พระอานนท์กราบทูลอาราธนาให้พระองค์ดำรงพระชนม์อยู่ตลอดกัปหนึ่ง แต่พระอานนท์กลับนิ่งเฉยไม่กราบทูลอาราธนา พระอานนท์เพียงแต่นิมนต์ให้พระองค์เทศนาอิทธบาทสี่อย่างละเอียด

ผูก 27

แต่พระอานนท์ก็ยังคงนิ่งเฉยเช่นเดิมและมิได้นิมนต์ให้พระองค์อยู่ต่ออีกกัปหนึ่ง พระองค์จึงตรัสให้พระอานนท์ออกไปข้างนอกไปนั่งในสถานที่สงบ

เมื่อพระอานนท์ออกไปข้างนอกแล้ว พญามารก็เข้ามากราบทูลให้พระพุทธองค์เข้าสู่พระปรินิพพาน พระพุทธองค์ยังมิรับนิมนต์นั้นเพราะเมื่อใดที่พุทธบริษัททั้งสี่ยังไม่รู้พระธรรมวินัย พระพุทธองค์จะยังไม่รับอาราธนาเข้าสู่ปรินิพพาน พญามารนั้นคอยหาโอกาสอยู่ตลอดเวลา พระองค์จึงตรัสว่านับแต่นี้อีก 3 เดือน พระองค์จึงจะเข้าสู่ปรินิพพาน

เมื่อกำหนดปลงพระชนมายุสังขาร ก็บังเกิดเหตุการณ์อัศจรรย์แผ่นดินไหว พระอานนท์ก็เกิดความสงสัยจึงเข้าไปกราบทูลถาม พระพุทธองค์ตรัสว่าเป็นเพราะพระองค์ปลงอายุสังขาร พระอานนท์จึงกราบทูลขอให้พระองค์ทรงพระชนม์อยู่ต่อไปอีกกัปหนึ่งเพื่อชาวโลก แต่เป็นเพราะความบกพร่องของพระอานนท์เองที่มิได้นิมนต์พระองค์ตั้งแต่แรก พระพุทธองค์ทรงตรัสเทศนาสั่งสอนพระอานนท์พร้อมทั้งพระภิกษุสงฆ์ว่าสังขารไม่มีความเที่ยงแท้ ในโลกนี้ทุกคนล้วนแต่มีความตายเป็นเบื้องหน้าทั้งสิ้น

จากนั้นพระพุทธองค์เสด็จไปยังสวนมะม่วงของนายจุนทะบุตรของนายช่างทอง พระบรมศาสดาได้ตรัสเทศนาธรรมจนนายจุนทะบรรลุเป็นพระโสดาบัน นายจุนทะจึงกราบทูลนิมนต์พระบรมศาสดาพร้อมทั้งภิกษุสงฆ์ไปรับอาหารบิณฑบาตในบ้านของตน เมื่อพระบรมศาสดาเสด็จ

Copyright by Mahidol University

ไปบ้านนายจุนทะ พระองค์ตรัสสั่งให้นายจุนทะนำสุกรนั้นมาถวายพระองค์เพียงผู้เดียว ส่วนที่เหลือให้นำไปฝังดินและนำอาหารอื่นถวายพระภิกษุสงฆ์

ครั้นพระพุทธเจ้าเสร็จภัตกิจแล้ว พระพุทธองค์ทรงประชวรซึ่งพระองค์แสดงบุพกรรมของพระองค์เองว่า ในอดีตชาติพระองค์เป็นแพทย์รักษาโรคแก่ลูกเศรษฐีซึ่งก็คือ นายจุนทะแต่โรคนั้นกำเริบทำให้พระองค์ต้องมารับกรรมในครั้งนี้

เมื่อพระองค์แสดงบุพกรรมจบลงแล้วจึงตรัสชวนพระอานนท์พร้อมทั้งภิกษุสงฆ์ไปยังเมืองกุสินาราซึ่งเป็นเมืองที่พระพุทธเจ้าดับขันธ์มาแต่ก่อน ในระหว่างทางพระองค์บังเกิดกระหายน้ำจึงตรัสให้พระอานนท์ไปนำน้ำมาให้ฉันแต่เพราะเกวียนเพิ่งผ่านไปน้ำยังขุ่นอยู่ พระอานนท์จึงมิได้นำน้ำมา พระเถระกลับมากราบทูลพระพุทธองค์ถึง 2 ครั้ง ครั้งที่ 3 จึงกลับไปอีกครั้งและพบว่าน้ำที่ขุ่นข้นด้วยรอยเกวียนกลับใสสะอาดเป็นที่อัศจรรย์นัก เมื่อเดินทางถึงเขตเมือง พระอานนท์จึงกราบทูลนิมนต์ให้พระพุทธองค์ประทับอยู่ในสวนมะม่วงพร้อมกับกั้นที่ประทับด้วยผ้าจีวรมิให้ผู้ใดมารบกวน โดยพระอานนท์เป็นผู้เฝ้ารักษาอยู่หน้าทางเข้านั้น ในเวลานั้นเกิดความมหัศจรรย์เขาพระสุเมรุก็อ่อนน้อมยอดลงมา

ผูก 28

เขาสัตบริภัณฑ์ล้อมพระสุเมรุทองเปล่งประกายดูรุ่งเรือง ท้องฟ้าลั่นไปทั่ว น้ำในมหาสมุทรไหลนองมากราบบูชาพระพุทธองค์ สัตว์ทั้งหลายไม่ว่าจะเป็น ครุฑ นาค รวมทั้งพระอินทร์ พระพรหม ต่างก็มารวมกันนมัสการพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ พระพุทธเจ้าจึงตรัสแก่พระอานนท์ว่า การบูชาด้วยอามิสบูชาเป็นอันมากยังไม่ถือว่าบูชาพระองค์ หากผู้ใดปฏิบัติธรรมรักษาศีลสมาธิผู้นั้นถือว่าบูชาพระองค์ และพระองค์ตรัสอีกว่าจะปรินิพพานอยู่ที่เมืองกุสินารานี้ พระอานนท์ได้ยินดังนั้นก็มีน้ำตานองหน้าพลางกราบทูลว่าขอให้พระองค์ปรินิพพานที่เมืองใหญ่ๆอย่าง เมืองเวสาลี เมืองพาราณสีซึ่งมีผู้คนศรัทธาในพระองค์อยู่มาก หากแต่พระองค์ตรัสว่าเมืองกุสินารานี้แต่ก่อนเป็นเมืองใหญ่ พระพุทธเจ้าองค์ก่อนก็ได้เสด็จปรินิพพานที่นี่ทุกพระองค์

ในเวลานี้นสุภัททปริพาชกซึ่งยังคงถือมิจฉาทิฏฐิอีกทั้งเป็นผู้ที่มีอำนาจอย่างกว้างขวางคนทั้งหลายล้วนนับถือ เมื่อสุภัททปริพาชกได้ทราบข่าวว่าพระพุทธเจ้าจะเสด็จปรินิพพานที่อุทยานจึงปรารถนาเข้าไปถามปัญหา พระอานนท์เห็นว่ามิควรเข้าไปรบกวนพระพุทธองค์จึงห้ามไม่ให้ปริพาชกล่วงล้ำเข้าไป แต่ครั้นพระพุทธองค์สดับข่าวการมาของปริพาชกก็ทรงอนุญาตให้ปริพาชกเข้ามาเพราะเหตุว่า สุภัททปริพาชกเป็นพุทธเวไนย มิใช่สาวกเวไนย สาวกทั้งหลายไม่สามารถสั่งสอนให้บรรลุธรรมได้ พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาสั่งสอนถึงอริยสัจสี่พร้อมด้วยมรรคมีองค์แปดอัน

Copyright by Mahidol University

เป็นหนทางดับทุกข์ เมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนานั้นแล้ว สุภัททปริพาชกก็ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์และทูลขออุปสมบทในพระพุทธศาสนา

จากนั้นพระพุทธองค์ก็ได้ตรัสเรื่องบุพกรรมของสุภัททปริพาชก พระอานนท์สังเกตเห็นว่าอีกไม่นานพระพุทธองค์จักปรินิพพานในเวลาใกล้รุ่ง พระอานนท์จึงมีจิตโทมนัสเป็นยิ่งนัก จึงออกไปร้องไห้รำพึงรำพันเพียงลำพัง พระพุทธเจ้าทอดพระเนตรไม่เห็นพระอานนท์ในที่ประชุมสงฆ์จึงรับสั่งให้ภิกษุไปตามพระอานนท์มาและตรัสว่าการที่พระอานนท์อุปัฏฐากพระพุทธองค์มาช้านาน พระอานนท์จะได้บรรลุพระอรหันต์ในวันปฐมสังคายนา หลังจากนั้นพระบรมศาสดาได้ประทานปัจฉิมโอวาทถึงความไม่ประมาท ให้พระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายพิจารณาธรรม 84,000 พระธรรมขันธ์ให้ถ้วนถี่และตั้งใจรักษาศีลให้บริสุทธิ์เพื่อสืบต่อพระธรรมให้ถาวรสืบไป

ภายหลังประทานปัจฉิมโอวาทเสร็จสิ้นแล้ว พระบรมศาสดาก็เข้าปฐมฌานออกจากปฐมฌานแล้วเข้าสู่ฌานขั้นต่อไปจนถึงปัญจฌานและต่อเนื่องถึงอรูปาวจรสมาบัติ 4 เนวสัญญานาสัญญายตนะ เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วก็บังเกิดความมหัศจรรย์โกลาหลยิ่งนัก ขณะที่พุทธบริษัททั้งหลายที่ยังเป็นปุถุชนต่างเศร้าเสียใจ พระอนุรุทธะได้แสดงธรรมปลอบประโลมให้คลายความเศร้าโศก

พระอนุรุทธะได้แจ้งข่าวให้แก่บรรดากษัตริย์และภิกษุสงฆ์รวมทั้งชาวเมืองให้ทราบ จากนั้นจึงจัดเตรียมเครื่องหอม ผ้าเนื้อดีทำการบูชาพระพุทธสรีระและตกแต่งพระพุทธสรีระอันเปรียบได้กับจักรพรรดิ

เมื่อทำการบูชาพระพุทธสรีระด้วยเครื่องสักการะครบ 6 วัน ครั้นวันที่ 7 กษัตริย์ทั้งหลายปรึกษากันว่าจะอัญเชิญพระพุทธสรีระไปทางทิศใต้ของพระนครแต่แม้ว่าจะใช้พละกำลังมากเท่าไรก็มิอาจยกพระบรมศพให้เคลื่อนที่ได้ กษัตริย์มัลลราชจึงตรัสถามพระอนุรุทธะ เหตุที่มิอาจยกพระบรมศพได้เป็นเพราะความคิดของเทพยดาและความคิดของมนุษย์ไม่ตรงกัน

ผูก 29

เทพยดาทั้งหลายต้องการให้อัญเชิญพระบรมศพไปทางตะวันออกซึ่งที่นั่นมีเจดีย์อันเก่าแก่ กษัตริย์มัลลราชทั้งหลายจึงปฏิบัติตามที่พระเถระกล่าวแจ้งนั้น ขณะที่อัญเชิญพระบรมศพอยู่นั้น มีนางมัลลิกาได้ทราบข่าวว่าพระบรมศพจะผ่านมาในเมือง นางปรารถนาจะถวายเครื่องประดับปกคลุมพระพุทธสรีระซึ่งงดงามยิ่งนัก

จากนั้นขบวนพระบรมศพก็เคลื่อนไปถึงมกุฏพันธนเจดีย์ ห่อพระบรมศพด้วยผ้าเนื้อดี 500 คู่ แล้วอัญเชิญลงหีบทองคำอันเต็มไปด้วยน้ำหอม กษัตริย์มัลลราชทั้งหลายรวมทั้งพระอินทร์พระพรหมต่างพากันอัญเชิญหีบทองคำของพระพุทธสรีระขึ้นเชิงตะกอน ครั้นเมื่อนำเพลิงไปจุดก็

Copyright by Mahidol University

ไม่สามารถจุดให้ติดได้แม้ว่าจะมีเชื้อเพลิงอย่างดี กษัตริย์ทั้งหลายจึงถามพระอนุรุทธเถระ เหตุเป็นเพราะเทพยดาทั้งหลายยังคอยพระมหากัสสปะเถระซึ่งเป็นพระเถระผู้ใหญ่ก่อน

กล่าวถึงพระมหากัสสปะอาศัยอยู่ในเมืองปาวายะพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ 500 รูปเพื่อเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา ระหว่างทางได้แวะพักผ่อน มีปริพาชกคนหนึ่งเดินมาพร้อมกับดอกมณฑาทำเป็นร่มกันแดด พระเถระพิจารณาแล้วว่าดอกไม้ชนิดนี้จะปรากฏบนโลกก็ต่อเมื่อมีเหตุการณ์สำคัญเกี่ยวกับพระพุทธองค์ เพื่อคลายความสงสัยพระเถระจึงเข้าไปถามปริพาชกและได้ความว่าพระบรมศาสดาเสด็จปรินิพพานไปแล้ว 7 วัน ขณะนั้นสุภัททะภิกษุเฒ่าได้กล่าวหมิ่นประมาทว่าสิ้นพระพุทธองค์แล้วไม่ต้องเกรงกลัวผู้ใด ทำสิ่งที่ตนปรารถนาได้ตามต้องการ ไม่มีใครห้ามปรามหรือบังคับบัญชา พระมหากัสสปะได้ยินคำของพระภิกษุเฒ่าก็กล่าวติเตียนแม้ว่าพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานได้เพียง 7 วัน ยังมีผู้กล่าวล่วงเกินพระธรรมวินัยได้

เมื่อพระกัสสปะเดินทางไปถึงสถานที่ถวายพระเพลิงแล้ว พระเถระตั้งจิตอธิษฐานขอให้พระบาททั้งสองของพระองค์จงเหยียดออกมาจากหีบรองรับการกราบไหว้ของท่าน เมื่อสิ้นคำอธิษฐานพระบาททั้งคู่ก็ปรากฏให้เห็น คนทั้งหลายจึงได้พากันกราบนมัสการโดยทั่วกัน จากนั้นพระเพลิงก็ได้เกิดขึ้นเองและเผาพระพุทธสรีระจนหมดสิ้นเหลือแต่เพียง

1. ผ้าที่ห่อหุ้มชั้นใน 1 ผืน ชั้นนอก 1 ผืน
2. พระเขี้ยวแก้ว
3. พระรากขวัญทั้งสอง
4. พระอุณหิส(พระอัฐิเบื้องบนพระเศียร)

พระธาตุทั้งเจ็ดนี้ยังคงอยู่เป็นปกติ ส่วนพระธาตุที่เหลือก็แตกออกมีขนาดต่างๆคือขนาดใหญ่ ขนาดกลางและขนาดเล็ก

เมื่อถวายพระเพลิงพุทธสรีระแล้ว กษัตริย์มัลลราชนำหม้อทองใส่น้ำหอมเก็บพระธาตุหลังจากอัญเชิญพระธาตุมาเรียบร้อยแล้วก็จัดให้มีมหรสพสมโภชตลอด 7 วัน เพื่อรักษาพระบรมสารีริกธาตุไม่ให้โจรผู้ร้ายมาแย่งชิงไปได้

กล่าวถึงพระเจ้าอชาตศัตรูยังมิทรงทราบการปรินิพพานของพระพุทธองค์อำมาตย์ทั้งหลายจึงออกอุบายให้กษัตริย์ลงไปนอนในรางน้ำหอม แล้วจึงแจ้งข่าวการปรินิพพานของพระบรมศาสดาให้ทรงทราบ เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูทรงทราบก็ถึงกับวิสัญญีภาพสลบ อำมาตย์ทั้งหลายจึงพากันยกกษัตริย์ไปนอนในรางที่สอง เมื่อทรงฟื้นคืนสติก็ตรัสถามอำมาตย์อีกและได้ความเช่นเดิม อำมาตย์ทั้งหลายจึงพากันนำพระองค์ไปนอนในรางที่สาม เมื่อพระองค์ฟื้นคืนสติพระองค์เศร้าโศกเป็นอันมาก

Copyright by Mahidol University

ครั้นพระองค์คลายทุกขเวทนาแล้ว ทรงดำริจะส่งราชทูตไปขอส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ เช่นเดียวกับกษัตริย์องค์อื่นๆ คือ กษัตริย์ลิจฉวี เมืองเวสาลี กษัตริย์ศากยราช เมืองกบิลพัสดุ์ กษัตริย์ถูลิยะ เมืองอัลลกัปปะ กษัตริย์โกลิยะ เมืองราม และมหาพราหมณ์ เมืองเวฏฐทีปกะ กษัตริย์มัลลราช เมืองปาวาย เจ้าผู้ครองนครทั้งหมดนี้ต่างก็ปรารถนาให้แบ่งพระบรมสารีริกธาตุ มิฉะนั้นจะเกิดสงคราม

ฝ่ายกษัตริย์เมืองกุสินาราก็จัดเตรียมกองทัพพร้อมประกาศไม่แบ่งพระธาตุ ขณะที่กษัตริย์โต้เถียงจะทำสงครามต่อกัน มีพราหมณ์ผู้หนึ่งนามว่าโทณะ เห็นว่ามิควรให้กษัตริย์ทั้งหลายก่อวิวาทะกันจึงออกไปประกาศว่าจะแบ่งพระธาตุให้เท่าๆกัน

เมื่อเปิดหีบทองบรรจุพระบรมสารีริกธาตุให้กษัตริย์ทั้งหลายได้กราบไหว้บูชา บรรดากษัตริย์ทอดพระเนตรเห็นพระบรมสารีริกธาตุต่างก็ร่ำไห้ พราหมณ์เฒ่าเห็นบรรดากษัตริย์กำลังเศร้าโศกจึงถือโอกาสหยิบพระธาตุซ่อนไว้ พระอินทร์ทอดพระเนตรเห็นดังนั้นจึงลงมาเอาพระธาตุที่ซ่อนอยู่ไป หลังจากที่พราหมณ์เฒ่าได้แบ่งพระธาตุเรียบร้อยแล้วก็ยกมือคลำหาก็ไม่พบและไม่กล้าที่จะเอ่ยปากถามใคร พราหมณ์เฒ่าเห็นว่าทะนานสำหรับตวงพระธาตุยังไม่มีใครต้องการจึงออกปากขอต่อบรรดากษัตริย์ซึ่งทุกพระองค์ก็ยินยอมยกให้

ผูก 30

บรรดากษัตริย์ต่างๆเมื่อได้รับแบ่งพระบรมสารีริกธาตุแล้วต่างอัญเชิญไปสู่เมืองของตน พร้อมทั้งสร้างสถูปไว้เป็นที่ประดิษฐานบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

ฝ่ายพระเจ้าอชาตศัตรูอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุโดยใช้เวลาในการเดินทาง 7 ปี 7 เดือน 7 วัน ก็ยังไม่ถึงพระนคร เพราะรับสั่งให้หยุดขบวนจัดสมโภชฉลองตลอดระหว่างทางทำให้ประชาชนต่างก็ได้รับความเดือดร้อน พระขีณาสพทราบเรื่องดังนั้นจึงออกอุบายให้พระเจ้าอชาตศัตรูรีบอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุถึงพระนครในอีก 7 วันประชาชนจึงคลายความเดือดร้อน

สำหรับพระสถูปที่ประดิษฐานบรรจุพระบรมสารีริกธาตุมีทั้งหมด 10 แห่ง กระจายไปทั่วเพื่อให้เหล่าพุทธศาสนิกชนได้กราบสักการะ ต่อมาพระมหากัสสปะเห็นว่าภายหน้าจะมีอันตรายจักเกิดแก่พระบรมสารีริกธาตุ พระมหากัสสปะจึงปรารถนาจะรวมไว้ในที่แห่งเดียวกัน พระเถระจึงนำความไปกราบทูลพระเจ้าอชาตศัตรูและได้รวบรวมนำพระบรมธาตุจากเมืองอื่นๆมาฝังไว้ใต้พื้นดินโดยมิให้ใครรู้เรื่องแม้แต่คนขุดดิน เมื่อทำการขุดหลุดเรียบร้อยพระเจ้าอชาตศัตรูและพระมหากัสสปะได้บรรจุพระบรมธาตุในกล่องซ้อนกันหลายชั้น รวมทั้งจารึกว่าภายภาคหน้าพระเจ้าอโศกราชจะมารื้อพระบรมสารีริกธาตุนี้แจกจ่ายไปทั่ว หลังจากนั้นก็สร้างกำแพงรายล้อมอย่างมั่นคง ทั้งจารึกอักษรบนแผ่นหินใหญ่ถมด้วยดินไว้อย่างหนาแน่น ภายหลังที่พระมหากัสสปะนิพพาน พระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จสวรรคตก็ไม่มีผู้ใดทราบว่าพระมหากัสสปะได้รวมพระธาตุไว้

Copyright by Mahidol University

ต่อมาสมัยพระเจ้าอโศกราชกุมาร พระองค์มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาทรงปรารถนาจะค้นหาพระบรมธาตุเพื่อมาบรรจุในพระสถูปแต่ค้นหาเท่าไรก็ยังไม่พบ จนกระทั่งพบพระเถระเฒ่าอายุ 120 พรรษา ท่านกราบทูลว่าเมื่อสมัยเป็นสามเณร 7 ขวบพระเถระบิดาได้พาไปนมัสการพระสถูปแห่งหนึ่งในป่าทึบ แต่นั้นพระเจ้าอโศกราชจึงอาราธนาให้พระเถระเป็นผู้นำทางเสด็จไปยังสถานที่ดังกล่าวแล้วรับสั่งให้ขุดดูพบว่ามีพระบรมธาตุและอักษรจารึกที่พระมหากัสสปะทำนายเอาไว้ พระองค์รับสั่งให้นำพระบรมธาตุไปบรรจุในพระสถูปทั้ง 84,000 องค์ เมื่อบรรจุพระบรมธาตุเป็นที่เรียบร้อยแล้ว พระองค์ทรงมีพระดำริจะจัดงานฉลองให้ยิ่งใหญ่รวม 7 ปี 7 เดือน 7 วัน แต่ก็ทรงเกรงว่าจะมีอุปสรรคอันตราย พระองค์จึงแจ้งพระดำริให้พระสงฆ์ทราบและให้จัดหาพระภิกษุผู้มีอิทธิฤทธิ์มาช่วยป้องกันอันตรายมิให้เกิดขึ้นในงานเฉลิมฉลอง

ผูก 31

ขณะนั้นมีสามเณรน้อย 7 ขวบมีฤทธิ์มาก พระสงฆ์ทั้งหลายจึงขอร้องให้สามเณรรับภาระในการกำจัดมารร้าย แต่สามเณรตอบว่าตนอายุยังน้อย อานุภาพยังน้อยไม่สามารถรับภาระนี้ได้ แต่ยังมีพระภิกษุรูปหนึ่งซึ่งมีฤทธิ์มากบำเพ็ญฌานอยู่ใต้ท้องทะเลนามว่า พระกีสนาคอุปคุต พระสงฆ์จึงให้พระภิกษุสองรูปไปอาราธนาพระอุปคุต เมื่อทราบข่าวพระอุปคุตยินดีน้อมรับ และบอกให้ทั้งสองท่านกลับไปก่อนท่านจะตามไปทีหลัง เมื่อภิกษุสองรูปกลับไปแล้ว พระอุปคุตก็ไปด้วยฤทธิ์ถึงสถานที่ประชุมสงฆ์ก่อนท่านทั้งสอง

เมื่อมาถึงที่ประชุมสงฆ์ พระอุปคุตก็ได้ทราบว่าพระเจ้าอโศกราชจะจัดงานฉลองพระสถูปทั้ง 84,000 องค์และจักทำการสักการะตลอด 7 ปี 7 เดือน 7 วัน ภาระที่ท่านต้องทำคือทำหน้าที่ป้องกันหมู่มารอย่ามาทำลายพิธีนี้ครั้นเมื่อพระเจ้าอโศกราชทอดพระเนตรเห็นรูปร่างผ่ายผอมของพระอุปคุตพระองค์ทรงดำริว่าจะสู้อิทธิฤทธิ์ของพญามารได้อย่างไร

เวลารุ่งเช้า พระอุปคุตได้ไปบิณฑบาตในเมืองพระเจ้าอโศกราชทอดพระเนตรเห็นจึงทรงมีพระดำริจะทดลองฤทธิ์ของพระเถระ พระองค์จึงรับสั่งให้ควาญช้างปล่อยช้างตกมันวิ่งไปทำร้ายพระเถระ แต่เมื่อช้างวิ่งเข้ามาใกล้พระเถระทราบว่านี่เป็นการทดสอบของพระเจ้าอโศกราชจึงบันดาลให้ช้างหยุดอยู่กับที่ไม่ไหวติง พระเจ้าอโศกราชเห็นดังนั้นจึงทราบว่าพระเถระรูปนี้มีอิทธิฤทธิ์มาก พระองค์รีบเสด็จไปขอขมาโทษต่อพระเถระและช้างก็กลับเข้าสู่ภาวะปกติ

พระเจ้าอโศกราชก็ได้เริ่มประกอบพิธีสมโภชพระบรมธาตุอย่างยิ่งใหญ่ พญามารทราบว่าจะมีพิธีสักการบูชาพระสถูปเจดีย์จึงลงมาจากสวรรค์มุ่งทำลายพิธีอันยิ่งใหญ่นั้น

เมื่อพญามารบันดาลฤทธิ์ต่างๆ พระอุปคุตก็ทำอิทธิฤทธิ์แก้ไขได้ทุกครั้ง จนกระทั่งพระอุปคุตเห็นพญามารสิ้นฤทธิ์แล้วจึงคิดหาวิธีป้องกันไม่ให้พญามารมารบกวนพิธีอีกจึงเนรมิต

Copyright by Mahidol University

ซากสุนัขเน่าเหม็นไปผูกคอพญามาร พร้อมกับตั้งจิตอธิษฐานมิให้ผู้ใดแก้เอาซากสุนัขนี้ออกได้ไม่ว่าจะเป็นเทพยดาหรือท้าวมหาพรหม พญามารจึงได้รับคำแนะนำให้ไปหาพระเถระ พระอุปคุตจึงให้พญามารไปยืนที่ภูเขาจากนั้นจึงแก้เอาซากสุนัขออกจากคอพญามาร แต่ก็ได้นำเอาประคดเอวของท่านผูกคอพญามารกับภูเขาจนกว่าพิธีสักการะพระเจดีย์จะเสร็จสิ้น

พญามารได้รับความทรมานบ่นรำพันถึงพระคุณของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งยังทรงพระชนม์อยู่ว่าเคยคิดประทุษร้ายต่อพระพุทธองค์ แต่พระองค์มิได้โกรธตอบกลับมีเมตตากรุณาและพญามารก็ได้ออกปากปรารถนาพุทธภูมิ พระอุปคุตเห็นดังนั้นจึงออกมาจากที่กำบังแก้เครื่องพันธนาการออกให้

พระเถระปรารถนาจะเห็นรูปโฉมของพระบรมศาสดาจึงให้พญามารเนรมิตพระรูปกายของพระพุทธองค์ให้ชม พญามารรับปากแต่เมื่อเนรมิตรพระรูปกายนี้แล้วห้ามใครถวายนมัสการเพราะไม่ใช่พระรูปกายที่แท้จริง

พระเจ้าอโศกราชรวมถึงพระสงฆ์ทุกองค์เมื่อเห็นพระพุทธสรีระรูปแล้วก็เกิดความปีติลืมวาจาที่ตกลงไว้กับพญามารจึงถวายนมัสการด้วยกันทั้งสิ้น เมื่อพญามารได้รับพรจากบรรดาพระสงฆ์แล้วก็กราบลาพระเถระกลับสู่สถานของตนฝ่ายพระเจ้าอโศกราชมีพระทัยปรารถนาจะสักการะฉลองพระสถูปอีก 7 วันที่เหลือให้ยิ่งใหญ่จึงรับสั่งให้นำสำลีชุบน้ำมันหอมมาพันรอบพระสรีระของพระองค์ แล้วรับสั่งให้จุดเพลิงที่สรีระเป็นเปลวไฟอันเป็นพุทธบูชาถึง 7 วัน พระกายไม่มีอาการร้อนปรากฏ จากนั้นพระองค์ตรัสถามมหาเถระผู้ใหญ่ว่าตัวพระองค์ได้สละทรัพย์สร้างพระวิหารและพระสถูปถึง 91 โกฏิมากเช่นนี้ ถือว่าเป็นญาติในพระพุทธศาสนาแล้วหรือยัง พระมหาเถระกราบทูลว่ายัง เป็นเพียงการทำกุศลภายนอก หากพระองค์ให้บุตรหรือธิดาบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาจึงได้ชื่อว่าเป็นญาติกับพระพุทธศาสนา แต่นั้นพระเจ้าอโศกราชจึงให้มหินทกุมารราชโอรสและสังฆมิตตากุมารีบรรพชาในพระพุทธศาสนาจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ พระเจ้าอโศกราชทรงปีติและได้ชื่อว่าเป็นญาติกับพระพุทธศาสนา

Copyright by Mahidol University

ภาคผนวก ข
ศัพทานุกรม

ปรีชา พิณทอง. **สารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ.** อุบลฯ: ศิริธรรม,2532.

คำย่อ

ก.	=	คำกริยา
น.	=	คำนาม
บุ.	=	คำบุพบท
ว.	=	คำวิเศษณ์
ส.	=	คำสรรพนาม
สัน.	=	สันธาน

ก

ก่น	(ก.) เสาะหา, แสวงหา
กระออม	(น.) ภาชนะที่สานด้วยไม่ไผ่ทาชันรูปคล้ายหม้อแต่ไม่มีคอ ใช้เป็นหม้อรดน้ำ
	(น.) โอเงินหรือโอทองคำที่เจ้านายชั้นสูงมีไว้เพื่อรดน้ำพระราชา
กลางเว็น	(น.)ระยะเวลาที่ไม่มีแสงพระจันทร์
ก้วง	(ว.) กว้าง
กวด	(ก.) เข้มงวด, กวดขัน
กวม	(ก.) ครอบ, คร่อม, ปิด, บัง
ก่อง	(ว.) สุกใส, สว่าง, งาม
ก่อมกัน	(ว.) ค่อม, งอ

Copyright by Mahidol University

กะสัตตา	(น.) กษัตรา
กั้ง	(ก.) ป้องกัน, ปิด, บัง, กั้น
กับบ้าน	(ก.) กลับบ้าน
กั้ว	(ก.) กลั้ว
กาด	(น.) ตลาด
	(ว.) หญิงมักมากในกามคุณ
	(ก.) ปู, ลาด
	(ก.) กำหนดราคา
ก่าน	(ก.) ขวาง, กั้น
ก้าม	(น.) เบื้อง, ข้าง, ฝ่าย
	(ก.) แข็ง, กระด้าง
ก่ายกัน	(ก.) พาดกัน
ก่ายลง	(ก.) ทอด,พาด
	(ก.) คัดลอก
ก้ำ	(น.) เบื้อง, ข้าง, ทิศ, ฝ่าย
ก่ำดำ	(ว.) สีคล้ำ
กิ่น	(ว.) อาการพลุ่งออกของควันไฟ
กือ	(น.) การนับเลขแบบโบราณ
	(น.) เจ้าเมือง, เจ้ามหานคร, เจ้าโลก
กุ้น	(ว.) สั้น
กุ้มกองแก้ว	(น.) กอง
	(ก.) ห้อมล้อม
	(ก.) พอ, คุ้ม, ถึง, เผื่อ
	(ก.) ปิดบัง
เก	(น.) ครีบ, ครีบบนหลังปลา
	(ว.) เกเร, สำส่อน
เกิงกัน	(ว.) เทียบน้ำหนักเท่ากัน
เกิบ	(น.) รองเท้า
เกี้ยง	(ว.) ราบ, เรียบ, เสมอ
เกือก	(น.) รองเท้า

Copyright by Mahidol University

แก่	(ว.) ใหญ่โต, มีอำนาจ, มีวาสนา
	(ก.) ลาก, เข็น
แก่งวี	(ก.) แกว่ง
แก่งหาง	(ก.) แกว่งหาง

ข

ขง	(น.) เขต, แดน, ถิ่น, สถานที่
ขงขอบ	(น.) เขต, แดน
ขดสะหมาด	(ก.) นั่งขัดสมาธิ
ข่วง	(น.) สนาม, บริเวณ, เวที, สถานที่รวมกัน
ข่วงคุ้ม	(น.) บ้านเมืองที่ใหญ่โตกว้างขวาง
ข้วม	(ก.) ข้าม
ขอก	(น.) ริม, ข้าง, ขอบ
ขอกข้าง	(น.) ริม, ข้าง, ขอบ
ขอด	(ว.) หมดเรี่ยวแรง, หมดกำลัง
	(ว.) วอด, เกือบแห้ง
	(ก.) ผูกพัน, เกี่ยวข้อง
ขอดเขี่ยว	(ก.) เคี่ยวเข็ญ, บีบคั้น, การบังคับให้ทำ
ข่อน	(ว.) จวน, ใกล้ ข่อย
	(น.) ข้า
ขัดข่อง	(ก.) ไม่ให้ความสะดวก
ขัว	(ว.) ขวา
ขัวซ้าย	(ว.) ขวาซ้าย
ข่าง	(ว.) ข้าง
ขาบ	(ก.) กราบ
ขาบไหว้	(ก.) กราบไหว้
ขำเขือก	(ก.) โกลาหล, วุ่นวาย, กำเริบ

Copyright by Mahidol University

ขิก	(น.) เครื่องแขวนคอวัวควายชนิดหนึ่งทำด้วยไม้ไผ่
	(น.) ชื่อพรรณไม้เถาชนิดหนึ่ง
ขี้คร้าน	(ว.) ขี้เกียจ
ขืน	(ก.) ขัด, ขัดขืน
ขืนข่วย	(ก.) ขัดขืน
ขืนขัด	(ก.) ไม่ลงรอย, ไม่ร่วมมือทำ
ขี้ฝ่า	(น.) ก้อนเมฆ
ขี้ล่าย	(ว.) ไม่สวย
ขี้ฮ้าย	(ว.) ขี้เหร่
ขึ้นเพ็ง	(น.) ขึ้นเพ็ญ
ขึ้นเมือ	(ก.) กลับ
เขตขั่น	(น.) เขตขั้น, กำหนด, เขต, แดน
เขินขาด	(ว.) ขาด, คนไม่มีอันจะกิน
เขียดโม่	(น.) เขียดกบบัว
แข่ว	(น.) ฟัน
ไขจา	(ก.) บอก, กล่าว
ไขออก	(ก.) เปิด

ค

ครองถ่า	(ก.) รอ, คอย
ค่วงคุ้ม	(น.) เมืองฟ้า, ชั้นฟ้า
ค่วงถิ่ม	(ก.) ขว้างทิ้ง
ความจา	(น.) คำพูด
ความฮัก	(น.) ความรัก
คองคอย	(ก.) รอคอย
คอบ	(ว.) ด้วยเหตุ, เพราะ, เผื่อ,
	(ก.) บอกเล่า, เกี่ยวข้อง, ผูกพัน, วนเวียน
ค้อม	(น.) นางรับใช้ในราชสำนัก, ก้ม

Copyright by Mahidol University

	หมอบ ยอบคลาน
	(ว.) งอ, เตี้ย
	(ก.) น้อมลง, ก้มลง
ค่อมเปี้ย	(ว.) งอ, เตี้ย
คะนิง	(ก.) คะนึง, คิดถึง
	(น.) การรำพึงคิดถึง
คักแหน่	(ว.) ถูกต้อง, แน่นอน, จริง
คั่ง	(ว.) แออัด, แน่นขนัด
คัด	(ก.) งัด, เลือก, ลอก, ตึง, แน่น, ทักท้วง
คันยู	(น.) ร่ม
คัพภะวีก	(น.) ลูกในท้อง
คัว	(ก.) เอามีดชำแหละ
คา	(ก.) ติด, ขัด
คาแค้นคั่งใจ	(ก.) ติดขัดคับข้องใจ
คาดหมั่น	(น.) คราว, ครั้ง, โอกาส
	(ก.) กำหนด, นัดหมาย
คำ	(น.) ทองคำ, คำพูด
คำข้าว	(น.) ก้อนข้าว
คำม่วน	(น.) คำพูดไพเราะ
คำยอ	(น.) คำสรรเสริญ
คิ้วคาด	(ก.) แม่นยำ
คีคื่น	(ว.) เสียงดังอย่างนั้น
คึง	(น.) ร่างกาย, ตัว, ตน
คึงปีก	(ก.) กางปีกให้ตึง
คึด	(ก.) คิด, นึก
คึดนำ	(ก.) คิดตาม
คึดฮ่ำ	(ก.) ระลึกถึงเสมอ
คุงฟ้า	(ว.) จดฟ้า
คู่ทาง	(ว.) ทุกทาง

Copyright by Mahidol University

คูลี	(น.) นิ้วมือ
คู่อัน	(ว.) ครบ, ถ้วน, ทุก, ทุกอัน
เค่ง	(ก.) เคร่ง, ตรง
เครื่องเอ้	(น.) เครื่องประดับตกแต่งให้สวยงาม
เคหัง	(น.) เรือน
เค่า	(น.) เริ่มต้น, ทีแรก
เคิ่ง	(ว.) ครึ่ง, กึ่ง
เคียด	(ก.) โกรธ , เคือง
เคียดฟูน	(ก.) โกรธ, เคืองเป็นไฟ
เคียนผูก	(ก.) ผูก, มัด
แคง	(ก.) เอียง, ตะแคง
แคนคั่ง	(ก.) ติดขัด, คับใจ
แคม	(น.) ขอบ, ข้าง, ริม (ว.) ใกล้, ชิด
ไคคาว	(น.) เหงื่อ

ง

ง้องึด	(ว.) แปลก, ประหลาด, อัศจรรย์
ง้อน	(น.) หางยาว, ไม้งอๆสำหรับจับในเวลาไถนา
งัว	(น.) วัว
งามส่วย	(ว.) สวยสะอาด
ง่าไม้	(น.) กิ่งไม้
งายดาย	(ว.) สะดวก, ไม่ยาก
เงียง	(ก.) เอน, เอียง, เงี่ยหูฟัง
เงี่ยง	(ก.) เงี่ยหูฟัง

Copyright by Mahidol University

จ

จก	(ก.) เอามือล้วง
จ่ม	(ก.) ท่อง, บ่น
จ่อง	(ก.) ดึง, เหนี่ยว, รั้ง
จ่อย	(ว.) ผอม
จัก	(ก.) รู้, จำได้, แจ้ง, ทราบ
จั้ง	(น.) ที่พึ่ง, ที่อาศัย, สามี, เจ้านาย
จั่งซี้	(ว.) อย่างนี้
จังหัน	(น.) อาหารที่พระฉันในตอนเช้า
จั้น	(ว.) เร็ว, สั้น
จาฮีต	(น.) ประเพณีที่ถือสืบกันมานาน
จ้ำ	(ก.) จุ่ม, จิ้ม
จำจื่อ	(ก.) กำหนดไว้ในใจ
จำมะรี	(น.) จามรี
จิบหาย	(ก.) ฉิบหาย
จื่อ	(ก.) จำไว้ในใจ
จุ้ม	(น.) ชุม
	(ก.) รวม, สุมกัน
จูด	(ก.) เผา, ทำให้ไหม้
จูม	(น.) ส่วนนูนขึ้นตรงกลางอก
	(ว.) ตูม, ไม่บาน
แจ	(น.) มุม
แจบ	(ว.) ละเอียด, ถี่ถ้วน, สนิท
โจทนา	(ก.) ถาม, ทักท้วง
โจม	(ก.) ประคอง, ยกขึ้น

Copyright by Mahidol University

ซ

ซง	(น.) รูปร่าง, ทรวดทรง
	(ว.) ซึม, เงียบเหงา, ไม่สดชื่น
ซดซ่อย	(ก.) เข้าไปช่วย
ซ้น	(ก.) ซ่อน, บัง
ซวด	(ก.) เอนเอียง, จวนจะล้ม, เอนไป
ซ้วน	(ก.) ตัก, บำรุงเลี้ยงดู
ซูน	(ก.) ถูก, ต้อง, กระทบ
ซ่วยหน้า	(ก.) ล้างหน้า
ซอก	(ก.) ค้น, เสาะหา, แสวงหา
ซอด	(ก.) ทะลุ, ถึง, ตลอด
ซ่อย	(ก.) ช่วย
ซะบู	(น.) ปืนโบราณ
ซักนำ	(ก.) ชักนำ
ซัง	(ก.) ชัง
ซั้ว	(น.) เอามาผสมกันเข้า
ซัวแซว	(ว.) เสียงร้องไห้
ซ้า	(ว.) ช้า
ซ้าง	(น.) ช้าง
ซาม	(ก.) รอคอย
ซิ่งยาด	(ก.) แย่งชิง
ซิ่น	(น.) ผ้าถุงสำหรับผู้หญิง
ซิ้นเนื้อ	(น.) ชิ้นเนื้อ
ซีพ	(น.) ชีพ
ซื่อ	(ว.) ตรง, ไม่คด
เซา	(ก.) หยุด, พักเหนื่อย
เซื่อง	(ก.) ซุกซ่อน
แซบ	(ว.) อร่อย

Copyright by Mahidol University

ด

ดอม	(ว.) ด้วย, โดย, ตาม
ด่อม	(ก.) เคารพ, อ่อนน้อม
ดั้งดุ่ง	(ก.) มุ่งตรง
ดั้ว	(ว.) สูง, งาม, สง่า, อวบ
ด่าป้อย	(ก.) แช่ง, ด่า
ดี้	(ว.) นิดหน่อย, เล็กน้อย
ดึงทึ้น	(ก.) ดึง, เหนี่ยว, ฉุด, รั้ง
ดุ่ง	(ก.) มุ่งหน้าไปโดยเร็ว
ดุ้งดาว	(น.) เขตแดน
ดุ่งเดิน	(ก.) เดินไปโดยเร็ว
ดูรา	(บุ.) คำเตือนให้รู้ตัว
แดก	(ก.) ทิ่ม, แทง, ตำ, กินเกินประมาณ

ต

ต้นฮัง	(น.) ต้นรัง
ต้อน	(น.) ของฝาก
	(ก.) ไปรอรับ
ตั๋ว	(ก.) โกหก, พูดปด, พูดเท็จ
ตาง	(ว.) แทน
ตาบ	(น.) ข้าง, ฝ่าย, ริม
	(ก.) ปะรอยขาด
ต้าย	(น.) กำแพง, รั้ว
ต่าว	(ก.) กลับ
ต่าวคืน	(ก.) กลับ
ต่าวปี้น	(ก.) กลับข้าง
ตาวันออก	(น.) ตะวันออก
ติง	(ก.) เคลื่อน, ไหวไปมา

Copyright by Mahidol University

ตึก	(ก.) ทอด, ตก
ตื่ม	(ก.) เพิ่ม, เติม, แถม
ตุ้ม	(น.) ภาชนะที่สานด้วยไม้ไผ่มีรูปคล้ายข้อง, เครื่องประดับหู, กระดุม
ตู่	(ก.)กล่าวอ้างหรือหาเรื่องใส่คนอื่น
เต็ง	(ก.) ทับ, ถม, บังคับ, ข่มเหง
เติน	(ก.) เตือน, ป่าวร้อง
เตียน	(ก.) ติ, ตำหนิ
เตื้อง	(ก.) ไหว, ติง
โต	(น.) ตน, ตัว (ส.) คำแทนชื่อผู้ที่เราพูดด้วย
โตน	(ก.) ตก, กระโดด, กระโจน

ถ

ถก	(ก.) ก้าว, ยก
ถง	(น.) ถุง
ถ่มถิ่ม	(ก.) บ้วนน้ำลาย
ถ่วม	(ก.) ท่วม
ถ่อ	(ว.) เท่า
ถ่อง	(น.) ฝ่าย, ส่วน, ครึ่ง
ถองถึก	(ก.) เรียกถูก
ถ่อน	(ว.) คำลงท้ายซึ่งผู้พูดต้องการจะให้เป็นเช่นนั้น
ถ้อยดอม	(น.) คำพูด, ถ้อยคำ, คำที่กล่าว
ถันถี่	(น.) กระชั้น, ถี่, ลดหลั่น
ถ่า	(ก.) รอ, คอย
ถานถี่	(ว.) ไม่ห่าง, ติดกัน
ถามจั้น	(ก.) ถามถี่ๆ
ถ่าว	(ว.) รุ่น, หนุ่ม

Copyright by Mahidol University

ถิ่ม	(ก.) ทิ้ง, เททิ้ง
ถึก	(ก.) ถูก, แตะต้อง, สัมผัส
ถึกโสก	(ก.) ถูกชะตา
เถิง	(ก.) ถึง
เถื่อกแถว	(น.) แนว, เชื้อแนว

ท

ท่ง	(น.) ทุ่ง, ที่ราบโล่ง
ทวย	(ก.) ทาย
ทองเกี้ยง	(น.) ทองเกลี้ยง
ท่าว	(ก.) ล้ม, สยบ
ทิศก้ำ	(น.) ทิศเบื้อง...
ทึน	(น.) ทุน
ทื้น	(ก.) จิก, ดึง
ทูลเกศ	(ก.) ประนมมือไหว้เหนือหัว
เทิง	(ว.) บน, เหนือ, สูง, ทั้ง, ทั่ว
เทือ	(ว.) ครั้ง, คราว, หน
เทือเดียว	(ว.) ครั้งเดียว
แท้แล่	(ว.) จริงทั้งสิ้น

น

นัว	(ว.) รสกลมกล่อม
แนมเบิ่ง	(ก.) มองตาม, มองดู
ไน	(น.) เมล็ดผลไม้

Copyright by Mahidol University

บ

บ่	(ว.) ไม่
บ่คัดบ่เค่ง	(ก.) ไม่ตึง, ไม่แน่น, ไม่เคร่ง, ไม่ตรงไม่ตรงต่อระเบียบ
บ้วงบาด	(น.) บ่วง, เชือกที่ทำเป็นวงรูดสำหรับดักหรือคล้องสัตว์
บ่อน	(น.) สถานที่
บัวระพา	(น.) ทิศตะวันออก
บาด	(ว.) คราว, ครั้ง, เวลา, คราวครั้ง
บาดข่อน	(น.) เวลาใกล้จะ, เวลาจวนจะ
บาย	(น.) ข้าว
	(ก.) จับ, หยิบ, ฉวยเอา
บิ้ง	(น.) เสี้ยว, ส่วน
บิ้น	(ว.) อาการที่น้ำไหลออกจากรูเล็กๆ
บุราณ	(ว.) โบราณ
เบิ่ง	(ก.) จ้องดู, มองดู, แหงนหน้าดู
เบี่ยง	(ก.) ห่มผ้าเฉลียงบ่า
	(ก.) บัง, ปิด

ป

ปง	(ก.) ปลง, ให้, เอาลง
ป่ง	(ก.) งอก, ผลิ
ป่วง	(ว.) เสียสติ
ป่องเอี้ยม	(น.) หน้าต่าง
ป้อยด่า	(ก.) แช่งด่า
ป๋ะ	(ก.) ปละ, ปล่อย, ทิ้ง
ปักตู	(น.) ประตู
ปัว	(ก.) รักษาพยาบาล

Copyright by Mahidol University

ปั่ว	(น.) พลเมือง, ประชาชน
ปาก	(ก.) พูด, เจรจา
ปากเป็น	(ก.) พูดสับปลับ, พูดเก่ง
	(ว.) นินทาเก่ง
ปากออก	(ก.) พูดออก
ปาด	(ก.) เอามีดเชือดหรือเฉือน
ป่าย	(ก.) เหวี่ยงพาดไป
ปิ่น	(ก.) ผินกลับมองดู
ปิ้น	(ก.) ปลิ้น, กลับข้างในบางส่วนออกมา
ปุนความ	(ว.) เปรียบความ
	(ก.) แถลงความ
ปุนปาน	(ว.) เปรียบ, ประดุจ, ดัง
เป็นตา	(ก.) น่า
เปี่ยง	(น.) ก้อน, แผ่น, งบ
แปงปุน	(ก.) สร้าง, เปลี่ยนแปลง
แปน	(ว.) โล่ง, เตียน
ไปหน้า	(ก.) ไปข้างหน้า, เคลื่อนไปข้างหน้า

ผ

ผัด	(ก.) เริ่มมี, เริ่มเป็น
ผัดเปลี่ยน	(ก.) ผลัดเปลี่ยน
ผ่างหน่าย	(ว.) น่าเกลียด, น่าเบื่อหน่าย
ผ้าแพ	(น.) ผ้าแพร
ผ่าม้าง	(ก.) ทำลายให้ออกจากกัน, ล้าง, รื้อ
ผายโผด	(ก.) เมตตา, ปรานี
ผาสาท	(น.) ปราสาท
ผ่ำ	(ว.) คนพูดติดอ่าง

Copyright by Mahidol University

เผิ่ง	(น.) ผึ้ง
เผิ่น	(ก.) แฉลบ
เผี่ยง	(ว.) อะไร, ทำไม
แผ่นไต	(น.) แผ่นดิน
โผด	(ก.) เมตตา, สงสาร
ไผ๋	(น.) ใคร, ผู้ใด

ฝ

เฝ่า	(ก.) เฝ้าระวัง, คอยดูแล, เฝ้า, ไปนั่งคุย

พ

พวม	(ว.) กำลัง
พ้อ	(ก.) พบ, ปะ, เจอ
พอคราว	(ว.) พอดีเวลา
พันธนัง	(ก.) กอด, รัด
พั่ว	(น.) พวง, ช่อ
	(ว.) มีลักษณะเป็นพวง เป็นช่อ
พ่ำพร้อม	(ว.) พรั่งพร้อม
พ่ำมื้อ	(ว.) พร้อมวัน
พิกคึง	(ก.) พลิก, กลับ, เปลี่ยนข้าง
พุ่น	(ว.) โน่น
พุ้น	(ว.) อยู่โน้น
เพ	(ก.) พังทลาย, หักพัง, ชำรุด, รื้อ
เพ็ง	(ว.) วันที่พระจันทร์เต็มดวง
	(ว.) งาม
	(ว.) เต็ม
	(ก.) แจก, เพิ่ม, เติม

Copyright by Mahidol University

เพาะ	(ก.) ทำให้งอก, ทำให้เกิด
เพิ่งพา	(ก.) พึ่งพา, อาศัย
เพิ่น	(ก.) แฉลบ, กระเด็น
	(น.) ท่าน, เธอ
เพี้ยง	(ว.) เท่า, เสมอ, เหมือน, คือ
แพง	(ก.) หวงแหน, สงวน, รัก, ทะนุถนอม
โพด	(ว.) เลย, เกิน
โพย	(น.) ภัย, อันตราย

ฟ

ฟ้ง	(ก.) กระเด็น, ปลิว
ฟด	(ก.) เดือด
	(น.) กิ่งไม้
ฟัก	(ก.) สับ, สับให้ละเอียด, กก
	(น.) ชื่อไม้เถาชนิดหนึ่ง
ฟาด	(ก.) ตี
ฟ้าว	(ว.) รีบ, ด่วน
ฟ้าวฝั่ง	(ว.) เร่งรีบ
ฟู้ก	(น.) ที่นอนยัดด้วยนุ่นหรือฟองน้ำ
เฟื้อง	(น.) มาตราเงินโบราณหนึ่งเฟื้องเท่ากับสิบสองสตางค์ครึ่ง
เฟือนฝั่ง	(ก.) กระเทือน, สะเทือน
เฟื้อย	(น.) ชื่อพืชผักชนิดหนึ่งเกิดอยู่ตามห้วยหรือหนองน้ำ

Copyright by Mahidol University

ม

ม้ม	(ก.) พ้น, ล่วง, เลย, เกิน
ม่วน	(ว.) ไพเราะ, เสนาะ, สนุก
ม่วนหู	(ว.) เสนาะหู
มอดเมี่ยน	(ก.) ตาย
มั้ว	(ก.) สร่าง, หมด, สิ้น
ม้าง	(ก.) ทำลาย, ร้าง, รื้อ
มาน	(น.) หญิงกำลังมีท้อง
มาย	(ก.) คลี่ออก
ม้าว	(น.) พาหุรัด, เครื่องประดับชั้นสูง
มึน	(น.) โรคเหน็บชา
	(ว.) ชา, ดื้อด้าน, ดื้อดึง, ไม่อาย
มืนตา	(ก.) ลืมตา
มื้อ	(น.) วัน
มุ่นมิน	(ว.) แหลก, ละเอียด
เมา	(ก.) มัวแต่
เมี้ยน	(ก.) เก็บ, รักษา
เมือ	(ก.) ไป, กลับ
แม่ง	(น.) คราว, ขณะ, ครั้ง
	(ก.) มุ่งหมาย, ปรารถนา
แมน	(น.) เทวดา
แม่นสิ	(สัน.) ผิว่า, ถ้าว่า, แม้ว่า
แม่ฮ้าง	(น.) หญิงที่ผัวทิ้งหรือผัวหย่าร้าง
โมทนา	(ก.) บันเทิง, ยินดี
ไม้ฮัง	(น.) ไม้รัง

Copyright by Mahidol University

ย

ยอ	(ก.) พูดให้ถูกใจ, ยกย่อง, ชม
ย้อง	(ก.) ยกย่อง, สรรเสริญ
ย้อน	(สัน.) เพราะ, เหตุอย่างว่า
ยอมือ	(ก.) ยกมือ
ย้อยยั่ง	(ก.) น้ำตาไหลตลอด
ย้อยหย่าว	(ก.) หยาด, หยด, ไหล
ยั่งเยี้ยม	(ว.) ตลอด, ตลอดเวลา, ทั้งสิ้น
ยาด	(ก.) แย่ง, ชิง
ย้าน	(ก.) กลัว, เกรง
ย่าวยม	(ว.) อาการที่น้ำไหลไม่ขาดสาย
ยุ่มแย้ม	(ก.) อมยิ้ม
ยู้ส่ง	(ก.) ผลัก, ดัน
เยื่อง	(ว.) อย่าง, ชนิด
เยื้อน	(ก.) โปรดปราน
	(ก.) วิ่งเดิน
	(ก.) พูด, เจรจา, จับ, หลีก, เว้น, ลา, ยาก, ลำบาก, รอ, คอย, ร้องไห้, กลับคืน
แยง	(ก.) เดินตรง, มุ่งหน้า, เดินไม่หยุด, ส่องกระจก

ล

ล้มถ่าว	(ก.) ล้มลง
ล่วง	(ก.) พ้น, เกิน, เลย
ลัดเล่ง	(ก.) เดินตรงไปให้เร็วขึ้น
ลับเหลื่อม	(ก.) กั้น, บัง, ปกคลุม
ลางเทือ	(ว.) บางเวลา, บางครั้ง

Copyright by Mahidol University

ลางผ่อง	(ว.) บางคน
ลี้	(ก.) หลบ, ซ่อน, หนี
ลึบ	(ก.) ลบ, ท่วม, ปิด, เต็ม
ลืน	(ว.) เกิน
ลืนล้น	(ว.) เกินไป
ลุน	(ว.) ทีหลัง, ภายหลัง
ลูกเต้า	(น.) ลูก
ลูกฮัก	(น.) ลูกรัก
เล่ง	(ก.) ทำให้เร็วขึ้น, เร่ง, ทำให้ถี่เข้า
เลาะ	(ก.) เลียบไปตามฝั่ง
เลียน	(ก.) ต้นไม้ที่ขึ้นเรียงรายกัน
เลี่ยนถี่	(ก.) กลิ้งหรือหมุนเร็ว
แลง	(น.) เวลาเย็น, เวลาตะวันจวนจะตกดิน
แล่น	(ก.) วิ่งไปอย่างเร็วไว
แลบ	(ว.) ละเอียด, อ่อน, ไฟที่พุ่งออกมา

ว

วังเวิน	(น.) วังวน, บริเวณน้ำลึกที่มีน้ำไหลวน
วันเพ็ง	(น.) วันพระจันทร์เต็มดวงคือวันขึ้น 15 ค่ำ
วันลุน	(น.) วันหลัง
วี	(น.) เครื่องโบกหรือพัด
เว้า	(ก.) พูด, พูดเรียก
เวิ่น	(ก.) ร่อนถลา
แวน	(น.) นกกาแวนชื่อนกชนิดหนึ่ง
	(ว.) มาก, ยิ่ง

Copyright by Mahidol University

ส

สง	(ก.) สงสัย
สมมา	(ก.) ขมา
สลบถ่าว	(ก.) แน่นิ่งล้มลง
ส่วง	(ก.) สร่าง, ทุเลา
สวดกลาง	(ก.) ยื่นออกมาตรงกลาง
ส่วย	(ก.) ล้าง, ชำระ
ส่อย	(ก.) ช่วย
สะเดิด	(ก.) สะดุ้งกลัว, ตื่น, กระโดด
สะบั้น	(ก.) สั่นเพราะกลัว, หนาวจนตัวสั่น
สะเพา	(น.) สำเภา
สะเหลือก	(ว.) เอะใจ
สันจั่งหัน	(ก.) ฉันอาหารเช้า
สัปปะโทน	(น.) สัปทน, ร่มผ้าขนาดใหญ่มีด้ามยาวและสีต่างๆ
สาบกุย	(ว.) กลิ่นเหม็น
	(น.) เหม็นสาบ, กลิ่นไอของคนทำให้มีกลิ่น
ส่าว	(ว.) จังหวะ, ได้กระบวนความ
ส่ำ	(ว.) แค่, เพียง, เท่า
สำแดง	(ก.) แสดง, ทำให้ปรากฏ
สำบาย	(ว.) สบาย
สิ	(ก.) จะ (นำหน้าคำกริยา)
สิก	(ก.) ลาสิกขา
สิ่น	(น.) ซิ่น, ผ้าถุงที่ผู้หญิงนุ่ง
สินทาน	(ก.) บริจาคเงินทอง, ทรัพย์สิน
สีแหล่	(ว.) สีคล้ำ
สุทธิอ่าว	(ก.) คิดถึงจริง, คำนึงถึงจริงๆ
สุบ	(ก.) สวม

Copyright by Mahidol University

สู่	(ก.) ไปหา, ไปถึง, ไปรวมกัน, ไปเยี่ยม
	(ว.) ทำด้วยกัน, แบ่งกัน, ช่วยกัน
สูงสวด	(ว.) สูงขึ้น, สูงยื่นออกมา
เสียงห่าว	(น.) เสียงคึกคะนอง
เสี่ยว	(น.) เพื่อนตาย, เพื่อนแท้
เสื่อง	(ก.) ชำเหลือกตา
แส่ว	(ก.) โฉบ, เฉี่ยว, เย็บ, ปัก, ถัก, ร้อย
โสก	(น.) โตรกธาร
	(ก.) แซะ
	(น.) โศก, ความทุกข์
	(ว.) โศก, เศร้า
	(ว.) ชะตา, โชค
โสม	(น.) พระจันทร์
ไส	(ก.) เสือกไป, ผลักไป
	(ว.) ไหน

ห

หง่า	(น.) กิ่ง
หง่าไม้	(น.) กิ่งไม้
หน่วยตา	(น.) ลูกตา
หม่อ	(ว.) ริม, ขอบ
หมั่นเที่ยง	(ว.) เที่ยงตรงเสมอ
หมากขามป้อม	(น.) มะขามป้อม
หมากแง	(น.) ผลไม้ชนิดหนึ่ง
หมากนาว	(น.) มะนาว
หมากม่วง	(น.) มะม่วง
หมากไม้	(น.) ผลไม้
หมูน	(ก.) หนุน

Copyright by Mahidol University

หยอง	(ว.) หยิก, งอ
หยับ	(ก.) ขยับ, เคลื่อนไป
หย่าง	(ก.) เดิน
หย่ำ	(ก.) เคี้ยว
หลงหล่า	(ก.) สำคัญผิด, เข้าใจผิด, หมกมุ่น, มัวเมา, ลืม
หลงเหล่า	(ก.) เข้าใจผิด
หล่า	(ว.) เผือด, หน้าซีดเผือด
หล่าหลง	(ก.) หลงลืม, หลงจนลืมตัว
หล่ำแล	(ก.) ดูแล้วดูอีก
หลิง	(ก.) เล็ง, แลดู
หลิ่งห้วย	(น.) ตลิ่งห้วย
หลุดล่าย	(ก.) หลุดลุ่ย
หลุดหล่ม	(ก.) ตกลง
หลุบ	(ก.) ยุบ, ล่ม, ทรุด, ขาดทุน
หลุ่ม	(ว.) ใต้
ห่อ	(ก.) เหาะ
หอด	(ก.) หิว
ห่อน	(ว.) ไม่, ใช่ที่, บ่
หอมเฮ้า	(ว.) หอมอบอวล
หันใจ	(ก.) หายใจ, ถอนหายใจ
หัว	(ก.) หัวเราะ
ห่าว	(ก.) คึกคะนอง
หิมมะเวด	(น.) ที่อยู่อันหนาวคือป่าหิมพานต์
เหมบ	(ก.) คว่ำหน้าลง
เหมื่อย	(ว.) เหนื่อย
เหย	(ก.) ระเหย, กลิ่นที่กระจายไปในอากาศแล้วเหือดแห้งไป
เหลียว	(ก.) ผินไปทางซ้ายหรือขวาอย่างเอี้ยวตัว

Copyright by Mahidol University

เหลื่อม	(ว.) กั้น, บัง, ปกป้อง, เจริญรุ่งเรือง, มีแสงสุกใส
เหลือล่ำ	(ก.) ดูแลเกิน
เหิง	(ว.) นาน, ช้า
แหง	(ว.) ร้าว
ไหง่	(น.) ฝุ่น, ผง

อ

อยากน้ำ	(ก.) หิวน้ำ
อวดเอ้	(ก.) แสดงให้รู้ว่าเก่งกล้าสามารถ
อ่วย	(ก.) หัน, ผิน
	(ว.) กลับ, ลง
ออกปาก	(ก.) พูด
อันใด๋	(ว.) อันใด
อากูร	(ว.) วุ่นวาย, สับสน, ยุ่งเหยิง, คั่งค้าง
อ่าว	(ก.) คำนึง, คิดถึง, ระลึกถึง
อ่าวหา	(ก.) ถามหา
อ่าวเอื้อ	(ก.) คิดถึง, คำนึง, ระลึกถึง
อิยัง	(ว.) อะไร, ทำไม
อีดู	(ก.) เอ็นดู, สงสาร
อึด	(ว.) อด
อุกกะลุก	(ว.) เดือดร้อน, กระวนกระวาย
อุกอัง	(ว.) กลุ้มใจ, คับแค้นใจ
อุทร	(น.) ท้อง
เอ้า	(ว.) อบอ้าว, ร้อน
เอ้าอัง	(ว.) อึดอัด
เอิ้น	(ก.) เรียก
เอือบ	(ก.) เอาเกลือคลุกเคล้า

Copyright by Mahidol University

เอื้อย	(น.) พี่สาว
แอว	(น.) เอว
แอ่ว	(ก.) อ้อน, วอนขอ, วิงวอน

ฮ

ฮก	(ว.) รก, รุงรัง
ฮด	(ก.) รด, สรง
ฮม	(ก.) รม
ฮ่ม	(น.) ร่ม
ฮ่วงเฮ้า	(ว.) ตลบ, อบอวล
ฮวดปลา	(น.) ลวดปลา
ฮ่วม	(ก.) ร่วม
ฮอง	(ก.) รอง
ฮ้อง	(ก.) ร้อง
ฮองเท้า	(น.) รองเท้า
ฮ้องป่าว	(ก.) ร้องตะโกน, ร้องป่าวประกาศ
ฮ้องไห้	(ก.) ร้องไห้
ฮ้องฮ่ำหา	(ก.) ร่ำร้อง
ฮอด	(ก.) ถึง, ไปถึง
ฮ่อน	(ก.) ร่อน, บินถลา, ร่อนเร่
ฮ้อน	(ว.) ร้อน
ฮอบ	(ก.) เวียนมาบรรจบกัน
ฮอม	(ว.) จวน, ใกล้
ฮ่อมธรรม	(น.) ทางธรรม
ฮ้อย	(ก.) ร้อย
ฮ้อยเอ็ด	(ว.) ร้อยเอ็ด
ฮัก	(ก.) รัก
ฮักแพง	(ก.) รักอย่างทะนุถนอม
ฮังงาม	(น.) ที่อยู่งาม

Copyright by Mahidol University

ฮัด	(ก.) รัด
ฮั่น	(ก.) ขับ, ขี่
	(ว.) นั่น
ฮับ	(ก.) รับ
ฮั่ว	(น.) รั้ว
ฮั้ว	(น.) รั้ว
ฮาก	(ก.) อาเจียน
	(น.) รากไม้
ฮ้าง	(ก.) ทอดทิ้ง, จากไป
ฮาบ	(ว.) ราบ
ฮ้าย	(ว.) ชั่ว, ไม่ดี
ฮาว	(ว.) ประมาณ, ขนาด, เท่า
ฮ่ำ	(ก.) พร่ำ, ร่ำ
ฮ่ำเฮียน	(ก.) ร่ำเรียน
ฮิง	(ก.) รึง, ผูก, มัด
ฮิ่นตอง	(ก.) พิจารณาโดยรอบคอบ
ฮิม	(น.) ริม, ขอบ, ชาย
ฮี่	(ก.) ปกปิด
ฮีต	(น.) จารีต, กฎ, ระเบียบ, ประเพณี
ฮีบ	(ว.) รีบ, เร็ว
ฮื้อ	(ก.) รื้อ
ฮุ่ง	(ว.) สว่าง, สุกใส, แจ้ง, ชัด
	(ก.) คะนึง, คิดถึง
ฮุ่งแจ้ง	(ว.) รุ่งสว่าง
ฮุ่งเช้า	(น.) รุ่งเช้า, เวลาเช้า
ฮุ่งเฮือง	(ว.) รุ่งเรือง
ฮู้	(ก.) รู้
ฮูป	(น.) รูป
ฮูปฮ่าง	(น.) รูปร่าง
ฮู้ฮ่อมสัง	(ว.) รู้อะไร

Copyright by Mahidol University

เฮ่งเฮว	(ก.) รีบเร่ง
เฮ็ด	(ก.) ทำ
เฮ็ว	(ว.) รีบ, เร็ว, ด่วน, ไว
เฮวฮ้อนเห่ง	(ว.) ร้อน
เฮวฮีบ	(ว.) เร็ว, รีบ, ด่วน
เฮา	(ส.) เรา, ตัวของเรา
เฮ้า	(ก.) รวม
เฮียก	(ก.) เรียก
เฮียง	(ก.) เรียง
เฮียงฮาบ	(ว.) เรียงกัน, เคียงกัน
เฮียน	(ก.) เรียน
เฮือ	(น.) เรือ
เฮืองเฮือ	(ว.) สว่าง, รุ่งเรือง
เฮือน	(น.) เรือน
เฮื้อน	(น.) ชื่อโรคผิวหนัง โรคเรื้อน
เฮือนเย้า	(น.) เรือนอยู่อาศัย
เฮื่อเฮือง	(ว.) สว่าง, รุ่งเรือง
แฮกนา	(น.) แรกนา, ก่อนจะลงมือทำนาแต่ละปี
แฮง	(น.) กำลัง
แฮ้ง	(น.) แร้ง
โฮง	(น.) โรง
โฮม	(ก.) รวม, ชุมนุม, ประชุมกัน
โฮย	(ก.) โรย
ไฮ้	(ว.) ไร้, ขัดสน, ลำบาก, ไม่มี
ไฮ่นา	(น.) ไร่นา

Copyright by Mahidol University

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - สกุล	กฤติมา จรรยาเพศ
วัน เดือน ปีเกิด	5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2525
สถานที่เกิด	จังหวัดอุบลราชธานี ประเทศไทย
วุฒิการศึกษา	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, พ.ศ. 2543-2547 ศิลปศาสตรบัณฑิต (ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร) มหาวิทยาลัยมหิดล, พ.ศ. 2549-2554 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาศาสตร์)
ทุนการศึกษา/ทุนวิจัย/รางวัลที่ได้	ทุนลุ่มน้ำโขง ทุนผู้ช่วยวิจัย
การเผยแพร่ผลงานวิชาการ	
ที่อยู่ปัจจุบัน	5/585 อาคาร c8 ต.บางพูด อ.ปากเกร็ด จ. นนทบุรี 11120 โทรศัพท์ 087-4089697 E-mail : rosee_5@hotmail.com
ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบันและสถานที่ทำงาน	-

Copyright by Mahidol University